නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

නමක්කාරපාළි

1. සුගතං සුගතං සෙට්ඨං, කුසලංකුසලං ජහං;
අමතං අමතං සන්තං, අසමං අසමං දදං.

සරණං සරණං ලොකං, අරණං අරණං කරං;
අභයං අභයං ඨානං, නායකං නායකං නමෙ.

2. නයනසුභගකායඞ්ගං,
මධුරවරසරොපෙතං;
අමිතගුණගණාධාරං,
දසබලමතුලං වන්දෙ.

3. යො බුද්ධො ධිතිමාඤ්ඤධාරකො,
සංසාරෙ අනුභොසි කායිකං;
දුක්ඛං චෙතසිකඤ්ච ලොකතො,
තං වන්දෙ නරදෙවමඞ්ගලං.

4. බාත්තිංසතිලක්ඛණචිත්‍රදෙහං,
දෙහජ්ජුතිනිග්ගතපජ්ජලන්තං;
පඤ්ඤාධිතිසීලගුණොඝවින්දං,
වන්දෙ මුනිමන්තිමජාතියුත්තං.

5. පාතොදයං බාලදිවාකරංව,
මජ්ඣෙ යතීනං ලලිතං සිරීහි;
පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛං අනෙජං,
වන්දාමි සබ්බඤ්ඤුමහං මුනින්දං.

6. උපෙතපුඤ්ඤො වරබොධිමූලෙ,
සසෙනමාරං සුගතො ජිනිත්වා;
අබොජ්ඣි බොධිං අරුණොදයම්හි,
නමාමි තං මාරජිනං අභඞ්ගං.

7. රාගාදිඡෙදාමලඤාණඛග්ගං,
සතීසමඤ්ඤාඵලකාභිගාහං;
සීලොසලඞ්කාරවිභූසිතං තං,
නමාමිභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතං.

8. දයාලයං සබ්බධි දුක්කරං කරං,
භවණ්ණවාතික්කමමග්ගතං ගතං;
තිලොකනාථං සුසමාහිතං හිතං,
සමන්තචක්ඛුං පණමාමි තංමිතං.

9. තහිං තහිං පාරමිසඤ්චයං චයං,
ගතං ගතං සබ්භි සුඛප්පදං පදං;
නරානරානං සුඛසම්භවං භවං,
නමානමානං ජිනපුඞ්ගවං ගවං.

10. මග්ගඞ්ගනාවං මුනිදක්ඛනාවිකො,
ඊහාපියං ඤාණකරෙන ගාහකො;
ආරුය්හ යො තාය බහූ භවණ්ණවා,
තාරෙසි තං බුද්ධමසප්පභං නමෙ.

11. සමතිංසතිපාරමිසම්භරණං,
වරබොධිදුමෙ චතුසච්චදසං;
වරමිද්ධිගතං නරදෙවහිතං,
තිභවූපසමං පණමාමි ජිනං.

12. සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකං විරජං,
ගගනූපමධිං ධිතිමෙරුසමං;
ජලජූපමසීතලසීලයුතං,

පථවීසහනං පණමාමි ජිනං.

13. යො බුද්ධො සුමති දිවෙ දිවාකරොව,
සොභන්තො රතිජනනෙ සිලාසනම්හි;
ආසීනො සිවසුඛදං අදෙසි ධම්මං,
දෙවානං තමසදිසං නමාමි නිච්චං.

14. යො පාදපඞ්කජමුදුත්තලරාජිකෙහි,
ලොකෙහි තීහිවිකලෙහි නිරාකුලෙහි;
සම්පාපුණෙ නිරුපමෙය්‍යතමෙව නාථො,
තං සබ්බලොකමහිතං අසමං නමාමි.

15. බුද්ධං නරානරසමොසරණං ධිතත්තං,
පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරං;
අත්ථාභිකාමනරදෙවහිතාවහං තං,
වන්දාමි කාරුණිකමග්ගමනන්තඤාණං.

16. අඛිලගුණනිධානො යො මුනින්දොපගන්ත්වා,
වනමිසිපතනව්හං සඤ්ඤතානං නිකෙතං;
තහිමකුසලඡෙදං ධම්මචක්කං පවත්තො,
තමතුලමභිකන්තං වන්දනෙය්‍යං නමාමි.

17. සුචිපරිවාරිතං සුරුචිරප්පභාහි රත්තං,
සිරිවිසරාලයං ගුපිතමින්ද්‍රියෙහුපෙතං;
රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණොපචිත්තං,
සුරනරපූජිතං සුගතමාදරං නමාමි.

18. මග්ගොළුම්පෙන මුහපටිසාසාදිඋල්ලොලවීචිං,
සංසාරොඝං තරි තමභයං පාරපත්තං පජානං;
තාණං ලෙණං අසමසරණං එකතිත්ථං පතිට්ඨං,
පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං පරමසුඛදං ධම්මරාජං නමාමි.

19. කණ්ඩම්බංමූලෙ පරහිතකරො යො මුනින්දො නිසින්නො,
අච්ඡෙරං සීඝං නයනසුභගං ආකුලණ්ණග්ගිජාලං;
දුජ්ජාලද්ධංසං මුනිභිජහිතං පාටිහෙරං අකාසි,
වන්දෙ තං සෙට්ඨං පරමරතිජං ඉද්ධිධම්මෙහුපෙතං.

20. මුනින්දක්කො ය්වෙකො දයුදයරුණො ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බො,
විනෙය්‍යප්පාණොඝං කමලකථිතං ධම්මරංසීවරෙහි;
සුබොධෙසී සුද්ධෙ තිභවකුහරෙ බ්‍යාපිතක්කිත්තිනඤ්ච,
තිලොකෙකචක්ඛුං දුඛමසහනං තං මහෙසිං නමාමි.

21. යො ජිනො අනෙකජාතියං සපුත්තදාරමඞ්ගජීවිතම්පි,
බොධිපෙමතො අලග්ගමානසො අදාසියෙව අත්ථිකස්ස;
දානපාරමිං තතො පරං අපූරි සීලපාරමාදිකම්පි,
තාසමිද්ධියොපයාතමග්ගතං තමෙකදීපකං නමාමි.

22. දෙවාදෙවාතිදෙවං නිධනවපුධරං මාරභඞ්ගං අභඞ්ගං,
දීපං දීපං පජානං ජයවරසයනෙ බොධිපත්තංධිපත්තං;
බ්‍රහ්මාබ්‍රහ්මාගතානං වරගිරකථිකං පාපහීනං පහීනං,
ලොකාලොකාභිරාමං සතතමභිනමෙ තං මුනින්දං මුනින්දං.

23. බුද්ධො නිග්‍රොධබිම්බො මුදුකරචරණො බ්‍රහ්මසොසෙණිජඞ්ඝො,
කොසච්ඡාදඞ්ගජාතො පුනරපි සුගතො සුප්පතිට්ඨීතපාදො;
මූදොදාතුණ්ණලොමො අථමපි සුගතො බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවො,
නීලක්ඛී දීඝපණ්හී සුඛුමමලඡවී ථොම්‍යරසග්ගසග්ගී.

24. චත්තාලීසග්ගදන්තො සමකලපනජො අන්තරංසප්පපීනො,
චක්කෙනඞ්කිතපාදො අවිරළදසනො මාරජුස්සඞ්ඛපාදො.

තිට්ඨන්තො නොනමන්තොභයකරමුදුනා ජණ්ණුකානාමසන්තො,
වට්ටක්ඛන්ධො ජිනො ගොතරුණපඛුමකො සීහපුබ්බඩ්ඪකායො.

25. සත්තප්පීනො ච දීඝඞ්ගුලි මථ සුගතො ලොමකූපෙකලොමො,

සම්පන්නොදාතදායො කනකසමතචො නීලමුද්ධග්ගලොමො.

සම්බුද්ධො ථූලජිව්හො අථ සීහහනුකො ජාලිකප්පාදහත්ථො,
නාථො උණ්හීසසීසො ඉතිගුණසහිතං තං මහෙසිං නමාමි.

26. බුද්ධොබුද්ධොතිසොසො අතිදුලභතරො කා කථා බුද්ධභාවො,
ලොකෙ තස්මා විභාවී විවිධහිතසුඛං සාධචො පත්ථයන්තා.

ඉට්ඨං අත්ථං වහන්තං සුරනරමහිතං නිබ්භයං දක්ඛිණෙය්‍යං,
ලොකානං නන්දිවඩ්ඪං දසබලමසමං තං නමස්සන්තු නිච්චං.

27. පුඤ්ඤෙනෙතෙන සොහං නිපුණමති සතො සම්පරායෙ ච තිත්තො,
දක්ඛො දිට්ඨුජ්ජුපඤ්ඤො අවිකලවිරියො භොගවා සංවිභාගී.

තික්ඛො සූරො ධිතත්තො සපරහිතචරො දීඝජීවී අරොගො,
ධඤ්ඤො වණ්ණො යසස්සී අතිබලචධරො කිත්තිමා ඛන්තුපෙතො.

28. සද්ධො දාතඞ්ගුපෙතො පරමසිරිධරො දිට්ඨධම්මෙ විරත්තො,
ලජ්ජී කල්‍යාණමිත්තො අභිරතකුසලො පඤ්චසීලාදිරක්ඛො.

අප්පිච්ඡො අප්පකොධො අතිවුජුහදයො ඉද්ධිමා අප්පමෙය්‍යො,
පාසංසො පෙමවාචො සුජනගුණවිදූ මාමකො සො භවෙය්‍යං.

29. ඉත්ථං අසඞ්ඛයෙ නාථ, ගුණෙ ලක්ඛණදීපිතෙ;
ගාථාසු සූචකාස්වෙක, ගාථම්පි සරතෙ බුධො.

30. චතුරාපායමුත්තො සො, සාධකත්ථද්වයස්ස ච;
හතුපද්දවජාලො ච, ලාභී හිතසුඛස්ස ච.

31. අධිපො නරදෙවානං, චතුදීපිස්සරොපි වා;
භවෙය්‍ය අන්තිමෙ දෙහෙ, තමඤ්ඤං සෙතඡත්තකං.

32. භාවනායානමාරුය්හ, සමමෙස්සති සුබ්බතො;
ඉමස්මිං අත්තභාවෙපි, අරොගො දීඝජීවිකො.

33. පූජිතො සබ්බලොකෙහි, භාවනාභිරතීමනො;
ජනප්පියො මනාපො ච, කා කථාඛිලධාරණෙ.

නමක්කාරපාළි නිට්ඨිතා.

නමක්කාරටීකා

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

1. සුගතන්ත්‍යාදිවණ්ණෙහි , පසත්ථඤ්ච සුබද්දදං;
වන්දන්තානං ජිනං නත්වා, ධම්මං සුද්ධං ගණුත්තමං.

2. නමක්කාරං හිතත්ථීහි, පොරාණාචරියෙහි ච;
ලිඛිත්වා ඨපිතං පුඤ්ඤ, බුද්ධියා තෙන වන්දිනං.

3. තස්සත්ථවණ්ණනං කස්සං, ගම්භීරත්ථසුබොධනං;
මොච්ඡුනාමෙන සන්තෙන, සීලුපෙතෙන යාචිතො.

4. වණ්ණන්තොපි ච තස්සත්ථං, තං තං අට්ඨකථාදිසු;
වුත්තඤායෙන කස්සාමි, සද්ධා සුණාථ සාධවො.

5. නමනං නමතීති වා, නමතී තෙන වා නමො;
තස්ස කාරොන්ති තාහීති, නමක්කාරොති වුච්චති.

6. තඤ්ච බුද්ධඝොසාචරි, යෙන පුබ්බසුතං කතං;
බුද්ධඝොසුප්පත්තියඤ්ච, තං තං පන කථාදිසු.

7. න දිට්ඨං කතකාරණං, තස්මා හිතත්ථිකෙහි ච;
පොරාණාචරියෙහී ච, ඨපිතන්ති මයා වුත්තං;
තං කාරණං විඤ්ඤූහී ච, විචාරෙත්වා විජානිතන්ති.

1. සුගතං සුගතං සෙට්ඨං, කුසලංකුසලං ජහං;
අමතං අමතං සන්තං, අසමං අසමං දදං.

සරණං සරණං ලොකං, අරණං අරණං කරං;
අභයං අභයං ඨානං, නායකං නායකං නමෙ.

1. [ක] ඉදානි පඨමං තාව සුගතන්ත්‍යාදීහි අට්ඨාරසහි ගුණෙහි ථොමෙත්වා බුද්ධස්ස වන්දිතුකාමෙන සුගතන්තිආදි ගාථාද්වයං ආරද්ධං. අයං පන සබ්බපාදාදියමකපථ්‍යා වත්තගාථාති දට්ඨබ්බං. තං පන යමකං **සුබොධාලඞ්කාරෙ** කිලිට්ඨදොසන්ති වුත්තං.

වුත්තඤ්හි තත්ථ –

‘‘යං කිලිට්ඨපදං මන්දා, භිධෙය්‍යං යමකාදිකං;
කිලිට්ඨපදදොසෙව, තම්පි අන්තො කරීයතී’’ති.

අයං පනෙත්ථ පතීතසද්දරචිතත්තායෙව පසාදගුණ සඞ්ඛාතෙන සද්දාලඞ්කාරෙන සංයුත්තා හොති. තස්මා තං යමකං සුවුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවං පරාසු යමකගාථාසු. තෙන වුත්තං පුනා **ලඞ්කාරෙ** –

‘‘පතීතසද්දරචිතං, සිලිට්ඨපදසන්ධිකං;
පසාදගුණසංයුත්තං, යමකං මතමෙදිස’’න්ති.

තත්ථ **සුගතන්ති** සොභනගමනත්තා සුන්දරං ඨානං ගතත්තා සම්මා ගතත්තා ච සුගතො, සො හි සොභනං අරියමග්ගෙන ගච්ඡතීති සුගතොති වුච්චති, සුපුබ්බො ගමුධාතු ත. සුසද්දො සොභනත්ථො. අරියමග්ගගමනෙන පරිසුද්ධං අනවජ්ජං ඛෙමං දිසං අසජ්ජමානො ගතොති අත්ථො. තඤ්ච ගමනං දුවිධං හොති කායගමනං, ඤාණගමනඤ්චාති. තත්ථ භගවතො වෙනෙය්‍යජනුපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛස්ස නිප්ඵාද නතො සොභනං කායෙන ගමනං කායගමනං නාම. සයම්භූ ඤාණෙන පන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානනතො ඤාණෙන ගමනං ඤාණගමනං නාම. ඉධ පන ඤාණගමනං අධිප්පෙතං. **අඞ්ගුත්තරටීකායං** පන ‘‘සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතො’’ති වුත්තං. සුන්දරං ඨානං ගච්ඡතීති සුගතොති ච වුච්චති, ආරම්මණකරණවසෙන අමතං නිබ්බානං ගතොති අත්ථො. සම්මා අවිපරීතං වෙස ගච්ඡතීති සුගතොති වුච්චති. සුසද්දො සම්මාසද්දත්ථො. තෙන තෙන මග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති අත්ථො. අථ වා සම්මා ආගච්ඡතීති සුගතොති ච වුච්චති, දීපඞ්කරපාදමූලතො පභුති යාව බොධිමණ්ඩා තාව සමතිංසපාරමිපූරිකාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බලොකස්ස හිතසුඛමෙව කරොන්තො සස්සතං උච්ඡෙදං කාමසුඛං අත්තකිලමථඤ්චාති ඉමෙ වන්තෙ අනුපගච්ඡන්තො ආගතොති අත්ථො. තං සුගතං බුද්ධං නමෙ නමාමීති සම්බන්ධො.

පුන **සුගතන්ති** සම්මා ගදත්තා සුගතො. සො හි සම්මා ගදති භාසතීති සුගතොති වුච්චති. සුපුබ්බගදධාතු භාසායං වියත්තියං වාචායං වා, ත, දස්ස තො. ඡසු වාචාසු යුත්තට්ඨානෙ යුත්තමෙව ද්විවාචං භාසතීති අත්ථො. වුත්තඤ්හි මජ්ඣිමපණ්ණාසපාළියං **අභයරාජකුමාරසුත්තෙ** –

1

. ''රාජකුමාර යං තථාගතො තං වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා, න තං තථාගතො වාචං භාසති. 2. යම්පි තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා. තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති. 3. යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා, තත්‍රකාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණාය. 4. යං තථාගතො වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං පියා මනාපා, න තං තථාගතො වාචං භාසති. 5. යම්පි තථාගතො ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං පියා මනාපා, තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති. 6. යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං පියා මනාපා . තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණායා''ති.

එත්ථ පාළියං පනෙසා සුඛග්ගහණත්ථං සඞ්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බා. කථං හෙසා අභූතා අනත්ථසංහිතා අප්පියා වාචා ච, භූතා අනත්ථසංහිතා අප්පියා වාචා ච, භූතා අත්ථ සංහිතා අප්පියා වාචා ච, අභූතා අනත්ථසංහිතා පියා වාචා ච, භූතා අනත්ථසංහිතා පියා වාචා ච, භූතා අත්ථසංහිතා පියා වාචා වාති ඡබ්බිධා හොතීති. තත්ථ අචොරංයෙව චොරො අයන්තිආදිවසෙන වත්තබ්බවාචා පඨමවාචා නාම. චොරංයෙව චොරො අයන්තිආදිවසෙන වත්තබ්බවාචා දුතියවාචා නාම. අකතපුඤ්ඤතාය දුග්ගතො දුබ්බණ්ණො අප්පෙසක්ඛො, ඉධ පන ඨත්වාපි පුන පුඤ්ඤං න කරොති, දුතියචිත්තවාරෙ කථං චතූහි අපායෙහි මුච්චිස්සතීති එවං මහාජනස්ස අත්ථපුරෙක්ඛාරෙන ධම්මපුරෙක්ඛාරෙන අනුසාසනීපුරෙක්ඛාරෙන වත්තබ්බවාචා තතියවාචා නාම. එකො ධුත්තො ආහ-මය්හං හො මාතු මයි කුච්ඡිගතෙ කපිට්ඨඵලදොහළො අහොසි. සා අඤ්ඤං කපිට්ඨහාරකං අලභමානා මංයෙව පෙසෙසි. අහං ගන්ත්වා රුක්ඛං අභිරුහිතුං අසක්කොන්තො අත්තනාව අත්තානං පාදෙ ගහෙත්වා මුග්ගරං විය රුක්ඛස්ස උපරි ඛිපිං. අථ සාඛතො සාඛං විචරන්තො ඵලානි ගහෙත්වා ඔතරිතුං අසක්කොන්තො ඝරං ගන්ත්වා නිස්සෙණිං ආහරිත්වා ඔරුය්හ මාතු සන්තිකෙ ගන්ත්වා ඵලානි මාතුයා අදාසිං. තානි පන මහන්තානි හොන්ති චාටිප්ප මාණානි. තතො මෙ මාතරා එකාසනෙ නිසින්නාය සමසට්ඨිඵලානි ඛාදිතානීති. එවමාදිවසෙන වත්තබ්බවාචා චතුත්ථවාචා නාම. ආමිසහෙතු චාටුකම්‍යතාදිවසෙන නානප්පකාරකං පරෙසං ථොමනා වාචා චෙව රාජකථං චොරකථන්තිආදිනයප්පවත්තා තිරච්ඡානකථා ච පඤ්චමවාචා නාම. අරියසච්චසන්නිස්සිතා ධම්මකථා ඡට්ඨමවාචා නාම. තං පන වස්සසතම්පි සුණන්තා පණ්ඩිතා නෙව තිත්තිං ගච්ඡන්ති . තාසු පන භගවා තතියඡට්ඨමා ද්විවාචාඑව භාසති. තස්මා සප්පුරිසෙහි සායෙව ද්විවාචා වත්තබ්බාති. අයං තදට්ඨකථායං ආගතො සඞ්ඛෙපනයො. විසුද්ධිමග්ග මහාටීකායං පන සාරත්ථදීපනීටීකායඤ්ච තදඤ්ඤාකාරෙන වණ්ණිතො. තාසු පන තං ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බන්ති. අයං පනෙත්ථ සඞ්ගහගාථා –

''යො භූතමත්ථසංහිතං, පරෙසමප්පියා වාචං;
භූතමත්ථසහිතඤ්ච, පරෙසං පියවාචන්ති;
ද්විවාචං යුත්තට්ඨානෙව, වදතීති සුගතොති;
වුච්චතී ච දකාරස්ස, කත්වා තකාරවිඤ්ඤුනා''ති.

සෙට්ඨන්ති ගුණමහන්තත්තා පසත්ථතරං. සො හි පසත්ථානං විසෙසෙන පසත්ථොති සෙට්ඨොති වුච්චති. පසත්ථපදං, විසෙසතද්ධිතෙ ඉට්ඨපච්චයො. පසත්ථසද්දස්ස සො, පසත්ථානං පච්චෙකබුද්ධාරියසාවකාදීනං සීලසමාධිපඤ්ඤාදි ගුණෙහි විසෙසෙන පසත්ථොති අත්ථො. අථ වා සුන්දරෙ සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ ධම්මෙ එසති ගවෙසති එසිං ගවෙසින්ති වා සෙට්ඨො, බුද්ධො. සුපුබ්බොඑස ගවෙසනෙ ත. තස්ස රට්ඨො. සුසද්දො සුන්දරත්ථො. සන්තෙහි සප්පුරිසෙහි එසිතබ්බො ගවෙසිතබ්බොති වා සෙට්ඨො. සන්තසද්දූපපදො ඉස ගවෙසනෙ ත, සන්තසද්දස්ස සො, ඉකාරස්සෙ, තස්ස ට්ඨො. සන්තෙහි සප්පුරිසෙහි ඉච්ඡියති කන්තිය තීති වා සෙට්ඨො. සන්තසද්දූපපදො ඉසු ඉච්ඡාකන්තීසු ත. අථ වා සන්තානං සප්පුරිසානං හිතසුඛං ඉච්ඡතීති සෙට්ඨො, බුද්ධො. කත්තුසාධනොයං. සුන්දරෙ සතිපට්ඨානා දිභෙදෙ ධම්මෙ එසෙති බුද්ධෙතීති වා සෙට්ඨො. හෙතු කත්තුසාධනොයං. සුපුබ්බඑසධාතු බුද්ධියං ත. තං සෙට්ඨං.

කුසලාකුසලං ජහන්ති එත්ථ කුසලං අකුසලං ජහන්ති පදවිභාගො කාතබ්බො. කුච්ඡිතං පාපධම්මං සලයති චලයති කම්පෙති විද්ධංසෙතීති කුසලං, චතුභූමිකකුසලං ලබ්භති. කුපුබ්බො සලධාතු අ. තත්ථ කාමාවචරකුසලං තදඞ්ගප්පහානෙන පාපධම්මං සලයති චලයති, මහග්ගත ක්සලං වික්ඛම්භනප්පහානෙන සලයති කම්පෙති, ලොකුත්තර කුසලං සමුච්ඡෙදප්පහානෙන සලයති විද්ධංසෙතීති අත්ථො.

අථ වා කුච්ඡිතං අපායද්වාරං සලන්ති සංවරන්ති පිදහන්ති සාධවො එතෙනාති කුසලං, කරණසාධනොයං. ඉධ පන ජහන්ති වුත්තත්තා තෙභූමකකුසලමෙවාධිප්පෙතං. තං පන අනවජ්ජසුඛවිපාකලක්ඛණං, අකුසලවිද්ධංසනරසං, වොදාන පච්චුපට්ඨානං, ඉට්ඨවිපාකපච්චුපට්ඨානං වා, යොනිසොමනසිකාර පදට්ඨානං. න කුසලං අකුසලං,

මිත්තපටිපක්ඛො අමිත්තො විය පහායකපහාතබ්බභාවෙන කුසලපටිපක්ඛන්ති අත්ථො. තං පන සාවජ්ජදුක්ඛවිපාකලක්ඛණං, සාවජ්ජානිට්ඨවිපාක ලක්ඛණං වා, අනත්ථජනනරසං, අනිට්ඨවිපාකපච්චුපට්ඨානං, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානං. පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජා භිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතං කුසලං අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතං අකුසලඤ්ච කුසලංකුසලං. තං පන පදං ජහන්තිපදෙ කම්මං.

ජහන්ති මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදප්පහානෙන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සම්භනප්පහානෙන පජහන්තං විද්ධංසෙන්තන්ති අත්ථො. තඤ්හි අරහත්තමග්ගඤාණෙන ජහති පජහති, ඵලඤාණෙන ජහිං පජහිං පටිප්පස්සම්භින්ති වා ජහො, බුද්ධො. හාධාතු චාගෙ අ. කිඤ්චාපි පනෙත්ථ කුසලං මග්ගෙන පහාතබ්බධම්මෙ න වුත්තං, වට්ටමූලභූතෙ අවිජ්ජාතණ්හාදිකිලෙසෙ පන අරහත්තමග්ග ඤාණෙන ජහිතෙ ලොකියකුසලුප්පත්තියා මූලභූතාය අවිජ්ජාතණ්හාය අභාවා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො සංසාරෙ පුන පටිසන්ධියා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති, තස්මා වට්ටමූලභූතෙ කිලෙසෙ ජහිතෙ ඵලූපචාරෙන කුසලම්පි ජහිතං නාම හොති. රූපං භික්ඛවෙ න තුම්හාකං තං පජහථාතිආදීසු විය . අරහන්තෙන හි අභිසමාචාරිකවත්තං කතම්පි කුසලන්ති න වුත්තං, ක්‍රියාති පන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

වුත්තඤ්හි **නිදානවග්ගසංයුත්තට්ඨකථායං** ‘‘ඛීණාසවෙන හි කතං කම්මං නෙව කුසලං හොති නාකුසලං, අවිපාකං හුත්වා ක්‍රියමත්තෙ තිට්ඨතී’’ති.

අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච ‘‘අරහත්තමග්ගො ච කුසලාකුසල කම්මක්ඛයාය සංවත්තතීති එවං තෙන තං භිජ්ජතී’’ති වුත්තං.

තෙන වුත්තං **චූළනිද්දෙසපාළියං** ‘‘අරහත්තමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්ති වූපසමන්ති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිප්පස්සම්භන්තී’’ති.

අමතන්ති මරණවිරහිතං. සො ජිනො හි න මතො අමතො, මරණධම්මස්ස නිබ්බත්තකානං කිලෙසානං අරහත්ත මග්ගෙන සමුච්ඡින්දිතත්තා පුන මරණතො විරහිතොති වා අමතො. අථ වා නිබ්බානෙ ආරම්මණකරණවසෙන අධිගතෙ නත්ථි මතං මරණං යස්ස ජිනස්සාති අමතොති වුච්චති. ජිනෙන හි ඛන්ධමච්චුමාරං අජිතොපි කිලෙසමාරං ජයිත්වා තෙසං අවස්සං ජියමානත්තා ඵලූපචාරෙන අමතොති වුච්චතීති වෙදිතබ්බං.

පුන **අමතන්ති** අමතනිබ්බානසමන්නාගතං. නත්ථි මතං මරණං එත්ථාති අමතං, නිබ්බානං. තං පන සන්තිලක්ඛණං, අච්චුතරසං, අනිමිත්තපච්චුපට්ඨානං, නිස්සරණපච්චුපට්ඨානං වා, නිබ්බානස්ස පන පදට්ඨානං න ලබ්භති.

වුත්තඤ්හි **මිලින්දපඤ්හෙ** නාගසෙනත්ථෙරෙන ‘‘න කෙනචි කාරණෙන නිබ්බානං උප්පජ්ජතී’’ති.

තං අස්ස අත්ථීති අමතො, ජිනො. සද්ධාදිතො ණාති සුත්තෙන අස්සත්ථාත්ථෙ ණපච්චයො. සද්ධො පඤ්ඤොතිආදීසු විය . අස්ස ජිනස්ස චතුමග්ගඤාණෙන සච්ඡිකතං අමතං නිබ්බානං අත්ථීති අත්ථො, තං අමතං.

සන්තන්ති සබ්බකිලෙසදරථෙහි ච වට්ටදුක්ඛෙහි ච සුවූපසන්තං. සො හි බුද්ධො සබ්බකිලෙසදරථවට්ටදුක්ඛෙහි සමිත්ථ වූපසමිත්ථාති සන්තොති වුච්චති. සමුධාතු උපසමෙ ත. ධාත්වන්තස්ස ලොපං තපච්චයස්සන්තොආදෙසං කත්වා පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. සංසාරවට්ටෙ දරථකාරකානං කිලෙසානං බොධිමණ්ඩෙ අරහත්තමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡින්දිතත්තා සීතිභූතො සන්තකායචිත්තොති වුත්තං හොති, තං සන්තං.

අසමන්ති සීලාදිගුණෙහි කෙනචි පුග්ගලෙන අසදිසං, සො හි බුද්ධො නත්ථි සීලාදිගුණෙහි සමො සදිසො එතස්සාති අසමොති වුච්චති. ඉමස්මිං සත්තලොකෙ සීල සමාධිපඤ්ඤාදිගුණෙහි බුද්ධෙන සදිසො කොචි මනුස්සො වා දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා නත්ථීති අත්ථො. භගවතො හි අසීති අනුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිත බාත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණෙහි විචිත්‍රරූපකායො ච සබ්බාකාරෙහි පරිසුද්ධසීලක්ඛන්ධාදිගුණ රතනසමිද්ධො ධම්මකායො ච පුඤ්ඤමහත්තථාමමහත්ත ඉද්ධිමහත්තයසමහත්තපඤ්ඤාමහත්තාදිගුණෙහි ච පරමුක්කංසගතො ච අත්ථි, තස්මා භගවා සීලාදිගුණෙහි කෙනචි අසමො අසදිසොති වුත්තං හොති.

අසමං දදන්ති ලොකියධම්මෙන අසදිසං මග්ගඵලනිබ්බාන ධම්මං වෙනෙය්‍යානං සත්තානං දෙසනාඤාණෙන දායකං. එත්ථ ච අසමන්ති නත්ථි එත්ථ එතෙසං වා සමො සදිසො ලොකියධම්මොති අසමො, මග්ගඵලනිබ්බානං ලබ්භති. අථ වා අසමන්ති අඤ්ඤෙසං ධම්මානං අග්ගභාවතො චතුබ්බිධෙන අරිය මග්ගෙන සච්ඡිකාතබ්බං නිබ්බානං වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘යාවතා භික්ඛවෙ ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති. තස්ස පන පදස්ස දදන්තිපදෙන කම්මභාවෙන සම්බන්ධො. දදාතීති දදො, බුද්ධො. දාධාතු අ, සො කෙනචි ලොකියධම්මෙන අසමං අසදිසං මග්ගඵලනිබ්බානසඞ්ඛාතං ලොකුත්තරධම්මං මහාකරුණාප්පධානෙන අමතාධිගමපටිපත්තිදස්සනෙන දෙසනාඤාණෙන වෙනෙය්‍යානං සත්තානං දාතාති අත්ථො. තං අසමං දදං.

(ඛ) දුතියගාථායං පන **සරණන්**ති සබ්බසත්තලොකස්ස පටිසරණභූතො පරායණො ලෙණො තාණොති වුත්තං හොති. සො හි බුද්ධො සරන්ති පටිසරන්ති එත්ථ සත්තලොකාති සරණොති වුච්චති. සරධාතු යු. අථ වා සරන්ති ඔසරන්ති සමොසරන්ති එත්ථ සත්තලොකාති සරණොති වුච්චති. සරන්ති චින්තෙන්ති එත්ථ සද්ධා පසන්නා දෙවමනුස්සා සරණමිදන්ති සරණොති ච. සරන්ති පටිවිජ්ඣන්ති එත්ථුපගතා දෙවමනුස්සා සද්ධම්මන්ති සරණොති ච වුච්චති. සර චින්තායං යු. සරණගමනට්ඨානෙ පන සරති හිංසති භයං සන්තාපං දුක්ඛං කිලෙසඤ්චාති සරණං. රතනත්ත යන්ති අට්ඨකථාසු වුත්තං. තං සරණං.

පුන **සරණං ලොකන්**ති සත්තසඞ්ඛාරොකාසසඞ්ඛාතං ලොකං සරන්තං ජානන්තං. එත්ථ හි ලොකයති පතිට්ඨයති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤඤ්ච තබ්බිපාකො චාති ලොකො, සත්ත ලොකො ලබ්භති. ලොකධාතු පතිට්ඨායං ණ. ලුජ්ජති පලුජ්ජතීති ලොකො, සඞ්ඛාරලොකො. ලුජධාතුණ. ලොකියති විචිත්තාකාරෙන දිස්සතීති ලොකො, ලොකියන්ති පතිට්ඨීයන්ති එත්ථ වා ජඞ්ගමා ච ථාවරා චාති ලොකො, චක්කවාළසඞ්ඛාතො ඔකාසලොකො ලබ්භති. ලොකධාතුණ. එත්ථ ච සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති චාති ආගතට්ඨානෙ ඉන්ද්‍රියබද්ධානං රූපාදීනං ඛන්ධානං සමූහො සන්තානො ච සත්තොයෙව ලොකො සත්තලොකොති වචනත්ථෙන සත්තලොකොති වෙදිතබ්බො. එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහා රට්ඨිතිකාති ආගතට්ඨානෙ ඉන්ද්‍රියබද්ධානං වා අනින්ද්‍රියබද්ධානං වා ඛන්ධානං සමූහො සන්තානො ච පච්චයෙහි සඞ්ඛරියන්තීති සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරාඑව ලොකො සඞ්ඛාරලොකොති වචනත්ථෙන සඞ්ඛාරලොකොති.

> ‘‘යාවතා චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති,
> දිසා භන්ති විරොචමානා;
> තාව සහස්සධා ලොකො,
> එත්ථ තෙ වත්තති වසො’’ති.

ආගතට්ඨානෙ අනින්ද්‍රියබද්ධානං රූපාදීනං සමූහො සන්තානො ච අවකසන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථාති ඔකාසො, සොයෙව ලොකො ඔකාසලොකොති වචනත්ථෙන ඔකාස ලොකොති වෙදිතබ්බො, තං ලොකං. සරති ජානාති අජානීති වා සරණො, බුද්ධො. සර චින්තායං යු. ලොකං සරණන්ති සම්බන්ධො. බුද්ධො පන සත්තලොකං, සඞ්ඛාරලොකං, ඔකාසලොකං, කිලෙසලොකං, භවලොකං, ඉන්ද්‍රිය ලොකං, ඛන්ධලොකං, ආයතනලොකං ධාතුලොකඤ්චාතිආදිමනෙකලොකං අනාවරණඤාණෙන පටිවිජ්ඣතීති වුත්තං හොති.

අරණන්ති නික්කිලෙසං, කිලෙසසඞ්ඛාතරණවිරහිතං වා. රණසද්දො ච කිලෙසෙසු ච යුද්ධෙ චුණ්ණවිචුණ්ණකරණෙ ච දිස්සති. තථා හි සරණා ධම්මා අරණා ධම්මාතිආදීසු කිලෙසෙසු දිස්සති. තෙ හි රණන්ති කන්දන්ති සත්තා එතෙහීති රණාති වුච්චන්ති.

> ‘‘ධනුග්ගහො අසදිසො, රාජපුත්තො මහබ්බලො;
> සබ්බාමිත්තෙ රණං කත්වා, සංයමං අජ්ඣුපාගමී’’ති.

අසදිසජාතකෙ යුද්ධෙ දිස්සති. රණං කත්වාති හි යුද්ධං කත්වා, සංයමන්ති සංයතං ඉසිපබ්බජ්ජං අජ්ඣුපාගමීති අත්ථො. තිණඤ්ච කට්ඨඤ්ච රණං කරොන්තො, ධාවිංසු තෙ අට්ඨදිසා සමන්තතොති ඡද්දන්තජාතකෙ චුණ්ණවිචුණ්ණකරණෙ දිස්සති. රණං කරොන්තොති හි චුණ්ණං විචුණ්ණං කරොන්තො. තෙති සබ්බෙ අට්ඨසහස්සනාගාති අත්ථො. ඉධ පන කිලෙසෙ දට්ඨබ්බො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. රණන්ති සත්තෙ රාගාදයො චුණ්ණෙන්ති පීළෙන්තීති රණා, රණන්ති සත්තා එතෙහි කන්දන්ති පරිදෙවන්තීති වා රණා, කිලෙසා. රණධාතු සද්දෙ අ. නත්ථි රණා කිලෙසා එතස්සාති අරණොති වුච්චති. ජිනස්ස කිලෙසමාරස්ස බොධිමූලෙ ජියමානත්තා රණා කිලෙසා න සන්තීති අත්ථො. තං අරණං.

අරණං කරන්ති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ රණසඞ්ඛාතකිලෙසස්ස අභාවකරණං. එත්ථ ච රණන්ති එතං යෙහි අභිභූතා සත්තා කන්දන්ති පරිදෙවන්ති එතෙසං රාගාදීනං අධිවචනං. තෙසං අභාවං වෙනෙය්‍යසන්තානෙ දෙසනාඤාණෙන කරොති අත්ථො. අථ වා කරොතීති කරො, බුද්ධො. තං කරං.

අභයන්ති ජාතිභයාදීනං අභාවතො නිබ්භයං. එත්ථ හි භයං චිත්තුත්‍රාසභයං, ඤාණභයං, ආරම්මණභයං, ඔත්තප්ප භයඤ්චාති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ භායති චිත්තෙනාති භයං, චිත්තුත්‍රාසභයං. ඤාණෙන තීරෙත්වා භායතීති භයං, ඤාණං. භායති එතස්මාති භයං, ආරම්මණභයං. භායති එතෙන පාපතොති භයං, ඔත්තප්පභයං. භීධාතු භයෙ ණ.

මහානිද්දෙසපාළියං පන ආගතානි ජාතිභයං, ජරාභයං, බ්‍යාධිභයං, මරණභයං, රාජභයං, චොරභයං, අග්ගිභයං, උදකභයං, අත්තානුවාදභයං, පරානුවාදභයං, දණ්ඩභයං, දුග්ගතිභයං, ඌමිභයං, කුම්භීළභයං, ආවට්ටභයං, සුසුකභයං, ආජීවිකභයං, අසිලොකභයං, පරිසයසාරජ්ජභයං, මදන භයං, දුග්ගතිභයන්තිආදීනි ගහිතානි. නත්ථි භයානි එතස්සාති අභයො, බුද්ධො. තස්ස භයානං කාරණ භූතානං සබ්බකිලෙසානං අරහත්තමග්ගෙන සමුච්ඡින්දිතත්තා සබ්බභයං නත්ථීති අත්ථො.

පුන **අභයං ඨානං නායක**න්ති එත්ථ අභයන්තිපදං ඨානන්තිපදෙ විසෙසනං. ඨානන්තිපදං නායකන්තිපදෙ කම්මං. භයසද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. නත්ථි සබ්බභයං එත්ථ නිබ්බානෙති අභයං, නිබ්බානං. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධ අරහන්තා ඨන්ති උප්පජ්ජන්ති එත්ථාති ඨානං, නිබ්බානං. වෙනෙය්‍යසත්තෙ නෙතීති නායකො, බුද්ධො. නීධාතු නයනෙ ණ්වු. සො බුද්ධො භබ්බෙ කුලපුත්තෙ මග්ගාධි ගමපත්තියා ධම්මදෙසනාය මග්ගඵලඤාණං අධිගමෙන්තො නිබ්බානට්ඨානං නෙතීති අත්ථො, තං නායකං.

පුන **නායකං නමෙ**ති නායකං බුද්ධං අහං නමෙ නමාමීති සම්බන්ධො. තත්ථ නායකන්ති වෙනෙය්‍යසත්තෙ සංසාරණ්ණවතො නිබ්බානපාරං නෙතීති නායකො, බුද්ධො. සො හි යථා නාවිකො ජනෙ නාවාය ඔරිමතීරතො පාරිමතීරං නෙති, එවං සත්තෙ මග්ගඞ්ගනාවාය සංසාරණ්ණවතො නිබ්බාන පාරං නෙති පාපුණෙතීති අත්ථො. අථ වා නායකන්ති තිණ්ණං ලොකානං ජෙට්ඨභාවගමනත්තා නායකො ජෙට්ඨ සෙට්ඨවුඩ්ඪතරො. සො හි ජෙට්ඨභාවං නෙති ගච්ඡති පාපුණාතීති නායකොති වුච්චති. නීධාතු ගතිම්හි ණ්වු. සො පන ඉධ ලොකෙ අවිජ්ජණ්ඩගතානං සබ්බපජානං පඨමතරං අවිජ්ජණ්ඩකොසං අරහත්තමග්ගෙන පදාලෙත්වා අරියාය ජාතියා ජාතත්තා සබ්බසත්තානං සෙට්ඨජෙට්ඨවුඩ්ඪතරභාවං ගතොති අත්ථො. තං නායකං. නමෙති අහං තීහි ද්වාරෙහි සක්කච්චං නමාමීති අත්ථො. එත්ථ හි වත්තමානාමිවිභත්තියා ක්වචිධාතුත්‍යාදිසුත්තෙන එආදෙසො හොති. අයං පනෙත්ථ වාච්චත්ථාදිනයො. නමෙතිපදස්ස ආඛ්‍යාතපදත්තා වචනත්ථො න කාතබ්බො. වුත්තඤ්හි **සද්දවිදූහි** –

‘‘රුළ්හීඛ්‍යාතං නිපාතඤ්චු, පසග්ගාලපනං තථා;
සබ්බනාමන්තිමෙතෙසු, න කතො විග්ගහො ඡසූ’’ති.

තං පන පදං නමුධාතුවත්තමානඅම්හයොගපරස්සපදමිවිභත්‍යන්තං ආඛ්‍යාතපදං. නමුධාතුයා වාච්චත්ථො නමනක්‍රියා සඞ්ඛාතො කුසලචිත්තුප්පාදො පධානවසෙන ලබ්භති. මිවිභත්තියා වාච්චත්ථො තෙන චිත්තුප්පාදෙන උපලක්ඛිතො උප්පාද වන්තො තදාකාරො පුග්ගලො අප්පධානවසෙන ලබ්භති. පදසමුදායස්ස පන වාච්චත්ථො කත්තුකම්මභාවෙසු කත්තුභූතො අතීතාදිකාලෙසු පච්චුප්පන්නකාලභූතො ධාත්වත්ථ කිරියාවිසෙසොව ලබ්භති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො.

විත්ථාරො පනෙවං වෙදිතබ්බො. නමුධාතුයා වච්චං සුගතාදි බුද්ධගුණං ආරම්මණං කත්වා වන්දනාකාරප්පවත්තො කායවචී විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකො සද්ධාචෙතනාපඤ්ඤාපධානො කුසල චිත්තුප්පාදො ච ද්වෙ විඤ්ඤත්තියො අසමුට්ඨාපෙත්වා මනොද්වාරෙ වන්දනාකාරප්පවත්තො කුසලචිත්තුප්පාදො ච මුඛ්‍යෙන ලබ්භති. බුද්ධගුණානුස්සරණවසෙන පවත්තො යොනිසොමනසිකා රාදිපුරෙචරානුචරකුසලචිත්තුප්පාදො ඵලූපචාරෙන. දිට්ඨධම්මි කසම්පරායිකසඞ්ඛාතං පච්ඡිමපච්ඡිමඵලං රොගාදිඅන්තරායානං අභාවඤ්ච වා සග්ගමොක්ඛසම්පත්තිසුඛඤ්ච කාරණූපචාරෙන, පුරෙ පුරෙ වන්දනා සදිසූපචාරෙන, වන්දනස්ස නාමපඤ්ඤත්ති ඨානූපචාරෙන, වත්ථුද්වාරාරම්මණං ඨානූපචාරෙන, වන්දන ගුණෙන ලක්ඛිතං පුග්ගලදබ්බං ගුණූපචාරෙන. උක්කට්ඨමජ්ඣ මුදුත්තමත්තභාවො ගුණ්‍යූපචාරෙන, අවයවභූතා වන්දනා එකදෙසූපචාරෙන. සමූහභූතා වන්දනා එකදෙස්‍යූපචාරෙන, පුබ්බපුබ්බකුසලචිත්තුප්පාදො සමීපූපචාරෙන, පච්ඡිමපච්ඡිම කුසලචිත්තුප්පාදො සමීප්‍යූපචාරෙන, පණාමකුසලචිත්තුප්පාදභූතානං පරමත්ථධම්මානං නිබ්‍යාපාරභාවො තද්ධම්මූපචාරෙන. තෙසං එවං ධම්මතාභාවො අතද්ධම්මූපචාරෙන, වන්දනාකාරො අභෙදභෙදූපචාරෙන. වන්දනසත්ති භෙදඅභෙදූපචාරෙන ලබ්භති. මිවිභත්තියා වාච්චං තංමුඛ්‍යාදීහි ලක්ඛිතො කත්තු ක්‍රියාවිසෙසෙන ච වත්තමානවිභත්තිසඞ්ඛාතෙන විභත්තිවිසෙ සෙන ච පරස්සපදසඞ්ඛාතෙන පදවිසෙසෙන ච උත්තමපුරිස විසෙසෙන ච අම්හයොගවිසෙසෙන ච සබ්බධාතුවිසෙසෙන ච එකවචනවිසෙසෙන ච පච්චුප්පන්නකාලවිසෙසෙන ච ධාත්වත්ථක්‍රියාවිසෙසෙන ච අලිඞ්ග විසෙසෙන ච භූවාදිගණ විසෙසෙන ච නොවිකරණවිසෙසෙන ච භාවකම්මකත්තුසුකත්තුවිසෙසෙන ච ලක්ඛිතො අහංසඞ්ඛාතො ඛන්ධසඞ්ඛතො සන්තානො අප්පධානෙන ලබ්භති. ක්‍රියාපදස්ස ක්‍රියාය පධානෙන වාචකත්තා ධාත්වත්ථොව පධානෙන ලබ්භති. අපච්චයස්ස වාච්චං භූවාදිගණජොතකා රූපසිද්ධිමත්තා පද සිලිට්ඨතා ලබ්භති.

අථ වා යො අහං නමාමීති සො නමෙ. සාමඤ්ඤත්ථ විග්ගහොයං. වාච්චත්ථො පන වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. නමනඤ්චෙත්ථ බුද්ධස්ස සීලාදිඅනන්තගුණෙසු නින්නපබ්භාරතාවසෙන පණාමක්‍රියාභිනිප්ඵාදිකා කුසලචෙතනා. සා ච වන්දනෙය්‍යා වන්දනකානං ඛෙත්තජ්ඣාසයසම්පදාහි දිට්ඨධම්මවෙදනීයභූතා යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස පුරිමකම්මස්ස අනුබලප්පදාන වසෙන තන්නිබ්බත්තිතවිපාකසන්තතියා අන්තරායකරානි උපපීළකඋපච්ඡෙදකකම්මානි පටිබාහිත්වා පවත්තිකාලෙ රොගාදිඅන්තරායානමප්පවත්තිං සාධෙති. සම්පරායෙ ච උපපජ්ජවෙදනීයභූතා සග්ගමොක්ඛසම්පත්තිසුඛං නිබ්බත්තෙතීති.

අයං පනෙත්ථ **දස්සනත්ථනයො**. නමෙතිඉමිනා බුද්ධස්ස සුගතාදිගුණං ආරබ්භ පවත්තා තිවිධා පණාමකුසල චෙතනා මුඛ්‍යෙන දස්සෙති. තං දස්සනෙන තස්සා කාරණභූතා යොනිසොමනසිකාරාදයො ච චතුචක්කසම්පත්තිඤ්ච බුද්ධුප්පාදනවමඛෙත්තඤ්ච පුබ්බභාගෙ පවත්තං සද්ධාපඤ්ඤාපධානං කුසලචිත්තුප්පාදඤ්ච ඵලූපචාරෙන දීපෙති. තද්දීපනෙන තස්සා ඵලභූතං දිට්ඨධම්මරොගාදිඅන්තරායවිසොසනඤ්ච සග්ගමොක්ඛ සුඛඤ්ච පඨමකාරණූපචාරෙන පකාසෙති. තප්පකාසනෙන බුද්ධස්ස පණාමාරහභාවං දුතියකාරණූපචාරෙන විභාවෙති . තංවිභාවනෙන වන්දකස්ස මෙ ඛෙත්තඞ්ගතභාවඤ්ච පණාමෙ තබ්බභාවඤ්ච තතියකාරණූපචාරෙන අනුභාවෙති.

අයං පනෙත්ථ **අලඞ්කාරනයො**. නමෙතිවාචකපදස්ස වාච්චභූතා තිවිධා බුද්ධපණාමකුසලචෙතනා සමට්ඨායීභාවො නාම. කස්මා, සරීරත්තා. අථ වා තිවිධාය බුද්ධපණා මකුසලචෙතනාය සම්පයුත්තො සමාධිප්පධානො මහා කුසලචිත්තුප්පාදො සමට්ඨායීභාවො නාම. කස්මා, බුද්ධස්ස සුගතාදිගුණාරම්මණෙ එකග්ගත්තා සමාහිතචිත්තත්තා වා. සොයෙව පන සන්තරසො නාම. කස්මා, බුද්ධපණාමචෙතනා කුසලඞ්ගෙන අකුසලඞ්ගස්ස පහීනත්තා. බුද්ධන්තිපාඨසෙස පදස්ස වාච්චභූතො බුද්ධදබ්බො ආරම්මණවිභාවො නාම. කස්මා, තස්ස පණාමකුසලචිත්තුප්පාදස්ස ආරම්මණපච්චයෙන උපකාරත්තා. බුද්ධස්ස සුගතන්ත්‍යාදිගුණො උද්දීපනවිභාවො නාම. කස්මා, පණාමස්ස කාරණත්තා. කාරණභූතං තං සමට්ඨායීභාවං උපාදාය ජනිතබ්බො දිට්ඨධම්මරොගා දිඅන්තරායාභාවො ච සම්පරායෙ සග්ගමොක්ඛසුඛසම්පත්ති ච ආනුභාවො නාම. කස්මා, ආනිසංසඵලත්තා.

තත්ථ හි කිඤ්චාපි ආනුභාවදීපකං පදං නත්ථි. කාරණස්ස පන ඵලෙන විනාභාවතො කාරණස්ස ඵලං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති. අථ වා නමෙතිපදස්ස සාමත්ථියතො ආනුභාවො දස්සිතොයෙවාති දට්ඨබ්බො. ආවිභූතො උස්සුකො ච බුද්ධපණාමස්ස ආනිසංසපජානනා මති ච අලසාභාවො ච චිත්තප්පසාදො ච සමාධිත්‍යාදි ච බ්‍යභිචාරීභාවො නාම. ලොමහංසාදිභාවො සත්වංකාභාවො නාමාති අලඞ්කාර නයො වෙදිතබ්බො. එවං පච්ඡිමපච්ඡිමගාථාසුපි.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සුගතං සොභනගතං සුන්දරනිබ්බානට්ඨානං ගතං වා සම්මා ගතං වා, සුගතං සම්මා වචනං ගදං භාසනං, සෙට්ඨං පසත්ථතරං සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ ධම්මෙ ගවෙසන්තං වා සත්තෙහි ගවෙසිතබ්බං වා සත්තානං හිතසුඛං ඉච්ඡිතං වා, කුසලංකුසලං කුසලංඅකුසලං, ජහං ජහිතං, අමතං මරණවිරහිතං අමතං අමතනිබ්බානසමන්නා ගතං, සන්තං කිලෙසදරථවූපසමං, අසමං ලොකියධම්මෙන අසදිසං මග්ගඵලනිබ්බානධම්මං. දදං දාතං දායකං වා, සරණං සබ්බසත්තලොකස්ස පටිසරණභූතං. ලොකං සත්තසඞ්ඛ රොකාසසඞ්ඛතං තිලොකං, සරණං ජානන්තං, අරණං නික්කිලෙසං, කිලෙසසඞ්ඛාතරණවිරහිතං වා. අරණං සත්තෙසු කිලෙසරජස්සාභාවං, කරං දෙසනාඤාණෙන කතං, අභයං නිබ්භයං, අභයං නිබ්භයට්ඨානං නිබ්බානදිසං, නායකං සත්තෙ නිබ්බානපාරං නෙන්තං, නායකං තිලොකානං ජෙට්ඨං පාමොක්ඛං බුද්ධං සක්කච්චං තීහි ද්වාරෙහි අහං නමෙ නමාමීති.

පඨමවන්දනගාථාද්වයවණ්ණනා සමත්තා.

2. නයනසුභගකායඞ්ගං,
මධුරවරසරොපෙතං;
අමිතගුණගණාධාරං,
දසබලමතුලං වන්දෙ.

2. එවං පඨමං ගාථාද්වයෙන බුද්ධස්ස නමස්සිත්වා ඉදානි නයනසුභගකායඞ්ගන්ත්‍යාදීහි පඤ්චහි ගුණෙහි ථොමිත්වා බුද්ධං වන්දිතුං **නයනසුභගකායඞ්ග**න්තිආදිගාථමාහ. අයං පන න න මගණයුත්තත්තා නවක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා භුජගසු සුගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘භුජගසුසුමතා නාමො’’ති.

අයං පනෙත්ථ යොජනා. යස්සං පටිපාදං නා ච ද්වෙ නගණාමො ච මගණො ච යදි සියා. සා භුජගසුසු ගාථාති මතා ඤාතබ්බාති. තත්ථ පන **නයනසුභගකායඞ්ග**න්ති සබ්බසත්තානං චක්ඛුස්ස සොභනං ගතෙන කායඞ්ගෙනසමන්නාගතං. එත්ථ හි නයනන්ති සමවිසමං දස්සෙන්තං අත්තභාවං නෙතීති නයනං, චක්ඛු ලබ්භති. නීධාතු යු. සුභං සොභනං ගච්ඡතීති සුභගං, කායඞ්ගං ලබ්භති. සුභසද්දූපපදො ගමුධාතු ක්වි. කායස්ස අඞ්ගං අවයවං කායඞ්ගං. භගවතො කායඞ්ගං ලබ්භති. ඡට්ඨීතප්පුරිසසමාසොයං. නයනස්ස සුභගං නයනසුභගං, තං කායඞ්ගං යස්ස බුද්ධස්සාති නයනසුභග කායඞ්ගො, බුද්ධො. සො හි රූපකායස්ස දස්සනා නුත්තරියගුණයොගතො සබ්බසත්තානං පසාදචක්ඛුස්ස සොභනං ගතෙන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි ච අසීත්‍යා නුබ්‍යඤ්ජනලක්ඛණෙහි ච ලක්ඛිතෙන කායඞ්ගෙන සමන්නාගතොති අත්ථො.

මධුරවරසරොපෙතන්ති පියපෙමනීයඋත්තමසද්දෙන සමන්නාගතං, සො හි භගවා මධියති පියති පෙමියති වාති මධුරො. මධධාතු උරො. වුත්තඤ්හි **මජ්ඣිමපණ්ණාසටීකායං** ‘‘මධුරොති පියො පෙමනීයො අපලිබුද්ධො’’ති. අථ වා මධියති අස්සාදියතීති මධුරො, මධති සබ්බසත්තානං පීතිං උන්දෙති වඩ්ඪෙතීති මධුරො, මධධාතු උන්දෙ උරො. තෙන වුත්තං **සද්දනීතියං** ‘‘මධ උන්දෙ’’ති. වරිතබ්බො ඉච්ඡිතබ්බො පත්ථිතබ්බො වාති වරො, සරො. වරධාතු ඉච්ඡායං අ. සරති ගච්ඡති සොතවිඤ්ඤාණාරම්මණභාවන්ති සරො, සද්දො. සරධාතු ගතියං අ. සරති ගච්ඡති සූයමානතන්ති වා සරො, සරියති සුණියතීති වා සරො, භගවතො අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො සද්දො ලබ්භති. උපසම්පජ්ජතීති උපෙතො, උපපුබ්බඉධාතු ත. මධුරො ච වරො ච සො සරො වාති මධුරවරසරො, තෙන උපෙතො සම්පන්නො සමන්නාගතොති මධුරවරසරොපෙතොති වුච්චති. භගවතො පන හදය වත්ථුනො සුවිසුද්ධත්තා පිත්තසෙම්හාදීහි අපලිබුද්ධත්තා දෙව මනුස්සෙහි මධුරෙන පියෙන මනාපියෙන වරෙන ඉච්ඡිතපත්ථිතෙන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන සරෙන සද්දෙන උපෙතො සම්පන්නො සමන්නාගතොති වුත්තං හොති.

එත්ථ ච කිඤ්චාපි සරොපෙතන්ති සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තං, භගවතො සරො පන විසට්ඨො ච, විඤ්ඤෙය්‍යො, මඤ්ජු, සවනීයො, බින්දු, අවිසාරී, ගම්භීරො, නින්නාදි චාති විසෙසෙන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතොති අත්ථො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හි මජ්ඣිම පණ්ණාසෙ **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ‘‘අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො ඛො පනස්ස ගොතමස්ස මුඛතො ඝොසො

නිච්ඡරති විසට්ඨො ච, විඤ්ඤෙය්‍යො ච, මඤ්ජු ච, සවනීයො ච, බින්දු ච, අවිසාරී ච, ගම්භීරො ච, නින්නාදී ච. යථාපරිසං ඛො පන සො භවං ගොතමො සරෙන විඤ්ඤාපෙති, න චස්ස බහිද්ධා පරිසාය ඝොසො න නිච්ඡරතී''ති.

තස්සාට්ඨකථායං පන විසට්ඨොති සිනිද්ධො අපලිබුද්ධො. විඤ්ඤෙය්‍යොති විඤ්ඤාපනීයො පාකටො. විසට්ඨත්තායෙව චෙස විඤ්ඤෙය්‍යො හොති. මඤ්ජූති මධුරො. සවනීයොති සොතසුඛො, මධුරත්තායෙව චෙස සවනීයො හොති. බින්දූති සම්පිණ්ඩිතො. අවිසාරීති අවිසටො. බින්දුත්තායෙව චෙස අවිසාරී හොති. ගම්භීරොති ගම්භීරසමුට්ඨිතො. නින්නාදීති නින්නදවා. ගම්භීරත්තායෙව චෙස නින්නාදී හොති. යථාපරිසන්ති චක්කවාළපරියන්තාපි එකබද්ධං පරිසං විඤ්ඤාපෙති. බහිද්ධාති අඞ්ගුලිමත්තම්පි පරිසතො බහිද්ධා න ගච්ඡති. කස්මා. සො එවරූපො මධුරසරො අකාරණා මා නස්සීති. ඉති භගවතො ඝොසො පරිසාය මත්තකෙනෙව චරතීති වණ්ණිතොති. **අභිධානප්පදීපිකායඤ්ච** වුත්තා සඞ්ගහගාථා –

> ''විසට්ඨමඤ්ජුවිඤ්ඤෙය්‍යා, සවනීයාවිසාරිනො;
> බින්දුගම්භීරනින්නාදි, තෙ‍්‍යවමට්ඨඞ්ගිකො සරො''ති.

යථා හි බ්‍රහ්මුනො සරො පිත්තසෙම්හෙහි අපලිබුද්ධත්තා විසුද්ධො මධුරො හොති. යථා ච සීහබ්‍යග්ඝාදීහි වාළමිගෙහි අනුබන්ධා ධාවන්තා බුද්දකමිගා කරවීකසකුණස්ස විකූජමානං සද්දං සුත්වා සරස්ස මධුරත්තා මරණභයං හිත්වා අධාවිත්වා උක්ඛිත්තපාදං අනික්ඛිපිත්වා තිට්ඨන්තා සුණන්ති, එවං කරවීකස්ස සද්දො ධම්මතාභාවෙන මධුරො පියො මනාපො හොති. එවං භගවතා කතං කම්මං වත්ථුං සොධෙති, වත්ථුස්ස සුද්ධත්තා පිත්තසෙම්හෙහි ච අපලිබුද්ධත්තා භගවතො නාභිතො සමුට්ඨහන්තො සරොපි අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො සුවිසුද්ධො අතිමධුරො අතිපියො අතිමනාපො හොති. සා පනෙසා හීනූපමා හොති, භගවතො හි සරො තෙහි සද්දෙහි සතභාගෙන සහස්සභාගෙන අතිමධුරො අතිපියො අතිමනාපො හොති, තථා හි ධම්මාසොකරඤ්ඤො අසන්ධිමිත්තා දෙවී කරවීකසකුණස්ස මධුරසද්දං සුත්වා චින්තෙසි ''ඉමස්ස තිරච්ඡානස්ස මධුරො සද්දො, කො නාම සබ්බඤ්ඤුතඤාණසිරිං පත්තස්ස භගවතො අතිමධුරො සද්දො''ති, පීතිං උප්පාදෙත්වා තං පීතිං අවිජහිත්වා සත්තහි ජඞ්ඝසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති, තස්මා භගවතො මධුරවරසරොපෙතන්ති ථොමෙතීති.

අමිතගුණගණාධාරන්ති අපරිමිණිතබ්බසීලාදිගුණසමූහානං පතිට්ඨානභූතං. එත්ථ ච සමිතොති පරිමිණිතබ්බොති මිතො, මාධාතු පරිමාණෙ ත, න මිතො අමිතො. ගුණොති සීලාදයො ධම්මා. තෙ හි ගුණෙන්ති තංසමඞ්ගීපුග්ගලං පකාසෙන්තීති ගුණාති වුච්චන්ති. ගුණධාතු පකාසනෙ අ. **මණිසාරමඤ්ජූසාටීකායං** පන ''ගුණන්ති අත්තනො ආධාරං පාකටං කරොන්තීති ගුණා''ති වුත්තං.

සද්දනීතිධාතුමාලායඤ්ච ''ගුණ ආමන්තනෙ, ගුණොති සීලාදයො ධම්මා, කෙනට්ඨෙන තෙ ගුණා, ගොණාපියති ආමන්තාපියති අත්තනි පතිට්ඨිතො පුග්ගලො දට්ඨුං සොතුං පූජිතුඤ්ච ඉච්ඡන්තෙහි ජනෙහීති ගුණො. එත්ථ කිඤ්චාපි සීලාදි ධම්මානං ආමන්තාපනං නත්ථි, තථාපි තංහෙතු ආමන්තනං නිමන්තනඤ්ච තෙයෙව කරොන්ති නාමාති එවං වුත්තං. අඤ්ඤෙ පන ගුඤ්ජන්තෙ අබ්‍යයන්තෙ ඉති ගුණාති අත්ථං වදන්ති. තදනුරූපං පන ධාතුසද්දංන පස්සාම . ගුණ ආමන්තනෙ ඉච්චෙව පස්සාම. විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බ''න්ති වුත්තං. අමිතො ගුණො අමිතගුණො, තෙසං ගණො සමූහො අමිතගුණගණො, තෙසං. ආධාරති තිට්ඨති එත්ථාති අමිතගුණගණාධාරො, ජිනො ලබ්භති. සො පන සමුද්දොදකං නාළිපත්තෙන අපරිමිතං විය කෙනචි අපරිමිතානං සීලාදිගුණසමූහානං ආධාරො පතිට්ඨානභූතොති අත්ථො.

දසබලන්ති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං තථාගතදසබලසම්පන්නං. එත්ථ හි බලන්ති කෙහිචි විරුද්ධෙහි කාරණෙ හි බලන්ති න කම්පෙන්ති ඊරන්තීති බලං, දස බලානි යස්ස සොති දසබලො, බුද්ධො. තං පන දුවිධං හොති තථා ගතස්ස දසබලං කායදසබලඤ්ච, ඤාණදසබලඤ්චාති. තෙසු හි කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං **පොරාණෙහි** –

> ''කාළා වකඤ්ච ගඞ්ගෙය්‍යං, පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං;
> ගන්ධ මඞ්ගලහෙමඤ්ච, උපොසථං ඡද්දන්තිමෙ දසා''ති.

ඉමානි හි දස හත්ථිකුලානි. තත්ථ කාළාවකන්ති පකතිහත්ථිකුලං දට්ඨබ්බං. යං දසන්නං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාළාවකහත්ථිනො. යං දසන්නං කාළාවකානං බලං, තං එකස්ස ගඞ්ගෙය්‍යස්ස. යං දසන්නං ගඞ්ගෙය්‍යානං, තං එකස්ස පණ්ඩරස්ස. යං දසන්නං පණ්ඩරානං, තං එකස්ස තම්බස්ස. යං දසන්නං තම්බානං, තං එකස්ස පිඞ්ගලස්ස. යං දසන්නං පිඞ්ගලානං, තං එකස්ස ගන්ධහත්ථිනො. යං දසන්නං ගන්ධහත්ථීනං, තං එකස්ස මඞ්ගලස්ස. යං දසන්නං මඞ්ගලානං, තං එකස්ස හෙමවතස්ස. යං දසන්නං හෙමවතානං, තං උපොසථස්ස. යං දසන්නං උපොසථානං, තං එකස්ස ඡද්දන්තස්ස. යං දසන්නං ඡද්දන්තානං, තං එකස්ස තථාගතස්ස, නාරායනසඞ්ඝාතබලන්තිපි ඉදමෙව වුච්චති. තදෙතං පකතිහත්ථීනං ගණනාය හත්ථිකොටිසහස්සානං . පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති. ඉදං තථාගතස්ස කායබලං හොති. ඉදං පන තාසු තාසු පාළීසු න ආගතං. අට්ඨකථාසුයෙව ආගතං. තෙන වුත්තං දසක නිපාත **අඞ්ගුත්තරටීකායං** ''දස බලඤාණං පන පාළියං ආගතමෙව. න කායබලං විය අට්ඨ කථාරූළ්හමෙවාති

අධිප්පායො’’ති. එත්ථ ච නාරායන සඞ්ඝාත බලන්ති එත්ථ නාරා වුච්චන්ති රස්මියො, තා බහූ නානාවිධා ඉතො උප්පජ්ජන්තීති නාරායනං, වජිරං. තස්මා නාරායනසඞ්ඝාත බලන්ති වජිරසඞ්ඝාතබලන්ති අත්ථොති.

ඤාණදසබලං පන විභඞ්ගපාළියඤ්ච මූලපණ්ණාසෙ මහා සීහනාදසුත්තෙ දසකනිපාතඅඞ්ගුත්තරපාළියඤ්ච විත්ථාරෙන ආගතමෙව. සුඛග්ගහණත්ථං පන සඞ්ඛෙපෙන දස්සයිස්සාමි. සෙය්‍යථීදං. ඨානාට්ඨානඤාණඤ්ච, කම්මසමාදානානං විපාකඤාණං, සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං, අනෙකධාතු නානාධාතු ලොක ඤාණං, සත්තානං නානාධිමුත්තිකතං ඤාණං, පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණං, ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසං වොදානං වුට්ඨානං ඤාණං, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං, සත්තානං චුතූපපාතං ඤාණං, ආසවානං ඛයඤාණඤ්චාති. අයං පන කමො අභිධම්මවිභඞ්ගපාළියං ආගතක්කමො.

චුතූපපාතඤාණට්ඨානෙ පන මූලපණ්ණාසපාළියං මහාසීහනාදසුත්තෙ ච දසකනිපාතඅඞ්ගුත්තරපාළියං දිබ්බචක්ඛුඤාණං ආගතං. අත්ථතො පන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන චුතූපපාතස්ස පස්සිතත්තා සදිසමෙවාති. තත්ථ හි ඨානාට්ඨානඤාණන්ති කාරණාකාරණං යථාභූතං ජානනඤාණං. කාරණඤ්හි යස්මා තත්ථ ඵලං තිට්ඨති තදායත්තවුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ච, තස්මා ඨානන්ති වුච්චති. කම්මසමාදානානං විපාකඤාණන්ති සමාදියිත්වා කතානං අතීතානාගත පච්චුප්පන්නානං කුසලාකුසලකම්මානං සුගතිදුග්ගතිපටිසන්ධිසඞ්ඛාතං විපාකං නිබ්බානඵලඤ්ච යථාභූතං පජානනඤාණං. සබ්බත්ථ ගාමිනිපටිපදං ඤාණන්ති සබ්බගතිගාමිනිඤ්ච පටිපදං මග්ගං යථාභූතං පජානනඤාණං. තත්ථ ච පටිපදන්ති පටිපජ්ජති පාපුණාති එතෙනාති පටිපදං, මග්ගං. ගතිගාමිනින්ති නිරයාදිපඤ්චගතිගාමිනිං. අගතිගාමිනින්ති නිබ්බානගාමිනිං. වුත්තඤ්හි ‘‘නිබ්බානඤ්චාහං සාරිපුත්ත පජානාමි නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපද’’න්ති.

අනෙකධාතුනානාධාතුලොකං ඤාණන්ති එත්ථ අනෙක ධාතූති චක්ඛුධාතුආදීහි කාමධාතූහි වා බහුධාතුං. නානාධාතූති තාසංයෙව ධාතූනං විලක්ඛණත්තා විසදිස සභාවත්තා නානාප්පකාරධාතුං. ලොකන්ති ඛන්ධායතන ධාතුලොකං. ඤාණන්ති යථාභූතං පජානනඤාණං. සත්තානං අධිමුත්තිකතං ඤාණන්ති සත්තානං හීනාදීහි අධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාවං යථාභූතං පජානනඤාණං. පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණන්ති එත්ථ පරසත්තානන්ති පධානසත්තානං. පරපුග්ගලානන්ති තතො පරෙසං හීනසත්තානං. එකත්ථමෙව වා එතං පදද්වයං වෙනෙය්‍යවසෙන ද්වෙධා වුත්තං. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණන්ති සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවං වඩ්ඪඤ්ච අපරභාවං හානිඤ්ච යථාභූතං පජානනඤාණං.

ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසං වොදානං වුට්ඨානං ඤාණන්ති එත්ථ ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනන්ති පඨමාදීනං චතුන්නං ඣානානං, රූපී රූපානි පස්සතීතිආදීනං අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං, සවිතක්කසවිචාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං, පඨමජ්ඣාන සමාපත්තිආදීනඤ්ච නවන්නං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. සංකිලෙසන්ති හානභාගියධම්මං. වොදානන්ති විසෙසභාගියධම්මං. වුට්ඨානන්ති යෙන කාරණෙන ඣානාදීහි වුට්ඨහන්ති, තං කාරණං. ඤාණන්ති යථාභූතං පජානනඤාණං. පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණන්ති පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධානුස්සරණසඞ්ඛාතං පජානනඤාණං. සත්තානං චුතූපපාතං ඤාණන්ති සත්තානං චුතිඤ්ච උපපාතඤ්ච පජානනං දිබ්බචක්ඛුඤාණං. ආසවානං ඛයඤාණන්ති කාමාසවාදීනං ඛයසඞ්ඛාතං ආසවනිරොධං නිබ්බානං යථාභූතං පජානන ඤාණන්ති . ඉමානි පන ඤාණානි අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්ස දසබලඤාණානීති දට්ඨබ්බානි.

හොන්ති චෙත්ථ –

‘‘ඨානාට්ඨානං විපාකඤ්ච, ඤාණං පටිපදං ඤාණං;
අනෙකධාතුලොකඤ්ච, සත්තානං අධිමුත්තිකං. [සා පනෙසා සෙතවවිපුලාගාථාති දට්ඨබ්බා;]

ඉන්ද්‍රියපරාපරඤ්ච, ඣානාදිනං සංකිලෙසං;
වොදානං වුට්ඨානං ඤාණං, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිං;
සත්තානං චුතූපපාතං, ආසවක්ඛයං ඤාණන්ති;
දසිමානි බුද්ධස්ස වා, සාධාරණානි ඤාණානී’’ති. [සා පනෙසා සාමඤ්ඤගාථාති දට්ඨබ්බා;]

නනු දසබලඤාණං නාම පාටියෙක්කං නත්ථි, සබ්බඤ්ඤුතඤාණමෙව හොති, අථ කස්මා තං ඤාණං දසභෙදෙන වුත්තන්ති. වුච්චතෙ. අඤ්ඤමෙව හි දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං, දසබලඤ්හි සකසකකිච්චමෙව ජානාති. සබ්බඤ්ඤුතඤාණං පන තම්පි තතො අවසෙසම්පි පජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති. දුතියං කම්මන්තර විපාකන්තරමෙව. තතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව. චතුත්ථං ධාතු නානත්තකාරණමෙව. පඤ්චමං සත්තානං අජ්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව. ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව. සත්තමං ඣානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව. අට්ඨමං පුබ්බෙ නිවුත්ථඛන්ධසන්තතිමෙව. නවමං සත්තානං චුතිපටිසන්ධිමෙව. දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව. සබ්බඤ්ඤුතඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්හි ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති. ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති. මග්ගො

හුත්වා කිලෙසෙ බෙපෙතුං න සක්කොති. එවං තෙසං ඤාණද්වයානං විසෙසොති. තං පන ඉධ ඤාණද්වයං අධිප්පෙතන්ති.

අතුලන්ති සීලාදීහි ගුණෙහි කෙනචි පුග්ගලෙන අසදිසං. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. තුලනං උම්මානං තුලා, තුල සදිසාං. **සද්දනීතියඤ්හි** ''තුල උම්මානෙ''ති වුත්තං. අථ වා තුලියති පමියති එතායාති තුලා, පකතිතුලා. තුලා වියාති තුලා, ඤාණං. තාය සම්මිතො තුලො. සම්මිත තද්ධිතෙ අපච්චයො. තුලසදිසඤාණෙන සම්මිතො පුග්ගලො. න තුලො අතුලො. කම්මධාරයමිස්සකතප්පුරිස සමාසොයං. සීලාදිගුණෙහි කෙනචි පුග්ගලෙන අසදිසො භගවා ලබ්භති. අථ වා නත්ථි තුලො සදිසො පුග්ගලො එතස්සාති අතුලො, භගවා. අතග්ගුණසංවිඤ්ඤාණොයං බහුබ්බීහි. සීලාදිගුණෙහි කෙනචි අසදිසො අග්ගපුග්ගලොති අත්ථො. සදෙවකෙ ලොකෙ අග්ගපුග්ගලභාවතො. යථාහ ''යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති, විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා''ති. තං අතුලං බුද්ධන්ති සම්බන්ධො. **වන්දෙති** බුද්ධස්ස නයනසුභගකායඞ්ගාදිගුණං අනුස්සරිත්වා තීහි ද්වාරෙහි සක්කච්චං අහං වන්දාමීති අත්ථො. එත්ථ ච මිවිභත්තියා මහාවිසයසුත්තෙන එකාරා දෙසොති දට්ඨබ්බො. වන්දනා පන තිවිධා හොති කායවචීමනොවන්දනාවසෙනාති. යථාහ ''තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ වන්දනා. කතමා තිස්සො. කායෙන වන්දති, වාචාය වන්දති, මනසා වන්දතී''ති.

තත්ථ යොනිසො මනසිකාරචිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා ජාණුද්වයකප්පරද්වයනලාටසඞ්ඛාතානි පඤ්ච අඞ්ගානි භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා වන්දනෙය්‍යානං අභිමුඛං නිපතන්තො කායෙන වන්දති නාම. යං සන්ධාය ''පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා''ති අට්ඨ කථාදීසු වුත්තං. බුද්ධගුණපදානි වාචාය පවත්තෙන්තො වාචාය වන්දති නාම. විපස්සිස්ස නමත්ථු, සිඛිස්සාපි නමත්ථු, වෙස්ස භුස්ස නමත්ථු, කකුසන්ධස්ස නමත්ථු, කොණාගමනස්ස නමත්ථු , කස්සපස්ස නමත්ථු, අඞ්ගීරස්සස්ස නමත්ථු ත්‍යාදීසුපි වාචාවන්දනායෙව. බුද්ධාදි ගුණානි අනුස්සරන්තො මනසා වන්දති නාමාති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. නයනසුභගකායඞ්ගං සබ්බසත්තානං චක්ඛුස්ස සොභනං ගතෙන කායඞ්ගෙන සමන්නාගතං, මධුරවරසරොපෙතං පියපෙමනීයෙන අස්සාදි යෙන උත්තමසද්දෙන සමන්නාගතං, අමිතගුණගණාධාරං අපරිමිණිතබ්බසීලාදිගුණසමූහානං පතිට්ඨානභූතං, දසබලං අනඤ්ඤසාධාරණෙන තථාගතස්ස කායඤාණදස බලෙන සමන්නාගතං, අතුලං සීලාදිගුණෙහි කෙනචි අසදිසං බුද්ධං තීහි ද්වාරෙහි සක්කච්චං අහං වන්දෙ වන්දාමීති.

දුතියවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

3. යො බුද්ධො ධිතිමාඤ්ඤධාරකො,
සංසාරෙ අනුභොසි කායිකං;
දුක්ඛං චෙතසිකඤ්ච ලොකතො,
තං වන්දෙ නරදෙව මඞ්ගලං.

3. එවං තතියගාථාය බුද්ධස්ස වන්දිත්වා ඉදානි සමාධි ආදීහි චතූහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **යො බුද්ධො ධිතිමාඤ්ඤධාරකො** තිආදිගාථමාහ. අයං පන මසජගණ ගරුයුත්තත්තා දසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා සුද්ධවිරා ජිතගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ**-මිසාජ්ගා සුද්ධවිරා ජිතං මතන්ති. තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං මිසා මසගණා ච ජ්ගා ජගණගරුකා ච වෙ සියුං, තං වුත්තං සුද්ධවිරාජිතන්ති මතං ඤාතබ්බන්ති. ධිතිමා අඤ්ඤධාරකො යො බුද්ධො ලොකතො සංසාරෙ කායිකං දුක්ඛඤ්ච චෙතසිකං දුක්ඛඤ්ච අනුභොසි නරදෙවමඞ්ගලං, තං බුද්ධං අහං වන්දෙති සම්බන්ධො.

තත්ථ හි **යොති** අනියමනිද්දෙසො. යො යාදිසොති අත්ථො. තස්ස ච අනියමවාචක සබ්බනාමපදත්තා වචනත්ථො න කාතබ්බො. තස්ස පන ය ඕති පදවිභාගො කාතබ්බො. තෙසු ච යසද්දස්ස වාච්චං අනියමො බුද්ධදබ්බො අප්පධානෙන ලබ්භති, තස්ස යාදිසයුත්තජච්චනාමගොත්තසීලවිහාරී ගොචරසඞ්ඛාතං අනියමසාමඤ්ඤාකාරත්තගුණමෙව පධානෙන ලබ්භති. පඨමාසිවිභත්තියා කාරියභූතස්ස ඔකාරස්ස වාච්චං පකතුපනිස්සයසඞ්ඛාතං කත්තුකාරකෙකවචනසඞ්ඛ්‍යං ලබ්භති. අථ වා සබ්බනාමභාවං යාති ගච්ඡතීති යො, අනියමවාචකභාවං යාති ගච්ඡතීති වා යො, සබ්බනාම භාවෙන යාති පවත්තතීති වා යො, සබ්බනාමභාවෙන යාතබ්බො ඤාතබ්බොති වා යො, යාතබ්බො ඤාතබ්බො එතෙන වා අනියමත්ථොති යො.

තෙනාහු **පොරාණා** –

''නානාකාරණං පටිච්ච, ධාතුපච්චයවිග්ගහං;
චින්තකානං පභාවොච, පධානං හොති චින්තනෙ''ති.

බුද්ධොති පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. බුජ්ඣති චත්තාරි සච්චානීති බුද්ධො, භගවා. සුද්ධකත්තුසාධනොයං. බුධධාතු ත. බොධෙතා පජායාති වා බුද්ධො, හෙතු කත්තුසාධනොයං. අඤ්ඤෙසං චත්තාරි සච්චානි බොධෙතීති අත්ථො. අථ වා අනඤ්ඤබොධිතො හුත්වා සවාසනාය සම්මොහනිද්දාය බුජ්ඣති ජාගරොතීති බුද්ධො, දිනකරකිරණ සමාගමෙන පරමරුචිරසිරිසොභග්ගප්පත්තියා විකසිතමිව පදුමං අග්ගමග්ගඤාණසමාගමෙන

අපරිමිතගුණගණාලඞ්කත සබ්බඤ්ඤුතඤාණප්පත්තියා බුජ්ඣති විකසතීති වා බුද්ධො, නිබ්බාන සඞ්ඛාතං ඒකායනමග්ගං බුජ්ඣති ගච්ඡතීති වා බුද්ධො. බුධසද්දො හි ඤාණාදීසු චතූස්වත්ථෙසු වත්තති.

තෙන වුත්තං –

‘‘ඤාණෙ විකසනෙ චෙව, ගමනෙ චාපි ජාගරෙ;
චතුස්වෙතෙසු අත්ථෙසු, බුධසද්දො පවත්තතී’’ති.

අථ වා සබ්බඤෙය්‍යධම්මෙ බුජ්ඣති ජානාතීති බුද්ධො, පාරමී භාවිතාය පඤ්ඤාය සබ්බෙ සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මෙ බුජ්ඣති අබුජ්ඣි බුජ්ඣිස්සතීති වා බුද්ධො, සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවාති අධිගතඤාණගුණවිසෙසෙහි බුජ්ඣිතබ්බොති වා බුද්ධො, භගවතා බුජ්ඣිතබ්බං ඤාතබ්බන්ති බුද්ධං. කිං තං, සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං, තදස්සත්ථීති බුද්ධො, භගවා. අත්ථතො පන පාරමිතා භාවිතො සයම්භුඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්ත නිරවසෙසක්ලෙසො මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිඅපරි මෙය්‍යගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති.

එත්ථ ච බුද්ධො නාම සබ්බඤ්ඤුබුද්ධ, පච්චෙකබුද්ධ, චතුසච්චබුද්ධ, සුත බුද්ධවසෙන චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සමතිංසපාරමියො පූරෙත්වා සම්බොධිප්පත්තො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධො නාම. කප්පසතසහස්සාධිකානි ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි පාරමියො පූරෙත්වා සයම්භූපත්තො පච්චෙකබුද්ධො නාම. අවසෙසා ඛීණාසවා චතුසච්චබුද්ධො නාම. බහුස්සුතො සුතබුද්ධො නාම. ඉධ පන සබ්බඤ්ඤුබුද්ධො අධිප්පෙතො.

ධිතිමාඤ්ඤධාරකොති එත්ථ ධිතිමා අඤ්ඤධාරකොති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. ධිතිමාති සමාධිවන්තො, සම්පයුත්ත ධම්මෙ එකාරම්මණෙ ධාරෙතීති ධිති, සමාධි. ධාධාතූති. ආකාරස්ස ඉකාරාදෙසො. ධියති ඨපෙති එකාරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මෙති ධිති, චිත්තෙන යොගෙනෙවෙසො එකා රම්මණෙ පතිට්ඨාපනවසෙන චිත්තස්ස ආරම්මණෙ නිච්චලභාවෙන පතිට්ඨාපෙතීති අත්ථො. ධිති අස්ස අත්ථීති ධිතිමා, බුද්ධො. සො හි යථා මහාමෙරු චතූහි දිසාහි භුසං ආගතෙහි වාතෙහි න සමිඤ්ජති, එවං පටිපක්ඛෙහි මිච්ඡාවාද වාතෙහි ච ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණෙහි ච ලාභාලාභ යසායස නින්දා පසංස සුඛදුක්ඛසඞ්ඛාතෙහි ලොකධම්මෙහි ච න සමිඤ්ජති, සමාධිවන්තොයෙව හොතීති වුත්තං හොති.

අඤ්ඤධාරකොති අරහත්තඵලධාරකො. විමුත්තිසඞ්ඛාතං අරහත්තඵලසෙතච්ඡත්තං ධාරෙන්තො වා. ජානාති පඨම මග්ගෙන දිට්ඨසච්චස්ස ආමරියාදං අනතික්කමිත්වා වාති අඤ්ඤං, අරහත්තඵලං. ආපුබ්බඤාධාතු ක්වි. ආසද්දො මරියාදත්ථො. සංයොගපරත්තා ආකාරස්ස රස්සො, තං ධාරෙතීති අඤ්ඤධාරකො. අඤ්ඤසද්දූපපදධරධාතු ණ්වු. **සංසාරෙති** ඛන්ධධාතුආයතනානං අබ්බොච්ඡින්නං පවත්තමානෙ සංසාරවට්ටෙ.

වුත්තඤ්හි **අට්ඨකථායං** –

‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති.

ඛන්ධධාතුආයතනානං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධෙන සංපුනප්පුනං සරති ගච්ඡති පවත්තතීති සංසාරො. සංපුබ්බසරධාතු ගතිම්හි ණ. අථ වා ඛන්ධායතනධාතුයො සං අබ්බොච්ඡින්නං සරන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්ති එත්ථාති සංසාරොති වචනත්ථො කාතබ්බො, තස්මිං. **අනුභොසීති** අනුපුනප්පුනං අභුඤ්ජි, අවෙදයීති අත්ථො. **කායිකන්ති** කායෙ සරීරෙ පවත්තං කායිකං. **චෙතසිකන්ති** චෙතසි පවත්තං චෙතසිකං. තං පන පදද්වයං දුක්ඛන්තිපදෙ විසෙසනං. **දුක්ඛන්ති** වට්ටදුක්ඛං. දුක්ඛනං දුක්ඛං, අථ වා දුක්ඛයතීති දුක්ඛං, දුක්ඛධාතු අ. ඉදං පන නිබ්බචනං කාරිතවසෙන වුත්තං. යස්ස උප්පජ්ජති, තං දුක්ඛිතං කරොතීති වුත්තං හොති. **ලොකහෙතූති** සත්තලොකහෙතු. ලොකියන්ති පවත්තන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි තබ්බිපාකො චාති ලොකො. ලොකධාතු ණ. අථ වා කුසලාදීනි ලාති ගණ්හාතීති ලොකො. ලාධාතු ඔකපච්චයො. සත්ත ලොකොව ලබ්භති. ධිතිමා අඤ්ඤධාරකො යො බුද්ධො සංසාරවට්ටෙ නිමුග්ගානං සත්තානමනුදයාය සංසාරවට්ටදුක්ඛතො පමොචෙතුකාමො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි අතිදුක්කරානි සමතිංසපාරමියො පඤ්ච මහා පරිච්චාගෙ ච කරොන්තො සත්තලොකහෙතු කායිකං චෙතසිකං සංසාරවට්ටදුක්ඛං අනුභවසීති වුත්තං හොති. **තන්ති** තාදිසං බුද්ධං. **වන්දෙති** වන්දාමි.

නරදෙවමඞ්ගලන්ති නරදෙවානං මඞ්ගලභූතං. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. නිරයං නෙති පාපුණාතීති නරො, මනුස්සො. නිධාතු පාපුනනෙ අරො. අරියමනුස්සො පන භූතපුබ්බගතික නයෙන නරො නාමාති. අථ වා සෙට්ඨභාවං නෙතීති නරො, උත්තමං පබ්බජ්ජං නෙතීති අත්ථො. **විමානවත්ථුඅට්ඨකථායං** පන ජෙට්ඨභාවං නෙතීති නරො. පුත්තභාතුභූතොපි හි පුග්ගලො මාතුජෙට්ඨභගිනීනං පිතුට්ඨානෙ තිට්ඨති, පගෙව භත්තුභූතො ඉතරාසන්ති වුත්තං. **විසුද්ධිමග්ගමහාටීකායං** පන නරතීති නරො, පුරිසො. යථා හි පඨමපකතිභූතො සත්තො ඉතරාය පකතියා

සෙට්ඨට්ඨෙන පුරිඋච්චෙ ඨානෙ සෙති පවත්තතීති පුරිසොති වුච්චති, එවං නයනට්ඨෙන නරොති වුච්චති. පුත්තභාතු භූතොපි හි පුග්ගලො මාතුජෙට්ඨභගිනීනං පිතුඨානෙ තිට්ඨති. පගෙව ඉතරා ඉතරාසන්ති වුත්තං. තස්මා ඉධ පන නරන්ති සාමඤ්ඤෙන වුත්තම්පි විසෙසෙන පුරිසනරන්ති විඤ්ඤායති පධානනයෙන ගහණස්ස යුත්තත්තා. දිබ්බන්ති කාමගුණ ඣානාභිඤ්ඤාචිත්තිස්සරියාදීහි කීළන්තීති දෙවා. දිවුධාතු ණ. අථ වා සරීරාලඞ්කාරජුතියා දිබ්බන්තීති දෙවා. දෙවා ච නාම තිවිධා හොන්ති සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවා චාති. තත්ථ මහාසම්මතකාලතො පට්ඨාය ලොකෙන දෙවාති සම්මතත්තා රාජානො දෙවියො රාජකුමාරා ච සම්මුතිදෙවා නාම. දෙවලොකෙ උපපන්නා උපපත්තිදෙවා නාම. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඛීණාසවා විසුද්ධිදෙවා නාම. ඉධ පන උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා.

මඞ්ගලන්ති මඞ්ගලභූතං. තන්තිපදෙ විසෙසනං. මඞ්ගන්ති වඩ්ඪෙන්ති සබ්බසම්පත්තීහි සත්තානං එතෙනාති මඞ්ගලො, බුද්ධො. මඞ්ගල ධාතු වඩ්ඪනෙ අලො. අථ වා මඞ්ගං වුච්චති පාපං, තං වෙනෙය්‍යානං දෙසනාය ලුනාති ඡින්දතීති මඞ්ගලො, බුද්ධො. මඞ්ගසද්දූපපදලුධාතු ක්වි. නරා ච දෙවා ච නරදෙවා, තෙසං මඞ්ගලො නරදෙවමඞ්ගලො, බුද්ධො. සො පන මනුස්සදෙවබ්‍රහ්මානං පූජනීයත්තා ච සඞ්ඛෙ, චක්කං, පුණ්ණකුම්භො, ගරා, සිරී, සෙතච්ඡත්තං, අඞ්කුසො, ධජං, සොවත්තිකඤ්චාති අට්ඨහි ලොකියමඞ්ගලෙහි සෙට්ඨත්තා උත්තමත්තා ච මඞ්ගලො නාමාති වුච්චති, තස්මා බුද්ධස්ස නරදෙවමඞ්ගලන්ති ථොමෙතීති අධිප්පායොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා.** ධිතිමා සමාධිවන්තො අඤ්ඤධාරකො අරහත්තඵලධාරකො අරහත්තඵලසෙතච්ඡත්තං ධාරෙන්තො වා, යො යාදිසො බුද්ධො, සංසාරෙ සංසාරවට්ටෙ, කායිකං කායෙ පවත්තං දුක්ඛඤ්ච වට්ටදුක්ඛඤ්ච චෙතසි පවත්තං දුක්ඛඤ්ච වට්ටදුක්ඛඤ්ච, ලොකතො ලොකහෙතු, අනුභොසි පුනප්පුනං අභවසි අවෙදයි, නරදෙවමඞ්ගලං නරදෙවානං මඞ්ගලභූතං, තං තාදිසං බුද්ධං අහං වන්දෙ වන්දාමීති.

තතියවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

4.

බාත්තිංසතිලක්ඛණචිත්‍රදෙහං,
දෙහජ්ජුතිනිග්ගතපජ්ජලන්තං;
පඤ්ඤාධිතිසීලගුණොඝවින්දං,
වන්දෙ මුනිමන්තිමජාතියුත්තං.

4. එවං තතියගාථාය බුද්ධස්ස නත්වා ඉදානි බාත්තිංසතිලක්ඛණචිත්‍රදෙහන්ත්‍යාදීහි ඡහි ගුණෙහි ථොමිත්වා මුනිනො වන්දිතුකාමො **බාත්තිංසති ලක්ඛණ චිත්‍ර දෙහ** න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ත ජ ජ ගණ ගරුද්වය යුත්තත්තා එකාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා උපට්ඨිතා ගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ත්ජා ජ්ගා ගරුනායමුපට්ඨිතා සා''ති. තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං ත්ජා තජගණා ච ජ්ගාජගණගරූ ච ගරුනා පාදන්තගරුනා චෙ යුත්තා, සා අයං ගාථා උපට්ඨිතා නාමාති. එත්ථ ච එක ගරුකෙ සතිපි ද්විගරුකෙපි ලක්ඛණසමානත්තා උපට්ඨිතා ගාථා නාමාති දට්ඨබ්බා. තත්ථ **බාත්තිංසති ලක්ඛණ චිත්‍ර දෙහන්ති** ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි විචිත්‍රං සරීරවන්තං. එත්ථ ච ද්වීහි අධිකං තිංසං බාත්තිංසති. ද්විසද්දස්ස බාදෙසො. ලක්ඛියති ලක්ඛිතබ්බං බුද්ධසරීරං එතෙනාති ලක්ඛණං. දිහති උපචයති වඩ්ඪති වා එත්ථ කුසලා කුසලන්ති දෙහං, සරීරං. දිහධාතු උපචයෙ වඩ්ඪනෙ වා ණ. බාත්තිංසති මහාපුරිසලක්ඛණෙහි චිත්‍රං විචිත්‍රං දෙහං සරීරං යස්ස සොති බාත්තිංසතිලක්ඛණචිත්‍රදෙහො, මුනි ලබ්භති.

ඉදං පනෙත්ථ ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණසරූපස්ස **සඞ්ඛෙප දස්සනං.** සුප්පතිට්ඨිතපාදො ච, ආයතපණ්හි, දීඝඞ්ගුලි, මුදුතලුණහත්ථපාදො, ජාලහත්ථපාදො, උස්සඞ්ඛපාදො, එණිජඞ්ඝො, ඨිතකොව අනොනමන්තො උභොහි පාණිතලෙහි ජාණූ කානි පරිමසති පරිමජ්ජති, කොසොහිතවත්ථගුය්හො, සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිභත්තචො, සුඛුමච්ඡවී, එකෙකලොමො, උද්ධග්ගලොමො, බ්‍රහ්මුජුගත්තො, සත්තුස්සදො, සීහපුබ්බද්ධ කායො, චිතන්තරංසො, නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො, සමවට්ටක්ඛන්ධො, රසග්ගරසී, සීහහනු, චත්තාලීසදන්තො, සමදන්තො, අවිරළදන්තො, සුසුක්කදාඨො, පහූතජිව්හො, බ්‍රහ්මස්සරො කරවීකභාණී, අභිනීලනෙත්තො, ගොපඛුමො, උණ්ණා භමු කන්තරෙ ජාතො, උණ්හීසසීසො චාති ද්වත්තිංසවිධානි හොන්ති මහාපුරිසලක්ඛණානි.

තෙන වුත්තං පාථෙය්‍යවග්ගෙ **ලක්ඛණසුත්තෙ** ''කතමානි තානි භික්ඛවෙ ද්වත්තිංසමහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණානි, යෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙ ගතියො භවන්ති, අනඤ්ඤා. සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසති රාජා හොති චක්කවත්ති…පෙ…. සචෙ ඛොපන අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජති, අරහං හොති සම්මා සම්බුද්ධො ලොකෙ විවටච්ඡදො 1. ඉධ භික්ඛවෙ මහා පුරිසො සුප්පතිට්ඨිතපාදො හොති. යම්පි භික්ඛවෙ මහා පුරිසො සුප්පතිට්ඨිතපාදො හොති. ඉදම්පි භික්ඛවෙ මහා පුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණං භවති 2. පුන චපරං භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස හෙට්ඨාපාදතලෙසු චක්කානි ජාතානි හොන්ති සහස්සාරානි සනෙමිකානි සනාභිකානි සබ්බාකාරපරිපූරානි. ඉදම්පි භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස මහාපුරිස ලක්ඛණං භවති 3. පුන චපරං භික්ඛවෙ මහාපුරිසො ආයතපණ්හී හොති 4. දීඝඞ්ගුලී හොති 5. මුදුතලුණ හත්ථපාදො හොති 6. ජාලහත්ථපාදො හොති 7. උස්සඞ්ඛපාදො හොති 8. එණිජඞ්ඝො හොති 9. ඨිතකොව අනොනමන්තො උභොහි පාණිතලෙහි ජාණුකානි පරිමසති පරිමජ්ජති 10. කොසොහිතවත්ථගුය්හො හොති 11. සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිභත්තචො 12. සුඛුමච්ඡවී හොති සුඛුමත්තා ඡවියා රජොජල්ලං කායෙ න උපලිම්පති 13. එකෙකලොමො හොති, එකෙකානි ලොමානි ලොමකූපෙසු ජාතානි 14. උද්ධග්ගලොමො හොති. උද්ධග්ගානි ලොමානි ජාතානි නීලානි අඤ්ජනවණ්ණානි කුණ්ඩලා වත්තානි පදක්ඛිණාවත්තකජාතානි 15. බ්‍රහ්මුජුගත්තො හොති 16. සත්තුස්සදො හොති 17. සීහපුබ්බද්ධ කායො හොති 18. චිතන්තරංසො හොති 19. නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො හොති, යාවතක්වස්ස බ්‍යාමො, තාව තක්වස්ස කායො 20.

සමවට්ටක්ඛන්ධො හොති 21. රසග්ග සග්ගී හොති 22. සීහහනු හොති 23. චත්තාළීසදන්තො හොති 24. සමදන්තො හොති 25. අවිරළදන්තො හොති 26. සුසුක්කදාඨො හොති 27. පහූතජිව්හො හොති 28. බ්‍රහ්මස්සරො හොති කරවීකභාණී 29. අභිනීලනෙත්තො හොති 30. ගොපඛුමො හොති 31. උණ්ණා හමුකන්තරෙ ජාතා හොති ඔදාතා මුදුතූල සන්නිභා. යම්පි භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස උණ්ණා හමුකන්තරෙ ජාතා හොති ඔදාතා මුදුතූලසන්නිභා. ඉදම්පි භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණං භවති 32. පුන චපරං භික්ඛවෙ මහාපුරිසො උණ්හීසසීසො හොති. යම්පි භික්ඛවෙ මහාපුරිසො උණ්හීසසීසො හොති. ඉදම්පි භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණං භවති. ඉමානි ඛො තානි භික්ඛවෙ ද්වත්තිංසමහාපුරිසස්ස මහාපුරිස ලක්ඛණානී''ති. එතෙසං පන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානං අත්ථො පච්ඡා ආවිභවිස්සතීති.

දෙහජ්ජුතිනිග්ගතපජ්ජලන්තන්ති භගවතො රූපකායතො නික්ඛන්තෙහි ඡබ්බණ්ණරංසීසඞ්ඛාතෙහි ඔභාසෙහි පරිසමන්තතො විජ්ජොතවන්තං. ජවති දිබ්බතීති ජුති. ජුධාතුති. නිගච්ඡති නිච්ඡරතීති නිග්ගතා, රස්මි. නිපුබ්බගමුධාතු ත. පකාරෙන ජලතෙ දිබ්බතෙ පජ්ජලන්තං. එත්ථ ච දෙහනිග්ගතජුතීති වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං පදවිපරියායෙන දෙහජ්ජුතිනිග්ගතන්ති වුත්තං. තස්මා දෙහතො නිග්ගතා ජුතීති සමාසො දට්ඨබ්බො. දෙහතො රූපකායතො නිග්ගතෙහි නිච්ඡරෙහි ජුතීහි රංසීහි පජ්ජලන්තං යස්ස සොති දෙහජ්ජුති නිග්ගතපජ්ජලන්තො, මුනි ලබ්භති. මුනිනො හි පුරත්ථිමකායතො ඡබ්බණ්ණරස්මියො උට්ඨහිත්වා අසීතිහත්ථට්ඨානං අග්ග හෙසි. පච්ඡිමකායතො දක්ඛිණහත්ථතො වාමහත්ථතො ඡබ්බණ්ණා රස්මියො උට්ඨහිත්වා අසීතිහත්ථට්ඨානං අග්ගහෙසි. උපරි කෙසන්තතො පට්ඨාය සබ්බකෙසවත්තෙහි මොරගීවවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා ගගනතලෙ අසීතිහත්ථට්ඨානං අග්ගහෙසි. හෙට්ඨාපාදතලෙහි පවාළවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා ඝනපථවියං අසීතිහත්ථට්ඨානං අග්ගහෙසි, එවං සමන්තා අසීතිහත්ථමත්තං ඨානං ඡබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා විප්ඵන්දමානා කඤ්චනදණ්ඩදීපිකාහි නිච්ඡරිත්වා ආකාසං පක්ඛන්දජාලා විය චතුද්දීපික මහාමෙඝතො නික්ඛන්තවිජ්ජුලතා විය විධාවිංසූති වුත්තං හොති. තස්මා දෙහජ්ජුතිනිග්ගතපජ්ජලන්තන්ති ඨොමෙතීති.

පඤ්ඤාධිති සීල ගුණොඝවින්දන්ති එත්ථ පඤ්ඤාති සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං. ධිතීති ඣානමග්ගඵලසම්පයුත්තසමාධි. සීලන්ති පච්චෙක බුද්ධරියසාවකෙහි අසාධාරණං සුවිසුද්ධං චතුපාරිසුද්ධිසීලං. ඔඝන්ති සමූහං. වින්දන්ති ලද්ධං. පකාරෙන යථාසභාවං සබ්බඤ්ඤෙය්‍යධම්මං වා ජානාති පටිවිජ්ඣතීති පඤ්ඤා. සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං. පපුබ්බඤාධාතු අ. සා පනෙසා පජානනලක්ඛණා පටිවෙධලක්ඛණා ඔභාසනලක්ඛණා ච, විසයොභාස රසා, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා, සමාධිපදට්ඨානා. ධිතිසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. සීලතීති සීලං. කායවචීකම්මානි සම්මා දහති සම්මා ඨපෙතීති අත්ථො. අථ වා සීලති සමාධියති කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යා භාවෙන න විප්පකිරතීති සීලං, සීලන්ති සමාදහන්ති චිත්තං එතෙනාති වා සීලං, චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සීලධාතු අ. ඉදං පන පතිට්ඨාපනලක්ඛණං, දුස්සිල්‍යවිද්ධංසනරසං අනවජ්ජරසං වා, සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, හිරිඔත්තප්පපදට්ඨානං. ගුණසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. උහනති සමූහං කරොති එත්ථ අවයවන්ති ඔඝො, සමූහො. උපුබ්බහනධාතු ණ. උස්ස ඔ. හනස්ස ඝො. **අභිධානප්පදීපිකාටීකායං** පන ''අවයවං බ්‍යාපියති ගච්ඡතීති ඔඝො''ති වුත්තං. වින්දනංලභනං වින්දං, වින්දියිත්ථ ලබ්භිත්ථාති වා වින්දං, පඤ්ඤා ච ධිති ච සීලඤ්ච තං ගුණඤ්චාති පඤ්ඤාධිතිසීලගුණා, තෙසං ඔඝො සමූහොති තථා, තං වින්දං ලභනං යස්සාති පඤ්ඤාධිතිසීලගුණොඝවින්දො, මුනි . අථ වා වින්දං ලභිතබ්බං පඤ්ඤාධිතිසීලගුණොඝං යෙනාති පඤ්ඤාධිතිසීලගුණොඝවින්දො. තතියාබහුබ්බීහි සමාසොයං. වින්දානං ලභිතබ්බානං පඤ්ඤාධිතිසීල සඞ්ඛාතානං ගුණානං සමූහො අත්ථීති අත්ථො. තං.

වන්දෙති අහං වන්දාමි. **මුනි**න්ති බුද්ධං. මුනාති ජානාති පරිච්ඡින්දති වා හිතාහිතන්ති මුනි, බුද්ධො. මුනධාතු ඤාණෙ ඉ. අථ වා මුනාති ජානාති උභො අත්ථෙති මුනි, ඛන්ධාදි ලොකෙ තුලං ආරොපෙත්වා මිනන්තො විය ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා ඛන්ධා ඉමෙ බාහිරාතිආදිනා නයෙන ඉධලොකත්ථඤ්ච පරලොකත්ථඤ්ච භගවා ජානාතීති අත්ථො. සො පනෙස අගාරියමුනි, අනාගාරියමුනි, සෙඛමුනි, අසෙඛමුනි, පච්චෙකමුනි, මුනිමුනි චාති අනෙකවිධො. තත්ථ අගාරියමුනීති ගිහිපි ආගතඵලො විඤ්ඤාතසාසනො. අනාගාරියමුනීති තථාරූපොව පබ්බජිතො. සෙඛමුනීති සත්ත සෙක්ඛා. අසෙඛමුනීති ඛීණාසවො. පච්චෙකමුනීති පච්චෙකබුද්ධො. මුනිමුනීති සම්මාසම්බුද්ධො. තෙසු පන ඉධ මුනිමුනි අධිප්පෙතො, තං මුනිං. **අන්තිමජාතියුත්ත**න්ති අන්තිමෙන චරිමභවෙන යුත්තං. අවසානං අමති ගච්ඡතීති අන්තං. අමධාතු ත. මස්ස නො. අන්තෙ භවො අන්තිමො, චරිමභවො. ජානනං නිබ්බත්තනං ජාති, ඛන්ධානං පවත්ති. කම්මෙන ජනියති නිබ්බත්තියතීති වා ජාති. උපපත්තිභවො ලබ්භති. ජනිධාතුති. ධාත්වන්ත ලොපො. අන්තිමජාතියා යුත්තොති අන්තිමජාතියුත්තො, මුනි. ආයතිඤ්හි තීසු භවෙසු පටිසන්ධිජනකානං සබ්බ කිලෙසානං බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව අග්ගමග්ගෙන සමුච්ඡින්දිතත්තා භගවතො අනාගතෙ පුනබ්භවො නත්ථි, තස්මා අයං අරියජාති පච්ඡිමත්තභාවයුත්තොති වුත්තං හොති.

තෙන වුත්තං **ධම්මචක්කපවත්තනසුත්තෙ** –

''ඤාණඤ්ච මෙදස්සනං උදපාදි, අකුප්පාමෙ විමුත්ති, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථිදානි පුනබ්භවො''ති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. බාත්තිංසතිලක්ඛණචිත්‍රං දෙහං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි විචිත්‍රං රූපකායවන්තං, දෙහජ්ජුතිනිග්ගත පජ්ජලන්තං රූපකායතො නිග්ගතෙහි ඡබ්බණ්ණරං සීහි පරිසමන්තතො විජ්ජොතවන්තං, පඤ්ඤාධිතිසීලගුණො ඝවින්දං පඤ්ඤාධිතිසීලසඞ්ඛතානං ගුණානං සමූහං ලභනවන්තං,

වින්දිතබ්බානං පඤ්ඤාදිතිසීලසඞ්ඛාතානං ගුණානං සමූහවන්තං වා, අන්තිමජාතියුත්තං චරිමභවෙන චරිමත්තභාවෙන වා යුත්තං මුනිං බුද්ධං අහං තීහි ද්වාරෙහි සක්කච්චං වන්දෙ වන්දාමීති.

චතුත්ථවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

5. පාතොදයං බාලදිවාකරංව,
මජ්ඣෙ යතීනං ලලිතං සිරීහි;
පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛං අනෙජං,
වන්දාමි සබ්බඤ්ඤුමහං මුනින්දං.

5. එවං චතුත්ථගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි සිරීහි ලලිතන්ත්‍යාදීහි චතූහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **පාතොදය**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ත ත ජ ගණද්විගරූහි යුත්තත්තා එකාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා ඉන්දවජිරා ගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘ඉන්දාදිකා තා වජිරා ජගාගො’’ති. තස්සත්ථො, යස්සං පටිපාදං තා ද්වෙත ගණා ච ජගා ජගණ ගරු ච ගො ගරු ච වෙ භවන්ති, සා ඉන්දා දිකා ඉන්දසද්දආදිකා වජිරා වජිරාගාථා නාමාති.

තත්ථ **පාතොදය**න්ති එත්ථ පාතො උදයන්ති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. පගෙ පුබ්බණ්හසමයෙ පාචීනලොකධාතුතො උග්ගතන්ති අත්ථො. පාතො පගෙ පාචීනලොකධාතුතො උදෙති උග්ගච්ඡතීති පාතොදයො, සූරියො. පාතොපුබ්බ උදධාතු උග්ගමනෙ අයො, තං පාතොදයං. **බාලදිවා කරං වා**ති බාලදිවාකරං ඉවාතිපදච්ඡෙදො. බාලදිවාකරං වාති නිග්ගතාභිනවසූරියං විය. එත්ථ ච බාලොති සම්පති ජාතො තරුණදාරකො පොතකො වා. සො හි බලති අස්සසිතපස්සසිතමත්තෙන ජීවති න සෙට්ඨෙන පඤ්ඤාජීවිතෙනාති බාලො, තරුණදාරකො. බලධාතු පාණනෙ ජීවායං වා. සූරියරංසිනා දිවති දිබ්බතීති දිවා. දිවුධාතු අ. අථ වා දීයති ඛීයති අන්ධකාරො එතෙනාති දිවා. දීධාතු ඛයෙ අ, වාගමො. තං කරොතීති දිවාකරො, දිවා දිවසෙ වා කරො ආභා යස්සාති දිවාකරො, සූරියො. බාලසදිසො දිවාකරො බාලදිවාකරො. අථ වා බාලො ඉව දිවාකරොති බාලදිවාකරො, නවුග්ගතසූරියො. සො පන ආකාසෙ නක්ඛත්තතාරානං මජ්ඣෙ සහස්සරංසීහි ලලති විලාසති වියාති අත්ථො.

යතීනන්ති භික්ඛූනං. තෙ හි යතන්ති උට්ඨහන්ති ඝටන්ති වායමන්ති කුසලෙ ධම්මෙති යතීති වුච්චන්ති. යත ධාතු පතියතනෙ වායාමෙ වා ඉ. අථ වා යමන්ති උපරමන්ති අකුසලෙ ධම්මෙති යතීති වුච්චන්ති. යමුධාතු උපරමෙ ඉ. ධාත්වන්තලොපො. තෙසං යතීනං. **ලලිත**න්ති විලාසිතං. ලලති විලාසෙතීති ලලිතො, මුනි. ලලධාතු විලාසෙ ත. තං. **සිරීහී**ති භගවතො කායඞ්ගසොභග්ගපත්තෙහි සිරීහි, බාත්තිංසලක්ඛණාසීත්‍යා නුබ්‍යඤ්ජනඡබ්බණ්ණරංසීසඞ්ඛතෙහි සම්පත්තිසිරීහි වා. කතපුඤ්ඤෙ නිස්සයතීති සිරී. සිධාතු සෙවායං රපච්චයො ඉත්ථී ලිඞ්ගජොතකඊපච්චයො ච. කතපුඤ්ඤෙහි සෙවියතීති වා සිරී, සම්පත්ති. **මූලටීකායං** පන ‘‘සිරීති පඤ්ඤාපුඤ්ඤාන මෙතං අධිවචන’’න්ති වුත්තං. යතීනං භික්ඛූනං මජ්ඣෙ සිරීහි ලලිතං විලාසිතන්ති සම්බන්ධො. එත්ථ ච ඉදං වුත්තං හොති, යථා පාතො උදිතො උග්ගතො සූරියො ආකාසෙ නක්ඛත්තතාරානං මජ්ඣෙ සහස්සරංසීහි ලලති විලාසති, එවං මුනි ලොකෙ යතීනං භික්ඛූනං මජ්ඣෙ බාත්තිංසලක්ඛණා සීත්‍යානුබ්‍යඤ්ජනඡබ්බණ්ණරංසීහි අලඞ්කතෙහි සරීරසොභග්ග පත්තීහි සම්පත්තිසිරීහි ලලති විලාසතීති.

පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛන්ති පුණ්ණචන්දෙන සදිසං ආනනසම්පන්නං. යථා හි චන්දො කාළපක්ඛෙ පාටිපදදිවසතො පට්ඨාය දිනෙ දිනෙ ඌනො හොති, එවං න මුනිනො මුඛං ආනනං ඌනං. භගවතො පන මුඛං නිච්චං පරිපුණ්ණචන්දමණ්ඩලං විය අනූනං හුත්වා සොභති, තස්මා පුණ්ණසද්දෙන විසෙසෙත්වා පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛන්ති ථොමෙති. සොළසකලෙහි පූරෙතීති පුණ්ණං. පූරධාතු ත, තස්ස ණ්ණො. ඉදති නක්ඛත්තතාරානං ඉස්සරියං කරොතීති ඉන්දු, ඉදිධාතු ඉස්සරියං උ. පුණ්ණං පරිපුණ්ණං ඉන්දු පුණ්ණින්දු, චන්දො. සඞ්කාසන්ති සදිසං. සඞ්කාසසද්දො හි උපමාවාචකො නිපාතො. වුත්තඤ්හි

සුබොධාලඞ්කාරෙ –

‘‘ඉවාදි ඉව වා තුල්‍යා, සමානනිභසන්නිභා;
යථා සඞ්කාස තුලිත, ප්පකාස පතිරූපකා’’ත්‍යාදි.

පුණ්ණචන්දං විය මුඛති සොභතීති මුඛං, ආනනං. මුඛධාතු අ. පුණ්ණින්දුනා සඞ්කාසං සදිසං මුඛං ආනනං යස්ස සොති පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛො, මුනින්දො. තං. මුනින්දස්ස පන පුණ්ණ චන්දස්ස සහස්සරංසීහි සස්සිරිකො විය භික්ඛූනං මජ්ඣෙ බාත්තිංස මහාපුරිස ලක්ඛණාසීත්‍යානුබ්‍යඤ්ජන පටිමණ්ඩිතෙහි සිරීහි ච බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛිත්තෙහි ආවෙළාවෙළා යමකායමකා ගුම්බාගුම්බා හුත්වා විනිච්ඡරන්තීහි ඝනබුද්ධරස්මිසඞ්ඛාතෙහි අලඞ්කිතො සස්සිරිකමුඛො හොතීති වුත්තං හොති. තස්මා පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛන්ති ථොමෙති.

අනෙජන්ති නිත්තණ්හං. ලාභාලාභාදිං පටිච්ච එජති කම්පතීති එජා, තණ්හා. එජධාතු කම්පනෙ අ, නත්ථි එජා යස්සාති අනෙජො, මුනින්දො. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසපාළියං** ‘‘ලාභාලාභ යසායස නින්දානින්ද සුඛදුක්ඛෙහි න ඉඤ්ජතීති අනෙජො, භගවා ලබ්භතී’’ති.

සබ්බඤ්ඤුන්ති පටිවිද්ධ සබ්බඤෙය්‍යධම්මං. සඞ්ඛරවිකාරලක්ඛණනිබ්බාන පඤ්ඤත්තිවසෙන පඤ්චවිධං සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මං ජානාති පටිවිජ්ඣති සීලෙනාති සබ්බඤ්ඤු, මුනින්දො. සබ්බසද්දූපපද ඤාධාතු රූ. එත්ථ ච සබ්බෙ සඞ්ඛතධම්මා සඞ්ඛරා නාම සකසකපච්චයෙහි සඞ්ඛරියන්තීති කත්වා. විඤ්ඤත්තිද්වයං ලහුතාදිත්තයඤ්ච විකාරො නාම චතුහි මහාභූතෙහි විරූපං කරියතීති කත්වා. විඤ්ඤත්තිද්වයස්ස යථාක්කමං චිත්තජවායොධාතු චිත්තජපථවී ධාතූනං විසෙසගුණත්තා, ලහුතාදිත්තයස්ස ච චිත්තො ත්වාහාරජනිප්ඵන්නරූපානං විසෙසගුණත්තා. ඵස්සාදිධම්මානං ඵුසනාදිලක්ඛණඤ්ච පථවීධාත්වාදීනං කක්ඛළාදිලක්ඛණඤ්ච, චිත්තස්ස ආරම්මණවිජානනලක්ඛණඤ්ච, නිබ්බානස්ස සන්තිලක්ඛණඤ්ච, රූපස්ස රුප්පනලක්ඛණඤ්ච, නාමස්ස නමනලක්ඛණඤ්ච, අනිච්චතාදිත්තයානි ච උපචයාදිචත්තාරි ලක්ඛණරූපානි ච ලක්ඛණානි නාම ලක්ඛියන්ති එතෙන ලක්ඛිතබ්බා ධම්මාති කත්වා. අසඞ්ඛතධාතුනිබ්බානං නාම වානං වුච්චති තණ්හා, තතො නික්ඛන්තන්ති කත්වා. පරිච්ඡෙදරූපං ඉත්ථිපුරිසාදිසටපටාදයො සබ්බ වොහාරත්ථා ච පඤ්ඤත්ති නාම පඤ්ඤාපියති පකාරෙන ඤාපියතීති කත්වා. එත්ථ ච සඞ්ඛාරනිබ්බානානි පරමත්ථධම්මා හොන්ති. විකාරාදීසු පන විකාරලක්ඛණානි පඤ්ඤත්තිවිසෙසත්තා විසුං වුත්තානි. ඉමෙහි ද්වීහි විනිමුත්තා පන පරිච්ඡෙදරූපා සබ්බවොහාරත්ථා පඤ්ඤත්තීති වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **අපදාන අට්ඨකථායං** පන ‘‘සබ්බං අතීතාදිභෙදං හත්ථාමලකං විය ජානාතීති සබ්බඤ්ඤූ’’ති වුත්තං.

සබ්බඤ්ඤුති ච කමසබ්බඤ්ඤු, සකිං සබ්බඤ්ඤු, සතතසබ්බඤ්ඤු, සත්ති සබ්බඤ්ඤු, ඤාතසබ්බඤ්ඤු චාති පඤ්චවිධා හොති සබ්බඤ්ඤු. තත්ථ යථාක්කමං සබ්බං ජානනධම්මො කමසබ්බඤ්ඤු නාම. එකාවජ්ජනෙන ජවනවාරෙන ජානිතබ්බං චතුසච්චධම්මං ජානනධම්මො සකිංසබ්බඤ්ඤු නාම. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං නියතාරම්මණත්තං ජානනධම්මො සතතසබ්බඤ්ඤු නාම. එකප්පහාරෙන සබ්බධම්මං ජානනසමත්ථො ධම්මො සත්තිසබ්බඤ්ඤු නාම. ආවජ්ජනාභෙදෙන ජානිතබ්බං සබ්බධම්මං ජානනධම්මො ඤාතසබ්බඤ්ඤු නාම. තෙසු ච සකිං සබ්බඤ්ඤු සත්තිසබ්බඤ්ඤුවසෙන ද්වෙ ධම්මා මග්ගඤාණානියෙව. තදවසෙසා සබ්බඤ්ඤුතඤාණානි හොන්ති. තං සබ්බඤ්ඤුං.

මුනින්දන්ති එත්ථ මුනිසද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. මුනීනං ඉන්දො ඉස්සරො මුනින්දො, තං මුනින්දං අහං වන්දාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. පාතොදයං පගෙව උදයං උග්ගතං, බාලදිවාකරංව නවුග්ගතසූරියමාණවොඉව, යතීනං භික්ඛූනං මජ්ඣෙ සිරීහි බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණා සීත්‍යානුබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිසඞ්ඛාතෙහි සිරීහි ලලිතං විලාසිතං, පුණ්ණින්දුසඞ්කාසමුඛං පුණ්ණචන්දෙන සදිසං ආනනවන්තං, අනෙජං නිත්තණ්හං, ලොකධම්මෙහි අනිඤ්ජනං වා, සබ්බඤ්ඤුං සබ්බධම්ම විජානන්තං, මුනින්දං බුද්ධං සක්කච්චං තීහි ද්වාරෙහි අහං වන්දාමීති.

පඤ්චමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

6.
උපෙතපුඤ්ඤො වරබොධිමූලෙ,
සසෙනමාරං සුගතො ජිනිත්වා;
අබොජ්ඣි බොධිං අරුණොදයම්හි,
නමාමි තං මාරජිනං අභඞ්ගං.

6. එවං පඤ්චමගාථාය මුනින්දං වන්දිත්වා ඉදානි මාරජිනගුණෙන ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **උපෙතපුඤ්ඤො** ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ජ ත ජ ගණ ද්විගරුයුත්තත්තා එකාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා උපෙන්ද්‍රවජිරාගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘උපාදිකා සාච ජතා ජගා ගො’’ති. තස්සත්ථො, යස්සං පටිපාදං ජතා ජගණ තගණා ච ජගා ජගණගරූ ච ගො ගරු ච චෙ සියා, සාච සාගාථාඑව උපාදිකා උපසද්දාදිකා ඉන්ද්‍රවජිරාගාථා නාමාති.

උපෙතපුඤ්ඤො යො සුගතො වරබොධිමූලෙ සසෙන මාරං ජිනිත්වා අරුණොදයම්හි බොධිං අබොජ්ඣි මාරජිනං අභඞ්ගං, තං සුගතං අහං නමාමීති සම්බන්ධො. තත්ථ **උපෙතපුඤ්ඤො**ති සම්පන්නදානසීලාදිපාරමීපුඤ්ඤවා. දානසීලාදි පාරමීපුඤ්ඤෙන සමන්නාගතො වා. දානසීලාදිපාරමීපුඤ්ඤෙන උපෙතො සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතොති අත්ථො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො, උපන්නො සම්පන්නො හුත්වා එති ගච්ඡති පවත්තතීති උපෙතං, පුඤ්ඤං. උපපුබ්බඉධාතු ගතියං ත. පුනාති අත්තනො කාරකන්ති පුඤ්ඤං, පාරමීපුඤ්ඤං ලබ්භති. පුධාතු පීණනෙ සොධනෙ වා ණ්‍යො. තස්ස ඤො. තත්ථ අත්තනො කාරකන්ති පුනප්පුනං පවත්තියා සචිත්තසන්තතිඤ්ච සංජනිතපණීතරූපවිසටෙන සනිස්සය රූපසන්තතිඤ්ච පුනාති පීණෙති සොධෙති චාති අත්ථො. අයං **පටිසම්භිදාමග්ගගණ්ඨිපදෙ** වුත්තො. පූරෙති අජ්ඣාසයන්ති වා පුඤ්ඤං. පූරධාතු ණ්‍ය. යො පුග්ගලො පුඤ්ඤං කරොති තස්ස අජ්ඣාසයං පූරෙතීති අත්ථො.

අථ වා පුජ්ජඤ්ච භවං නිබ්බත්තෙතීති පුඤ්ඤං. නිබ්බත්තිතද්ධිතායං. පූජ පදං ණ්‍යපච්චයො. යො පුඤ්ඤං කරොති, තස්ස පූජිතබ්බං භවං පවත්තෙතීති අත්ථො. තෙන වුත්තං **සම්මොහවිනොදනී අට්ඨකථායං** ‘‘පුනාති අත්තනො කාරකං පූරෙති චස්ස අජ්ඣාසයං පුජ්ජඤ්ච භවං නිබ්බත්තෙතීති පුඤ්ඤො’’ති. **මූලටීකායඤ්ච** ‘‘පුනාතීති සොධෙති අපුඤ්ඤඵලතො දුක්ඛසංකිලෙසතො ච හිතජ්ඣාසයෙන පුඤ්ඤං කරොතීති තං නිප්ඵාදනෙන කාරකස්සජ්ඣාසයං පූරෙතීති පුඤ්ඤො. පූරකො පුජ්ජනිබ්බත්තකො ච නිරුත්තිලක්ඛණෙන පුඤ්ඤොති

වෙදිතබ්බො''ති වුත්තං . **විසුද්ධිමග්ගමහාටීකායඤ්ච-** ''පුනාති අත්තනො සන්තානං අපුඤ්ඤඵලතො දුක්ඛසංකිලෙසතො ච විසොධෙතීති පුඤ්ඤං. හිතසුඛජ්ඣාසයෙන පුඤ්ඤං කරොතීති තංනිප්ඵාදනෙන කාරකස්ස අජ්ඣාසයං පූරෙති, පුජ්ජභවං නිබ්බත්තෙතීති වා පුඤ්ඤං. ඉති පූරකො පුජ්ජනිබ්බත්තකො ච නිරුත්තිනයෙන පුඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බො''ති වුත්තං. උපෙතං සම්පන්නං පුඤ්ඤං පාරමීපුඤ්ඤං යස්ස සොති උපෙතපුඤ්ඤො, සුගතො ලබ්භති.

වරබොධිමූලෙති උත්තමස්ස බොධිරුක්ඛස්ස සමීපෙ. තත්ථ **වරො**ති වරිතබ්බො පත්ථිතබ්බො ඉච්ඡිතබ්බොති වා වරො. **බොධිමූලෙ**ති එත්ථ බොධීති වුච්චති රුක්ඛොපි, මග්ගොපි, සබ්බඤ්ඤුතඤාණම්පි, නිබ්බානම්පි. තත්ථ හි බොධිරුක්ඛමූලෙ පඨමාභි සම්බුද්ධොති ච, අන්තරා ච බොධිං අන්තරා ච ගයන්ති ච ආගතට්ඨානෙ රුක්ඛො. බොධීති වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණන්ති ආගතට්ඨානෙ මග්ගො. පප්පොති බොධිං වරභූරි මෙධසොති ආගතට්ඨානෙ සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. පත්වාන බොධිං අමතං අසඞ්ඛතන්ති ආගතට්ඨානෙ නිබ්බානං බොධීති වුච්චති. ඉධ පන බොධිරුක්ඛොති අධිප්පෙතො. අයං පන තෙසං වචනත්ථො. බුජ්ඣති අබුජ්ඣි බුජ්ඣිස්සති චත්තාරි අරියසච්චානි සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මම්පි එත්ථාති බොධි, බොධිරුක්ඛො. බුධධාතු ණි. බුජ්ඣති චත්තාරි සච්චානීති බොධි, මග්ගො. බුජ්ඣති සබ්බඤෙය්‍යධම්මන්ති බොධි, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. අරියෙන බුජ්ඣිතබ්බන්ති බොධි, නිබ්බානං ලබ්භති. වරො උත්තමො බොධිරුක්ඛොති වරබොධි, තස්ස මූලං සමීපං වරබොධිමූලං, තස්මිං.

සසෙනමාරන්ති සහ සෙනාය පවත්තං මාරරාජං. තත්ථ සියති බන්ධියතීති සෙනා. සිධාතු බන්ධනෙයු. තාය සහ පවත්තතීති සසෙනො, මාරරාජා. අනත්ථෙ නියොජෙන්තො ගුණමාරණෙන සත්තෙ මාරෙතීති මාරො. මරධාතු ණ. සත්තානං කුසලං මාරෙති විනාසෙතීති වා මාරො. සසෙනො ච සො මාරො චාති සසෙනමාරො, මාරරාජා. තං . ජිනිත්වාති පදෙ කම්මං. උපෙතපුඤ්ඤො යො සුගතොති සම්බන්ධො. සුගතසද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

ජිනිත්වාති විසාඛපුණ්ණමියං බුද්ධදිනෙ අනත්ථඞ්ගතෙයෙව සූරියෙ පාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන විජයිත්වාති අත්ථො. **අබොජ්ඣී**ති පටිවිජ්ඣි අධිගමි වා. **බොධින්**ති අනුත්තරං සම්මා සම්බොධිං, අරහත්තමග්ගසබ්බඤ්ඤුතඤාණන්ති අත්ථො. සබ්බඤ්ඤුත ඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤාණං බොධීති වුච්චති. තං බොධිං.

අරුණොදයම්හීති අරුණඋදයම්හීති පදච්ඡෙදො. අරුණුග්ගමනවෙලායන්ති අත්ථො. තත්ථ ආසමන්තතො ආලොකං කරොන්තො ඌනති ගච්ඡතීති අරුණො. ආපුබ්බඌනධාතු ගතිම්හි ණ. ආකාරස්ස රස්සො. රකාරාගමො. නස්ස ණො. සූරියස්ස උදයතො පුබ්බෙ උග්ගතරංසි අරුණො නාමාති අත්ථො. වුත්තඤ්හි දසකනිපාත **අඞ්ගුත්තරපාළියං** ''සූරියස්ස භික්ඛවෙ උදයතො එතං පුබ්බඞ්ගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං යදිදං අරුණුග්ගං, එවමෙව බො භික්ඛවෙ කුසලානං ධම්මානං එතං පුබ්බඞ්ගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං යදිදං සම්මාදිට්ඨී''ති. යං සන්ධාය වුත්තං **අභිධානප්පදීපිකායං** ''සූරස්සොදයතො පුබ්බු, ට්ඨිතරංසි සියාරුණො''ති. **අභිධානප්පදීපිකාටීකායං** පන ''අරුණවණ්ණතාය අරති ගච්ඡතීති අරුණො''ති වුත්තං. උදෙති උග්ගච්ඡතීති උදයො, සූරියො. උදිධාතු අ. උදයස්ස සූරියස්ස අරුණො උග්ගතරංසීති අරුණොදයො. තස්සං අරුණුග්ගමනවෙලායං. බොධිං අබොජ්ඣීති සම්බන්ධො.

භගවා හි විසාඛපුණ්ණමියං අනත්ථඞ්ගතෙයෙව සූරියෙ මාරබලං විධමෙත්වා චීවරූපරි පතමානෙහි බොධිරුක්ඛඞ්කුරෙහි රත්තපවාළපල්ලවෙහි විය පූජයමානො රත්තියා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ පටිච්චසමුප්පාදං අනුලොමපටිලොමං මනසිකරිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං කත්වා මහාවජිරඤාණසඞ්ඛාතං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අධිගතෙන චතුත්ථමග්ගඤාණෙන සබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා යදා අරුණො උග්ගමිස්සති, තදා සබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිසබ්බ බුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣි අධිගමීති වුත්තං හොති.

මාරජිනන්ති පඤ්චමාරානං විජිතාවිං. දෙවපුත්ත කිලෙසාභි සඞ්ඛාරඛන්ධමච්චුසඞ්ඛාතෙ පඤ්චමාරෙ ජිනාති අජිනි ජිනිස්සතීති මාරජිනො, සුගතො. දෙවපුත්තකිලෙසාභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතං මාරත්තයං ජිනාති අජිනි, ඛන්ධමච්චුසඞ්ඛාතං මාරද්වයං අවස්සං ජිනිස්සතීති අත්ථො. යදි එවං කස්මා විජිතාවින්ති වුත්තන්ති. අවිරද්ධං එකන්තෙන ජියමානත්තාති. **අභඞ්ගන්**ති සසෙනමාරස්ස භඤ්ජිතුං විද්ධංසිතුං අසමත්ථං. යස්ස කස්සචි භඤ්ජිතුං විද්ධංසිතුං අසමත්ථං වා. තත්‍රායං වචනත්ථො. මාරෙන යෙන කෙනචි භඤ්ජිතුං න සක්කොතීති අභඞ්ගො, තෙන වා න භඤ්ජියති න විද්ධංසියතීති අභඞ්ගො, සුගතො. නපුබ්බ භන්ජධාතු ත. තස්ස ධාත්වන්තෙන ගකාරාදෙසො. අථ වා භන්ජති විද්ධංසතීති භඞ්ගො, මාරො. යො කොචි වා. නත්ථි භඞ්ගො මාරො යො කොචි වා යස්සාති අභඞ්ගො, සුගතො. තං අභඞ්ගං. **තන්**ති සුගතං. මාරජිනං අභඞ්ගං තං සුගතං අහං නමාමීති සම්බන්ධො.

ඉමිස්සං පන ගාථායං **එකනිපාතජාතකට්ඨකථායං, අපදානට්ඨකථායඤ්ච** ආගතනයෙන බුද්ධස්ස මාරවිජයාදිං සොතුජනානං බහුස්සුතත්ථං සඞ්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බං. බොධි සත්තො හි මහාසම්පත්තිං අනුභවිත්වා හත්ථගතං චක්කවත්තිරජ්ජං ඛෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩෙත්වා එකූනතිංසවස්සෙ ආසළ්හිපුණ්ණමාය උත්තරසළ්හනක්ඛත්තෙන යුත්තෙ මහාභිනික්ඛමං නික්ඛමිත්වා අනොමනදීතීරෙ සටිකාරබ්‍රහ්මුනා දින්නං අරහත්ත ධජභූතං අට්ඨපරික්ඛාරං පටිග්ගහෙත්වා නිවාසෙත්වා සමණපබ්බජ්ජං කත්වා ඡබ්බස්සානි දුක්කරකාරිකං චරිත්වා නිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ සෙනනිගමෙ සෙනකුටුම්බිකස්ස ධීතරාය සුජාතාය සහ සතසහස්සග්ඝියා සුවණ්ණපාතියා දින්නං

සබ්බං අප්පොදකං මධුපායාසං එකට්ඨිතාලපක්කප්පමාණං එකූනපඤ්ඤාසාලොපං පරිභුඤ්ජිත්වා සායන්හසමයෙ දෙවතාහි අලඞ්කතෙන මග්ගෙන බොධිරුක්ඛාභිමුඛො ගච්ඡන්තෙ අන්තරමග්ගෙ සොත්ථියෙන නාම තිණහාරකෙන දින්නං අට්ඨමුට්ඨිකතිණං ගහෙත්වා බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ ඉදං ඨානං සබ්බබුද්ධානං අවිජහිතං අචලට්ඨානං කිලෙසභඤ්ජනට්ඨානන්ති ඤත්වා තානි තිණානි අග්ගෙ ගහෙත්වා චාලෙසි. තාවදෙව චුද්දසහත්ථො පල්ලඞ්කො අහොසි. තානිපි තිණානි තථාරූපෙන සණ්ඨානෙන සන්ථරිංසු සණ්ඨහිංසු වා. යථාරූපං සුකුසලොපි චිත්තකාරො වා පොත්ථකාරො වා ආලිඛිතුම්පි සමත්ථො නත්ථි. බොධි සත්තො බොධිඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා පුරත්ථාභිමුඛො දළ්හමානසො හුත්වා –

‘‘කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසුස්සතු;
උපසුස්සතු නිසෙසං, සරීරෙ මංසලොහිත’’න්ති.

න ත්වෙව සම්මාසම්බොධිං අපත්වා ඉමං පල්ලඞ්කං භින්දිස්සාමීති අසනිසතසන්නිපාතෙනපි අභෙජ්ජරූපං තං පල්ලඞ්කං අභඤ්ජිත්වා නිසීදි. තස්මිං සමයෙ මාරො දෙවපුත්තො සිද්ධත්ථකුමාරො ‘‘මය්හං වසං අතික්කමිතුකාමො, න දානි අස්ස අතික්කමිතුං දස්සාමී’’ති මාරබලස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා එතමත්ථං ආරොචෙත්වා මාරඝොසනං නාම ඝොසාපෙත්වා මාරබලං ආදාය නික්ඛමි. සා මාරසෙනා මාරස්ස පුරතො ද්වාදස යොජනා හොන්ති. දක්ඛිණතො ච වාමතො ච ද්වාදස යොජනා. පච්ඡතො චක්කවාළපරියන්තං කත්වා ඨිතා, උද්ධං නවයොජනුබ්බෙධා. යස්සා උන්නාදන්තියා උන්නාදසද්දො යොජනසහස්සතො පට්ඨාය පථවීඋන්ද්‍රියසද්දො විය සූයති. අථ මාරො දෙවපුත්තො දියඩ්ඪයොජනසතිකං ගිරිමෙඛලං නාම හත්ථිං අභිරුහිත්වා බාහුසහස්සං මාපෙත්වා නානාවුධානි අග්ගහෙසි. අවසෙසායපි මාරපරිසාය ද්වෙ ජනා එකසදිසං ආවුධං න ගණ්හිංසු. නානප්පකාරවණ්ණා නානප්පකාර මුඛා හුත්වා මහාසත්තං අජ්ඣොත්ථරමානා ආගමංසු.

දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා පන මහාසත්තස්ස ථුති යො වදමානා අට්ඨංසු. සක්කො දෙවරාජා විජයුත්තරසඞ්ඛං ධමමානො අට්ඨාසි. සො කිර සඞ්ඛො වීසහත්ථසතිකො හොති. සකිං වාතං ගාහාපෙත්වා ධමන්තො චත්තාරො මාසෙ සද්දං කරිත්වා නිස්සද්දො හොති. මහාකාළනාග රාජා අතිරෙකපදසතෙන වණ්ණං වදන්තො අට්ඨාසි. මහාබ්‍රහ්මා සෙතච්ඡත්තං ධාරයමානො අට්ඨාසි. මාර බලෙ පන බොධිමණ්ඩලං උපසඞ්කමන්තෙ තෙසං එකොපි ඨාතුං නාසක්ඛි. සම්මුඛ සම්මුඛට්ඨානෙනෙව පලායිංසු. කාළො නාම නාගරාජා පථවිං නිමුජ්ජිත්වා පඤ්චයොජනසතිකං මන්තිරකනාගභවනං ගන්ත්වා උභොහි හත්ථෙහි මුඛං පිදහිත්වා නිපන්නො. සක්කො විජයුත්තරසඞ්ඛං පිට්ඨියං කත්වා චක්කවාළමුඛ වට්ටියං අට්ඨාසි. මහාබ්‍රහ්මා සෙතච්ඡත්තං කොටියං ගහෙත්වා බ්‍රහ්මලොකමෙව අගමාසි. එකදෙවතාපි ඨාතුං සමත්ථො නාම නාහොසි. මහාපුරිසො එකකොව නිසීදි. මාරොපි අත්තනො පරිසං ආහ ‘‘තාත සුද්ධොදනපුත්තෙන සිද්ධත්ථෙන සදිසො අඤ්ඤො පුරිසො නාම නත්ථි, මයං සම්මුඛා යුද්ධං දාතුං න සක්ඛිස්සාම, පච්ඡා භාගෙන දස්සාමා’’ති. මහාපුරිසොපි තීණි පස්සානි ඔලොකෙත්වා සබ්බදෙවතානං පලායිතත්තා සුඤ්ඤානි අද්දස. පුන උත්තරපස්සෙන මාරබලං අජ්ඣොත්ථරමානං දිස්වා ‘‘අයං එත්තකො ජනො මං එකකං සන්ධාය මහන්තං වායාමං කරොති, ඉමස්මිං ඨානෙ මය්හං මාතා වා පිතා වා භාතා වා අඤ්ඤො කොචි ඤාතකො වා නත්ථි, ඉමා පන දස පාරමියොව මය්හං දීඝරත්තං පුත්තපරිජනසදිසා, තස්මා මයා පාරමියොව ඵලකං කත්වා පාරමිසත්ථෙනෙව පහරිත්වා අයං බලකායො මයා විද්ධංසෙතුං වට්ටතී’’ති දස පාරමියො ආවජ්ජමානො නිසීදි.

අථ මාරො දෙවපුත්තො එතෙනෙව සිද්ධත්ථං පලාපෙස්සාමීති වාතමණ්ඩලං සමුට්ඨාපෙසි. තඞ්ඛණඤ්ඤෙයෙව පුරත්ථිමා දිභෙදා වාතා සමුට්ඨහිත්වා අඩ්ඪයොජනඑකයොජන ද්වියොජනතියොජනප්පමාණානි පබ්බතකූටානි පදාලෙත්වා වනගච්ඡරුක්ඛාදීනි උද්ධං මූලානි කත්වා සාමන්තා ගාමනිගමෙ චුණ්ණවිචුණ්ණං කාතුං සමත්ථාපි මහාපුරිසස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන මහානුභාවෙන බොධිසත්තං පත්වා චීවරකණ්ණමත්තම්පි චාලෙතුං නාසක්ඛිංසු. තතො උදකෙන අජ්ඣොත්ථරිත්වා මාරෙස්සාමාති මහාවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. තස්සානුභාවෙන උපරූපරි සතපටලසහස්සපටලාදිභෙදා වලාහකා උට්ඨහිත්වා වස්සිංසු. වුට්ඨිධාරාවෙගෙන පථවී ඡින්නා අහොසි. වනරුක්ඛාදීනං උපරිභාගෙන මහාමෙඝො ආගන්ත්වා මහා සත්තස්ස චීවරෙ උස්සාවබින්දුග්ගහණමත්තම්පි තෙමෙතුං නාසක්ඛි. තතො පාසාණවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. මහන්තානි පබ්බතකූටානි ධූමායන්තානි පජ්ජලන්තානි ආකාසෙනාගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස පාදමූලෙ දිබ්බමාලාගුළභාවං ආපජ්ජිංසු. තතො පහරවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. එකතොධාරා උභතොධාරා අසිසත්තිඛුරප්පාදයො ධූමායන්තා පජ්ජලන්තා ආකාසෙනාගන්ත්වා බොධිසත්තං පත්වා දිබ්බපුප්ඵානි අහෙසුං. තතො අඞ්ගාරවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. කිංසුකවණ්ණා අඞ්ගාරා ආකාසෙනාගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස පාදමූලෙ දිබ්බ පුප්ඵානි හුත්වා විකිරිංසු. තතො කුක්කුළවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. අච්චුණ්හො අග්ගිවණ්ණො කුක්කුළො ආකාසෙනාගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස පාදමූලෙ දිබ්බචන්දනචුණ්ණං හුත්වා නිපතති. තතො වාළුකවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. අතිසුඛුමවාළිකා ධූමායන්තා පජ්ජලන්තා ආකාසෙනාගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස පාදමූලෙ දිබ්බපුප්ඵානි හුත්වා නිපතිංසු. තතො කලලවස්සං සමුට්ඨාපෙසි. තං කලලවස්සං ධූමායන්තං පජ්ජලන්තං ආකාසෙ නාගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස පාදමූලෙ දිබ්බවිලෙපනං හුත්වා පතති. තතො ඉමිනා භිංසෙත්වා සිද්ධත්ථං පලාපෙස්සාමීති අන්ධකාරං සමුට්ඨාපෙසි. තං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං අන්ධකාරං විය මහාතමං හුත්වා බොධිසත්තං පත්වා සූරියප්පභා විහතං විය අන්තරධායති.

එවං මාරො ඉමාහි නවහි වාතවස්සපාසාණපහරඅඞ්ගාර කුක්කුළවාළුක කලලඅන්ධකාරවුට්ඨීහි බොධිසත්තං පලාපෙතුං අසක්කොන්තො ‘‘කිං භණෙ තිට්ඨථ ඉමං සිද්ධත්ථකුමාරං ගණ්හථ හනථ පලාපෙථා’’ති පරිසං ආණාපෙත්වා සයම්පි ගිරිමෙඛලස්ස හත්ථිනො ඛන්ධෙ නිසින්නො චක්කාවුධං ආදාය බොධිසත්තං උපසඞ්කමිත්වා

‘‘සිද්ධත්ථ උට්ඨාහි එතස්මා පල්ලඞ්කා, නායං තුම්හාකං පාපුණාති, මය්හංඑව පාපුණාතී’’ති ආහ. මහාසත්තො තස්ස වචනං සුත්වා අවොච ‘‘මාර නෙව තයා දසපාරමියො පූරිතා, න උපපාරමියො න පරමත්ථ පාරමියො නාපි පඤ්චමහාපරිච්චාගා පරිච්චත්තා න ඤාතත්ථචරියා න ලොකත්ථචරියා න බුද්ධත්ථචරියා පූරිතා, සබ්බා තා මයායෙව පූරිතා, තස්මා නායං පල්ලඞ්කො තුය්හං පාපුණාති, මය්හමෙව පාපුණාතී’’ති. මාරො කුද්ධො කොධවෙගං අසහන්තො මහාපුරිසස්ස චක්කාවුධං විස්සජ්ජෙසි. තං තස්ස දසපාරමියො ආවජ්ජන්තස්ස උපරිභාගෙ මාලාවිතානං හුත්වා අට්ඨාසි. තං කිර ඛුරචක්කාවුධං අඤ්ඤදා තෙන කුද්ධෙන විස්සට්ඨං එකඝනපාසාණථම්භෙ වංසකළීරෙ විය ඡින්දන්තං ගච්ඡති. ඉදානි පන තස්මිං මාලාවිතානං හුත්වා ඨිතෙ අවසෙසා මාරපරිසා ඉදානි පල්ලඞ්කතො වුට්ඨාය පලායිස්සතීති මහන්තමහන්තානි සෙලකූටානි විස්සජ්ජෙසුං. තානිපි මහාපුරිසස්ස පාරමියො ආවජ්ජන්තස්ස මාලාගුළභාවං ආපජ්ජිත්වා භූමියං පතිංසු.

දෙවතා චක්කවාළමුඛවට්ටියං ඨිතා ගීවං පසාරෙත්වා සීසං උක්ඛිපිත්වා ‘‘නට්ඨො වත භො සිද්ධත්ථකුමාරස්ස රූපග්ගප්පත්තො අත්තභාවො, කිං නු ඛො කරිස්සතී’’ති ඔලොකෙන්ති. තතො මහාපුරිසො පූරිතපාරමීනං බොධිසත්තානං අභි සම්බුජ්ඣනදිවසෙ පත්තපල්ලඞ්කො මය්හංව පාපුණාතීති වත්වා ඨිතං මාරං ආහ ‘‘මාර තුය්හං දානස්ස දින්නභාවෙ කො සක්ඛී’’ති. මාරො ‘‘එත්තකා ජනා සක්ඛිනො’’ති මාර බලාභිමුඛං හත්ථං පසාරෙති. තස්මිං ඛණෙ මාරපරිසාය ‘‘අහං සක්ඛී අහං සක්ඛී’’ති පවත්තසද්දො පථවිඋන්ද්‍රියසද්දසදිසො අහොසි. අථ ඛො මාරො මහාපුරිසං ආහ ‘‘සිද්ධත්ථ තුය්හං දානස්ස දින්නභාවෙ කො සක්ඛී’’ති. මහාපුරිසො ‘‘තුය්හං තාව දානස්ස දින්නභාවෙ සචෙතනා සක්ඛිනො. මය්හං පන ඉමස්මිං ඨානෙ සචෙතනො කොචි සක්ඛී නාම නත්ථි. තිට්ඨතු තාව මෙ අවසෙසත්තභාවෙසු දින්නදානං, වෙස්සන්තරත්තභාවෙ පන ඨත්වා මය්හං සත්තසත්තක මහාදානස්ස දින්නභාවෙ අචෙතනාපි ඝනමහාපථවී සක්ඛී’’ති චීවරගබ්භන්තරතො දක්ඛිණහත්ථං නීහරිත්වා වෙස්සන්තරත්තභාවෙ මය්හං සත්තසත්තකමහාදානස්ස දින්නභාවෙ ත්වං සක්ඛි න සක්ඛීති මහාපථවියාභිමුඛං හත්ථං පසාරෙසි. මහා පථවී ‘‘අහං තෙ දානස්ස සක්ඛී’’ති විරවසහස්සෙන විරවසතසහස්සෙන මාරබලං අවත්ථරමානා විය උන්නදි.

තතො මහාපුරිසෙ දින්නං තෙ සිද්ධත්ථ මහාදානං උත්තම දානන්ති වෙස්සන්තරදානං සම්මසන්තෙ දියඩ්ඪයොජනසතිකො ගිරිමෙඛලො හත්ථී ජාණුකෙහි පතිට්ඨාසි. මාරපරිසා දිසාවිදිසා පලායිංසු. ද්වෙ එකමග්ගෙන ගතා නාම නත්ථි. සීසාභරණානි චෙව වත්ථාභරණානි ච පහාය සම්මුඛ සම්මුඛට්ඨානෙ දිසාවිදිසාභියෙව පලායිංසු. තතො දෙවසඞ්ඝො පලායමානං මාරබලං දිස්වා මාරස්ස පරාජයො ජාතො. සිද්ධත්ථකුමාරස්ස ජයො. ජයපූජං කරිස්සාමාති නාගා නාගානං, සුපණ්ණා සුපණ්ණානං, දෙවතා දෙවතානං, බ්‍රහ්මානො බ්‍රහ්මානං පෙසෙත්වා ගන්ධමාලාදි හත්ථා මහාපුරිසස්ස සන්තිකං බොධිපල්ලඞ්කං ආගමංසු. එවං ගතෙසු ච පනෙතෙසු –

‘‘ජයො හි බුද්ධස්ස සිරීමතො අයං,
මාරස්ස ච පාපිමතො පරාජයො;
උග්ඝොසයුං බොධිමණ්ඩෙ පමොදිතා,
ජයං තදා නාගගණා මහෙසිනො.

ජයො හි බුද්ධස්ස සිරීමතො අයං,
මාරස්ස ච පාපිමතො පරාජයො;
උග්ඝොසයුං බොධිමණ්ඩෙ පමොදිතා,
ජයං තදා සුපණ්ණසඞ්ඝා මහෙසිනො.

ජයො හි බුද්ධස්ස සිරීමතො අයං,
මාරස්ස ච පාපිමතො පරාජයො;
උග්ඝොසයුං බොධිමණ්ඩෙ පමොදිතා,
ජයං තදා දෙවගණා මහෙසිනො.

ජයො හි බුද්ධස්ස සිරීමතො අයං,
මාරස්ස ච පාපිමතො පරාජයො;
උග්ඝොසයුං බොධිමණ්ඩෙ පමොදිතා,
ජයං තදා බ්‍රහ්මගණාපි තාදිනො’’ති.

අවසෙසෙසු දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවතා මාලාගන්ධවිලෙපනෙහි ච පූජයමානා නානප්පකාර ථුතියො ච වදමානා අට්ඨංසු. එවං අනත්ථඞ්ගතෙයෙව සූරියෙ මහාපුරිසො මාරබලං විධමෙත්වා චීවරූපරි පත මානෙහි බොධිරුක්ඛඞ්කුරෙහි රත්තපවාළපල්ලවෙහි විය පූජයමානො පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසඤාණං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ පටිච්ච සමුප්පාදෙ ඤාණං ඔතාරෙසි. අථස්ස ද්වාදසපදිකං පච්චයා කාරං වට්ටවිවට්ටවසෙන අනුලොමතො පටිලොමතො සම්මසන්තස්ස දසසහස්සිලොකධාතු උදකපරියන්තං කත්වා ද්වාදසක්ඛත්තුං සම්පකම්පි. මහාපුරිසෙන පන දසසහස්සි ලොකධාතුං උන්නාදෙත්වා අරුණුග්ගමනවෙලායං සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං පටිවිජ්ඣීති වුත්තං හොති. ඉධ පන වුත්තාවසෙසං තාසු ච ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බන්ති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා.** උපෙතපුඤ්ඤො සම්පන්න දානාදිපාරමීපුඤ්ඤවා දානාදිපාරමීපුඤ්ඤෙන සම්පන්නො වා, යො සුගතො වරබොධිමූලෙ උත්තමස්ස බොධිරුක්ඛස්ස සමීපෙ, සසෙනමාරං සෙනාය සහ පවත්තං මාරරාජං, ජිනිත්වා පාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන විජයිත්වා, අරුණොදයම්හි විසාඛපුණ්ණමියං අරුණුග්ගමනවෙලායං, බොධිං අරහත්තමග්ගඤාණ සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතං බොධිං, අබොජ්ඣි පටිවිජ්ඣි අධිගමි වා, මාරජිනං පඤ්චමාරානං විජිතාවිං, අභඞ්ගං සසෙනමාරො යො කොචි වා භින්දිතුං අසමත්ථං තං සුගතං අහං නමාමීති.

ඡට්ඨමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

7. රාගාදි ඡෙදාමලඤාණඛග්ගං,
සතීසමඤ්ඤාඵලකාභිගාහං;
සීලොඝලඞ්කාරවිභූසිතං තං,
නමාමිභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතං.

7. එවං ඡට්ඨමගාථාය සුගතං වන්දිත්වා ඉදානි අරහත්ත මග්ගඤාණාදීහි චතූහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **රාගාදි**ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ඉන්දවජිර උපෙන්දවජිර ගාථාද්වයස්ස ලක්ඛණස්ස මිස්සකත්තා එකාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා උපජාතිගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''අනන්තරොදීරිතලක්ඛණා චෙ, පාදාවිමිස්සා උපජාතියො තා''ති. තස්සත්ථො. යස්සා වුත්තියා අනන්තරො දීරිතලක්ඛණා අනන්තරෙ උදීරිතං වුත්තං ඉන්දවජිරොපෙන්ද වජිරගාථානං ලක්ඛණවන්තා පාදා විමිස්සා සංසට්ඨා චෙ භවන්ති, තා වුත්තියො උපජාතියො නාමාති.

තත්ථ **රාගාදිඡෙදාමල ඤාණඛග්ග**න්ති එත්ථ රාගආදිඡෙද අමලඤාණඛග්ගන්තිපදච්ඡෙදො. රාගාදිකිලෙසං ඡින්දන්තං මලවිර හිතං අරහත්තමග්ගඤාණසඞ්ඛාතං අසිවන්තන්ති අත්ථො. තත්‍රායං වචනත්ථො. රූපාදීසු රඤ්ජතීති රාගො. රන්ජධාතු රාගෙ ණ. රාගො ආදි යෙසන්තෙති රාගාදයො, කිලෙසා. තෙ ඡින්දතීති රාගාදිඡෙදං, අරහත්තමග්ගඤාණං. අපායං මලති ධාරෙතීති මලං, රාගාදි. අථ වා මලති සංකිලිස්සති එතෙනාති මලං. මලධාතු සංකිලෙසනෙ අ. මලතො විරහිතං අමලං, ඤාණං. චත්තාරි සච්චානි ජානාති පටිවිජ්ඣතීති ඤාණං, අරහත්තමග්ගඤාණං. රාගාදිඡෙදඤ්ච අමලඤ්ච තං ඤාණඤ්චාති රාගාදිඡෙදාමලඤාණං. රුක්ඛාදිං ඛග්ගති ඡින්දති එතෙනාති වා ඛග්ගං, පකතිඅසි. ඛග්ගං වියාති ඛග්ගං, ඤාණං. රාගාදිඡෙදාමලඤාණසඞ්ඛතං ඛග්ගං යස්ස සොති රාගාදිඡෙදාමලඤාණඛග්ගො, බුද්ධො. රාගාදිකිලෙසං ඡින්දන්තෙන මලවිර හිතෙන අග්ගමග්ගඤාණසඞ්ඛතෙන අසිනා සමන්නාගතොති අත්ථො. තං.

සතීසමඤ්ඤා ඵලකාභිගාහන්ති එත්ථ සතිසමඤ්ඤාඵලක අභිගාහන්තිපදච්ඡෙදො. සම්මාසතිනාමිකං ඵලකං දළ්හගාහ කන්ති අත්ථො. තත්‍රායං වචනත්ථො. සරණං සති, සරති සම්පයුත්තධම්මා එතායාති, සරතීති වා සති. සරධාතුති. අථ වා පමාදං සරති හිංසතීති සති, සම්මාසති. සරධාතු හිංසායංති. සම්මා ආජානාති එතායාති සමඤ්ඤා, සතිඉති සමඤ්ඤා සතිසමඤ්ඤා, අසිආදිසත්ථං ඵලති නිවාරෙතීති ඵලකං, ඛෙටකං. ඵලධාතු නිවාරණෙ ණ්වු. සතිසමඤ්ඤං ඵලකං අභිදළ්හං ගණ්හතීති සතිසමඤ්ඤාඵල කාභිගාහො, බුද්ධො ලබ්භති. යථා හි සෙනාය ඵලකං අසිආදිසත්ථං රක්ඛති, එවං සතිසංවරො චක්ඛාදි ද්වාරෙසු රූපාදිආරම්මණං පවිසිතුං අදත්වා රක්ඛති. තස්මා භගවා සතිධම්මො සබ්බාකුසලානං රක්ඛකත්තා සබ්බකුසල ධම්මානං උපකාරත්තා සබ්බත්ථානං සාධකත්තා ච සතිඵලකං දළ්හං ගණ්හතීති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්හි ''යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා, සබ්බෙ තෙ අප්පමාදමූලකා අප්පමාදසමොසරණා, අප්පමාදො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායති''ති ච. ''සතිං ඛ්වාහං භික්ඛවෙ සබ්බත්ථිකං වදාමී''ති ච.

සීලොඝලඞ්කාරවිභූසිතන්ති සීලඔඝඅලඞ්කාර විභූ සිතන්ති පදච්ඡෙදො. විසුද්ධසීලානං සමූහසඞ්ඛාතෙන අලඞ්කාරෙන විභූසිතන්ති අත්ථො. තත්ථ සීලන්ති ලොකුත්තර සීලං. තස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. තං පන චෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවීතික්කමො සීලඤ්චාති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ චෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතා දීහි වා විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනා. චෙතසිකසීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස විරති. සංවරො සීලන්ති එත්ථ සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො, සති සංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරො චාති පඤ්චවිධො හොති, සබ්බමෙතං සංවරො සීලං නාම. අවීතික්කමො සීලං නාම සමාදින්නසීලස්ස කායිකවාචසිකො අනතික්කමොති. වුත්තඤ්හෙතං **පටිසම්භිදායං** ''කිංසීලන්තිචෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවීතික්කමො සීල''න්ති. ඉධ පන අවීතික්කමො සීලං නාධිප්පෙතං. කස්මා. භගවතො සමාදින්නසික්ඛාපදස්ස අභාවතො. බුද්ධානඤ්හි සික්ඛාපදං නාම නත්ථීති. **ඔඝො**ති සමූහො. ඔඝසද්දො හි සමූහවාචකො. තෙන වුත්තං **අභිධානප්පදීපිකායං** –

''සමූහො ගණසඞ්ඝාතා, සමුදායො ච සඤ්චයො;
සන්දොහො නිවහො ඔඝො, විසරො නිකරො චයො''ත්‍යාදි.

අවහනති ගච්ඡති පවත්තති අවයවං එත්ථාති ඔඝො, සමූහො. අවපුබ්බහනධාතු ගතිම්හි ණො. අවස්ස ඔ, හනස්ස ඝො. **අභිධානප්පදීපිකාටීකායං** පන ''අවයවං කත්වා බ්‍යාපියති ගච්ඡතීති ඔඝො''ති වුත්තං. සීලානං ඔඝො සමූහො සීලොඝො. **අලඞ්කාරො**ති පිළන්ධනො. අලං විභූසං තං සමඞ්ගීපුග්ගලං කරොති අනෙනාති අලඞ්කාරො, සීලං.

අලංසද්දූපපදකරධාතු ණො. සීලොසො එව අලඞ්කාරො සීලොසාලඞ්කාරො, තෙන විභූ සියතීති සීලොසලඞ්කාරවිභූසිතො, බුද්ධො. තෙන පන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණෙන ලොකුත්තරසීලාලඞ්කාරෙන විභූසිතො. න චීවරාදිනාලඞ්කාරෙනාති අත්ථො. සීලාලඞ්කාරෙන හි සදිසො අලඞ්කාරො නාම නත්ථි. තං සීලොසලඞ්කාරවිභූසිතං.

නමාමිභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතන්ති එත්ථ නමාමි අභිඤ්ඤාවරං ඉද්ධි උපෙතන්ති පදච්ඡෙදො. තත්ථ නමාමීති වන්දාමි. අභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතන්ති අභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය උත්තමාය ඉද්ධියා සමන්නාගතන්ති අත්ථො. අභිවිසෙසෙන ජානාතීති අභිඤ්ඤා, ඡබ්බිධං ඤාණං. තඤ්හි ඉද්ධිවිධදිබ්බසොත පරචිත්ත විජානන පුබ්බෙනිවාසානුස්සති චුතූපපාත ආසවක්ඛය ඤාණවසෙන ඡබ්බිධං හොති. තත්ථ ඉද්ධිවිධඤාණන්ති එකොපි හුත්වා බහුධා හොතීතිආදිනයප්පවත්තෙ ඉද්ධිවිධෙ ජානන ඤාණං. දිබ්බසොතඤාණන්ති දූරසන්තිකාදිභෙදසද්දාරම්මණාය දිබ්බසොතධාතුයා ජානනඤාණං. පරචිත්තවිජානනඤාණන්ති පරසත්තානං චිත්තපරිච්ඡෙදස්ස විජානනඤාණං. පුබ්බෙනිවාසා නුස්සතිඤාණන්ති අත්තසන්තානෙ වුත්ථවසෙන චෙව ගොචර නිවාසවසෙන ච පුබ්බෙ අතීතභවෙසු ඛන්ධාදීනං අනුස්සරණ සතියා සම්පයුත්තං ඤාණං. චුතූපපාතඤාණන්ති සත්තානං චුතියඤ්ච උපපාතෙ ච ජානනඤාණං. එත්ථ ච අට්ඨකථාසු චුතූපපාතඤාණට්ඨානෙ තස්ස සාධකත්තා දිබ්බචක්ඛුඤාණන්ති වුත්තං. ආසවක්ඛයඤාණන්ති සච්චපරිච්ඡෙදස්ස ජානනං අරහත්ත මග්ගඤාණන්ති. වරන්ති උත්තමං. ඉද්ධීති ඉජ්ඣනං සමිජ්ඣනං. ඉජ්ඣති සමිජ්ඣතීති වා ඉද්ධි. ඉධධාතුති. අභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වරාය ඉද්ධියා උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතොති අභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතො, බුද්ධො. තං අභිඤ්ඤාවරමිද්ධුපෙතං. තං බුද්ධං අහං නමාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. රාගාදිඡෙදාමලඤාණ ඛග්ගං රාගාදිකිලෙසං ජින්දන්තං මලවිරහිතං අරහත්තමග්ගඤාණ සඞ්ඛාතං අසිවන්තං, සතීසමඤ්ඤාඵලකාභිගාහං සම්මා සතිනාමිකං ඵලකං දළ්හගහණං, සීලොසලඞ්කාරවිභූසිතං සීලානං සමූහසඞ්ඛාතෙන අලඞ්කාරෙන විභූසිතං, අභිඤ්ඤා වරමිද්ධුපෙතං අභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වරාය උත්තමාය ඉද්ධියා උපෙතං සමුපෙතං සමන්නාගතං තං බුද්ධං අහං නමාමීති.

සත්තමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

8. දයාලයං සබ්බධි දුක්කරං කරං,
හවණ්ණවාතික්කමමග්ගතං ගතං;
තිලොකනාථං සුසමාහිතං හිතං,
සමන්තචක්ඛුං පණමාමි තංමිතං.

8. එවං සත්තමගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි මහාකරුණා දීහි නවහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **දයාලය**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ජ ත ජ රගණෙහි යුත්තත්තා ද්වාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා චතුපාදන්තයමකා වංසට්ඨගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘වදන්ති වංසට්ඨමිදං ජතා ජරා’’ති. තස්සත්ථො, යස්සං පටිපාදං ජතා ජතගණා ච ජරා ජරගණා ච චෙ භවන්ති, ඉදං වුත්තං වංසට්ඨං වංසට්ඨගාථා නාමාති මුනයො ඉසයො වදන්තීති.

තත්ථ **දයාලය**න්ති මහාකරුණාය ච, මෙත්තාය ච ආධාරං. දයාසද්දො හි කරුණාය ච, මෙත්තාය ච වත්තති. අදයාපන්නොති එත්ථ හි කරුණාය වත්තති. නික්කරුණිකතං ආපන්නොති අත්ථො. දයාපන්නොති එත්ථ මෙත්තාය මෙත්තචිත්තතං ආපන්නොති අත්ථො. ඉධ පන තදුභයම්පි වට්ටති. තස්මා දයා ච දයා ච දයාති සද්දසරූපෙකසෙසො කාතබ්බො. වචනත්ථො පනෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බො. දයති හිංසති කාරුණිකන්ති දයා, මහාකරුණා. දයධාතු හිංසායං අ. යා කරුණා යාව යථාධිප්පෙතං පරස්ස හිතනිප්ඵත්තිං න පාපුණාති, තාව කාරුණිකං හිංසතීති අත්ථො. දයති හිංසති අපනෙති පරදුක්ඛන්ති වා දයා. අථ වා දයති අත්තනො සුඛම්පි පහාය ඛෙදං ගණ්හාති සජ්ජනො එතායාති දයා, දයති අනුග්ගණ්හාති පාපජනම්පි එතායාති වා දයා, දයන්ති ගණ්හන්ති බොධිසත්තා සම්මාසම්බොධිං එතායාති වා දයා, බොධිසත්තා බුද්ධභාවාය අභිනීහාරකරණ කාලෙ හත්ථගතම්පි අග්ගඵලං ඡට්ටෙත්වා මහාකරුණාය සංසාරසාගරතො සත්තෙ සමුද්ධරිතුකාමා අනස්සාස කරං මහන්තං සංසාරදුක්ඛඤ්ච පච්ඡිමභවෙ සහ අමත ධාතුපටිලාභෙන අනෙකගුණසමලඞ්කතං සබ්බඤ්ඤුතඤාණඤ්ච ගණ්හන්තීති අත්ථො. දයති දදාති සත්තානං අභයං එතායාති දයා, මෙත්තා. දයධාතු දානෙ අ. දයති ගච්ඡති විභාගං අකත්වා සත්තෙසු සමං පවත්තතීති දයා. යථා උදකං සබ්බසත්තෙසු සීතෙන සමං ඵරති රජොමලඤ්ච පවාහෙති, එවං මෙත්තා පාපකල්‍යාණජනෙසු විභාගං අකත්වා සමං පවත්තතීති අත්ථො.

අපරො නයො. දයන්ති අනුරක්ඛන්ති සත්තෙ එතාය, සයං වා අනුද්දයති අනුද්දයමත්තමෙව වා එතන්ති දයා, කරුණාමෙත්තා ලබ්භන්ති. තාය ආලයති පතිට්ඨති එත්ථාති දයාලයො, බුද්ධො. භගවා හි දෙවදත්තාදීසු විරොධි සත්තෙසු ච අවිරොධිසත්තෙසු ඔරසෙ රාහුලෙ ච සමං නිච්චං හිතජ්ඣාසයතාය මහාකරුණාය මෙත්තාය ච යීතො , තස්මා දයාලයන්ති ථොමෙතීති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානපාළියං** –

‘‘වධකෙ දෙවදත්තෙ ච, චොරෙ අඞ්ගුලිමාලකෙ;
ධනපාලෙ රාහුලෙ ච, සමචිත්තො මහාමුනී’’ති.

සබ්බධීති සබ්බස්මිං අත්තභාවෙ. බුද්ධභාවාය අභිනීහාරතො පට්ඨාය සබ්බත්තභාවෙසූති අත්ථො. **දුක්කරන්ති** දුක්ඛෙන කරිතබ්බං පඤ්චමහාපරිච්චාගාදිකම්මං දුක්ඛෙන කරිතබ්බන්ති දුක්කරං, පඤ්චමහාපරිච්චාගාදිකම්මං ලබ්භති. එත්ථ ච පඤ්චමහා පරිච්චාගොති ධනපරිච්චාගො, අඞ්ගපරිච්චාගො, පුත්තපරිච්චාගො, භරියපරිච්චාගො, ජීවිතපරිච්චාගො චාති පඤ්චවිධො හොති. තත්ථ හත්ථිඅස්ස දාසිදාසාදි සවිඤ්ඤාණකස්ස ධනස්ස වා මුත්තාමණිරජතාදි අවිඤ්ඤාණකස්ස ධනස්ස වා පරිච්චාගො ධනපරිච්චාගො නාම. හත්ථපාදචක්ඛුකණ්ණනාසාදිසරීරාව යවස්ස පරිච්චාගො අඞ්ගපරිච්චාගො නාම. පුත්තස්ස ච ධීතුයා ච පරිච්චාගො පුත්තපරිච්චාගො නාම. භරියාය පරිච්චාගො භරියපරිච්චාගො නාම. ජීවිතින්ද්‍රියපටිබද්ධස්ස සරීරස්ස පරිච්චාගො ජීවිතපරිච්චාගො නාම. කිඤ්චාපි පන ධනපරිච්චාගා දයො දානපාරමියංයෙව අන්තොගධා, තථාපි පරිච්චාග විසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච මහාපරිච්චාගවසෙන විසුං කතන්ති අධිප්පායො. **මහාපදානසුත්තටීකායං** පන ''අඞ්ගපරිච්චාගො, නයනපරිච්චාගො, අත්තපරිච්චාගො, රජ්ජපරිච්චාගො, පුත්තදාරපරිච්චාගොති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගා. තත්ථපි කාමං අඞ්ගපරිච්චාගාදයොපි දානපාරමීයෙව. තථාපි පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච මහාපරිච්චාගානං විසුං ගහණං. තතොයෙව ච අඞ්ගපරිච්චාගතොපි විසුං නයනපරිච්චාගග්ගහණං. පරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි රජ්ජපරිච්චාග පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණං කත''න්ති වුත්තං. තං දුක්කරං. ඉදං පන කරන්ති එතස්ස කම්මපදං. **කරන්ති** කරොන්තං, කරොතීති කරො, බුද්ධො. තං.

භවණ්ණවාතික්කමමග්ගතන්ති එත්ථ භවඅණ්ණවඅතික්කමං අග්ගතන්ති පදච්ඡෙදො. භවණ්ණවාතික්කමන්ති කාමරූපඅරූපභවසඞ්ඛාතා අණ්ණවා සමුද්දතො අතික්කන්තං. භවන්ති සත්තා එත්ථාති භවො. අණ්ණො වුච්චති උදකං. තං එතස්මිං අත්ථීති අණ්ණවා, සමුද්දො. භවසඞ්ඛාතො අණ්ණවොති භවණ්ණවා, මහාසමුද්දො. බහූහි ඌමිවෙගාදීහි භයෙහි ඔකිණ්ණො විය තිවිධොපි භවො බහූහි ජාතිජරාමරණාදීහි දුක්ඛභයෙහි ඔකිණ්ණො හොති, තස්මා භවණ්ණවාති වුච්චති. තං අතික්කමිත්ථ උත්තරිත්ථාති භවණ්ණවාතික්කමො, බුද්ධො. තස්ස හි ගම්භීරෙ මහාඋදකක්ඛන්ධෙ මහාසමුද්දෙ උදකං අබ්බොච්ඡින්නං පවත්තති සන්දතිඉව තිභවසඞ්ඛතෙ සංසාරෙ පටිසන්ධිචුතියො අබ්බොච්ඡින්නං නිබ්බත්තකානං දියඩ්ඪසහස්සකිලෙසානං බොධිමණ්ඩෙ අරහත්තමග්ගඤාණෙන අසෙසං විද්ධංසිතත්තා තීසු භවෙසු පුනබ්භවො නත්ථි. තස්මා බුද්ධං භවණ්ණවාතික්කමන්ති අභිත්ථවිතුං අරහතීති වුත්තං හොති. තං භවණ්ණවාතික්කමං.

අග්ගතන්ති සබ්බසත්තානං සෙට්ඨභාවං. අයං පනෙත්ථ අග්ගසද්දො ආදිකොටිකොට්ඨාසසෙට්ඨෙසු දිස්සති. තථා හෙස අජ්ජතග්ගෙ පාණුපෙතං සරණං ගතන්තිආදීසු ආදිම්හි දිස්සති. තෙනෙව අඞ්ගුලග්ගෙන තං අඞ්ගුලග්ගං පරාමසෙය්‍යාතිආදීසු කොටියං. අනුජානාමි භික්ඛවෙ විහාරග්ගෙන වා පරිවෙණග්ගෙන වා භාජෙතුන්තිආදීසු කොට්ඨාසෙ. අග්ගො හමස්මි ලොකස්සාතිආදීසු සෙට්ඨෙ. ස්වායමිධපි සොයෙව දට්ඨබ්බො. දෙවමනුස්සානං සෙට්ඨභාවං අජති ගච්ඡතීති අග්ගො, බුද්ධො. අසදිසට්ඨෙන ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙන අසමසමට්ඨෙන ච අග්ගො සෙට්ඨො නාමාති අත්ථො. අථ වා දුල්ලභපාතු භාවතො අච්ඡරියමනුස්සභාවතො බහුජනහිතසුඛාවහතො අදුතියඅසහායාදිභාවතො ච භගවා ලොකෙ අග්ගො සෙට්ඨො නාමාති අත්ථො. වුත්තඤ්හි **අඞ්ගුත්තරපාළියං** ''යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා බහුප්පදා වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''ති. අග්ගස්ස භාවො අග්ගතං. තං පන ගතන්තිඑතස්ස කම්මපදං. **ගතන්ති** පත්තං, පාපුණන්තන්ති අත්ථො.

තිලොකනාථන්ති කාමරූපඅරූපසඞ්ඛතානං තිණ්ණං ලොකානං පටිසරණං. එත්ථ ච ලොකසද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. තයො ලොකා තිලොකා. නාථසද්දො පන නිප්ඵන්නානිප්ඵන්නවසෙන දුවිධො හොති. තත්ථ අනිප්ඵන්නනාථසද්දො පටිසරණත්ථො හොති සඞ්කෙතවසෙන. තථා හි වුත්තං **අට්ඨකථායං** ''සඞ්කෙතවචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණ''න්ති. තිලොකානං නාථො පටිසරණොති තිලොකනාථො, බුද්ධො. සබ්බානත්ථපරිහාර පුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරායනිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා ච සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං එකපටිසරණො නාමාති අත්ථො.

නිප්ඵන්නනාථසද්දො පන යාචනෙ, උපතාපෙ, ඉස්සරියෙ, ආසීසෙ චාති චතූස්වත්ථෙසු වත්තති. තත්ථ යාචනෙ නාථති යාචතීති නාථො, බුද්ධො. නාථධාතු අ. සො පන වෙනෙය්‍යසත්තෙ අත්තනො හිතකරණෙ යාචිත්වාපි නියොජෙතීති අත්ථො. අථ වා භගවා සාධු භික්ඛවෙ භික්ඛු කාලෙන කාලං අත්තසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛෙය්‍යාතිආදිනා සත්තානං තං තං හිතපටිපත්තිං යාචිත්වාපි කරුණාය සමුස්සාහිතො තෙ තත්ථ නියොජෙති. තස්මා නාථො නාමාති අත්ථො. උපතාපෙ නාථති වෙනෙය්‍යගතෙ කිලෙසෙ උපතාපෙතීති නාථො, බුද්ධො. ධම්මදෙසනාය වෙනෙය්‍යසන්තානෙ කිලෙසෙ විද්ධංසාපෙතීති අත්ථො. ඉස්සරියෙ නාථති ඉස්සරියති සත්තෙති නාථො. පරමෙන පන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො භගවා සබ්බසත්තෙ ධම්මෙන ඉසති අභිභවතීති අත්ථො. ආසීසෙ පන නාථති ආසීසතීති නාථො. වෙනෙය්‍යානං හිතසුඛං මෙත්තාය නවසෙන පත්ථෙතීති අත්ථො. තිලොකානං නාථො තිලොකනාථො, බුද්ධො. තං තිලොකනාථං.

සුසමාහිතන්ති ලාභාලාභාදිලොකධම්මෙහි අචල මානත්තා සුන්දරසමාධිවන්තං. සංසමං ආධියති එකාරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මෙ ඨපෙති එතෙනාති සමාධි. සංපුබ්බ ධා ධාතු ඉ. සුන්දරො පසත්ථො වා සමාධි සුසමාධි. තං අස්ස අත්ථීති සුසමාහිතො, බුද්ධො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ තො. පබ්බතොතිආදීසු විය. ධස්ස හො. චතූහි දිසාහි ආගතෙහි වාතෙහි

අචලමානො මහාමෙරුපබ්බතො විය භගවා ලාභාලාභාදිලොකධම්මෙහි ච මිච්ඡාවාද වාතෙහි ච අචලමානෙන සමාධිනා සමන්නාගතොති අත්ථො. තං සුසමාහිතං.

හිතන්ති මනුස්සදෙවබ්‍රහ්මසඞ්ඛාතානං සබ්බසත්තානං පයොජන ධාරෙන්තං. කාරණානුරූපං හිනොති පවත්තතීති හිතං, පයොජනං. හිධාතු ගතියං ත. තං ධාරෙතීති හිතො, බුද්ධො. කිතන්ත සමාසොයං. හිතධරන්ති වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථාය උත්තර පදලොපෙන හිතන්ති වත්තබ්බං. යථා සමජ්ජනී පදීපොති. අථ වා දුක්ඛං හිංසතීති හිතං. හිංසධාතු හිංසායං තපච්චයො. යථා ච බ්‍යාධියා ඔසමං රොගීනං හිතන්ති වුච්චති, එවං දුක්ඛහනනතො හිතං නාම හොති. සුඛං විදධාතීති වා හිතං. ධාධාතු ධාරණෙ ත. යථා ච රුධිරමංසාදි ධාතු වඩ්ඪනං රසායතනං කිස්සානං හිතන්ති වුච්චති, එවං සුඛවහනතො හිතන්ති වුච්චති. පයොජනං තං ධාරෙතීති හිතො, බුද්ධො. සො පන ධම්මදෙසනාය වෙනෙය්‍යජනානං දුක්ඛාපනයනම්පි ඤාණපරිපාචනම්පි කත්වා ලොකියලොකුත්තරහිතසුඛං ධාරෙතීති වුත්තං හොති. තං හිතං.

සමන්තචක්ඛුන්ති එත්ථ චක්ඛු නාම බුද්ධචක්ඛු, ධම්මචක්ඛු, ඤාණ චක්ඛු, සමන්තචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛූති පඤ්චවිධං හොති. තත්ථ අද්දසං ඛො අහං භික්ඛවෙ බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්තොති ඉදං බුද්ධචක්ඛු නාම. විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුන්ති ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගත්ත යසඞ්ඛාතං ධම්මචක්ඛු නාම. චක්ඛුං උදපාදීති ඉදං ඤාණචක්ඛු නාම. සමන්තචක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤාණන්ති ඉදං සමන්තචක්ඛු නාම. අද්දසං ඛො අහං භික්ඛවෙ දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනාති ඉදං දිබ්බචක්ඛු නාම. ඉධ පන සමන්තචක්ඛු අධිප්පෙතං. පරිසමන්තතො සබ්බඤෙය්‍යධම්මං පස්සන්තං සබ්බඤ්ඤුතඤාණවන්තන්ති අත්ථො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. සමන්තතො සබ්බඤෙය්‍යධම්මං චක්ඛති පස්සතීති සමන්තචක්ඛු, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. චක්ඛධාතු උ. තෙන වුත්තං **මහානිද්දෙසපාළියං** ''සමන්තචක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤාණ''න්ති. සමන්තචක්ඛු අස්ස අත්ථීති සමන්තචක්ඛු, බුද්ධො. වුත්තඤ්හෙතං **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** –

''න තස්ස අද්දිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි,
අථො අවිඤ්ඤාතමජානිතබ්බං;
සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙය්‍යං,
තථාගතො තෙන සමන්තචක්ඛූ''ති.

තස්සත්ථො. තස්ස තථාගතස්ස අද්දිට්ඨං අපස්සන්තං කිඤ්චි ධම්මජාතං ඉධලොකෙ න අත්ථි. අථො අවිඤ්ඤාතං අවිදිතං අපාකටං වා අජානිතබ්බං ධම්මජාතං න අත්ථි. නෙය්‍යං ඤාතබ්බං යං ධම්මජාතං අත්ථි. සබ්බං තං ධම්මජාතං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි. තෙන තස්මා තථාගතො සමන්තචක්ඛු නාමාති. තං සමන්තචක්ඛුං.

පණමාමි තංමිතන්ති එත්ථ පණමාමි තං අමිතන්ති පදච්ඡෙදො. අමිතං තං බුද්ධං අහං පණමාමීති සම්බන්ධො. තත්ථ අමිතන්ති අපරිමෙය්‍යං ඤාණෙන අපරිච්ඡින්නං වා, සීලසමාධි පඤ්ඤාදිගුණවන්තං. අමිතබ්බං ඤාණෙන අපරිච්ඡින්දිතබ්බන්ති වා අමිතං, සීලාදිගුණං. නපුබ්බ මාධාතු පරිමාණෙ ත. තං අස්ස අත්ථීති අමිතො, බුද්ධො. යථා හි මහාසමුද්දෙ න සුකරං උදකස්ස පමාණං ගණෙතුං එත්තකානි උදකාළ්හකානීති වා, එත්තකානි උදකාළ්හකසතානීති වා, එත්තකානි උදකාළ්හකසහස්සානීති වා, එත්තකානි උදකාළ්හකසතසහස්සානීති වාති. අථ ඛො අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යො අප්පමෙය්‍යො මහාඋදකක්ඛන්ධොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, එවමෙව බුද්ධස්ස න සුකරං සීලාදිගුණස්ස පමාණං ගණෙතුං එත්තකං සීලගුණං, එත්තකො සමාධිගුණො, එත්තකා පඤ්ඤාගුණාතිආදිනාති. අථ ඛො අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යො අප්පමෙය්‍යො මහාගුණක්ඛන්ධොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. තෙනවුත්තං **අපදානපාළියං** –

''බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතාන''න්ති ච.

''අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො''ති ච.

තෙන බුද්ධං අමිතන්ති ථොමෙතීති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා.** දයාලයං මහාකරුණාය මෙත්තාය ආධාරං. සබ්බධි සබ්බස්මිං අත්තභාවෙ, දුක්කරං දුක්ඛෙන කරිතබ්බං පඤ්චමහාපරිච්චාගාදිකම්මං කරං කරොන්තං, භවණ්ණවාතික්කමං තිභවසඞ්ඛාතසමුද්දතො අතික්කන්තං, අග්ගතං සබ්බසත්තානං සෙට්ඨභාවං, ගතං පත්තං, තිලොකනාථං කාමරූප අරූපසඞ්ඛාතස්ස තිලොකස්ස පටිසරණං, සුසමාහිතං සුන්දර සමාධිවන්තං, හිතං සබ්බසත්තානං ලොකියලොකුත්තරසඞ්ඛාතං අත්ථධාරණං, සමන්තචක්ඛුං පරිසමන්තතො සබ්බඤෙය්‍යධම්මං පස්සන්තං සබ්බඤ්ඤුතඤාණවන්තං, අමිතං අපරිමෙය්‍යං සීලාදිගුණවන්තං, තං බුද්ධං අහං පණමාමි වන්දාමීති.

අට්ඨමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

9. තහිං තහිං පාරමිසඤ්චයං චයං,
ගතං ගතං සබ්භි සුඛප්පදං පදං;
නරානරානං සුඛසම්භවං භවං,
නමානමානං ජිනපුඞ්ගවං ගවං.

9. එවං අට්ඨමගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි පාරමිසඤ්චයං චයන්තාදීහි පඤ්චහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **තහිං තහිං පාරමිසඤ්චයං චය**න්තාදිගාථමාහ. අයං පන ජතජර ගණෙහි යුත්තත්තා ද්වාදසක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා සබ්බපාදාදයාන්තයමකා වංසට්ඨගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘වදන්ති වංසට්ඨමිදං ජතා ජරා’’ති. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

තත්ථ **තහිං තහි**න්ති තස්මිං තස්මිං භවෙ අත්තභාවෙ වා, බුද්ධවරං පණිධානතො පට්ඨාය තෙසු තෙසු භවෙසු අත්තභාවෙසු වාති අත්ථො. **පාරමිසඤ්චය**න්ති දානාදිපා රමීනං සමූහං. එත්ථ ච පාරමී නාම දානසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤා වීරිය ඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාවසෙන දසවිධා හොති. වුත්තඤ්ච **බුද්ධවංසෙ** –

‘‘දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤා වීරියෙන පඤ්චමං;
ඛන්තිසච්චමධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛාති තෙ දසා’’ති.

අයං පන පාරමීසද්දස්ස වචනත්ථො. දානසීලාදිගුණ විසෙසයොගෙන සත්තුත්තමතාය මහාබොධිසත්තො පරමො. තස්ස අයං භාවො කම්මන්ති වා පාරමී, දානාදි ක්‍රියාව ලබ්භති. සන්තකභාවකම්මතද්ධිතෙ ණපච්චයො. ඉත්ථිලිඞ්ගජොතක ඊපච්චයො ච. අථ වා දානාදීනි පූරෙතීති පරමො. දානාදිගුණානං පූරකො පාලකො ච බොධිසත්තො. පූරධාතු අමපච්චයො. පරෙ සත්තෙ මවති අත්තනි බන්ධති ගුණවිසෙසයොගෙනාති වා පරමො, බොධිසත්තො. පරසද්දූපපද මුධාතු බන්ධනෙ ක්වි. පරං අතිරෙකං මජ්ජති කිලෙසමලතොති වා පරමො. පරසද්දූප පද මජ්ජධාතු සංසුද්ධියං ක්වි. පරසද්දො අතිරෙකත්ථො. පරං සෙට්ඨං නිබ්බානං විසෙසෙන මයති ගච්ඡතීති වා පරමො. පරසද්දූපපද මයධාතු ගතියං ක්වි. ධාත්වන්තලොපො. පර සද්දො සෙට්ඨත්ථො. පරං ලොකං පමාණභූතෙන ඤාණ විසෙසෙන ඉධලොකමිව මුනාති පරිච්ඡින්දතීති වා පරමො. පරසද්දූප පද මුනධාතු පරිච්ඡින්දනෙ ක්වි. පරං අති විය සීලාදිගුණගණං අත්තනො සන්තානෙ මිනොති පක්ඛිපතීති වා පරමො. පරසද්දූපපද මිධාතු පක්ඛිපනෙ ක්වි. පරසද්දො අතිරෙකවාචකො. පරං අත්තභූතධම්මකායතො අඤ්ඤං පටිපක්ඛං වා තදනත්ථකරං කිලෙසචොරගණං මිනාති හිංසතීති වා පරමො, මහාබොධිසත්තො. පරසද්දූපපද මිධාතු හිංසායං ක්වි. පරසද්දො අඤ්ඤවාචකො, පටිපක්ඛවාචකො වා. පරමස්ස අයන්තිආදිනා වුත්තනයෙන පාරමීති. අපි ච පාරෙ නිබ්බානෙ මජ්ජති සුජ්ඣතීති පාරමී, මහාබොධි සත්තො. සුද්ධකත්තුසාධනොයං. පාරසද්දූපපද මජධාතු සංසුද්ධියං ක්වි. ඊ ච. පාරෙ නිබ්බානෙ සත්තෙ මජ්ජති සොධෙතීති වා පාරමී, හෙතුකත්තුසාධනොයං.

පාරෙනිබ්බානෙ සත්තෙ මවති බන්ධති යොජෙතීති වා පාරමී. පාරං නිබ්බානං මයති ගච්ඡති සත්තෙ ච මායෙති ගමෙති වා පාරමී. පාරං නිබ්බානං යාථාවතො මුනාති පරිච්ඡින්දතීති වා පාරමී. පාරෙ නිබ්බානෙ සත්තෙ මිනොති පක්ඛිපතීති වා පාරමී. මිධාතු පක්ඛිපනෙ ඊ. පාරෙ නිබ්බානෙ සත්තානං මිනාති හිංසතීති වා පාරමී, මහාබොධිසත්තො. තස්ස අයං භාවො කම්මන්ති දානාදික්‍රියා පාරමීති. ඉමිනා වුත්තනයෙන පාරමීසද්දස්ස වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. කිඤ්චාපි පන පාරමීසද්දස්ස නිබ්බචනං සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං. සොතූනං පන නිරුත්තිනයකොසල්ලත්ථං විත්ථාරෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

සා පන දසපාරමී, දසඋපපාරමී, දසපරමත්ථපාරමී වාති තිවිධා හොති. තත්ථ සවිඤ්ඤාණාවිඤ්ඤාණකං ධනං පරිච්චාගං කත්වා පූරිතා බොධිසම්භාරා දසපාරමියො නාම. හත්ථ පාද කණ්ණ නාසාදිඅඞ්ගපච්චඞ්ගපරිච්චාගං කත්වා පූරිතා බොධිසම්භාරා දසඋපපාරමියො නාම. ජීවිතින්ද්‍රියපරිච්චාගං කත්වා පූරිතා බොධිසම්භාරා දස පරමත්ථපාරමියො නාමාති. දානාදිපාරමීනං පන අත්ථො චරියපිටකඅට්ඨකථාදීසු ගහෙතබ්බො. අවයවං සඞ්ගහවසෙන චයති ගච්ඡති පවත්තතීති සඤ්චයො, සංපුබ්බ චිධාතු ගතියං ණ. සඤ්චිනොති අවයවන්ති වා සඤ්චයො, සමූහො. පාරමීනං සඤ්චයො සමූහොති පාරමිසඤ්චයො, තං පාරමිසඤ්චයං. තං පන චයන්ති එතස්ස කම්මං. **චය**න්ති උපචිතං, පරිසම්භූතන්ති අත්ථො. චයති උපචිනාතීති චයො, චියිත්ථ උපචියිත්ථාති වා චයො, බුද්ධො. චිධාතු උපචයෙ ණ. තං චයං. සබ්භිගතන්ති සම්බන්ධො.

තත්ථ **සබ්භී**ති සන්තෙහි සප්පුරිසෙහි. රාගාදිකිලෙසෙ සමෙන්ති උපසමෙන්තීති සන්තා, සප්පුරිසා. සමුධාතු උපසමෙත, අන්තපච්චයො වා. සන්තෙහීති වත්තබ්බෙ ස්මාහිස්මිංනං මිහා හිම්හිවාති සුත්තෙන හිවිභත්තියා හිකාරං සන්තසද්දස්ස සො හෙ බො චන්තෙති සුත්තෙන හකාරෙ පරෙ සන්තසද්දස්ස සකාරං කත්වා අන්තෙ ච බකාරාගමං කත්වා සබ්භීති වුත්තං. තෙහි සබ්භි. තං පන ගතන්ති එතස්ස අවුත්තකත්තා. **ගත**න්ති උපගමිතබ්බං. තඤ්හි දෙවමනුස්සෙහි ගමියති උපගමියති උපසඞ්කමියතීති ගතොති වුච්චති. තං බුද්ධං අත්ථකාමෙහි සප්පුරිසෙහි දෙවමනුස්සෙහි සීලාදිඅනන්තගුණිකත්තා සරණන්ති අභිමානා පයිරුපාසිතබ්බොති වුත්තං හොති. තං ගතං. සුඛප්පදං පදං ගතන්ති සම්බන්ධො. තත්ථ **සුඛප්පද**න්ති අච්චන්තසුඛස්ස පතිට්ඨානභූතං. සුඛනං සුඛං, තස්ස පජ්ජති තිට්ඨති එත්ථාති සුඛප්පදං, නිබ්බානං. **පද**න්ති නිබ්බානං. තඤ්හි බුද්ධාදීහි අරියෙහි පජ්ජියති ගමියතීති පදන්ති වුච්චති. ගතන්ති

අගමින්ති ගතො, බුද්ධො. දුක්ඛාදිඅසම්මිස්සස්ස එකන්තසුඛස්ස පතිට්ඨානභූතං නිබ්බානං ආරම්මණකරණවසෙන අපාපුණින්ති වුත්තං හොති. තං ගතං.

නරානරානන්ති නරඅනරානන්ති පදච්ඡෙදො. මනුස්සදෙවානන්ති අත්ථො. පබ්බජ්ජාදිසෙට්ඨභාවං නරති නෙතීති නරො, නරීයති සකෙන කම්මෙන නියතීති වා නරො, මනුස්සො, සත්තො වා. නරධාතු නයනෙ අ. න නරො අනරො, දෙවො. නරො ච අනරො ච නරානරො, තෙසං නරානරානං. තං පන සුඛසම්භවන්ති පදෙ සම්බන්ධො.

සුඛසම්භවන්ති ලොකියලොකුත්තරසුඛස්ස කාරණං. තිවිධසුඛස්ස ලභනකාරණභූතං පුඤ්ඤං වා. සුඛයතීති සුඛං. තිවිධසුඛං. යස්ස උප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සුට්ඨු දුක්ඛං ඛනතීති සුඛං. සුපුබ්බඛනුධාතු අවධාරණෙ අ. සම්භවති සුඛසඞ්ඛාතං ඵලං අනෙන පුඤ්ඤෙනාති සම්භවං, පුඤ්ඤකරණං. සංපුබ්බභූධාතු සත්තායංණ. සුඛස්ස සම්භවං සුඛසම්භවං, තං පන භවන්තිපදෙ කම්මං. **භවන්ති** නිබ්බත්තෙන්තං. තං සුඛසම්භවං භාවෙති නිබ්බත්තෙතීති භවො, බුද්ධො. තං භවං. සො හි මහාකරුණාපුබ්බඞ්ගමාය ධම්මදෙසනාය දෙවමනුස්සානං ලොකියලොකුත්තරසුඛස්ස ලභනකාරණභූතං දානසීලභාවනාසඞ්ඛාතං පුඤ්ඤං කාරෙති, තස්මා භගවතො නරානරානං සුඛසම්භවං භවන්ති ථොමෙතීති දට්ඨබ්බං.

නමානමානන්ති පදස්ස නමෙ අනමානන්ති පදච්ඡෙදො. නමෙති අහං නමාමීති අත්ථො. එත්ථ ච මිවිභත්තියා එකාරාදෙසොති වෙදිතබ්බො. අනමානන්ති අනමෙන්තානං අවන්දන්තානං අනාදරානන්ති අත්ථො. තං පන ගවන්තිඑතස්ස විසෙසනං. **ගව**න්ති ගොණසදිසානං බාලානං. ගවන්ති හි ඡට්ඨීබහුවචනන්තනාමපදං. තතො නමං පතිම්හාලුත්තෙ ච සමාසෙති සුත්තෙ සමභිනිවිට්ඨෙන වග්ගහණෙන නංවචනස්ස අං ආදෙසඤ්ච ගොඉච්චෙතස්ස ඔකාරස්ස අවාදෙසං කත්වා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා. ගච්ඡන්තීති ගාවො, ගොණා. ගාවො වියාති ගාවො, තෙසං ගවං බාලානං. තං පන ජිනපුඞ්ගවන්තිපදෙ ඡට්ඨීකම්මං. **ජිනපුඞ්ගව**න්ති ජයන්තපුරිසුත්තමං බුද්ධං නමෙ නමාමීති සම්බන්ධො. එත්ථ ච පුඞ්ගව සද්දො කම්මධාරයසමාසෙ සෙට්ඨත්ථවාචකො. මුනිපුඞ්ගවොතිආදීසු විය. වුත්තඤ්ච **අමරකොසෙ** –

> ''උත්තරස්මිං පදෙ බ්‍යග්ඝ, පුඞ්ගවොසභකුඤ්ජරා;
> සීහසද්දූලනාගාද්‍යා, පුමෙ සෙට්ඨත්ථගොචරා''ති.

තස්සත්ථො. කම්මධාරයසමාසෙ උත්තරපදෙ වත්තමානා බ්‍යග්ඝපුඞ්ගවොසභකුඤ්ජරා බ්‍යග්ඝපුඞ්ගවඋසභකුඤ්ජරසද්දා ච සීහ සද්දූලනාගාද්‍යා සීහ සද්දූල නාගාසද්දා ච පුමෙ සෙට්ඨත්ථ වාචකාති. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. ගො විය බුද්ධගුණෙ අජානන්තෙ අනමන්තෙ අඤ්ඤදිට්ඨිකෙ බාලෙ ජිනාති අජිනීති වා ජිනො. පකට්ඨභාවං පධානභාවං වා උද්ධං ගච්ඡතීති පුඞ්ගවො. පඋපුබ්බ ගමුධාතු ගතියං අචපච්චයො. නිග්ගහිතා ගමො. තස්ස කවග්ගන්තං ධාත්වන්තලොපඤ්ච යදාදිනා කත්වා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා. ජිනො ච සො පුඞ්ගවො චාති ජිනපුඞ්ගවො, බුද්ධො. සො පන ගුන්නං විය බුද්ධානං සීලාදිකෙ අප්පමෙය්‍යගුණෙ අජානන්තානං අනමන්තානං අගාරවන්තානං අවන්දන්තානං අඤ්ඤ දිට්ඨිගතිකානං බාලානං අසත්ථෙන පාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන අජිනීති වුත්තං හොති. තං ජිනපුඞ්ගවන්ති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. තහිං තහිං තස්මිං තස්මිං භවෙ, අත්තභාවෙ වා, පාරමිසඤ්චයං දානාදිපාරමීනං සමූහං, චයං උපචිතං පරිසම්භූතං, සබ්භි සන්තෙහි සප්පුරිසෙහි, ගතං උපගමිතබ්බං පයිරුපාසිතබ්බං, සුඛප්පදං අච්චන්තසුඛස්ස පතිට්ඨාන භූතං, පදං නිබ්බානං ගතං පත්තං අගමිං, නරානරානං මනුස්සදෙවානං, සුඛසම්භවං ලොකියලොකුත්තරසුඛස්ස කාරණං තිවිධ සුඛස්ස ලභනකාරණභූතං පුඤ්ඤං වා භවං නිබ්බත්තෙන්තං, අනමානං අනමන්තානං අනාදරානං අවන්දන්තානං වා, ගවං ගොණසදිසානං බාලානං ජිනපුඞ්ගවං ජයන්තපුරිසුත්තමං බුද්ධං අහං නමෙ නමාමීති.

නවමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

10. මග්ගඞ්ගනාවං මුනිදක්ඛනාවිකො,
ඊහාපියං ඤාණකරෙන ගාහකො;
ආරුය්හ යො තාය බහූ භවණ්ණවා,
තාරෙසි තං බුද්ධමසප්පහං නමෙ.

10. එවං නවමගාථාය බුද්ධං නත්වා ඉදානි බහූ සත්තෙ තිභවසඞ්ඛාතා සංසාරසමුද්දතො තාරෙන්තෙන ගුණෙන ච සත්තානං දුක්ඛප්පහානෙන ගුණෙන ච ථොමිත්වා බුද්ධං වන්දිතු කාමො **මග්ගඞ්ගනාව**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන තත ජර ගණෙහි රචිතත්තා ද්වාදසක්ඛරෙහි යුත්තා ඉන්දවංස ගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''සායින්දවංසා ඛලු යත්ථ තා ජරා''ති.

තස්සත්ථො. යත්ථ යස්සං ගාථායං තා තගණද්වයඤ්ච ජරා ජගණ රගණා ච චෙ සියුං, සා ගාථා ඛලු එකන්තං ඉන්දවංසගාථා නාමාති.

තත්ථ යො මුනිදක්ඛනාවිකොති සම්බන්ධො. යො බුද්ධ සඞ්ඛාතො ඡෙකො නාවාජෙට්ඨකොති අත්ථො. තත්ථ **මුනීති** උභො ලොකෙ මුනාති ජානාතීති මුනි, භගවා. මුනධාතු ඤාණෙ ඉ. අථ වා මොනං වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤාණං, තං අස්ස අත්ථීති මුනි, භගවා. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ඉපච්චයො. වුත්තඤ්හි එකනිපාතෙ **වණ්ණුපථජාතකට්ඨකථායං** ''මුනීති මොනං වුච්චති ඤාණං. කාය මොනෙය්‍යාදීසු වා අඤ්ඤතරෙන සමන්නාගතත්තා පුග්ගලො මුනීති වුච්චති. සො පනෙස අගාරියමුනි, අනගාරියමුනි, සෙක්ඛමුනි, අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකමුනි, මුනිමුනීති අනෙකවිධො. තත්ථ අගාරියමුනීති ගිහි ආගතඵලො විඤ්ඤාතසාසනො. අනගාරියමුනීති තථාරූපොව පබ්බජිතො. සෙක්ඛමුනීති සත්තසෙක්ඛා. අසෙක්ඛමුනීති ඛීණාසවො. පච්චෙකමුනීති පච්චෙකසම්බුද්ධො. මුනිමුනීති සම්මාසම්බුද්ධො''ති. ඉධ පන මුනිමුනි අධිප්පෙතො.

දක්ඛොති ඡෙකො. සමුද්දතරණෙ දක්ඛති කුසලත්තං ගච්ඡතීති දක්ඛො, නාවිකො. දක්ඛධාතු ගතියං අ. අථ වා දක්ඛති කුසලකම්මෙ අඤ්ඤඤ්ඤස්මිඤ්ච කිච්චාකිච්චෙ අදන්ධතාය සීඝං ගච්ඡතීති දක්ඛො, යොකොචි කුසලො පුග්ගලො. දක්ඛධාතු සීඝත්ථෙ අ. දක්ඛො වියාති දක්ඛො, බුද්ධො. නීතත්ථෙන පන බුද්ධො සත්තානං සංසාරසමුද්දතො උද්ධාරණස්ස කාරණං දක්ඛති පරිච්ඡින්දති ඤාණෙනාති දක්ඛොති වුච්චති. **නාවිකොති** සමුද්දතීරං නාවාය තරතීති නාවිකො, නාවාජෙට්ඨකො. තරතිතද්ධිතෙ ණිකො. නාවිකො වියාති නාවිකො, බුද්ධො. නීතත්ථෙන පන බුද්ධො නිබ්බානං පාරං අට්ඨමග්ගඞ්ගනාවාය තරතීති නාවිකොති වුච්චති. දක්ඛො නාවිකො දක්ඛනාවිකො, මුනි ච සො දක්ඛනාවිකොචාති මුනිදක්ඛනාවිකො, කම්මධාරයසමාසොයං. අථ වා දක්ඛනාවිකො විය දක්ඛො මුනීති මුනිදක්ඛනාවිකො, බුද්ධො. උපමාකම්මධාරයසමාසොයං. යථා හි සමුද්දතරණෙ ඡෙකො නාවිකො මනුස්සෙ සමුද්දපාරං නෙති, එවං බුද්ධො වෙනෙය්‍යසත්තෙ නිබ්බානපාරං නෙතීති වුත්තං හොති.

මග්ගඞ්ගනාවං ආරුය්හාති සම්බන්ධො. **මග්ගඞ්ගනාවන්ති** අට්ඨමග්ගඞ්ග සඞ්ඛාතං නාවං. **ආරුය්හාති** ආරොහිත්වාති අත්ථො. කිලෙසෙ මාරෙන්තො ආරම්මණකරණවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡතීති මග්ගො. මාරසද්දූපපද ගමුධාතු ක්වි. මාරෙන්ත ගොති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන මග්ගොති වුත්තං. අථ වා නිබ්බානං මග්ගති ගවෙසතීති මග්ගො. මග්ගධාතු ගවෙසනෙ අ. නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියති ගවෙසියතීති වා මග්ගො. එකන්තතො ජාති ජරාබ්‍යාධිමරණදුක්ඛාදීහි පීළිතෙහි සත්තෙහි දුක්ඛක්ඛයං නිබ්බානං පාපුණත්ථාය මග්ගිතබ්බො ගවෙසිතබ්බොති මග්ගො, චතුමග්ගො. වුත්තඤ්හි ''මග්ගොති කෙනට්ඨෙන නිබ්බානං මග්ගනට්ඨෙන නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන වා''ති. අඞ්ගති ගච්ඡති ඵලනිබ්බානං එතෙනාති අඞ්ගං. අගිධාතු ගමනෙ අ. මග්ගස්ස අඞ්ගං කාරණන්ති මග්ගඞ්ගං, සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්ප සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්ත සම්මාආජීව සම්මාවායාම සම්මාසති සම්මාසමාධිවසෙන අට්ඨමග්ගඞ්ගං ලබ්භති. නුයති ථවීයතීති නාවා. නුධාතු ථවියං අවො. අථ වා ඔරතො පාරං නෙතීති නාවා, භාරං නයන්ති එතායාති වා නාවා. නිධාතු නයනෙ අවො. මග්ගඞ්ගසඞ්ඛාතා නාවා මග්ගඞ්ගනාවා. අථ වා නාවා විය මග්ගඞ්ගන්ති මග්ගඞ්ග නාවා. යථා හි නාවා අත්තනි ආරුළ්හෙ මනුස්සෙ සමුද්ද නදීපාරං නෙති, එවං අට්ඨමග්ගඞ්ගධම්මා අත්තානං පටිපජ්ජන්තෙ නිබ්බාන පාරං නෙන්තීති වුත්තං හොති. තං මග්ගඞ්ගනාවං.

ඊහාපීයන්ති වීරියසඞ්ඛාතං දබ්බිසාරකං. වුත්තඤ්හි **සුත්තනි පාතඅට්ඨකථායං** ''පීයෙනාති දබ්බිසාරකෙනා''ති. ඊහති ආරබ්භතීති ඊහා. ඊහති වායමති චෙතයති එතෙනාති වා ඊහා, වීරියං. **සද්දනීතියං** පන ''ඊහ චෙතාය''න්ති වුත්තං. පාති වඩ්ඪෙති උදකං එතෙනාති පීයං. පාධාතු වඩ්ඪියං ඉයො. පාති සට්ටෙති උදකන්ති වා පීයං. අථ වා පායති ගච්ඡති නාවං එතෙනාති පීයං. දබ්බිසාරකං. පායි ධාතු ගතියං අ. ආකාරස්ස ඉ. ඊහාසඞ්ඛාතං පීයන්ති ඊහාපීයං. පීයං විය ඊහාති ඊහාපීයං. යථා හි පීයෙන නාවා ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡති, එවං ඊහාසඞ්ඛාතෙන වීරියෙන තං තං කිච්චං සාධෙති, ඉච්ඡිතං නිබ්බානට්ඨානං ගච්ඡතීති අධිප්පායො. තං පන ගාහකොති පදෙ කම්මං. **ඤාණකරෙනාති** සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතෙන හත්ථෙන. සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මං ජානාතීති ඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. තං තං කම්මං කරොතීති කරො, හත්ථො. ඤාණසඞ්ඛාතො කරො ඤාණ කරො, කරං විය ඤාණන්ති වා ඤාණකරො, තෙන ඤාණකරෙන. **ගාහකොති** දළ්හගණ්හමානො හුත්වා. **තායාති** අට්ඨමග්ගඞ්ග සඞ්ඛාතාය තාය නාවාය, **බහූති** අනෙකෙ වෙනෙය්‍යසත්තෙ. **භවණ්ණවාති** තිභවසඞ්ඛාතා සංසාරවට්ටසඞ්ඛාතා වා මහාසමුද්දතො. තස්ස පන වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

තාරෙසීති ඔතිණ්ණෙසි, අතික්කමෙසීති අත්ථො. **බුද්ධන්ති** පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මං. **අසප්පහන්ති** සත්තානං දුක්ඛප්පජ හන්තං . දුක්ඛවිද්ධංසෙන්තන්ති අත්ථො. අථ වා අසප්පහන්ති සත්තානං කිලෙසප්පජහන්තං. කිලෙසවිද්ධංසෙන්තන්ති අත්ථො. එත්ථ හි අසසද්දො දුක්ඛෙ කිලෙසෙ ච වත්තති. තත්ථ හි දුක්ඛං අසයති දුක්ඛයතීති අසන්ති ච, අසයති දුක්ඛාකාරෙන පවත්තතීති වා අසන්ති ච වුච්චති. කිලෙසො පන අසයන්ති පාපං කරොන්ති සත්තා එතෙනාති අසොති වුච්චති. අසධාතු පාපකරණෙ අ. අසං පජහති විද්ධංසෙතීති අසප්පහො, බුද්ධො. අසසද්දූපපදපපුබ්බහාධාතු චාගෙ. බුද්ධො වෙනෙය්‍යසත්තානං දුක්ඛඤ්ච කිලෙසඤ්ච ධම්මදෙසනාය අපනෙතීති අත්ථො. එත්ථ ච පඨමවිකප්පෙ දුක්ඛස්ස අප්පහාතබ්බධම්මත්තා මග්ගෙන අප්පහාතබ්බම්පි ඵලූපචාරෙන දුක්ඛප්පජහන්තන්ති වුත්තං. **තන්ති** මුනිදක්ඛනාවිකං අහං නමෙ නමාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. යො මුනිදක්ඛනාවිකො යො බුද්ධසඞ්ඛාතො ඡෙකො නාවාජෙට්ඨකො, මග්ගඞ්ගනාවං අට්ඨමග්ගඞ්ගසඞ්ඛාතං නාවං ආරුය්හ ආරොහිත්වා ඊහාපීයං වීරියසඞ්ඛාතං දබ්බිසාරකං, ඤාණකරෙන සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතෙන හත්ථෙන, ගාහකො දළ්හං ගණ්හමානො හුත්වා තාය අට්ඨමග්ගඞ්ගනාවාය, බහූ අනෙකෙ වෙනෙය්‍යසත්තෙ භවණ්ණවා තිභවසඞ්ඛාතමහාසමුද්දතො, තාරෙසි ඔතාරෙසි, බුද්ධං

පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මං අසප්පහං සත්තානං දුක්ඛවිද්ධංසෙන්තං කිලෙස විද්ධංසෙන්තං වා තං මුනිදක්ඛනාවිකං අහං නමෙ නමාමීති.

දසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

11. සමතිංසතිපාරමිසම්භරණං,
වරබොධිදුමෙ චතුසච්චදසං;
වරමිද්ධිගතං නරදෙවහිතං,
තිභවූපසමං පණමාමි ජිනං.

11. එවං දසමගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි සමතිං සතිපාරමිසම්භරණාදීහි පඤ්චහි ගුණෙහි ථොමෙත්වා ජිනං වන්දිතුකාමො **සමතිංසතිපාරමිසම්භරණ**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන චතූහි සගණෙහි රචිතත්තා ද්වාදසක්ඛරෙහි යුත්තා තොටකගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''ඉහ තොටක මම්බුධිසෙහි මිත''න්ති. තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං අම්බුධිසෙහි චතූහි සගණෙහි මිතං පමිතං රචිතං ලක්ඛිතං වා වුත්තං ඉධ ජගතිඡන්දෙ තොටකං නාමාති.

තත්ථ පන **සමතිංසතිපාරමිසම්භරණ**න්ති දසපාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියො චාති සමතිංසපාරමියො සම්භූතං, පරිපූරිතන්ති අත්ථො. තාසං පන විසෙසො පාරමිසද්දස්ස ච වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. සම්භරිත්ථ පරිපූරයිත්ථාති සම්භරණො, ජිනො. සංපුබ්බභරධාතු පූරණෙ යු. සමතිංසපාරමියො සම්භරණොති සමතිංසතිපාරමිසම්භරණො, ජිනො. දීපඞ්කරබුද්ධස්ස පාදමූලෙ ලද්ධබ්‍යාකරණතො පට්ඨාය කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සමතිංසපාරමියො පූරයිත්ථාති අත්ථො. තං සමතිංසතිපාරමිසම්භරණං. **වරබොධිදුමෙ**ති උත්තමබොධිරුක්ඛමූලෙ. එත්ථ ච වරබොධිසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. දවති ගච්ඡති මූලඛන්ධතචසාඛ විටප පල්ලව එලෙහි වුඞ්ඪිං විරූළිං වෙපුල්ලං රජත සුවණ්ණමණි සන්තා රුචීහි අතිසොභනං වා පාපුණාතීති දුමො, බොධිසත්තස්ස විජාතදිවසෙයෙව බොධිසත්තෙන සද්ධිං සහ ජාතො සතහත්ථුබ්බෙධො අසත්ථදුමරාජා ලබ්භති. දුධාතු ගතිම්හි අමො. **අපදානට්ඨකථාය**ං පන ''දුනාති කම්පතීති දුමො. දුමති පූරෙති ආකාසතලන්ති වා දුමො''ති වුත්තං. වරො බොධි වරබොධි, වරබොධි ච සො දුමො චාති වරබොධිදුමො, තස්මිං.

චතුසච්චදසන්ති චත්තාරි අරියසච්චානි මග්ගඤාණෙන පටිවිජ්ඣිතං. එත්ථ ච සච්චසද්දො අනෙකෙස්වත්ථෙසු දිස්සති. සෙය්‍යථීදං. සච්චං භණෙ න කුජ්ඣෙය්‍යාතිආදීසු වාචාසච්චෙ. සච්චෙ ඨිතා සමණබ්‍රාහ්මණාතිආදීසු විරතිසච්චෙ. කස්මා නු සච්චානි වදන්ති නානා පවාදියාසෙ කුසලාවදානාතිආදීසු දිට්ඨිසච්චෙ. එකඤ්හි සච්චං න දුතියමත්ථීතිආදීසු පරමත්ථසච්චෙ නිබ්බානෙ චෙව මග්ගෙ ච, චතුන්නං සච්චානං කති කුසලාතිආදීසු අරියසච්චෙ. ස්වායමිධාපි අරියසච්චෙ වත්තතීති වෙදිතබ්බො. සථනං සච්චං, අවිතථං. සථධාතු අවිතථෙ ණ්‍යො. යථා හි අග්ගීනං සභාවො එකන්තං උණ්හොයෙව හොති, න සීතලො, එවං දුක්ඛාදීනං පීළනාදි සභාවං එකන්තං සච්චං තථං අවිතථං අනඤ්ඤථං හොති. තං පන චතුබ්බිධං හොති දුක්ඛසච්චං, සමුදයසච්චං, නිරොධසච්චං, මග්ගසච්චඤ්චාති. තත්ථ දුක්ඛසච්චන්ති දුක්ඛච්ඡිතං ඛං තුච්ඡන්ති දුක්ඛං. කම්මධාරයසමාසොයං. වුත්තඤ්හෙතං **සච්චවිභඞ්ගට්ඨකථාය**ං ''දුඉති අයංසද්දො කුච්ඡිතෙ දිස්සති. කුච්ඡිතඤ්හි පුත්තං දුපුත්තොති වදන්ති. ඛංසද්දො පන තුච්ඡෙ. තුච්ඡඤ්හි ආකාසං ඛන්ති වුච්චති. ඉදඤ්ච පඨමසච්චං කුච්ඡිතං. අනෙකඋපද්දවාධිට්ඨානතො, තුච්ඡංබාලජනපරිකප්පිතධුවසුභසුඛත්තභාවවිරහිතතො. තස්මා කුච්ඡිතත්තා තුච්ඡත්තා ච දුක්ඛන්ති වුච්චති''ති. දුක්ඛඤ්ච තං සච්චඤ්චාති දුක්ඛසච්චං. තෙභූමිකවට්ටං ලබ්භති.

සමුදයසච්චන්ති අයති පවත්තති දුක්ඛඵලං එතෙනාති අයො, ලොභො. අයධාතු ගතිම්හි අ. සං අවසෙස පච්චයසංයොගෙ සති උ දුක්ඛුප්පත්තියා අයො කාරණොති සමුදයො. ඡට්ඨීතප්පුරිසසමාසොයං. වුත්තඤ්හෙතං **සච්ච විභඞ්ගට්ඨකථාය**ං ''සංඉති ච අයංසද්දො සමාගමො සමෙතන්තිආදීසු සංයොගං දීපෙති. උඉති අයංසද්දො උප්පන්නං උදිතන්තිආදීසු උප්පත්තිං. අයසද්දො පන කාරණං දීපෙති. ඉදඤ්චාපි දුතියසච්චං අවසෙසපච්චයසමායොගෙ සති දුක්ඛස්සුප්පත්තිකාරණං. ඉති දුක්ඛස්ස සංයොගෙ උප්පත්තිකාරණත්තා දුක්ඛසමුදයන්ති වුච්චති''ති. සමුදයො ච සො සච්චඤ්චාති සමුදයසච්චං, ලොභසඞ්ඛාතා තණ්හා ලබ්භති . නිරොධසච්චන්ති රොධති චරති පවත්තතීති රොධො, තෙභූමිකවට්ටධම්මො. රොධධාතු චරණෙ ණ. නත්ථි තෙභූමිකවට්ටධම්මස්ස රොධො චරණං එත්ථාති නිරොධො, නිබ්බානං. අථ වා නිරුජ්ඣති සංසාරදුක්ඛං එත්ථාති නිරොධො, නිබ්බානං. රුධිධාතු ආවරණෙ ණ. වුත්තඤ්හෙතං **සච්චවිභඞ්ගට්ඨ කථාය**ං ''තතියසච්චං පන යස්මා නිසද්දො අභාවං. රොධ සද්දො චාරකං දීපෙති. තස්මා අභාවො එත්ථ සංසාර චාරකසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස සබ්බගතිසුඤ්ඤත්තා. සමධි ගතෙ වා තස්මිං සංසාරචාරකසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස අභාවො හොති තප්පටිපක්ඛත්තාතිපි දුක්ඛනිරොධන්ති වුච්චති''ති. දුක්ඛස්ස වා අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා දුක්ඛනිරොධන්ති. නිරොධො ච සො සච්චඤ්චාති නිරොධසච්චං. නිබ්බානං. මග්ගසච්චන්ති දුක්ඛනිරොධං නිබ්බානං මග්ගති ගච්ඡති එතෙනාති මග්ගො. අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. මග්ගධාතු ගතියං අ. වුත්තඤ්හෙතං **සච්ච විභඞ්ගට්ඨකථාය**ං ''චතුත්ථසච්චං පන යස්මා එතං දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති ආරම්මණවසෙන තදභිමුඛභූතත්තා පටිපදා ච හොති දුක්ඛනිරොධප්පත්තියා. තස්මා දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදාති වුච්චති''ති. මග්ගො ච සො සච්චඤ්චාති මග්ගසච්චං. අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො ලබ්භති. යස්මා පනෙතානි බුද්ධාදයො අරියා පටිවිජ්ඣන්ති, තස්මා අරියසච්චානීතිපි වුච්චන්ති. අථ වා බුද්ධාදීහි අරියෙහි පටිවිජ්ඣියන්ති, තස්මා අරියසච්චානීතිපි වුච්චන්ති.

තෙසං පන ලක්ඛණාදීනි එවං වෙදිතබ්බානි. එත්ථ හි බාධනලක්ඛණං දුක්ඛසච්චං, සන්තාපනරසං, පවත්තිපච්චුපට්ඨානං, පභවලක්ඛණං සමුදයසච්චං, අනුපච්ඡෙදකරණරසං, පලිබොධපච්චුපට්ඨානං. සන්තිලක්ඛණං නිරොධසච්චං, අච්චුතිරසං, අනිමිත්තපච්චුපට්ඨානං. නියානලක්ඛණං මග්ගසච්චං, කිලෙසප්පහාන කරණරසං, වුට්ඨානපච්චුපට්ඨානන්ති. එතෙසු පන චතූසු සච්චෙසු පඨමතතියසච්චානි ඵලානි හොන්ති. දුතිය චතුත්ථසච්චානි හෙතූනි හොන්ති. පුරිමානි ද්වෙසච්චානි දුද්ද සත්තා ගම්භීරානි. පච්ඡිමානි ද්වෙසච්චානි ගම්භීරත්තා දුද්දසානි.

අපි ච ඛො පන දුක්ඛනිරොධං අරියසච්චං ගම්භීරඤ්චෙව දුද්දසඤ්චාති වෙදිතබ්බං. එකෙකස්ස පන සච්චස්ස චතුන්නං චතුන්නං අත්ථානං වසෙන සොළස සච්චට්ඨා හොන්ති. තෙන වුත්තං **පටිසම්භිදා මග්ගපාළියං** ''දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො සඞ්ඛතට්ඨො සන්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො, ඉමෙ චත්තාරො දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. එවං දුක්ඛං තථට්ඨෙන සච්චං. සමුදයස්ස ආයූහනට්ඨො නිදානට්ඨො සංයොගට්ඨො පලිබොධට්ඨො, ඉමෙ චත්තාරො සමුදයස්ස සමුදයට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. එවං සමුදයො තථට්ඨෙන සච්චං. නිරොධස්ස නිස්සරණට්ඨො විවෙකට්ඨො අසඞ්ඛතට්ඨො අමතට්ඨො, ඉමෙ චත්තාරො නිරොධස්ස නිරොධට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, එවං නිරොධො තථට්ඨෙන සච්චං. මග්ගස්ස නියානට්ඨො හෙත්වට්ඨො දස්සනට්ඨො අධිපතෙය්‍යට්ඨො, ඉමෙ චත්තාරො මග්ගස්ස මග්ගට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, එවං මග්ගො තථට්ඨෙන සච්ච''න්ති.

දස්සනං දසං, දිසති පස්සතීති වා දසං, චතුමග්ගඤාණං. දිසධාතු අපෙක්ඛනෙ අ. චතුන්නං සච්චානං දස්සනං අස්සාති චතුසච්චදසො, ජිනො. අථ වා චත්තාරි සච්චානි අද්දසි අපස්සීති චතුසච්චදසො, ජිනො. සො චත්තාරි සච්චානි චතුමග්ගඤාණෙන අප්පටිවිජ්ඣීති අත්ථො. තං චතුසච්චදසං. චතුසච්චඤාණං පන දුවිධං හොති අනුබොධඤාණඤ්ච, පටිවෙධ ඤාණඤ්චාති. තත්ථ අනුබොධඤාණං ලොකියං අනුස්සවාදිවසෙන නිරොධෙ මග්ගෙ ච පවත්තති, පටිවෙධඤාණං ලොකුත්තරං නිරොධමාරම්මණං කත්වා කිච්චතො චත්තාරිපි සච්චානි පටිවිජ්ඣති. යථාහ යො භික්ඛවෙ දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සති. දුක්ඛනිරොධම්පි පස්සති, දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටි පදම්පි පස්සතීති සබ්බං වත්තබ්බං. චතුසච්චපටිවෙධඤාණං පන අනුබොධඤාණෙන විනා න පවත්තති, තස්මා අනුබොධ ඤාණත්ථාය පුබ්බෙ චතුසච්චකම්මට්ඨානං පණ්ඩිතෙන සමාරම්භි තබ්බන්ති . නනු ච අරියසාවකා චත්තාරි සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති. අථ කස්මා ජිනොයෙව චතුසච්චදසන්ති ථොමිතොති. භගවා පන අරියසාවකෙහි විසිට්ඨෙන අනඤ්ඤොපදෙසෙන අරහත්තමග්ගඤාණෙන චත්තාරි සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති. තස්මා භගවායෙව චතුසච්චදසන්ති අභිත්ථවිතොති. තත්ථ පන ඨපෙත්වා තණ්හඤ්ච නිබ්බානඤ්ච අවසෙසධම්මා දුක්ඛසච්චං නාම. අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතා සමුදයසච්චං නාම. නිබ්බානං නිරොධ සච්චං නාම. අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො මග්ගසච්චං නාම. වුත්තං පන **අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ** –

> ''දුක්ඛං තෙභූමකං වට්ටං, තණ්හා සමුදයො භවෙ;
> නිරොධො නාම නිබ්බානං, මග්ගො ලොකුත්තරො මතො''ති.

වරමිද්ධිගතන්ති වරං ඉද්ධිගතං. උත්තමං අතීතබුද්ධානං ඉද්ධිං පත්තන්ති අත්ථො. අථ වා උත්තමානං ඉද්ධීනං පතිට්ඨානභූතන්ති අත්ථො. ඉජ්ඣනං සමිජ්ඣනං ඉද්ධි, ඉජ්ඣති සමිජ්ඣති නිප්පජ්ජතීති වා ඉද්ධි. ඉද්ධිවිධඤාණඤ්ච අරහත්තමග්ගො ච ලබ්භති. වුත්තඤ්හි **විසුද්ධිමග්ගෙ** ''තථා නෙක්ඛම්මං ඉජ්ඣතීති ඉද්ධීති ච අරහත්තමග්ගො ඉජ්ඣතීති ඉද්ධී''ති ච. අථ වා ඉජ්ඣන්ති සත්තා එතාය ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි, අට්ඨසමාපත්තියො ච චත්තාරො මග්ගා ච ලබ්භන්ති. ඉධධාතු වුඩ්ඪියන්ති පච්චයො. අථ වා තපච්චයො ඉත්ථිලිඞ්ගජොතකො ඊපච්චයො ච. ඉද්ධිං අගමින්ති ඉද්ධිගතො, ජිනො. අථ වා ගච්ඡති පතිට්ඨහති එත්ථාති ගතො, වරානං උත්තමානං ඉද්ධීනං ගතො පතිට්ඨානභූතොති වරමිද්ධිගතො, ජිනො. තං වරමිද්ධිගතං. කිඤ්චාපි පන අරියසාවකා ඉද්ධිප්පත්තා හොන්ති, බුද්ධා පන විසෙසතො එතාය අභිඤ්ඤාය ඉද්ධා සමිද්ධා වුද්ධා අතිඋක්කංසගතා හොන්ති, තස්මා බුද්ධොයෙව වරමිද්ධිගතන්ති අභිත්ථවිතුං අරහතීති වෙදිතබ්බො.

නරදෙවහිතන්ති මනුස්සදෙවානං ලොකියලොකුත්තර සඞ්ඛාතං හිතං පයොජනං ධාරණං. තෙසං පන අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **තිභවූපසමන්ති** තිභවඋපසමං. පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා අභාවතො කාමරූපඅරූපසඞ්ඛාතෙහි තීහි භවෙහි තීසු භවෙසු පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිතො වා උපසමිතං නිබ්බුතං නිරුද්ධන්ති අත්ථො. භවන්ති සත්තා එත්ථාති භවො, තයො භවා තිභවා, තෙහි උපසමිත්ථාති තිභවූපසමො, ජිනො. තං තිභවූපසමං. භගවතො පන බොධිපල්ලඞ්කෙව කාමරූපාරූපසඞ්ඛාතෙසු තීසු භවෙසු පටිසන්ධිජනකානං අවිජ්ජාතණ්හාමූලකානං පුඤ්ඤාදිසඞ්ඛාරානං අරහත්තමග්ගඤාණෙන නිරවසෙසං පහීනත්තා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති නත්ථි. තස්මා භගවන්තංයෙව විසෙසෙන තිභවූපසමන්ති ථොමෙතීති වුත්තං හොති. **ජිනන්ති** පඤ්චමාරජයන්තං බුද්ධං. **පණමාමීති** අහං ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන ආදරං වන්දාමීති යොජනා.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සමතිංසති සම්භරණං සමතිංසපාරමියො සම්භූතං පරිපූරිතං, වරබොධිදුමෙ උත්තමබොධිරුක්ඛමූලෙ, චතුසච්චදසං චත්තාරි අරියසච්චානි මග්ගඤාණෙන පස්සන්තං පටිවිජ්ඣන්තං, වරමිද්ධිගතං උත්තමං අතීත බුද්ධානං ඉද්ධිපත්තං උත්තමානං ඉද්ධීනං පතිට්ඨානභූතං වා, නරදෙවහිතං මනුස්සදෙවානං ලොකියලොකුත්තරසඞ්ඛාතං පයොජනං ධාරණං, තිභවූපසමං කාමරූපඅරූපසඞ්ඛාතෙහි තීහි භවෙහි උපසමිතං, කාමරූපාරූපසඞ්ඛාතෙසු තීසු භවෙසු පුනබ්භවා භිනිබ්බත්තිතො උපසමිතං නිබ්බුතං වා, ජිනං පඤ්චමාරජයන්තං බුද්ධං පණමාමි අහං ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන ආදරං වන්දාමීති.

එකාදසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

12. සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකං විරජං,
ගගනූපමධිං ධිතිමෙරුසමං;
ජලජූපමසීතලසීලයුතං,
පථවීසහනං පණමාමි ජිනං.

12. එවං එකාදසමගාථාය ජිනං වන්දිත්වා ඉදානි සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකන්ත්‍යාදීහි ඡහි ගුණෙහි ථොමිත්වා ජිනං වන්දිතු කාමො **සතපුඤ්ඤජලක්ඛණික**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන චතූහි ස ගණෙහි රචිතත්තා ද්වාදසක්ඛරෙහි යුත්තා තොටකගාථාති දට්ඨබ්බා. සාධකං පන අනන්තරගාථාවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

තත්ථ **සතපුඤ්ඤජලක්ඛණික**න්ති අනෙකපාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන ජාතෙන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙන සම්පන්නං. එත්ථ ච සතසද්දො අනෙකසඞ්ඛ්‍යාවාචකො. සතතෙජො සහස්සරංසීතිආදීසු විය. සතෙන අනෙකෙන පාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන ජාතන්ති සතපුඤ්ඤජං, ලක්ඛියති ලක්ඛිතබ්බං බුද්ධදබ්බං එතෙහීති ලක්ඛණං, ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාදි. ලක්ඛධාතු දස්සනඞ්කෙසුයු. සතපුඤ්ඤජඤ්ච තං ලක්ඛණඤ්චාති සතපුඤ්ඤජ ලක්ඛණං. තං අස්ස අත්ථීති සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකො, ජිනො. තං. හගවා හි අනන්තෙසු චක්කවාළෙසු සබ්බෙ සත්තා එකෙකං පුඤ්ඤකම්මං සතක්ඛත්තුං කරෙය්‍යුං. එත්තකෙහි ජනෙහි කතං පුඤ්ඤකම්මං බොධිසත්තො එකොව එකෙකං සතගුණං කත්වා නිබ්බත්තෙන පාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන ජාතෙහි ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණෙහි ච අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජන ලක්ඛණෙ හි ච සම්පන්නොති සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකන්ති ථොමෙතීති අධිප්පායො. වුත්තඤ්හි **බුද්ධවංසට්ඨකථායං** –

‘‘සතපුඤ්ඤ ලක්ඛණොති අනන්තෙසු චක්කවාළෙසු සබ්බෙ සත්තා එකෙකං පුඤ්ඤකම්මං සතක්ඛත්තුං කරෙය්‍යුං, එත්තකෙහි ජනෙහි කතකම්මං බොධිසත්තො සයමෙව එකො සතගුණං කත්වා නිබ්බත්තො. තස්මා සතපුඤ්ඤලක්ඛණොති වුච්චති. කෙචි පන සතෙන සතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තං එකෙකලක්ඛණොති වදන්ති. එවං සන්තෙ යො කොචි බුද්ධො භවෙය්‍යාති. තං අට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්ත’’න්ති. **පාථෙය්‍යට්ඨකථායං** පන ‘‘සත පුඤ්ඤලක්ඛණන්ති සතෙන සතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තං එකෙකං ලක්ඛණං . එවං සන්තෙ යො කොචි බුද්ධො භවෙය්‍යාති න රොචයිංසු. අනන්තෙසු පන චක්කවාළෙසු සබ්බෙ සත්තා එකෙකං කම්මං සතක්ඛත්තුං කරෙය්‍යුං. එත්තකෙහි ජනෙහි කතං කම්මං බොධිසත්තො එකොව එකෙකං සතගුණං කත්වා නිබ්බත්තො. තස්මා සතපුඤ්ඤලක්ඛණොති ඉමමත්ථං රොචයිංසූ’’ති වුත්තං. ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණං පන උපරි ආවිභවිස්සතීති.

විරජන්ති රාගරජාදීනං අභාවා විගතරජං. රඤ්ජති සඤ්ජති රූපාදිආරම්මණෙසූති රජො, රාගාදිරජො. රන්ජධාතු රාගෙ අ. විගතො රජො අස්සාති විරජො, ජිනො. තං විරජං. ජිනො හි බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව සබ්බකිලෙසමාර රජස්ස ජයිතත්තා විගතරජොති අත්ථො. **ගගනූපමධි**න්ති එත්ථ ධී වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. තස්මා ආකාසූපමසබ්බඤ්ඤුත ඤාණවන්තන්ති අත්ථො. ගච්ඡන්ති එත්ථ විහඞ්ගමාදයොති ගගනං, ආකාසො. ගමුධාතු ගතියං යු. මකාරස්ස ගො. උපමියතෙ උපමා. භාවසාධනොයං. උපපුබ්බමාධාතු පරිමානෙ අ. සබ්බඤෙය්‍යධම්මං ධරති ජානාතීති ධී, සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං. ධරධාතු ඤාණෙ ක්වි, ඉත්ථිලිඞ්ගජොතකඊපච්චයො ච. ගගනෙන ආකාසෙන යුත්තා උපමා ගගනූපමා, තං සදිසං ධී සබ්බඤ්ඤුතඤාණං යස්සාති ගගනූපමධි, ජිනො. තං ගගනූපමධිං. අයං පන අනන්තාදිගුණහීනත්තා ධම්මහීනොපමා නාම. වුත්තඤ්හි **සුබොධාලඞ්කාරෙ** ‘‘ධම්මහීනාමුඛම්භොජ, සදිසං මුනිනො ඉතී’’ති. යථා හි ආකාසො අනන්තොති වුත්තත්තා ආකාසො අනන්තො හුත්වා විත්ථරති, එවං භගවතො අනන්තං බුද්ධඤාණන්ති වුත්තත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤාණස්ස අනන්තාරම්මණත්තා ච ඤාණං අනන්තං හුත්වා විත්ථරති. තස්මා ගගනූපමධින්ති ථොමෙතීති.

ධිතිමෙරුසමන්ති එත්ථ ධිති වුච්චති සමාධි. සිනෙරුපබ්බත සදිසං අචලසමාධිවන්තන්ති අත්ථො. ධියති ඨපියති සම්පයුත්තධම්මෙ එකාරම්මණෙ එතෙනාති ධිති, භගවතො ලොකියලොකුත්තරඣානසමාධි. ධිධාතු ධාරණෙති. රංසියා අන්ධකාරං මිනාති හිංසතීති මෙරු, පබ්බතරාජා. මීධාතු හිංසායං රුපච්චයො. ඉමං වචනත්ථඤ්හි සිනෙරුස්ස පාචීනපස්සං රජතමයං, දක්ඛිණපස්සං මණිමයං, පච්ඡිමපස්සං ඵලිකමයං, උත්තරපස්සං සුවණ්ණමයං හොතීති වුත්තවචනං සන්ධාය වුත්තං. අථ වා මිනාති හිංසති සබ්බෙ පබ්බතෙ අත්තනො උච්චතරට්ඨෙනාති මෙරු, මෙරුනා සමො ධිති සමාධි යස්සාති ධිතිමෙරුසමො, ජිනො. තං ධිතිමෙරු සමං. යථා හි මෙරුරාජා අට්ඨහි දිසාහි ආගතෙහි වාතෙහි න කම්පති න චලති, එවං ජිනො කාමච්ඡන්දාදිනීවරණෙ පජහිත්වා ලොකුත්තරජ්ඣානසමාධිනා සමන්නාගතත්තා අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි ච මිච්ඡාදිට්ඨිවාතෙහි ච න කම්පති න චලතීති ධිතිමෙරුසමන්ති ථොමෙති.

ජලජූපමසීතලසීලයුතන්ති උදකජාතපදුමසදිසෙන අතිසීතලෙන අසඞ්ඛෙය්‍යසීලෙන සංයුත්තං. වුත්තඤ්හි **අපදාන පාළියං** ‘‘සීලං තස්ස අසඞ්ඛෙය්‍ය’’න්ති. **තදට්ඨකථායඤ්ච** ‘‘භගවතො පන සීලං අසඞ්ඛෙය්‍යමෙවා’’ති. ජලති දිබ්බතීති ජලං, උදකං. ජලධාතු දිත්තියං අ. ජලෙ උදකෙ ජාතං ජලජං, පදුමං. ජලජෙන පදුමෙන උපමං සදිසන්ති ජලජූපමං, සීලං. සුඛත්ථිකෙහි සෙවියතීති සීතලං, සීලං. සිධාතු සෙවායං තලපච්චයො. අථ වා සීතගුණං ලාති ගණ්හාතීති සීතලං, සීලං. සීතසද්දූපපද ලාධාතු ගහණෙ ක්වි. උදකෙ පන ජාතං පදුමං උදකෙන උණ්හස්ස සමිතත්තා සීතලං විය. සීලං පන බුද්ධස්ස කිලෙසතා පනස්ස සමෙතත්තා අච්චන්තසීතලං හොති. සුරක්ඛිතඤ්හි විසුද්ධං සීලං

කිලෙසප්පහානෙන සත්තානං කිලෙසපරිළාහං උපසමෙති න හරිතචන්දනං මුත්තාහාරො මණි උදකං වාතො චන්දකිරණො ච. තස්මා සීලමෙව සීතලන්ති අච්චන්තසීතලන්ති වුච්චති. තෙන වුත්තං **විසුද්ධිමග්ගෙ** –

''න තං සජලදා වාතා, න චාපි හරිචන්දනං;
නෙව හාරා න මණයො, න චන්දකිරණඞ්කුරා;
සමයන්තීධ සත්තානං, පරිළාහං සුරක්ඛිතං;
යං සමෙතිදං අරියං, සීලං අච්චන්තසීතල''න්ති.

අයං පන තස්ස ගාථාද්වයස්සත්ථො. සුරක්ඛිතං සුට්ඨුරක්ඛිතං අරියං විසුද්ධං අච්චන්තසීතලං ඉදං සීලං ඉධලොකෙ සත්තානං යං පරිළාහං සමෙති, තං පරිළාහං සජලදා උදකදෙන මෙඝෙන සහ පවත්තා වාතා සීතවාතා න සමයන්ති හරිතචන්දනඤ්චාපි න සමයති. හාරා මුත්තාහාරා නෙව සමයන්ති. මණයො වෙළුරියාදිමණියො න සමයන්ති. චන්දකිරණඞ්කුරා චන්දස්ස රංසිඅඞ්කුරා න සමයන්තීති. සීලති සමාධියති කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යවසෙන න විප්පකිරතීති සීලං. සීලධාතු සමාධිම්හි අ. අථ වා සීලන්ති සමාදහන්ති චිත්තං එතෙනාති සීලං, සීලෙන්ති වා එතෙන කුසලෙ ධම්මෙ උපධාරෙන්ති ආභුසො ධාරෙන්ති සාධවොති සීලං, චෙතනාධම්මො, කුසලචිත්තුප්පාදො වා ලබ්භති. සීලධාතු උපධාරණෙ අ. වුත්තඤ්හෙතං **විසුද්ධිමග්ගට්ඨකථායං** ''කෙනට්ඨෙන සීලන්ති සීලනට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලං නාම, සමාධානං වා, කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යවසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අත්ථො. උපධාරණං වා, කුසලානං ධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො''ති. ජලජූපමෙන පදුමසදිසෙන සීතලෙන අච්චන්තසීතලෙන සීලෙන අසඞ්ඛෙය්‍යසීලෙන යුත්තොති ජලජූපමසීතලසීලයුතො, ජිනො. තං ජලජූපමසීතලසීලයුතං. යථා හි උදකෙ ජාතං පදුමං ජලෙන සීතලං හොති, එවං භගවතො මග්ගසීලෙන කිලෙසුපතාපනස්ස පහීනත්තා තං සීතලං අච්චන්තසීතලං. තෙන සම්පයුත්තොති ජලජූපමසීතලසීල යුතන්ති ථොමෙතීති වුත්තං හොති.

පථවීසහනන්ති පථවී විය ඛන්තිසම්පන්නං ඛන්තිවන්තං වා. පථන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථ තරුපබ්බතාදයොති පථවී, භූමි. පථධාතු පතිට්ඨායං වීපච්චයො. අථ වා පුථු හුත්වා ජාතන්ති පථවී. ජාතතද්ධිතත්ථෙ වීපච්චයො. සහයතෙ ඛමියතෙ සහනං, සහති ඛමතීති වා සහනං, අධිවාසනඛන්ති. සහධාතු ඛන්තියං යු. පථවී විය සහනං ඛමනං යස්ස සොති පථවීසහනො, ජිනො. තං පථවීසහනං. යථා හි පථවී අත්තනො උපරි පක්ඛිත්තං සුචිම්පි අසුචිම්පි සබ්බං සහති, න පටිසානුනයං කරොති, එවං ජිනො ඉට්ඨාරම්මණම්පි අනිට්ඨාරම්මණම්පි සබ්බං සහති, න තත්ථ පටිසානුනයං කරොතීති පථවීසහනන්ති ථොමෙතීති අධිප්පායො. තෙන වුත්තං **අපදානපාළියං** –

''ලාභාලාභෙ න සජ්ජන්ති, සම්මානනවිමානනෙ;
පථවීසදිසා බුද්ධා, තස්මා තෙ න විරාධියා''ති.

අහං ජිනං පණමාමි වන්දාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා.** සතපුඤ්ඤජලක්ඛණිකං අනෙකපාරමීපුඤ්ඤතෙජෙන ජාතෙන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙන සම්පන්නං, විරජං රාගරජාදීනං අභාවා විගතරජං, ගගනූපමධිං ආකාසූපමසබ්බඤ්ඤුතඤාණවන්තං, ධිතිමෙරුසමං සිනෙරුපබ්බතසදිසං අචලසමාධිවන්තං, ජලජූපමසීතල සීලයුතං. උදකජාතපදුමසදිසෙන අච්චන්තඅතිසීතලෙන අසඞ්ඛෙය්‍යසීලෙන සම්පයුත්තං, පථවීසහනං පථවී විය ඛන්තිසම්පන්නං, ඛන්තිවන්තං වා, ජිනං පඤ්චමාරවිජයං බුද්ධං අහං සක්කච්චං පණමාමි වන්දාමීති.

ද්වාදසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

13. යො බුද්ධො සුමති දිවෙ දිවාකරොව,
සොභන්තො රතිජනනෙ සිලාසනම්හි;
ආසීනො සිවසුඛදං අදෙසි ධම්මං,
දෙවානං තමසදිසං නමාමි නිච්චං.

13. එවං ද්වාදසමගාථාය ජිනං වන්දිත්වා ඉදානි තාවතිංසපුරෙ මාතුදෙවපුත්තප්පමුඛානං උපපත්තිදෙවානං අභිධම්මං දෙසක ගුණෙන අභිත්ථවිත්වා වන්දිතුකාමො **යො බුද්ධො සුමති**ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ම න ජ ර ගණෙහි ච එකගරුනා ච තීහි යතීහි ච දසහි යතීහි ච රචිතත්තා තෙරසක්ඛර සංයුත්තා පහස්සිණීගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං **වුත්තොදයෙ** ''ම්නා ජරා ගො තිදසයතිප්පහස්සිණී සා''ති.

තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං මීනා මගණ නගණා ච ජරා ජ ගණ රගණා ච ගො ගරු ච තිදසයති තියති ච දසයති ච චෙ සියා, සා ගාථා පහස්සිණීගාථා නාමාති. තත්ථ සුමති යො බුද්ධො ධම්මං දෙවානං අදෙසීති සම්බන්ධො. **යොති** අනියමවාචකසබ්බනාමපදං. තස්ස වචනත්ථො න කාතබ්බො. වුත්තඤ්හි **සද්දවිදූහි** –

''රුළ්හීඛ්‍යාතං නිපාතඤ්චු, පසග්ගාලපනං තථා;
සබ්බනාමන්ති එතෙසු, න කතො විග්ගහො ඡසූ''ති.

අථ වා සබ්බනාමභාවං යාතීති යො, අනියමවාචක භාවං යාතීති වා යො. සබ්බනාමභාවෙන යාති පවත්තතීති වා යො. අනියමවාචකභාවෙන යාති පවත්තතීති වා යො. සබ්බනාමභාවෙන යාතබ්බො ඤාතබ්බොති වා යො, යාතබ්බො ඤාතබ්බො එතෙන අනියමත්ථොති වා යො. සබ්බනාමසඞ්ඛාතං යඉතිපදං ලබ්භති. යො යාදි සොති අත්ථො. **බුද්ධොති** පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මො, පටිවිද්ධසබ්බඤෙය්‍යධම්මො වා. තස්ස පන වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **සුමතීති** සුන්දරසබ්බඤ්ඤුතඤාණවාතො, දෙසනාඤාණවාතො වා. අදෙසි ධම්මං දෙවානන්ති වුච්චමානත්තා හි ඉධ සබ්බඤ්ඤුත ඤාණං සුමතීති වුච්චති. මනති ජානාති සබ්බඤෙය්‍යධම්මං දෙසෙතබ්බධම්මං වාති මති. මනධාතු ඤාණෙති. සුන්දරා මති සුමති, සබ්බඤෙය්‍යධම්මානං යථාසභාවජානනසමත්ථං තෙසං දෙසෙතබ්බප්පකාරජානනසමත්ථං බොධෙතබ්බපුග්ගලානං ආසයාධි මුත්තියාදිවිභාවනසමත්ථඤ්චාති තිසමත්ථසම්පන්නං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං ලබ්භති. සුමතීති ඉමිනා හි සබ්බඤ්ඤුතඤාණමෙව අභිධම්මකථාය සමුට්ඨානභාවෙ සමත්ථං. නාඤ්ඤන්ති ඉමමත්ථං දීපෙන්තො අභිධම්මකථාය අනඤ්ඤසාධාරණභාවං දස්සෙති. සුන්දරා මති අස්ස අස්මිං වා අත්ථීති සුමති, බුද්ධො. සමාසන්ත තද්ධිතායං. තදස්සත්ථීතිවී වාති සුත්තෙ චසද්දෙන අපච්චයො. යථා පීතිසුඛන්ති. වුත්තඤ්හි **පාරාජිකණ්ඩට්ඨකථායං** ‘‘අයඤ්ච පීති ඉදඤ්ච සුඛං අස්ස ඣානස්ස අස්මිං වා ඣානෙ අත්ථීති ඉදං ඣානං පීතිසුඛන්ති වුච්චතී’’ති.

දිවෙති දිවසෙ. සූරියොභාසෙන දිබ්බති එත්ථාති දිවො. දිවුධාතු ජුතියං අ. තස්මිං දිවෙ. **දිවා කරොවාති** සූරියො ඉව. දිවාදිනං කරොතීති දිවාකරො, සූරියො. දිවාසද්දූප පද කරධාතු කරණෙ අ. අථ වා දිවා දිවසෙ කරො රංසි අස්සාති දිවාකරො. කරසද්දො හි රංසිවාචකො. **සොභන්තොති** විරොචමානො හුත්වා. සුභති විරොචති ඡබ්බණ්ණරංසිආදීහීති සොභන්තො, බුද්ධො. සුභධාතු සොභෙ, දිත්තියං වා අන්තපච්චයො. භගවා හි ඡබ්බණ්ණරංසීහි ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි අසීත්‍යානුබ්‍යඤ්ජනලක්ඛණෙහි ච දෙවානං මජ්ඣෙ සොභති විරොචතීති අත්ථො. **රතිජනනෙති** දෙවානං අතප්පකපීතිසොමනස්සුප්පාදනෙ, පෙමුප්පාදනෙ වා. රමනං රති. රමුධාතු කීළායන්ති. තං ජනෙති උප්පාදෙතීති රතිජනනං. සිලාසනං. රතිසද්දූපපද ජනධාතු ජනනෙ යු. තස්මිං රතිජනනෙ.

සිලාසනම්හීති තිදසාලයෙ, පාරිච්ඡත්තකමූලෙ ජාතෙ නික්ඛිත්තෙ වා දීඝතො සට්ඨියොජනෙ විත්ථාරතො පණ්ණාස යොජනෙ පුථුලතො පන්නරසයොජනෙ වණ්ණතො ජයසුමනපුප්ඵසදිසෙ රත්තකම්පලවණ්ණෙ වා සණ්හසුඛුමෙ පණ්ඩුකම්ප ලනාමකෙ සිලාසනෙ. සක්කෙන සෙවියතීති සිලං. පාසාණො . සිධාතු සෙවායං අලපච්චයො. ආසියති එත්ථාති ආසනං. අථ වා ආගන්ත්වා සෙවියති එත්ථාති ආසනං. ආපුබ්බසිධාතු සෙවායං යු. සිලංඑව ආසනං සිලාසනං. පණ්ඩුකම්පලසිලාසනං ලබ්භති. තස්මිං සිලාසනම්හි. **ආසීනොති** දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි ආගම්ම සන්නිසින්නානං දෙවානං ගණෙන පරිවාරිතො හුත්වා නිසීදන්තො. ආසීදනං නිසජ්ජනං ආසීනො. ආසමන්තතො සීදති වසතීති වා ආසීනො. අභිධම්මකථාභිමුඛං සීදති නිසජ්ජතීති වා ආසීනො, බුද්ධො. ආපුබ්බසීදධාතු නිසජ්ජායං. විසරණ ගත්‍යාවසානෙසු වා තපච්චයො. තස්ස ඊණාදෙසො, ණස්සනත්තං, ධාත්වන්තලොපො. **සිවසුඛදන්ති** නිබ්බානසුඛදායකං. අරියෙහි සෙවියතීති සිවං, නිබ්බානං. සිධාතු සෙවායං අවො. අථ වා රාගග්ගිආදීහි සමති උපසමති එත්ථාති සිවං, නිබ්බානං. සමුධාතු උපසමෙ රිවො. **අභිධානප්පදීපිකටීකායං** පන ‘‘සිවං ඛෙමභාවං කරොතීති සිවං, සංසාරභීරුකෙහි සෙවිතබ්බත්තා වා සිවං. යදාදිනා වපච්චයො’’ති වුත්තං. සුඛයතීති සුඛං. යස්සුප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සුට්ඨු දුක්ඛං ඛනතීති සුඛං. සුපුබ්බ ඛනුධාතු අවදාරණෙ ක්වි. සිවස්ස නිබ්බානස්ස සුඛං සිවසුඛං, තං දදාතීති සිවසුඛදං, අභිධම්මධම්මො. සිවසුඛසද්දූපපදදාධාතු අ. යො හි අභිධම්මධම්මං සුණාති, සො තස්ස නිබ්බානසුඛං දදාතීති අත්ථො.

අදෙසි ධම්මං දෙවානන්ති දෙවානං ධම්මං අදෙසීති සම්බන්ධො. එත්ථ ච **ධම්මන්ති** නානානයවිචිත්තං ගම්භීරං සණ්හසුඛුමං දුද්දසං අභිධම්ම ධම්මං. අත්තනො සභාවං ධාරෙතීති ධම්මො, පණ්ඩිතෙහි ධාරියති න බාලෙහීති වා ධම්මො, අභිධම්මපිටකං. ධරධාතු ධාරණෙ රම්මපච්චයො. තං ධම්මං. **දෙවානන්ති** පුබ්බෙ මනුස්සලොකෙ මාතුභූතදෙවපුත්තප්පමුඛානං උපපත්තිදෙවානං. වුත්තඤ්හෙතං **අට්ඨසාලිනීඅට්ඨකථායං** –

> ‘‘මාතරං පමුඛං කත්වා, තස්සා පඤ්ඤාය තෙජසා;
> අභිධම්මකථාමග්ගං, දෙවානං සම්පවත්තයී’’ති.

එත්ථ ච මාතරන්තිපදස්ස පුබ්බෙ මනුස්සලොකෙ මාතුභූතං දෙවපුත්තන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං **ජිනාලඞ්කාරපාළියං** –

> ‘‘තතො පුත්තං ගහෙත්වාන, ගතා මාතා සකං සරං;
> සත්තමියං චුතා ගන්ත්වා, දෙවපුත්තත්තමාගමී’’ති.

තට්ටීකායඤ්ච ‘‘බොධිසත්තමාතා ගබ්භවුට්ඨානතො සත්තමෙ දිවසෙ කාලඞ්කත්වා තුසිතපුරෙ දෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තී’’ති වුත්තං. එත්ථ ච දෙවපුත්තසද්දෙන වුත්තමෙව. **කාළුදායී ථෙරගාථාඅට්ඨකථායඤ්ච** ‘‘පරිවාරිතාති ච ඉත්ථිලිඞ්ගනිද්දෙසො පුරිමත්තභාවසිද්ධං ඉත්ථිභාවං දෙවතාභාවං වා සන්ධාය කතො. දෙවූපපත්ති පන පුරිසභාවෙන ජාතා’’ති වුත්තං. **ජාතකටීකායඤ්ච** ‘‘දෙවොරොහනෙති මාතුදෙවපුත්තස්ස තෙමාසං අභිධම්මපිටකං දෙසෙත්වා දෙවොරොහනකාලෙ’’ති මාතුදෙවපුත්තසද්දෙන වුත්තං. **අභිධම්මාවතාරටීකායඤ්ච** ‘‘දෙවානන්ති තදා

ධම්මපටිග්ගාහකානං දසසහස්සචක්කවාළාධිවාසීනං මාතුදෙවපුත්තප්පමුඛානං උපපත්තිදෙවානන්ති මාතුදෙවපුත්ත සද්දෙන වුත්තං. **සිරිමහාමායාසත්ථෙ** ච ''සිරිමහාමායා දෙවීපි සත්තදිවසෙයෙව වසිත්වා කාලඞ්කත්වා අත්තනො පුඤ්ඤානුභාවෙන තුසිතභවනෙ දෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තී''ති දෙවපුත්තසද්දෙන වුත්තං. **මණිදීපටීකායඤ්ච** ''මාතරන්ති පුබ්බෙ මනුස්සලොකෙ මාතුභූතං දෙවපුත්තන්ති අත්ථො. සිරිමහාමායා හි බොධිසත්තං විජායිත්වා සත්තාහමත්තං ඨත්වා ඉතො චවිත්වා තුසිතභවනෙ පුරිසභාවෙනෙව නිබ්බත්තො, න ඉත්ථිභාවෙනා''ති වුත්තං. තස්මා මාතරන්තිපදස්ස මාතුභූතං දෙවපුත්තන්ති අත්ථො මුඛ්‍යෙන දට්ඨබ්බො.

මධුසාරත්ථදීපනීටීකායං පන –
''සුද්ධොදනො නාම පිතා මහෙසිනො,
බුද්ධස්ස මාතා පන මායා නාම.

බොධිසත්තං පරිහරිය කුච්ඡිනා,
කායස්ස භෙදා තිදිවස්මිං මොදති;
සා ගොතමී කාලංකතා ඉතො චුතා,
දිබ්බෙහි කාමෙහි සමඞ්ගිභූතා;
ආමොදති කාමගුණෙහි පඤ්චහි,
පරිවාරිතා දෙවගණෙහි තෙහී''ති; **ථෙරාපාළි;**

තදට්ඨකථායං ''පරිවාරිතාති ච ඉත්ථිලිඞ්ගනිද්දෙසො පුරිමත්ත භාවසිද්ධං ඉත්ථිභාවං දෙවතාභාවං වා සන්ධාය කතො. දෙවූපපත්ති පන පුරිසභාවෙන ජාතාති වුත්තත්තා මාතරන්ති මනුස්සත්තභාවවසෙන වුත්ත''න්ති වදන්ති. ථෙරට්ඨකථා පන නසඞ්ගහාරුළ්හා. අඤ්ඤට්ඨකථාටීකාසු ච තාදිසං වචනං නත්ථි. පත්ථනාකාලෙ ච බුද්ධමාතා හුත්වා පච්ඡා පුරිසො හොමීති පත්ථනා නත්ථි. තිංසධම්මතායඤ්ච බුද්ධමාතුයා පුරිසභාවො නාම නත්ථි. තස්මා තං වීමංසිතබ්බන්තිපි විදූ වදන්තීති වුත්තං. තං පන න ගහෙතබ්බං. කස්මා, සංසයවචනෙන වීමංසිතබ්බන්ති විදූවදන්තීති ච වුත්තත්තා ච යථාවුත්තට්ඨකථාටීකාවචනෙහි උජුකං විරුද්ධත්තා ච. දෙවතාසද්දො හි දෙවපුත්තෙ බ්‍රහ්මෙ දෙවධීතාය ච වත්තති. තථාහෙස ''අථ ඛො අඤ්ඤතරා දෙවතා අභික්කන්තාය රත්තියා අභික්කන්තවණ්ණා''තිආදීසු දෙවපුත්තෙ. වුත්තඤ්හි **ඛුද්දකපාඨඅට්ඨකථායං** ''අඤ්ඤතරාති අනියමිත නිද්දෙසො. සා හි නාමගොත්තතො අපාකටා. තස්මා අඤ්ඤතරාති වුත්තා. දෙවොයෙව දෙවතා. ඉත්ථිපුරිසසාධාරණමෙවෙතං. ඉධ පන පුරිසොඑව. සො දෙවපුත්තො. කින්තුසාධාරණනාමවසෙන දෙවතාති වුත්තො''ති. **සුනීතත්ථෙරඅපදාන පාළියං** ආගතාසු ''තථා තා දෙවතා සත්තසතා උළාරා බ්‍රහ්මා විමානා අභිනික්ඛමිත්වා''තිආදීසු බ්‍රහ්මෙ. **පදීපවිමානවත්ථුපාළියං** වුත්තාසු –

''අභික්කන්තෙන වණ්ණෙන, යා ත්වං තිට්ඨසි දෙවතෙ;
ඔභාසෙන්තී දිසා සබ්බා, ඔසධී විය තාරකා''ති.

ආදීසු දෙවධීතාය. එවං පන පරිවාරිතාසද්දොපි වෙදිතබ්බො. තස්මා ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන කතාය ථෙරට්ඨකථාය වුත්තවචනං ජාතකටීකාය වුත්තවචනඤ්ච ආචරියසුමඞ්ගලත්ථෙරෙන කතාය අභිධම්මාවතාරටීකාය වුත්තවචනං පමාණං කත්වා මාතුදෙවපුත්තොති අත්ථොයෙව දට්ඨබ්බො. එතරහි පන කෙචි ආචරියා ථෙරාපාළියං ආගතං පරිවාරිතාසද්දඤ්ච මධුසාරත්ථදීපනීටීකාවචනඤ්ච පටිච්ච මාතුදෙවධීතාති වදන්ති. තං පන තෙසං මතිමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **අදෙසීති** මහාකරුණාපුබ්බඞ්ගමෙන සබ්බඤ්ඤුතඤාණෙන කථෙසි. අසදිසං තන්ති සම්බන්ධො. එත්ථ ච **තන්ති** බුද්ධං. **අසදිසන්ති** අප්පටිපුග්ගලං. නත්ථි එතස්ස සදිසො පටිපුග්ගලොති අසදිසො, බුද්ධො. සදෙවකෙ ලොකෙ සීලාදිගුණෙන බුද්ධෙන සදිසො කොචි පුග්ගලො නත්ථීති අත්ථො. තෙනාහ **විනයමහාවග්ගපාළියං** –

''න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති;
සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං, නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලො''ති.

නිච්චන්තිසතතං සමිතං, සබ්බකාලං නිරන්තරන්ති අත්ථො. අසදිසං තං බුද්ධං නිච්චං නමාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සුමති සුන්දරසබ්බඤ්ඤුත ඤාණවාතො, දෙසනාඤාණවාතො වා. යො යාදිසො බුද්ධො. දිවෙ දිවසෙ දිවාකරොව සූරියොඉව, සොභන්තො විරොචමානො හුත්වා, රතිජනනෙ දෙවානං අතප්පකපීති සොමනස්සුප්පාදනෙ, පෙමුප්පාදනෙ වා, සිලාසනම්හි පණ්ඩු කම්බලනාමකෙ සිලාසනෙ, ආසීනො නිසීදන්තො හුත්වා සිවසුඛදං නිබ්බානසුඛදායකං, ධම්මං අභිධම්මධම්මං, දෙවානං මාතු පුබ්බදෙවපුත්තප්පමුඛානං උපපත්තිදෙවානං අදෙසි කථෙසි. අසදිසං අප්පටිපුග්ගලං තං බුද්ධං අහං නිච්චං සතතං නමාමි වන්දාමීති.

තෙරසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

14. යො පාදපඞ්කජමුදුත්තලරාජිකෙහි,
ලොකෙහි තීහිවිකලෙහි නිරාකුලෙහි;

සම්පාපුණෙ නිරුපමෙය්‍යතමෙව නාථො,
තං සබ්බලොකමහිතං අසමං නමාමි.

14. එවං තෙරසමගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි බුද්ධස්ස පාදතලෙ විචිත්තප්පවත්තෙහි අට්ඨසතචක්කලක්ඛණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **යො පාදපඞ්කජ**ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ත භ ජ ජ ගණෙහි ච ගරුද්වයෙන රචිතත්තා චුද්දසක්ඛරෙහි යුත්තා වසන්තතිලකාගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං **වුත්තොදයෙ** ''වුත්තා වසන්තතිලකා ත භ ජා ජගා ගො''ති. තස්සායමත්ථො. යස්සං පටිපාදං ත භ ජා ත භ ජ ගණා ච ජගා ජගණගරුකා ච ගො ගරු ච චෙ භවන්ති, සා ගාථා වසන්තතිලකාගාථාති ඡන්දාචරියෙහි වුත්තාති.

තත්ථ පන යො නාථො අවිකලෙහි නිරාකුලෙහි පාදපඞ්කජමුදුත්තලෙහිතීහි ලොකෙහි නිරුපමෙය්‍යතං සම්පාපුණෙව සබ්බලොකමහිතං අසමං තං නාථං අහං නමාමීති සම්බන්ධො. එත්ථ පන සද්දක්කමෙන අදස්සෙත්වා අත්ථක්කමෙන වණ්ණනං දස්සයිස්සාම. **යො නාථොති** යො යාදිසො සබ්බසත්තානං පටිසරණො බුද්ධො. තං පන පදං සම්පාපුණෙවාතිපදෙ කත්තුභාවෙන සම්බන්ධිතබ්බං. නාථස්ස පන වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **අවිකලෙහීති** කෙනචි අවෙකල්ලෙහි සබ්බපාදචක්කලක්ඛණෙහි සම්පුණ්ණෙහීති අත්ථො. විරූපං කලති ගච්ඡතීති විකලො. විපුබ්බකලධාතු ගතියං අ. නත්ථි කිඤ්චි විකලං එතිස්සා රාජියාති අවිකලා, පාදරාජි. පාදද්වයෙ පරිබ්‍යත්තං සණ්ඨානරූපං කිඤ්චි විකලං නත්ථීති අත්ථො. තෙහි අවිකලෙහි.

නිරාකුලෙහීති ආකුලවිරහිතෙහි. පාදචක්කලක්ඛණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංමිස්සෙහි අසංසට්ඨෙහීති අත්ථො. ආභුසො කුලති බන්ධතීති ආකුලං, ආපුබ්බ කුලධාතු බන්ධනෙ අ. අථ වා ආභුසො කුලති ආවරති සොභනන්ති ආකුලං, නත්ථි ආකුලං අඤ්ඤමඤ්ඤමිස්සං එතිස්සා පාදරාජි යාති නිරාකුලා, පාදරාජි. තෙහි නිරාකුලෙහි. තං පන පදද්වයං පාදපඞ්කජමුදුත්තලරාජිකෙහීතිපදෙ විසෙසනං. **පාදපඞ්කජමුදුත්තලරාජිකෙහීති** පාදසඞ්ඛාතපදුමස්ස සණ්හ තලෙ ජාතෙහි අට්ඨසතචක්කලක්ඛණරාජිකෙහි පදති ගච්ඡති එතෙනාති පාදො. පදධාතු ගතිම්හිණ. පඞ්කෙ කද්දමෙ ජාතන්ති පඞ්කජං, පදුමං. පාදසඞ්ඛාතං පඞ්කජං පාදපඞ්කජං. පඞ්කජංඉව පාදො වා පාදපඞ්කජං, පාදො. සණ්හභාවෙන මුදති පවත්තතීති මුදු, මුදධාතු ගතියං උ. තලති පතිට්ඨති එත්ථාති තලං. තලධාතු පතිට්ඨායං අ. මුදු ච තං තලඤ්චාති මුදුත්තලං, පාදපඞ්කජස්ස මුදුත්තලං පාදපඞ්කජමුදුත්තලං, රාජති දිස්සතීති රාජිකා, රාජති සොභති එතෙනාති රාජිකා. රාජධාතු සොභනෙ ණිකො. පාදපඞ්කජ මුදුත්තලෙ ජාතං අට්ඨසතචක්කලක්ඛණසඞ්ඛාතං රාජිකන්ති පාදපඞ්කජමුදුත්තලරාජිකං, තෙහි.

තං පන අට්ඨසතපාදචක්කලක්ඛණං නාමෙවං වෙදිතබ්බං. භගවතො පාදපඞ්කජමුදුතලස්ස මජ්ඣෙ නාභි දිස්සති. නාභිපරිච්ඡින්නා වට්ටලෙඛා දිස්සති. නාභිමුඛපරික්ඛෙපපට්ටො දිස්සති. පනාළිමුඛං දිස්සති. අරා දිස්සන්ති. අරෙසු වට්ටලෙඛා දිස්සන්ති. නෙමි දිස්සති. නෙමිමණිකා දිස්සන්ති. ඉදං තාව පාළිආගතමෙව. සම්පහුලවාරො පන අනාගතො, සො එවං දට්ඨබ්බො. සත්ති, සිරිවච්ඡො, නන්දියාවට්ටං, සොවත්තිකො, වටංසකො, වඩ්ඪමානකං, මච්ඡයුගලං, භද්දපීඨං, අඞ්කුසං, තොමරො, පාසාදො, තොරණං, සෙතච්ඡත්තං, ඛග්ගො, තාලවණ්ඩං, මොරහත්ථකො, වාළබීජනි, උණ්හීසං, පත්තො , මණිකුසුමදාමං, නීලුප්පලං, රත්තුප්පලං, සෙතුප්පලං, පදුමං, පුණ්ඩරිකං, පුණ්ණඝටො, පුණ්ණපාති, සමුද්දො, චක්කවාළං, හිමවා, සිනෙරු, චන්දිමසූරියා, නක්ඛත්තානි, චත්තාරො මහාදීපා, ද්වෙපරිත්තදීපසහස්සානි අන්තමසො චක්කවත්ති රඤ්ඤො පරිසං උපාදාය සබ්බො චක්කලක්ඛණස්සෙව පරිවාරොති එත්තකමෙව **මජ්ඣිමපණ්ණාසට්ඨකථායං** වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ජිනාලඞ්කාරටීකායං පන ''හෙට්ඨාපාදතලෙසු චක්කානි ජාතානීති චක්කලක්ඛණං නාම ද්වීසු පාදතලෙසු ද්වෙ චක්කානි එකෙකස්මිං සහස්සමත්තා අරා යුත්තා හොන්ති. නෙමිවලයං සුවණ්ණවණ්ණං. නාභි ඉන්දනීලමණිවණ්ණා. තස්මිං මජ්ඣෙ ච නාභිපරියන්තෙ ච නාභිමුඛෙ ච වට්ටලෙඛා මජ්ඣෙ ඡිද්දං චක්කපරියන්තෙ නෙමිතො බහිද්ධා වට්ටෙ. සත්ති, සිරිවච්ඡො, නන්දියාවට්ටං, සොවත්තිකො, වටංසකං, වඩ්ඪමානකං, භද්දපීඨං, අඞ්කුසො, පාසාදං, තොරණං, සෙතච්ඡත්තං, ඛග්ගං, තාලවණ්ඩං, මයූරහත්ථං, චාමරං, උණ්හීසං, පත්තං, මණි, සුමනදාමං, නීලුප්පලං, රත්තුප්පලං, රත්තපදුමං, සෙතපදුමං, පුණ්ඩරිකං, පුණ්ණකලසං, පුණ්ණපත්තං, සමුද්දො, චක්කවාළපබ්බතො, හිමවන්තපබ්බතො, මෙරුපබ්බතො, සූරියමණ්ඩලං, චන්දමණ්ඩලං, නක්ඛත්තං, සපරිවාරා චතුමහාදීපා, සපරිවාරො සත්තරතනසමඞ්ගී චක්කවත්ති, දක්ඛිණාවට්ට සෙතසඞ්ඛං, සුවණ්ණමච්ඡයුගළං, චක්කාවුධං, සත්තමහාගඞ්ගා, සත්තකුලපබ්බතා, සත්තසීදන්තසාගරා, සුවණ්ණ හංසරාජා, සංසුමාරො, ධජපටාකො, සුවණ්ණසිවිකා, සුවණ්ණවාළබීජනි, කෙලාසපබ්බතො, සීහරාජා, බ්‍යග්ඝරාජා, වලාහකඅස්සරාජා, උපොසථඡද්දන්තහත්ථිරාජා, වාසුකීනාගරාජා, හංසරාජා, උසභරාජා, එරාවණ හත්ථිරාජා, සුවණ්ණමකරං, චතුමුඛසුවණ්ණනාවා, සවච්ඡකා ධෙනු, කිංපුරිසො, කින්නරී, කරවීකො, මයූරරාජා, කොඤ්චරාජා, චක්කවාකරාජා, ජීවඤ්ජීවකරාජා ඡ දෙවලොකා, සොළස බ්‍රහ්මලොකාති ඉමෙ එත්තකා අග්ගමඞ්ගලලක්ඛණා පාදතලෙ පඤ්ඤායන්ති''ති වුත්තං. ඉමිනා ච වචනෙන අට්ඨසත පාදචක්කලක්ඛණං පරිපුණ්ණං වෙදිතබ්බන්ති.

තීහි ලොකෙහීති සම්බන්ධො. තීහි කාමරූපාරූප ලොකෙහීති අත්ථො. තස්ස පන වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. තං පනෙතං කත්වත්ථෙ කරණවචනං. තස්ස පන පදස්ස නිරුපමෙය්‍යාති පදෙන කත්තුභාවෙන සම්බන්ධො. **නිරුපමෙය්‍යතන්ති** අප්පමෙය්‍යභාවං. උපමිතබ්බන්ති උපමෙය්‍යං. උපපුබ්බ මාධාතු පමානෙ ණ්‍යො. උපමෙය්‍යස්ස භාවො උපමෙය්‍යතං. නත්ථි උපමෙය්‍යතං අස්ස රාජිකස්සාති නිරුපමෙය්‍යතං. අථ වා නත්ථි උපමෙය්‍යං

එතස්ස රාජිකස්සාති නිරුපමෙය්‍යො, පාදචක්කලක්ඛණරාජිකො ලබ්භති. තස්ස භාවො නිරුපමෙය්‍යතං. තං පන පදං සම්පාපුණෙ එවාතිපදෙ කම්මං. සම්පාපුණෙඑවාති සම්බන්ධො. සම්මා ගච්ඡතිඑවාති අත්ථො. කස්මා පන තීහි ලොකෙහි පාදපඞ්කජමුදුතලෙහි නිරුපමෙය්‍යතං පාපුණාතීති. බුද්ධතො අඤ්ඤස්ස කස්සචි දෙවමනුස්සස්ස පාදතලමජ්ඣෙ පාදචක්කලක්ඛණස්ස අභාවතො. භගවතො හි පාදපඞ්කජමුදුතලෙ පාරමිපුඤ්ඤානුභාවෙන නිබ්බත්තානි අට්ඨසතපාදචක්කලක්ඛණානි සම්පාපුණන්ති, න අඤ්ඤෙසං. තස්මා නිරුපමෙය්‍යතං පාපුණාතීති.

සබ්බලොකමහිතන්ති සබ්බලොකෙන පූජිතං. සබ්බෙන දෙවමනුස්සලොකෙන මහිතබ්බො පූජිතබ්බොති සබ්බලොක මහිතො, නාථො ලබ්භති. තං. උප්පන්නෙ හි තථාගතෙ යෙ කෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා බුද්ධස්ස පූජෙන්ති, පගෙව අඤ්ඤා. තථා හි බ්‍රහ්මා සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතන දාමෙන තථාගතං පූජෙති. යථාබලඤ්ච අඤ්ඤෙපි දෙවා මනුස්සා ච බිම්බිසාරකොසලරාජාදයො නිබ්බුතම්පි භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්නවුතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා අසොක මහාරාජා සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසීතිවිහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙති. කා කථා පන අඤ්ඤෙසං පූජාති වුත්තං හොති.

අසමන්ති සබ්බමනුස්සදෙවබ්‍රහ්මෙහි අසදිසං. අප්පටිපුග්ගලන්ති අත්ථො. නත්ථි සමො සදිසො පුග්ගලො අස්සාති අසමො, නාථො. සො පන අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිත ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණ විචිත්‍රරූපකායො. සබ්බාකාර පරිසුද්ධ සීලක්ඛන්ධාදිගුණරතනසමිද්ධධම්මකායො. පුඤ්ඤමහත්ත ථාමමහත්තඉද්ධිමහත්ත යසමහත්ත පඤ්ඤාමහත්තානං පරමුක්කංස ගතො ච හොති, තස්මා තථාගතෙන සමො සදිසො නාම නත්ථීති අත්ථො. තං අසමං. **ත**න්ති නාථං අහං නමාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. යො නාථො යො යාදිසො සබ්බසත්තානං පටිසරණො බුද්ධො, අවිකලෙහි කෙහිචි අවෙකල්ලෙහි, නිරාකුලෙහි ආකුලවිරහිතෙහි, පාදපඞ්කජ මුදුත්තලරාජිකෙහි පාදසඞ්ඛාතපදුමස්ස සණ්හතලෙ ජාතෙහි අට්ඨසතචක්කලක්ඛණරාජිකෙහි, තීහි ලොකෙහි කත්තුභූතෙහි, නිරුපමෙය්‍යතං අප්පමෙය්‍යභාවං අප්පමිතබ්බ භාවං වා, සම්පාපුණෙඑව සම්මා ගච්ඡතිඑව, සබ්බලොකමහිතං සබ්බලොකෙන පූජිතං, අසමං සබ්බමනුස්සදෙවබ්‍රහ්මෙහි අසදිසං තං නාථං අහං නමාමීති.

චුද්දසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

15. බුද්ධං නරානරසමොසරණං ඨිතත්තං,
පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරං;
අත්ථාභිකාමනරදෙවහිතාවහං තං,
වන්දාමි කාරුණිකමග්ගමනන්තඤාණං.

15. එවං චුද්දසමගාථාය නාථං නත්වා ඉදානි නරානරස මොසරණන්ත්‍යාදීහි සත්තහි ගුණෙහි ථොමෙත්වා බුද්ධං වන්දිතු කාමො **බුද්ධං නරානරසමොසරණ**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන තභජජගණෙහි ගරුද්වයෙන ච රචිතත්තා චුද්දසක්ඛරෙහි යුත්තා වසන්තතිලකාගාථාති දට්ඨබ්බා. සාධකං පනෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

තත්ථ පන **නරානරසමොසරණ**න්ති එත්ථ නරඅනරසමං ඔසරණන්ති පදවිභාගො. මනුස්සදෙවානං සමං ඔසරණං සන්නිපතිතට්ඨානන්ති අත්ථො. නරානරසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. සමං අවසරන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති සමොසරණො, බුද්ධො. සමඅවපුබ්බ සරධාතු ගතියං යු. නරානරානං මනුස්සදෙවානං සමොසරණො නරානරසමොසරණො, බුද්ධො. යථා හි මහානිග්‍රොධො ඵලකාමානං සකුණ සමූහානං සමොසරණං හොති, එවං බුද්ධො ලොකිය ලොකුත්තරසම්පත්තිකාමානං මනුස්සදෙවානං සමොසරණො සන්නිපතිතො පටිසරණො වා හොති. තස්මා නරානරසමොසරණන්ති ථොමෙති.

ඨිතත්තන්ති සමාහිතචිත්තං. එත්ථ අත්තසද්දො අත්තසම්මා පණිධි චාතිආදීසු අත්තසද්දො විය චිත්තවාචකො දට්ඨබ්බො. ඨියති ඨපියති එත්ථ එතෙන වා එකාරම්මණෙ සම්පයුත්ත ධම්මාති ඨිතො, සමාධි. ඨාධාතු පතිට්ඨායං ත. ආරම්මණං අදති ආදදාතීති අත්තං, චිත්තං. අදධාතු ආදානෙ ත. ඨිතං සමාහිතං අත්තං චිත්තං යස්සාති ඨිතත්තො, බුද්ධො. තං ඨිතත්තං.

පඤ්ඤාපදීපජුතියාති අරහත්තමග්ගඤාණසඞ්ඛාතපදීපොභාසෙන කරණභූතෙන. පජානාතීති පඤ්ඤා, අරහත්තමග්ග ඤාණං. යථාසභාවං සබ්බප්පකාරෙහි චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. පඤ්ඤාව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො සබ්බපකාරෙහි ධම්මසභාවං දීපෙතීති පඤ්ඤාපදීපො. ජොතෙතීති ජුති, පඤ්ඤාපදීපොභාසො. ජුධාතු දිත්තියන්ති. පඤ්ඤා පදීපොඑව ජුති පඤ්ඤාපදීපජුති. අථ වා පඤ්ඤාපදීපස්ස ජුති පඤ්ඤාපදීපජුති, අයං පන සමාසො අභෙදභෙදූ පචාරෙන දට්ඨබ්බො. තාය පඤ්ඤාපදීපජුතියා.

විහතන්ධකාරන්ති හනිතබ්බඅවිජ්ජාසඞ්ඛාතමොහතමං. සවාසනකිලෙසප්පහානතො විසෙසෙන හනිතබ්බොති විහතො. විපුබ්බහනධාතු හිංසායං ත. අන්ධං තමං කරොතීති අන්ධකාරො, අවිජ්ජාසඞ්ඛාතමොහො. විසයසභාවපටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛකතාය මොහො අන්ධකාරොති වුච්චති. අථ වා අන්ධං පඤ්ඤාචක්ඛුඅන්ධං

කරොතීති අන්ධකාරො, මොහො. අන්ධසද්දූපපද කරධාතු ණ. විහතො අන්ධකාරො යෙන සොති විහතන්ධකාරො, බුද්ධො. තං විහතන්ධකාරං. යථා හි ලොකෙ පදීපො අත්තනො ජුතියා අන්ධකාරං හනති, එවං බුද්ධස්ස අරහත්තමග්ගපඤ්ඤාපි අවිජ්ජන්ධකාරං හනතීති වුත්තා. අයං පන හීනූපමාති වුච්චති. පඤ්ඤාවතො හි එකපල්ලඞ්කෙනපි නිසින්නස්ස දසසහස්සි ලොකධාතු එකපජ්ජොතා හොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ පජ්ජොතා. කතමෙ චත්තාරො. චන්දපජ්ජොතො, සූරියපජ්ජොතො, අග්ගිපජ්ජොතො, පඤ්ඤා පජ්ජොතො. ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ චත්තාරො පජ්ජොතා. එතදග්ගං භික්ඛවෙ ඉමෙසං චතුන්නං පජ්ජොතානං යදිදං පඤ්ඤා පජ්ජොතො''ති.

පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරන්ති එත්ථ පන පඤ්ඤාපදීප ජුතියාතිඉමිනා බුද්ධස්ස අරහත්තමග්ගඤාණං මුඛෙන දස්සෙති. තං දස්සනෙන පාරමීඤාණඤ්ච විපස්සනාඤාණඤ්ච හෙට්ඨිමමග්ගඵල ඤාණඤ්ච ඵලූපචාරෙන දීපෙති. තද්දීපකෙන අවිජ්ජන්ධකාරප්පහානං පඨමකාරණූපචාරෙන පකාසෙති. තප්පකාසනෙන අරහත්ත ඵලඤාණලභනං දුතියකාරණූපචාරෙන විභාවෙති. තං විභාවනෙන සබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිසබ්බබුද්ධගුණලභනං තතිය කාරණූපචාරෙන ආනුභාවෙති.

නනු ච සබ්බෙසම්පි ඛීණාසවානං පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරතා සම්භවති, අථ කස්මා අඤ්ඤසාධාරණාවිසෙස ගුණෙන බුද්ධස්ස ථොමනා කතාති. සවාසනප්පහානෙන අනඤ්ඤසාධාරණවිසෙසතාය සම්භවතො. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං සතිපි පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරත්තෙ අරියසාවකපච්චෙකබුද්ධානං සවාසනාය කිලෙසප්පහානං න විජ්ජති. සම්මාසම්බුද්ධානංයෙව සවාසනප්පහානෙන කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතීති සාතිසයවසෙන අවිජ්ජන්ධකාරප්පහානෙන භගවන්තංයෙව පඤ්ඤාපදීපජුතියා විහතන්ධකාරන්ති ථොමෙතීති.

අත්ථාභිකාමන්ති සත්තලොකස්ස ලොකියලොකුත්තර සඞ්ඛාතං පයොජනං අතිවිය ඉච්ඡන්තං. කාරණානුරූපං අසති භවතීති අත්ථං, ඵලං. අසධාතු භූවිම්හි ථ. තං අභිඅතිරෙකං කාමෙති ඉච්ඡතීති අත්ථාභිකාමො, බුද්ධො. අත්ථසද්දූපපද අභිපුබ්බකමුධාතු ඉච්ඡායං ණ. තං අත්ථාභිකාමං. **නරදෙවහිතාවහ**න්ති මනුස්සදෙවානං හිතං ධාරකං. හිතං නරති නෙතීති නරො, මනුස්සො. අථ වා නරියති සකෙන කම්මෙන නියාතීති නරො, මනුස්සො. නරධාතු නයනෙ අ. වුත්තඤ්හි ''කම්මෙන නියාති ලොකො''ති. කාමගුණ ඣානාභිඤ්ඤචිත්තිස්සරියාදීහි දිබ්බන්ති කීළන්තීති දෙවා, තෙසු වා විහරන්තීති දෙවා, දිවුධාතු කීළාදීසු ණ. නරා ච දෙවා ච නරදෙවා. හිනොති වඩ්ඪතීති හිතං, ඵලං. හිධාතු වඩ්ඪනෙ ත. නරදෙවානං හිතං නරදෙවහිතං, තං ආවහතීති නරදෙවහිතාවහො, බුද්ධො. නරදෙවහිතසද්දූපපදආපුබ්බ වහධාතු හරණෙ ණ. බුද්ධො හි සබ්බදෙවමනුස්සානං ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තිඅත්ථං ධම්මදෙසනාය ධාරෙතීති වුත්තං හොති, තං නරදෙවහිතාවහං. **කාරුණිකමග්ගමනන්ත ඤාණ**න්ති එත්ථ කාරුණිකං අග්ගං අනන්තඤාණන්තිපදච්ඡෙදො. තත්ථ කාරුණිකන්ති සබ්බසත්තෙසු මහාකරුණාය යුත්තං, මහාකරුණවන්තං වා. කිරතීති කරුණා. කිරධාතු අපනයනෙ උණපච්චයො. පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො.

අථ වා කිනාතීති කරුණා. කිධාතු හිංසායං රුණපච්චයො. පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං හදයකම්පනං කරොතීති වා කරුණා. කරධාතු උණපච්චයො. අථ වා කං වුච්චති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. කංසද්දූපපද රුධිධාතු ආවරණෙ යුපච්චයො. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතා ලක්ඛණා. අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබාධතීති අත්ථො. කරුණාය මහාකරුණාය යුත්තො කාරුණිකො. කරුණා අස්ස අත්ථීති වා කාරුණිකො, බුද්ධො. තං කාරුණිකං. **අග්ග**න්ති ජාතිපුඤ්ඤ ගුණමහත්තභාවෙන සබ්බසත්තුත්තමං සෙට්ඨභාවං අජති ගච්ඡතීති අග්ගො, බුද්ධො. අජධාතු ගතියං අ. ජස්ස ගො. බුද්ධො හි අසම්භින්නඛත්තියවංසෙ ජාතත්තා ජාතිවසෙන ච පූරිතපාරමීපුඤ්ඤත්තා පුඤ්ඤවසෙන ච අපරිමිතනිරුපමසීලාදි ගුණවිසෙසෙන සමන්නාගතත්තා ගුණවසෙන ච අනන්තලොකධාතූසු සබ්බසත්තුත්තමභාවං ගච්ඡතීති අග්ගො. නිබ්බානං අජති ගච්ඡතීති වා අග්ගො. අථ වා අජෙති ඛෙපෙති කිලෙසෙති අග්ගො, බුද්ධො. අජධාතු ඛෙපනෙ අ. තං අග්ගං. **අනන්තඤාණ**න්ති ගණනවසෙන ච සභාවවසෙන ච විසයවසෙන ච අන්තවිරහිතඤාණං. කෙනචි පුග්ගලෙන ඤාණෙන අනන්තං අපරිච්ඡින්නං, සබ්බඤ්ඤුතඤාණවන්තං වා. නත්ථි අන්තං යස්සාති අනන්තං, ඤාණං. සබ්බඤෙය්‍යධම්මං ජානාතීති ඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. අනන්තං ඤාණං යස්ස සොති අනන්තඤාණො, බුද්ධො. බුද්ධස්ස හි ඤාණං කොචි මනුස්සො වා දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා එත්තකන්ති පරිච්ඡින්දිතුං න සක්කොති, තස්මා අනන්තං අපරිමාණං හොතීති වුත්තං හොති.

වුත්තඤ්හෙතං **සාරිපුත්තත්ථෙරඅපදානෙ** –

''සක්කා සමුද්දෙ උදකං, පමෙතුං අළ්හකෙන වා;
නත්වෙව තව සබ්බඤ්ඤු, ඤාණං සක්කා පමෙතවෙ''ති.

කාරුණිකමග්ගමනන්තඤාණන්ති එත්ථ ච කරුණග්ගහණෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති, මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඞ්කතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි අනුපුබ්බෙන පාරමියො පූරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලන්ති. අග්ගන්ති එතෙන භගවතො

අපරිමිතනිරුපමසීලාදිගුණසමඞ්ගීතාය අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමභාවං දස්සෙති. අනන්තඤාණන්තිඑතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති. සබ්බඤ්ඤුතඤාණපදට්ඨානඤ්හි අග්ගමග්ගඤාණං, අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤාණං සම්මාසම්බොධීති වුච්චති. තස්ස ච සාමත්ථියෙන චතුපටිසම්භිදාඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං ඡඅසාධාරණඤාණානි ච ඡඅභිඤ්ඤා අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පන ඤාණානි දසබලඤාණානි සොළසඤාණචරියා ච චතුචත්තාරීසඤාණවත්ථූනි සත්තසත්තතිඤාණවත්ථූනි චාති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙතීති. තං බුද්ධං අහං විප්පසන්නෙන චෙතසා වන්දාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. නරානරසමොසරණං මනුස්සදෙවානං සමං ඔසරණං සන්නිපතිතට්ඨානං, ධිතත්තං සමාහිතචිත්තං, පඤ්ඤාපදීපජුතියා අරහත්තමග්ගඤාණසඞ්ඛාත පදීපොභාසෙන කරණභූතෙන විහතන්ධකාරං හනිතබ්බ අවිජ්ජාසඞ්ඛාතමොහතමං, අත්ථාභිකාමං සත්තලොකස්ස ලොකියලොකුත්තරසඞ්ඛාතපයොජනං අතිවිය ඉච්ඡන්තං, නරදෙවහිතාවහං මනුස්සදෙවානං හිතං ධාරකං, කාරුණිකං සබ්බසත්තෙසු මහාකරුණාය යුත්තං මහාකරුණවන්තං වා, අග්ගං ජාතිපුඤ්ඤගුණමහත්තභාවෙන සබ්බසත්තුත්තමං, අනන්ත ඤාණං ගණවසෙන ච සභාවවසෙන ච විසයවසෙන ච අන්තවිරහිතඤාණං, අනන්තං සබ්බඤ්ඤුතඤාණවන්තං වා තං බුද්ධං අහං විප්පසන්නෙන චෙතසා වන්දාමීති.

පන්නරසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

16. අඛිලගුණනිධානො යො මුනින්දොපගන්ත්වා,
වනමිසිපතනව්හං සඤ්ඤතානං නිකෙතං;
තහිමකුසලභෙදං ධම්මචක්කං පවත්තො,
තමතුලමභිකන්තං වන්දනෙය්‍යං නමාමි.

16. එවං පන්නරසමගාථාය බුද්ධං වන්දිත්වා ඉදානි ඉසිපතන මිගදායෙ ධම්මචක්කපවත්තනාදිගුණෙහි ථොමිත්වා මුනින්දං වන්දිතු කාමො **අඛිලගුණනිධානො** ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන නනමයයගණෙහි රචිතත්තා පන්නරසක්ඛරෙහි යුත්තා මාලිනී ගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''නනමයයයුතායං මාලිනීභොගිසීහී''ති. තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං භොගිසීහි අට්ඨසත්තයතීහි යුත්තා ච නනමයයයුතා නනගණමගණ යයගණෙහි යුත්තා ච චෙ සියුං, අයං ගාථා මාලිනීගාථා නාමාති. එත්ථ ච භොගිසීහීති භොගඉසීහීති පදච්ඡෙදො. භොගසද්දො අට්ඨසඞ්ඛ්‍යා වාචකො. ඉසිසද්දො සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති දට්ඨබ්බො.

තත්ථ **අඛිලගුණනිධානොති** සබ්බලොකියලොකුත්තර සඞ්ඛාතානං සීලසමාධිපඤ්ඤාදිගුණසමූහානං පතිට්ඨානො. එත්ථ ච අඛිලසද්දො අනවසෙසවාචකො. සබ්බොති අත්ථො. වුත්තඤ්හි **මධුටීකායං** ''ඛිලසද්දො හෙත්ථ අවසෙසවාචකො''ති. න ඛිලං අඛිලං. අථ වා න ඛීයතීති අඛිලං , සබ්බං. නපුබ්බඛිධාතු ඛයෙ ලො. ගුණසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අඛිලානි සබ්බානි ගුණානි අඛිලගුණානි, තෙසං නිධාති තිට්ඨති එත්ථාති අඛිලගුණනිධානො, මුනින්දො ලබ්භති. **යොති** යො යාදිසො. **මුනින්දොපගන්ත්වාති** එත්ථ මුනින්දො උපගන්ත්වාති පදච්ඡෙදො. **මුනින්දොති** අගාරියමුනි, අනගාරියමුනි, සෙක්ඛමුනි, අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙක මුනිවසෙන පඤ්චන්නං මුනීනං ඉන්දො ඉස්සරොති අත්ථො. තස්ස පන වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අඛිලගුණනිධානො යො මුනින්දො සඤ්ඤතානං නිකෙතං ඉසිපතනඅව්හං වනං උපගන්ත්වා තහිං අකුසලභෙදං ධම්මචක්කං පවත්තොති සම්බන්ධො.

වනමිසිපතනව්හන්ති වනං ඉසිපතනඅව්හන්ති පදච්ඡෙදො. එත්ථ වනන්ති මිගදායවනං. තඤ්හි විවෙකකාමෙහි වනිතබ්බං සම්භජිතබ්බං එත්ථාති වනන්ති වුච්චති. වනධාතු සම්භත්තියං ක්වි. ඉසිපතනව්හන්ති ඉසිපතනනාමිකං ඉසීනං පතනට්ඨානත්තා ඉසිපතනන්ති වොහරිතබ්බං වා, සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසන්ති ගවෙසන්තීති ඉසි, පච්චෙකබුද්ධාදයො. ඉසධාතු ගවෙසනෙ ඉපච්චයො. තෙ පතන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති ඉසිපතනං, වනං. ඉසිසද්දූපපදපතධාතු ගතියං යු. අථ වා ඉසීනං පතනං ඉසිපතනං, වනං. අව්හෙතබ්බං වොහරිතබ්බන්ති අව්හං. ආපුබ්බව්හෙධාතු අව්හයනෙ ක්වි. සංයොගපරත්තා ආකාරස්ස රස්සාදෙසො. ඉසිපතනන්ති අව්හෙතබ්බන්ති ඉසිපතනව්හං, වනං. **සඤ්ඤතානන්ති** කායවචීමනොසංයමන්තානං සාධූනං. සංයමන්තීති සඤ්ඤතා, පච්චෙකබුද්ධාදයො සාධූ. සංපුබ්බයමුධාතු උපරමෙ ත. තෙසං සඤ්ඤතානං. **නිකෙතන්ති** වසනට්ඨානං, රම්මණට්ඨානං වා. නිකිතති නිවසති රම්මති වා එත්ථාති නිකෙතං, වනං. නිපුබ්බ කිතධාතු නිවාසෙ ණ. **උපගන්ත්වාති** ගමිත්වා. **තහින්ති** තස්මිං ඉසිපතනනාමකෙ මිගදායවනෙ. **අකුසලභෙදන්ති** අකුසලස්ස සමුච්ඡෙදං. අකුසලං භින්දති සමුච්ඡින්දති එතෙන සුත්තෙනාති අකුසලභෙදං, ධම්මචක්ක පවත්තනසුත්තං. අකුසලසද්දූපපදභිදිධාතු ද්විධාකරණෙ ණ.

ධම්මචක්කන්ති ධම්මචක්කපවත්තනසුත්තං. එත්ථ හි චක්කසද්දො සම්පත්තියං, ලක්ඛණෙ, රථඞ්ගෙ, ඉරියාපථෙ, දානෙ, රතන ධම්මඛුරචක්කාදීසු ච දිස්සති. චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානන්තිආදීසු හි සම්පත්තියං දිස්සති. පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානීති එත්ථ ලක්ඛණෙ. චක්කංව වහතො පදන්ති එත්ථ රථඞ්ගෙ. චතුචක්කං නවද්වාරන්ති එත්ථ ඉරියාපථෙ. දදං භුඤ්ජ මා ච පමාදො චක්කං වත්තය සබ්බපාණීනන්ති එත්ථ දානෙ. දිබ්බචක්කරතනං පාතුරහොසීති එත්ථ රතනචක්කෙ. මයා පවත්තිතං චක්කන්ති එත්ථ

ධම්මචක්කෙ. ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස චක්කං හමති මත්ථකෙති එත්ථ ඛුරචක්කෙ. ඛුරපරියන්තෙන චක්කෙනාති එත්ථ පහරණචක්කෙ. අසනිවිචක්කන්ති එත්ථ අසනිමණ්ඩලෙ. ඉධ පනායං ධම්මචක්කෙ දට්ඨබ්බො. තඤ්හි සතිපට්ඨානාදිධම්මං චක්කෙති පවත්තෙතීති ධම්මචක්කන්ති වුච්චති. අරියසච්චාදිධම්මං වා චක්කෙති පවත්තෙතීති චක්කන්ති. අථ වා ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං ආණාචක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්ති ධම්මචක්කං, තෙන වුත්තං **පටිසම්භිදායං** ''ධම්මචක්කන්ති කෙනට්ඨෙන ධම්මචක්කං. ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කං, ධම්මචරියාය පවත්තෙතීති ධම්මචක්කං, ධම්මෙ ඨිතො පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක''න්තිආදි. අපි ච ධම්මචක්කන්ති පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පි. තත්ථ පටිවෙධඤාණං නාම යෙන ඤාණෙන බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො චත්තාරි සච්චානි සොළසහාකාරෙහි සට්ඨිනයසහස්සෙහි පටිවිජ්ඣි. දෙසනාඤාණං නාම යෙන ඤාණෙන තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. උභයම්පෙතං දසබලස්ස උරෙ ජාතඤාණමෙව. තෙසු පන ධම්මදෙසනාඤාණං අධිප්පෙතං. සුත්තං පන ඨානූපචාරෙන ධම්මචක්කන්ති වුච්චති. **පවත්තොති** පඤ්චවග්ගියානං භික්ඛූනං ද්වෙමෙ භික්ඛවෙ අන්තා පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බාතිආදිනා අදෙසයි.

තමතුලමභිකන්තන්ති තං අතුලං අභිකන්තන්ති පදච්ඡෙදො. එත්ථ තන්ති මුනින්දං. අතුලන්ති සීලාදීහි ගුණෙහි කෙනචි අසදිසං. නත්ථි තුලො සදිසො පුග්ගලො එතස්සාති අතුලො, මුනින්දො. තස්ස හි අපරිමාණාසු ලොක ධාතූසු සීලාදීහි ගුණෙහි සදිසො පුග්ගලො නත්ථි. අසදිසෙහි බුද්ධෙහි සමොති අත්ථො. **අභිකන්ත**න්ති සබ්බදෙවමනුස්සෙහි අතිවිය කන්තං කමනීයං සරීරවණ්ණවන්තං. අතිරෙකං තුසිතබ්බසරීරවණ්ණසම්පන්නං වා. අභික්කන්තවණ්ණන්ති හි වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං කකාරලොපඤ්ච වණ්ණපදලොපං කත්වා වුත්තසන්ධිවසෙන අභිකන්තන්ති වුත්තං. උත්තරපදලොප වසෙන වා. මුනින්දස්ස පන සරීරවණ්ණං සබ්බදෙවමනුස්සෙහි අතිවිය අතිරෙකං වා කමියති තොසියතීති අභිකන්තන්ති වුච්චති. අභිපුබ්බකමුධාතු ඉච්ඡාකන්තීසු ත. අභිකන්තං වණ්ණං සරීරවණ්ණං යස්ස සොති අභිකන්තො, මුනින්දො. තස්ස හි ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි ච අසීත්‍යානුබ්‍යඤ්ජන ලක්ඛණෙහි ච ඡබ්බණ්ණරංසීහි ච සුවණ්ණවණ්ණෙන ච සමන්තා ගතත්තා සරීරසොභග්ගප්පත්තිතො සබ්බදෙවමනුස්සෙහි අතිවිය කමනීයො තුට්ඨො සරීරවණ්ණො අත්ථීති අභිකන්තන්ති ථොමෙති. තං අභිකන්තං. **වන්දනෙය්‍ය**න්ති දෙවමනුස්සානං වන්දනාරහං. තෙහි වන්දිතබ්බං වා, වන්දියතෙ ථොමියතෙ වා වන්දනං. භාවසාධනොයං. වන්දධාතු වදිධාතු වා අභිවාදනථුතීසු යු. තං අරහතීති වන්දනෙය්‍යො, මුනින්දො. වන්දපදං අරහතිතද්ධිතෙ ණෙය්‍යො.

අථ වා දෙවමනුස්සෙහි වන්දිතබ්බං ථොමිතබ්බන්ති වා වන්දනෙය්‍යො, මුනින්දො. සො හි ආදිමජ්ඣපරියොසාන ගුණෙහි සමන්නාගතත්තා සබ්බදෙවමනුස්සානං වන්දනාරහො තෙහි වා වන්දිතබ්බො හොති. තත්ථ ච ආදිගුණං නාම කරුණානිදානං සීලං පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො. මජ්ඣ ගුණං නාම සමාධි ඣානත්තයයොගතො. පරියොසානගුණං නාම පඤ්ඤා තතො උත්තරි කරණීයාභාවතොති විසෙසෙන භගවතො වන්දනෙය්‍යන්ති ථොමෙති. අහං තීහි ද්වාරෙහි නමාමි වන්දාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. අඛිලනිධානො සබ්බ ලොකියලොකුත්තරසඞ්ඛාතානං සීලසමාධිපඤ්ඤාදිගුණ සමූහානං පතිට්ඨානො යො යාදිසො මුනින්දො පඤ්චන්නං මුනීනං ඉන්දො ඉස්සරො භගවා, සඤ්ඤතානං කායවචීමනොසංය මන්තානං සාධූනං, නිකෙතං වසනට්ඨානං රම්මණට්ඨානං වා, ඉසිපතනව්හං ඉසිපතනනාමිකං ඉසිපතනන්ති වොහරිතබ්බං වා, වනං මිගදායවනං, උපගන්ත්වා ගමිත්වා තහිං තස්මිං ඉසිපතනනාමකෙ මිගදාය වනෙ, අකුසලස්ස සමුච්ඡෙදං, ධම්මචක්කං ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තං, පවත්තො පඤ්චවග්ගියානං භික්ඛූනං අදෙසයි, අතුලං සීලාදීහි ගුණෙහි කෙනචි අසදිසං, අභිකන්තං සබ්බදෙවමනුස්සෙහි අතිවිය කන්තං කමනීයං තුට්ඨි සරීරවණ්ණවන්තං, වන්දනෙය්‍යං දෙව මනුස්සානං වන්දනාරහං තෙහි වා වන්දිතබ්බං, තං මුනින්දං අහං තීහි ද්වාරෙහි නමාමි වන්දාමීති.

සොළසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

17. සුචිපරිවාරිතං සුරුචිරප්පභාහි රත්තං,
සිරිවිසරාලයං ගුපිතමින්ද්‍රියෙහුපෙතං;
රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණොපචිත්තං,
සුරනරපූජිතං සුගතමාදරං නමාමි.

17. එවං සොළසමගාථාය මුනින්දං වන්දිත්වා ඉදානි සුචිපරිවාරිතන්ත්‍යාදීහි සත්තහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **සුචිපරිවාරිත**න්ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන න ජභජරගණෙහි ච එකගරුනා ච රචිතත්තා සොළසක්ඛරෙහි යුත්තාවාණිනීගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''නජභජරා යදා භවති වාණිනී ගයුත්තා''ති. තස්සත්ථො. යස්සං පටිපාදං නජභජරා නගණ ජගණ භගණ ජගණ රගණා යදා ගයුත්තා පාදන්තගරුනා සංයොගා චෙ සියුං, තදා සා වුත්තා වාණිනී වාණිනීගාථා නාම භවතීති.

තත්ථ **සුචිපරිවාරිත**න්ති රාගාදිමලවිසුද්ධාහි අරියසාවකාදිපරිසාහි පරික්ඛාරිතං කිලෙසමලවිසුද්ධං පරික්ඛාරවන්තං වා. රාගාදිමලෙහි සුචති සුජ්ඣතීති සුචි, පරිසා. සුචධාතු සොචෙය්‍යො ඉ. පරිසමන්තතො අරියභික්ඛුආදීහි දෙව මනුස්සෙහි වාරියති පරික්ඛරියතීති පරිවාරො, සුගතො. පරිපුබ්බවරධාතු ආවරණෙ පරික්ඛාරෙ වා

ණ. සුචීහි පරිසාහි පරිවාරිතො සුචිපරිවාරිතො, සුගතො. තතිය තප්පුරිසසමාසොයං. භගවතො හි සදා රාගාදිමල විසුද්ධෙහි අරියභික්ඛුආදීහි චතූහි පරිසාහි අට්ඨහි පරිසාහි වා පරිවාරිතො හොතීති අධිප්පායො. අථ වා සුචිපරිසුද්ධං පරිවාරිතං යස්ස සොති සුචිපරිවාරිතො, සුගතො. **සුරුචිරප්පභාහීති** සුට්ඨු කන්තිතසරීරනික්ඛන්ත බ්‍යාමමත්තරංසීහි කරණභූතෙහි සුට්ඨු රුච්යති කමියති තුසියතීති සුරුචිරා, රංසි. සුපුබ්බ රුචධාතු රොචනෙ ඉරො. පකාරෙන භාති දිබ්බතීති පභා, රංසි. පපුබ්බ භාධාතු දිබ්බනෙ ක්වි. සුරුචිරා ච සා පභා චාති සුරුචිරප්පභා, තාහි සුරුචිරප්පභාහි. **රත්තන්ති** නිච්චං රඤ්ජිතබ්බකායං. රඤ්ජියතීති රත්තො, කායො. රන්ජධාතු රාගෙ ත. රත්තො කායො යස්ස සොති රත්තො, සුගතො. උත්තරපදලොපසමා සොයං. රූපස්ස භවො රූපං විය, තං රත්තං. භගවතො හි සරීරතො නිච්චං නික්ඛන්තෙහි බ්‍යාමමත්තරංසීහි රඤ්ජිතබ්බො රූපකායො අත්ථීති වුත්තං හොති.

සිරිවිසරාලයන්ති පඤ්ඤාපුඤ්ඤසඞ්ඛාතලක්ඛිසමූහානං පතිට්ඨානං. එත්ථ ච සිරීති පඤ්ඤාපුඤ්ඤානමෙතං අධිවචනං. අථ වා පුඤ්ඤනිබ්බත්තා සරීරසොභග්ගාදිසම්පත්ති. සා හි කතපුඤ්ඤෙ සියති නිස්සයති, කතපුඤ්ඤෙහි වා සියති නිස්සියතීති සිරීති වුච්චති, පඤ්ඤාපුඤ්ඤං, ඉස්සරියං වා. සරීරසොභග්ගාදි සම්පත්ති වා ලබ්භති. වුත්තඤ්හි **විමානවත්ථුඅට්ඨකථාදීසු** ''සිරීති බුද්ධිපුඤ්ඤානං අධිවචනන්ති ච. සිරීති ඉස්සරියන්ති ච සිරීති රූපකායසම්පත්තී''ති ච. සිධාතු සෙවායං, රපච්චයො ච, ඉත්ථිලිඞ්ගජොතකඊපච්චයො ච. සිරීති හි දීඝවසෙන වත්තබ්බෙ ගාථාබන්ධත්තා ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං රස්සවසෙන වුත්තං. විසරාලයන්ති විසරආලයන්ති පදච්ඡෙදො. විසරොති සමූහො. විසන්ති පවිසන්ති අවයවා යස්මිං සමූහෙති විසරො, සමූහො. විසධාතු පවෙසනෙ අරපච්චයො. අථ වා විසරන්ති සමොසරන්ති අවයවා යස්මින්ති විසරො. විපුබ්බ සරධාතු සමොසරණෙ අ. පොත්ථකෙසු පන විසයාල යන්ති යකාරෙන පාඨො දිස්සති. න සො යුජ්ජති. කස්මා, විසරසද්දස්සෙව සමූහවාචකත්තා. වුත්තඤ්හි **අභිධානප්ප දීපිකායං** –

''සමූහො ගණසඞ්ඝාතා,
සමුදායො ච සඤ්චයො;
සන්දොහො නිවහො ඔඝො,
විසරො නිකරො චයො''ත්‍යාදි.

ආලයන්ති පතිට්ඨානං. ආලයන්ති පතිට්ඨන්ති එත්ථාති ආලයො, සුගතො. ආපුබ්බ ලිධාතු අල්ලියනෙ ණ. සිරීනං පඤ්ඤාසඞ්ඛාතලක්ඛීනං විසරො සමූහො සිරීවිසරො, තෙසං ආලයො සිරීවිසරාලයො, සුගතො. තං සිරිවිසරාලයං. **ගුපිතමින්ද්‍රියෙහුපෙතන්ති** ගොපිතබ්බෙහි සංවරිතබ්බෙහි චක්ඛාදීහි ඡහි ඉන්ද්‍රියෙහි උපෙතං සමුපෙතං සමන්නාගතං. ගුපියන්ති රක්ඛියන්තීති ගුපිතානි. ගුපධාතු රක්ඛනෙ ත. ඉදන්ති සහජාතධම්මෙ ඉස්සරියං කරොන්තීති ඉන්ද්‍රියානි. ඉදිධාතු පරමිස්සරියෙ ඉයො. ගුපිතානි ඉන්ද්‍රියානි ගුපිතමින්ද්‍රියානි , චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියානි ලබ්භන්ති. තෙහි. උපෙති සම්පජ්ජතීති උපෙතො, සුගතො. උපපුබ්බ ඉධාතු ගතියං ත, තං උපෙතං. කිඤ්චාපි බුද්ධතො අඤ්ඤෙහි අරියසාවකාදීහි පුග්ගලෙහි චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියානි රක්ඛිතානි. බුද්ධොයෙව පන බොධිපල්ලඞ්කෙ සහ වාසනාය සබ්බ කිලෙසානං අරහත්තමග්ගෙන විද්ධංසිතත්තා විසිට්ඨෙන චක්ඛාදි ඉන්ද්‍රියං රක්ඛිතො හොතීති තස්ස ගුපිතමින්ද්‍රියෙහුපෙතන්ති ථොමෙති.

රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණොපචිත්තන්ති සූරියමණ්ඩල චන්දමණ්ඩලාදීහි පාදචක්කලක්ඛණෙහි අභිවිචිත්‍රපාදං. උපසද්දො චෙත්ථ භුසට්ඨවාචකො. අභිවිචිත්‍රං සූරියමණ්ඩල චන්දමණ්ඩලාදිං පාදචක්කලක්ඛණවන්තං වා. එත්ථ ච රවීති සූරියො, සො හි රවති සීඝං ගච්ඡතීති රවීති වුච්චති. රුධාතු ගතියං ණි. වුත්තඤ්හි **පාථෙය්‍යට්ඨකථායං** ''චන්දො උජුකං සණිකං ගච්ඡති, සූරියස්ස පන උජුකං ගමනං සීඝ''න්ති. ණ්වාදි **මොග්ගල්ලානෙ** පන ''රුසද්දෙ ඉ. ඔ අවාදෙසො. රවති ගජ්ජතීති රවි. ආදිච්චො''ති වුත්තං. **අභිධාන ටීකායඤ්ච** ''රවන්ති එතෙන සත්තා පභාවිතත්තාති රවී''ති වුත්තං. සසීති චන්දො. සො හි සසති තිණෙන පාණති ජීවතීති සසො, සසපණ්ඩිතො. සසධාතු පාණෙ අ. සසරූපලක්ඛණමෙත්ථ අත්ථීති සසීති වුච්චති. අතීතෙ හි සසරාජා බ්‍රාහ්මණවෙසෙන ආගන්ත්වා යාචකස්ස සක්කරඤ්ඤො අඞ්ගාරරාසිම්හි ලඞ්සිත්වා ජීවිතං පරිච්චජිත්වා කායං අදාසි. අථ පන සක්කො රාජා තස්ස සසපණ්ඩිතස්ස ජීවිතපරිච්චජිතස්ස ජීවිතදානගුණො සකලකප්පං පාකටො හොතූති පබ්බතං පීළෙත්වා පබ්බතරසං ආදාය චන්දමණ්ඩලෙ සසරූපලක්ඛණං ලිඛිත්වා ඨපෙසි. තස්මා චන්දො සසීති ලොකෙහි වොහරියති. තස්ස පන විත්ථාරො සසපණ්ඩිතජාතකෙ පස්සිත්වා ගහෙතබ්බො.

අථ වා සසති හිංසති උණ්හගුණන්ති සසීති වුච්චති. සසුධාතු හිංසායං ඊපච්චයො. මණ්ඩියති විභූසියති පරිච්ඡෙදකරණවසෙනාති මණ්ඩලං. මණ්ඩධාතු මඩිධාතු වා විභූසනෙ අලො. අථ වා මණ්ඩං විභූසනං පරිසමන්තතො ලාති ගණ්හාතීති මණ්ඩලං. මණ්ඩසද්දූපපද ලාධාතු ගහණෙ ක්වි. රවිනො මණ්ඩලං රවිමණ්ඩලං, සසිනො මණ්ඩලං සසිමණ්ඩලං, රවිමණ්ඩලඤ්ච සසිමණ්ඩලඤ්ච රවිසසිමණ්ඩලං, මණ්ඩලසද්දො රවිසද්දෙපි යොජෙතබ්බො. මණ්ඩලසද්දස්ස ද්වන්දපදතො සුයයමානත්තා. **පභුතී**තිආදි. සො හි ආද්‍යත්ථවාචකො අබ්‍යයනිපාතො. රවිසසිමණ්ඩලං පභුතිආදි යස්සාති රවිසසිමණ්ඩලප්පභුති, පාදචක්කලක්ඛණං ලබ්භති. ලක්ඛියති ලක්ඛිතබ්බං එතෙනාති ලක්ඛණං, පාදප්ප චත්තචක්කලක්ඛණං, රවිසසිමණ්ඩලප්පභුති ච තං ලක්ඛණඤ්චාති රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණං, තෙන උපචිත්තං අතිවිචිත්‍රං පාදං යස්ස සොති රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණොප චිත්තො, සුගතො. අථ වා උපචිත්තං අතිවිචිත්‍රං රවිසසි මණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණං පාදචක්කලක්ඛණං අස්සාති තථා, සුගතො. තං.

සුරනරපූජිතන්ති දෙවමනුස්සෙහි පූජිතබ්බං. සුරන්ති ඉස්සරිය කීළාදීහි දිබ්බන්තීති සුරා, දෙවා. සුරධාතු දිබ්බනෙ අ. අථ වා සුරති ඉසති දෙවිස්සරියං පාපුණාති විරොචති වාති සුරා, දෙවා. සුරධාතු ඉස්සරියදිත්තීසු අ. සුන්දරා රාවාවා එතෙසන්ති වා සුරා, දෙවා. බන්ධසන්තානං සකකම්මං වා නරන්ති නියන්තීති නරා, මනුස්සා. නරධාතු නයනෙ අ. සුරා ච නරා ච සුරනරා, තෙහි පූජිතබ්බොති සුරනර පූජිතො, සුගතො. තං. **සුගතන්ති** බුද්ධං. සො හි සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතොති වුච්චති. භගවතො හි වෙනෙය්‍යජනූපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොභනං. තථා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනප්පටි මණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිතඛලිතානුකඩ්ඪනනිප්පීළිනුක්කුටික කුටිලාකුටිලතාදි දොසරහිත මවහසිත රාජහංසඋසභ වාරණ මිගරාජගමනං කායගමනං. ඤාණගමනඤ්ච විපුල නිම්මල කරුණා සති වීරියාදි ගුණවිසෙස සහිත අභිනීහාරතො යාව මහාබොධි අනවජ්ජතාය සොභනමෙවාති.

අථ වා සයම්භූඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානන්තො ඤාණෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො, තථා ලොකසමුදයං පහානාභිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො, ලොකනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො, ලොකනිරොධගාමිනිප්පටිපදං භාවනාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො, සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතොතිආදිනා නයෙන අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. අථ වා සුන්දරං ඨානං සම්මාසම්බොධිං නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති සුගතො. යස්මා වා භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං වෙනෙය්‍යානං යථාරහං යුත්තමෙව ච ධම්මං භාසති, තස්මා සම්මා ගදතීති සුගතො දකාරස්ස තකාරං කත්වා. ඉති සොභන ගමනතාදීහි සුගතො, තං සුගතං. **ආදරන්ති** සක්කච්චං, ආදරනං ආදරො. ආපුබ්බ දරධාතු ආදරෙ ණ. තං ආදරං. **නමාමීති** අහං වන්දාමීති අත්ථොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සුචිපරිවාරිතං රාගාදිමල විසුද්ධාහි අරියසාවකාදිපරිසාහි පරික්ඛාරිතං කිලෙසමලවිසුද්ධං පරික්ඛාරවන්තං වා, සුරුචිරප්පභාහි සුට්ඨු කන්තිත සරීරනික්ඛන්තබ්‍යාමමත්තරංසීහි කරණභූතෙහි, රත්තං නිච්චං රඤ්ජිතබ්බකායං, සිරිවිසරාලයං පඤ්ඤාපුඤ්ඤසඞ්ඛාතලක්ඛිස මූහානං පතිට්ඨානං, ගුපිතමින්ද්‍රියෙහි ගුපිතබ්බෙහි සංවරිතබ්බෙහි ඡහි චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියෙහි, උපෙතං සමුපෙතං සමන්නාගතං, රවිසසිමණ්ඩලප්පභුතිලක්ඛණොපචිත්තං සූරියමණ්ඩලචන්දමණ්ඩලාදීහි පාදචක්කලක්ඛණෙහි අභිවිචිත්‍රපාදං, අභිවිචිත්‍රං සූරිය මණ්ඩලචන්දමණ්ඩලාදිං පාදචක්කලක්ඛණවන්තං වා, සුරනරපූජිතං දෙවමනුස්සෙහි පූජිතබ්බං, සුගතං බුද්ධං ආදරං සක්කච්චං අහං නමාමි වන්දාමීති.

සත්තරසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

18. මග්ගොළුම්පෙන මුහපටිඝාසාදිඋල්ලොලවීචිං,
සංසාරොඝං තරි තමභයං පාරපත්තං පජානං;
තාණං ලෙණං අසමසරණං එකතිත්ථං පතිට්ඨං,
පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං පරමසුඛදං ධම්මරාජං නමාමි.

18. එවං සත්තරසමගාථාය සුගතං වන්දිත්වා ඉදානි සංසාරොඝං තරිතාදීහි නවහි ගුණෙහි ථොමිත්වා වන්දිතුකාමො **මග්ගොළුම්පෙන**ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ම භ න ත ත ගණෙහි ච ගරුද්වයෙන ච රචිතත්තා සත්තරසක්ඛරෙහි යුත්තා මන්දක්කන්තාගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘මන්දක්කන්තා ම භ න තත ගා ගො යුගුත්වස්ස කෙහී’’ති. තස්සා පනායමත්ථො. යස්සං පටිපාදං යුගුත්වස්සකෙහි චතු ඡ සත්තයතීහි ම භ න ත ත ගා මගණ භගණ නගණ තගණ තගණ ගරු ච ගො ගරු ච වෙ යුත්තා, මන්දක්කන්තාගාථානාමාති. යුගුත්වස්සකෙහීති එත්ථ ච යුගසද්දස්ස මග්ගඵලචතුබ්බිධපුරිසයුගළවාචකත්තා යුගසද්දො චතුසඞ්ඛ්‍යාවාචකො, උතූනං හෙමන්තසිසිර වස්සන්ත ගිම්භ වස්සාන සරද උතුවසෙන ඡබ්බිධත්තා උතුසද්දො ඡසඞ්ඛ්‍යාවාචකො. අස්සසද්දො සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති වෙදිතබ්බො . **ඡප්පච්චයටීකාදීසු** හි ‘‘අස්සසද්දස්ස සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකභාවො වුත්තො’’ති.

තත්ථ පන යො ධම්මරාජා මුහපටිඝාසාදිඋල්ලොලවීචිං සංසාරොඝං මග්ගොළුම්පෙන තරි, අභයං පාරපත්තං පජානං තාණං ලෙණං අසමසරණං එකතිත්ථං පතිට්ඨං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං පරමසුඛදං තං ධම්මරාජං අහං නමාමීති සම්බන්ධො. එතිස්සං පන අත්ථක්කමෙන වණ්ණයිස්සාමි. **මුහපටිඝාසාදි උල්ලොලවීචින්ති** මොහදොසතණ්හාදිසඞ්ඛාතං මහාතරඞ්ග බුද්දදළූමිකං. මුය්හන්ති එතෙන සම්පයුත්තධම්මා, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙවෙතන්ති මුහො, මොහො. මුහධාතු වෙචිත්තෙ ණ. පටිහඤ්ඤන්ති සම්පයුත්තධම්මා, සයං වා පටිහඤ්ඤති පටිහඤ්ඤනමත්තමෙවෙතන්ති පටිඝො, දොසො. පටිපුබ්බ හනධාතු හිංසාගතීසු අ. හනස්ස ඝො. අසනං ඉච්ඡනං ආසා, ඉසති ඉච්ඡතීති වා ආසා, තණ්හා. ඉසුධාතු ඉච්ඡායං අ. ඉස්ස ආ. මුහො ච පටිඝො ච ආසා ච මුහපටිඝාසා, තෙ ආදි යෙසන්තෙති මුහපටිඝාසාදි, ලොභාදිකිලෙසා ලබ්භන්ති. එත්ථ ච ආදිසද්දෙන මාන දිට්ඨි විචිකිච්ඡා ථීන උද්ධච්ච අහිරික අනොත්තප්පකිලෙසෙ ච අකුසලචිත්තුප්පාදෙ ච සඞ්ගණ්හාති. උද්ධං උදකං ලොලති ආකුලෙතීති උල්ලොලො, මහාතරඞ්ගො. උපුබ්බලොල ධාතු උම්මාදනෙ ණ. තීරං උලති ගච්ඡතීති වා උල්ලොලො. උලධාතු ගතියං ඔලපච්චයො. විම්හයං විචිත්තං විනොතීති වීචි, බුද්දකළූමි. විපුබ්බ චිධාතු චයෙ ක්වි. උල්ලොලො ච වීචි ච උල්ලොලවීචි. කෙසුචි පොත්ථකෙසු ච කුල්ලොලවීචින්තිපාඨො දිස්සති. න සො යුජ්ජති, කස්මා, කුල්ලසද්දස්ස උළුම්පත්ථවාචකත්තා. උල්ලොලසද්දොයෙව හි මහාතරඞ්ගත්ථ වාචකො හොතීති. වුත්තඤ්හි **අභිධානප්පදීපිකායං** ‘‘උල්ලොලො තු ච කල්ලොලො, මහාවීචිසු කථ්‍යතෙ’’ති.

මූලපණ්ණාසට්ඨකථායඤ්ච ‘‘කුල්ලො නාම තරණත්ථාය කලාපං කත්වා බන්ධො. පත්ථරිත්වා බද්ධා පන පදරචාටි ආදයො උළුම්පො’’ති වුත්තො. මුහපටිසාසාදිඑව උල්ලොලවීචි. සා අස්මිං සංසාරොඝෙ අත්ථීති මුහපටිසාසාදිඋල්ලොලවීචි. සමාසන්තතද්ධිතායං. පීතිසුඛං, මහාසන්නං, රත්තිදිවන්ත්‍යාදීසු විය. එවං පනෙත්ථ වචනත්ථො ඤාතබ්බො. පීති ච සුඛඤ්ච පීතිසුඛං, තං අස්ස ඣානස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතීති පීතිසුඛං, ඣානං. මහන්තං ආසනං මහාසනං, තස්ස භාවො මහාසන්නං. රත්ති ච දිවා ච රත්තිදිවං. රත්තිදිවං කතං රත්තිදිවන්ති. අථ වා උල්ලොලවීචි විය මුහපටිසාසාදි උල්ලොලවීචි, සංසාරොඝං ලබ්භති. උපමා බහුබ්බීහිසමාසොයං. යථා පන මහාසමුද්දෙ භායිතබ්බා මහාතරඞ්ගඌමිවෙගාදයො ච සංසුමාර තිමි තිපිඞ්ගලාදි මච්ඡමකාරාදයො ච ඔකිණ්ණා හොන්ති, එවං මොහාදිකිලෙසා ච අකුසලචිත්තුප්පාදා ච තෙහි නිබ්බත්තා භයානකා බහු ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණදුක්ඛාදයො ච බන්ධාදයො ච ඔකිණ්ණා හොන්තීති වුත්තං හොති. **සංසාරොඝන්**ති සංසාරසඞ්ඛාතං ඔඝං සමුද්දජලප්පවාහං. සංපුනප්පුනං අබ්බොච්ඡින්නං වා සරති ගච්ඡති පවත්තතීති සංසාරො. සංපුබ්බසරධාතු ගතියං ණ. ඛන්ධධාතුආයත නානං අබ්බොච්ඡින්නං පවත්තතීති අත්ථො. තෙන වුත්තං **අට්ඨකථාසු** –

> ‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති.

සත්තෙ ඔත්ථරිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වා හෙට්ඨා හනති හරතීති ඔඝො, ජලප්පවාහො. අවපුබ්බ හනධාතු හරණෙ ණ. හනස්ස ඝො. අවසද්දො ඔත්ථරණත්ථො. අත්තනි පතිතෙ සත්තෙ හෙට්ඨා කත්වා හනෙති ඔසීදාපෙතීති වා ඔඝො, ජලප්පවාහො. අවපුබ්බ හනධාතු ඔසීදාපනෙ ණ. අවසද්දො හෙට්ඨාභාගත්ථො. ඔඝො වියාති ඔඝො, සංසාරො. අථ වා සත්තසඞ්ඛාරෙ ඔත්ථරිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා වට්ටස්මිං හනති හරතීති ඔඝො, ඔහනෙති ඔසීදාපෙති වට්ටස්මිං සත්තසඞ්ඛාරෙති වා ඔඝො, රාගාදි කිලෙසා ලබ්භන්ති. සංසාරොඑව ඔඝො සංසාරොඝො, තං සංසාරොඝං.

මග්ගොළුම්පෙනාති එත්ථ මග්ගඋළුම්පෙනාති පදච්ඡෙදො. අට්ඨමග්ගඞ්ගසඞ්ඛාතෙන කුල්ලෙනාති අත්ථො. එත්ථ ච මග්ගො වුච්චති අට්ඨඞ්ගිකමග්ගො. මග්ගන්ති ගච්ඡන්ති බුද්ධා ච අරියසාවකා ච අගතං දිසං නිබ්බානන්ති මග්ගො. අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. මග්ගධාතු ගතියං අ. වුත්තඤ්හි **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** ‘‘එතෙන මග්ගෙන බුද්ධා ච සාවකා ච අගතං දිසං නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති. අථ වා නිබ්බානං මග්ගති ගවෙසතීති මග්ගො, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියති ගවෙසියතීති වා මග්ගො, අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. ඤාණෙන දස්සියතීති අත්ථො. මග්ගධාතු ගවෙසනෙ අ. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවග්ගසංයුත්තට්ඨකථායං** ‘‘මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො, නිබ්බානං මග්ගනට්ඨෙන නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනියට්ඨෙන වා’’ති. අථ වා මග්ගියති පටිපජ්ජියතීති මග්ගො, නිබ්බානත්ථිකෙහි අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො පටිපජ්ජියතීති අත්ථො. උළු වුච්චති උදකං, තතො පාති රක්ඛතීති උළුපො, සොයෙව නිග්ගහිතාගමවසෙන උළුම්පො, කුල්ලො. උළුසද්දූපපදපාධාතු රක්ඛනෙ ක්වි. මග්ගොඑව උළුම්පො මග්ගොළුම්පො, මග්ගසඞ්ඛාතො වා උළුම්පො තථා, මග්ගසදිසො වා උළුම්පො තථා, මග්ගො විය වා උළුම්පො තථා, මග්ගො ච උළුම්පො ච මග්ගොළුම්පො. අථ වා උළුම්පොඑව මග්ගො මග්ගොළුම්පො, උළුම්පසඞ්ඛාතො වා මග්ගො තථා, උළුම්ප සදිසො වා මග්ගො තථා, උළුම්පො විය වා මග්ගො තථා, උළුම්පො ච මග්ගො ච මග්ගොළුම්පොති එවං රූපකසදිසඋපමා සමුපෙක්ඛත්ථවසෙන ච පරපක්ඛ සකපක්ඛත්ථවසෙන ච වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙන මග්ගොළුම්පෙන. **තරී**ති අතරි. ධම්මරාජා හි අට්ඨමග්ගඞ්ගනාවාය සංසාරොඝං තරිත්වා නිබ්බානතීරං පාපුණාති. අතීතා බුද්ධා පාපුණිංසු. අනාගතා බුද්ධා පාපුණිස්සන්තීති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්හි **මහාවග්ගසංයුත්තෙ**

> ‘‘එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී,
> මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
> එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
> තරිස්සන්තියෙව තරන්ති ඔඝ’’න්ති; **බුද්ධවංසෙ** ච

> ‘‘සංසාරසොතං ඡින්දිත්වා, විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ;
> ධම්මනාවං සමාරුය්හ, තාරෙමි ජනතං බහු’’න්ති.

අභයන්ති ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණභයාදීනං අභාවතො නිබ්භයං. සො හි භගවා නත්ථි භයං එතස්සාති අභයොති වුච්චති. අථ වා අභයන්ති ඛෙමං. තඤ්හි නිබ්බානං නත්ථි ජාතිආදිභයං එත්ථාති අභයන්ති වුච්චති. එතස්මිං පන දුතියවිකප්පෙ තං පදං පාරන්තිපදෙ විසෙසනං. **පාරපත්තන්**ති එත්ථ පාරන්ති සංසාරවට්ටස්ස පරතීරට්ඨෙන වුච්චති නිබ්බානං. තඤ්හි උදකං පාති රක්ඛතීති පාරං, සමුද්දපාරං. පාධාතු රක්ඛනෙ අරො. අථ වා පාරෙති සමත්ථෙති තරඞ්ගාදයො වාරෙතුන්ති පාරං. පාරධාතු සමත්ථියං අ. පාරං වියාති පාරන්ති වුච්චති. නීතත්ථෙන පන එවං වචනත්ථො ඤාතබ්බො. ජාති භයාදිං පාති රක්ඛති එත්ථාති පාරං, පාරෙති සමත්ථෙති එත්ථ වා ජාතිභයාදයො වාරෙතුන්ති පාරං, නිබ්බානං. තං පජ්ජිත්ථ අධිගමිත්ථාති පාරපත්තො, ධම්මරාජා. පාරසද්දූපපද පදධාතු ගතියං ත. අථ වා මුත්තො මොචෙය්‍යන්තිආදිනා නයෙන පවත්තස්ස මහාභිනීහාරස්ස සකලස්ස සංසාරදුක්ඛස්ස වා සබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිගුණානං වා පාරං පරියන්තං පත්තො ගතොති පාරපත්තො, ධම්මරාජා. පාරසද්දො හි පරියන්ත වාචකො. තං පාරපත්තං. **පජානන්**ති සබ්බසත්තානං. තෙහි කම්මකිලෙසෙහි පකාරෙන ජනියති නිබ්බත්තියතීති පජාති වුච්චන්ති. තෙසං පජානං.

තාණන්ති තායනට්ඨෙන තාණං. සත්තානං සංසාර භයතො තායති රක්ඛතීති තාණො, ධම්මරාජා. තාධාතු රක්ඛනෙ යු. අථ වා තාණන්ති සත්තානං සංසාරවට්ටදුක්ඛතො පරිපාලනට්ඨෙන තාණං. සො හි ධම්මරාජා සත්තානං සංසාරවට්ටදුක්ඛතො ධම්මදෙසනාය මග්ග ඵලනිබ්බානසුඛං දදන්තො තායති පාලෙතීති තාණොති වුච්චති. තං තාණං. **ලෙණන්**ති නිලීයනට්ඨෙන ලෙණං, ජාතිභයාදීහි පීළිතෙහි සත්තෙහි ලීයන්ති නිලීයන්ති එත්ථාති ලෙණො, ධම්මරාජා. ලීධාතු නිලීයනෙ යු. අථ වා ලෙණන්ති සංසාරභයං පස්සන්තෙහි නිලීයනට්ඨෙන ලෙණං. සො හි ධම්මරාජා සංසාරනිස්සරණත්ථිකෙහි ලීයන්ති නිලීයන්ති එත්ථාති ලෙණොති වුච්චති. තං ලෙණං. ධම්මරාජා හි සංසාරභයෙහි පීළිතානං සබ්බසත්තානං තාණං ලෙණං සරණං පරායනං ඨානං හොතීති වුත්තං හොති.

අසමසරණන්ති සබ්බසත්තානං අසදිසඅවස්සයනං, නත්ථි එතස්ස සමො සදිසො සීලාදිගුණෙනාති අසමො, ධම්මරාජා. සරති ගච්ඡති අවස්සයති එත්ථාති සරණො, ධම්මරාජා. සරධාතු ගතිම්හි යු. අසමො අසදිසො හුත්වා සරණොති අසමසරණො, ධම්මරාජා. සම්භාව නාකම්මධාරයසමාසොයං. ධම්මරාජා හි සබ්බසම්පත්තිසුඛානං දායකත්තා සබ්බසත්තානං අනඤ්ඤසාධාරණං අසමං සරණං අවස්සයනං පරායනං හොතීති අත්ථො. තං අසමසරණං. **එකතිත්ථන්**ති නිබ්බානපාරගමනානං එකතිත්ථභූතං. තරන්ති උත්තරන්ති එත්ථ එතෙන වා නජ්ජසමුද්දාදින්ති තිත්ථං. නජ්ජසමුද්දාදීනං පාරිමතීරගමනත්ථං ඔතරණට්ඨානං ලබ්භති. තරධාතු ඔතරණෙ ථ. රස්ස තො, ඉකාරාගමො. මනුස්සානං එකං තිත්ථං එකතිත්ථං, තං වියාති එකතිත්ථො, ධම්මරාජා. යථා හි තිත්ථෙන නජ්ජාදිං තරන්තා මනුස්සා පාරිමතීරං සුඛං පාපුණන්ති, න අතිත්ථෙන, එවං සෙට්ඨභූතෙන බුද්ධතිත්ථෙන සංසාරොඝං තරන්තා වෙනෙය්‍යසත්තා නිබ්බානපාරං සුඛං පාපුණන්ති, න අතිත්ථෙන අඤ්ඤතිත්ථියෙන, තස්මා ධම්මරාජං එකතිත්ථොති ථොමෙති. නීතත්ථෙන පන එකො සෙට්ඨො හුත්වා නිබ්බානපාරං තරන්ති උත්තරන්ති එත්ථාති එක තිත්ථො, ධම්මරාජා. ඛෙමං නිබ්බානපාරං තරිතුකාමා වෙනෙය්‍යසත්තා එත්ථ බුද්ධතිත්ථෙ දෙසිතධම්මං සුත්වා දෙසිතධම්මානුරූපං පටිපජ්ජිත්වා සංසාරොඝං අට්ඨමග්ගඞ්ගනාවාය ඵින්දිත්වා ඛෙමං නිබ්බානපාරං සුඛං තරන්ති, ඉතිතස්මා එත්ථාතිපදෙන නිද්දිට්ඨො සො බුද්ධො සබ්බසත්තානං එකො සෙට්ඨො තිත්ථො නාම. න අඤ්ඤතිත්ථියා එකතිත්ථා නාම හොන්තීති අත්ථො. තං එකතිත්ථං.

පතිට්ඨන්ති සබ්බසත්තානං මහාදීපං විය පතිට්ඨං ආධාරභූතං. පටිසරණං ලෙණං පරායනන්ති අත්ථො. පතිට්ඨහන්ති එත්ථාති පතිට්ඨො, ධම්මරාජා. පතිපුබ්බඨාධාතු ගතිනිවත්තිම්හි අ. ධම්මරාජා හි සබ්බසුඛත්ථිකානං සත්තානං මහාදීපො විය පතිට්ඨො පටිසරණො ලෙණො පරායනො හොතීති අත්ථො, තං පතිට්ඨං. **පුඤ්ඤක්ඛෙත්තන්**ති නිබ්බානසුඛත්ථිකානං පුඤ්ඤබීජස්ස ඛෙත්තභූතං. පුඤ්ඤත්ථිකානං පුඤ්ඤබීජස්ස වපනට්ඨානං ඛෙත්තභූතං වා, අත්තනො කාරකං පවති සොධෙතීති පුඤ්ඤං, කුසලං. පුධාතු සොධනෙ ණ්‍යො. අථ වා පරං පුජ්ජභාවං ජනෙතීති පුඤ්ඤං, සදා පූජිතං වා ජනෙතීති පුඤ්ඤං, කුසලං. පූජසද්දූපපද ජනධාතු ණ්‍යො. නිරුත්තිනයෙන සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අවසෙසං අපුඤ්ඤං පුනාති සොධෙතීති වා පුඤ්ඤං, කුසලං. පුධාතු සොධනෙ ණ්‍යො. ඛිත්තං වුත්තං බීජං තායති රක්ඛතීති ඛෙත්තං, කෙදාරාදි. ඛිපසද්දූපපද තාධාතු රක්ඛනෙ ක්වි. බීජානි වපන්තානං මනුස්සානං මහප්ඵලභාවකරණෙන බීජං රක්ඛතීති අත්ථො. අථ වා ඛිපන්ති වපන්ති එත්ථ බීජානීති ඛෙත්තං. ඛිපධාතු පෙරණෙ ඛෙපෙ වා ත. ඛෙත්තං වියාති ඛෙත්තො. ධම්මරාජා. නීතත්ථෙන පන පුඤ්ඤබීජානි වපන්තානං සත්තානං මහප්ඵල භාවකරණෙන ඛිත්තං වුත්තං පුඤ්ඤබීජං තායති රක්ඛතීති ඛෙත්තො. අථ වා නිබ්බානත්ථිකෙහි පුඤ්ඤබීජානි ඛිපියන්ති වපියන්ති එත්ථාති ඛෙත්තො. ධම්මරාජාති කාතබ්බො. පුඤ්ඤානං ඛෙත්තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තො, ධම්මරාජා. යථා හි රඤ්ඤො වා අමච්චාදීනං වා සාලීනං වා යවානං වා විරූහනට්ඨානං රඤ්ඤො වා අමච්චාදීනං වා සාලිඛෙත්තං යවඛෙත්තන්ති වුච්චති. එවං ධම්මරාජා සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤමහබ්බලභාවකරණෙන පුඤ්ඤානං විරූහ නට්ඨානං ධම්මරාජං නිස්සාය සත්තලොකස්ස නානාප්පකාරහිත සුඛසංවත්තනිකානි පුඤ්ඤානි විරූහන්ති, තස්මා ධම්මරාජා පුඤ්ඤක්ඛෙත්තන්ති අභිත්ථවිතොති වුත්තං හොති. තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං.

පරමසුඛදන්ති උත්තමං නිබ්බානසුඛං දදමානං. වුත්තඤ්හි ''නිබ්බානං පරමං සුඛ''න්ති. එත්ථ ච පරමසද්දො උත්තමත්ථවාචකො අනිප්ඵන්නපාටි පදිකො. අථ වා පරං අතිරෙකං අරියෙහි මානිතබ්බන්ති පරමං, නිබ්බානං. පරපුබ්බමාධාතු මානෙ අ. පකාරෙන අරියෙහි රමියති එත්ථාති වා පරමං, නිබ්බානං. පපුබ්බරමුධාතු රමනෙ ණ. **අභිධානටීකායං** පන ''පරං පච්චනීකං මාරෙතීති පරමං. පකට්ඨභාවෙ රමතීති පරමං. ණො''ති වුත්තං. තස්ස සුඛං පරමසුඛං. පරමං උත්තමං වා සුඛං පරමසුඛං. තං දදාතීති පරමසුඛදො, ධම්මරාජා. පරමසුඛසද්දූපපද දාධාතු දානෙ ක්වි. ධම්මරාජා පන වෙනෙය්‍යසත්තානං ධම්මදෙසනාය ච චතුපච්චයප්පටිග්ගහණෙන ච නිබ්බානසුඛං දෙතීති වුත්තං හොති. තං පරමසුඛදං. **ධම්මරාජන්**ති බුද්ධං. සො හි ලොකිය ලොකුත්තරධම්මෙහි දෙවමනුස්සානං රඤ්ජෙති තොසෙතීති ධම්මරාජාති. අථ වා පාරමීධම්මෙනෙව බුද්ධත්තං පත්වා රාජා ජාතොති ධම්මරාජාති. පාරමීධම්මෙනෙව ජාතො වා රාජාති ධම්මරාජාති ච වුච්චති. තං ධම්මරාජං අහං නමාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. යො ධම්මරාජා මුහ පටිසාසාදිඋල්ලොලවීචිං මොහදොසතණ්හාදිසඞ්ඛාතං මහාතරඞ්ග බුද්දකලූමිකං, සංසාරොඝං සංසාරසඞ්ඛාතං ඔඝං සමුද්දජලප්පවාහං . මග්ගොළුම්පෙන අට්ඨමග්ගඞ්ගසඞ්ඛාතෙන කුල්ලෙන තරි අතරිං, අභයං ඛෙමං, ජාතිආදීනං අභාවතො නිබ්භයං වා, පාරපත්තං නිබ්බානපාරං පත්තං අධිගතං, පජානං සබ්බ සත්තානං, තාණං තායනට්ඨෙන තාණං රක්ඛණං. ලෙණං නිලීයනට්ඨෙන ලෙණං නිලීයනං, අසමසරණං සබ්බසත්තානං අසදිසඅවස්සයනං, එකතිත්ථං නිබ්බානපාරගමනානං එකතිත්ථ භූතං, පතිට්ඨං සබ්බසත්තානං මහාදීපං විය පතිට්ඨං ආධාරභූතං, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං නිබ්බානසුඛත්ථිකානං පුඤ්ඤබීජස්ස ඛෙත්තභූතං, පුඤ්ඤත්ථිකානං පුඤ්ඤබීජස්ස වපනට්ඨානං ඛෙත්තභූතං වා, පරමසුඛං උත්තමං නිබ්බානසුඛං දදමානං,

ධම්මරාජං බුද්ධං ලොකියලොකුත්තර ධම්මෙහි පජානං රඤ්ජාපනං වා, පාරමීධම්මෙනෙව බුද්ධභාවං ජාතං බුද්ධං වා, අහං තීහි ද්වාරෙහි නමාමීති.

අට්ඨාරසමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

19. කණ්ඩම්බංමූලෙ පරහිතකරො යො මුනින්දො නිසින්නො;
අච්ඡෙරං සීඝං නයනසුභගං ආකුලණ්ණග්ගිජාලං;
දුජ්ජාලද්ධංසං මුනිභිජහිතං පාටිහෙරං අකාසි;
වන්දෙ තං සෙට්ඨං පරමරතිජං ඉද්ධිධම්මෙහුපෙතං.

19. එවං අට්ඨාරසමගාථාය ධම්මරාජං වන්දිත්වා ඉදානි සාවත්ථියං කණ්ඩම්බමූලෙ ඉද්ධිපාටිහෙරාදීහි ගුණෙහි මුනින්දස්ස ථොමෙත්වා වන්දිතුකාමො **කණ්ඩම්බංමූලෙ**ත්‍යාදි ගාථමාහ. අයං පන මතනයයගණෙහි ච පඤ්ච යති ඡයති සත්තය තීහි ච රචිතත්තා අට්ඨාරසක්ඛරෙහි යුත්තා කුසුමිතලතා වෙල්ලිතාගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''මො තො නො යො යා කුසුමිතලතා වෙල්ලිතාක්ඛුත්විසීහී''ති. අයං පනෙත්ථ යොජනා. යස්සං පටිපාදං අක්ඛුත්විසීහි පඤ්චයති ඡයති සත්තයතීහි මොගණො ච තොගණො ච නොගණො ච යොගණො ච යා යගණද්වයඤ්ච චෙ යුත්තා , සා ගාථා කුසුමිතලතා වෙල්ලිතා කුසුමිතලතා වෙල්ලිතා ගාථා නාමාති. එත්ථ ච අක්ඛසද්දස්ස පඤ්චින්ද්‍රියවාචකත්තා අක්ඛසද්දො පඤ්චසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති වෙදිතබ්බො. උතූනං හෙමන්තසිසිරවස්සන්තගිම්හවස්සානසරදවසෙන ඡබ්බිධත්තා උතුසද්දො ඡසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති. ඉසිසද්දො විපස්සීආදීනං බුද්ධානං සත්තවිධත්තා සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති වෙදිතබ්බොති.

තත්ථ පන පරහිතකරො යො මුනින්දො කණ්ඩම්බමූලෙ නිසින්නො පාටිහෙරං සීඝං අකාසි, තං මුනින්දං අහං වන්දෙ වන්දාමීති සම්බන්ධො. අත්ථක්කමෙන පනෙත්ථ වණ්ණයිස්සාමි. **පරහිතකරො**ති අත්තනා පරෙසං සබ්බසත්තානං හිතං අත්ථං කරොන්තො. හිනොති වඩ්ඪති සුඛං එතෙනාති හිතං, අත්ථං පයොජනං වා. හිධාතු වඩ්ඪනෙ ත. තංසමඞ්ගිනො ලොකියලොකුත්තරසුඛං වඩ්ඪතීති අත්ථො. පරෙසං හිතං පරහිතං, තං කරොතීති පරහිතකරො, මුනින්දො. සො හි දීපඞ්කරස්ස භගවතො පාදමූලෙ ලද්ධබ්‍යාකරණතො පට්ඨාය අත්තනො සුඛං පජහන්තො සත්තලොකස්ස හිතසුඛත්ථාය කප්පසත සහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සමතිංසපාරමියො පඤ්චමහාපරිච්චාගෙ ච කරොන්තො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධභාවං පත්තකාලෙ ච පඤ්චචත්තාලීසවස්සානි ධම්ම දෙසනාය සත්තලොකස්ස ලොකියලොකුත්තරහිත සුඛං කරොතීති පරහිතකරොති ථොමෙති. **යොති** යො යාදිසො. **මුනින්දොති** බුද්ධො. සො හි අගාරිය මුනි, අනගාරියමුනි, සෙක්ඛමුනි, අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකමුනිවසෙන පඤ්චන්නං මුනීනං ඉන්දොති මුනින්දොති වුච්චති. **කණ්ඩම්බමූලෙ**ති එත්ථ කණ්ඩඅම්බමූලෙති පදච්ඡෙදො. ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං බින්දාගමො. කණ්ඩනාමිකෙන පසෙනදිකොසලරඤ්ඤො උය්‍යානපාලෙන රොපිතස්ස සෙතම්බරුක්ඛස්ස සමීපෙති අත්ථො. එත්ථ ච කණ්ඩන්ති තස්සෙව නාමං. අථ වා කං වුච්චති සුඛං, තං ඩෙති ගච්ඡති පාපුණාතීති කණ්ඩො, උය්‍යානපාලො. කංසද්දූපපදඩි ධාතු ගතියං ණ. කං වුච්චති වා උදකං, තං රුක්ඛෙසු සිඤ්චනං ටිනාති ජානාතීති කණ්ඩො, උය්‍යානපාලො උය්‍යාන නායකො වා. ඵලකාමෙහි ජනෙහි අමියති ගමීයතීති අම්බො, සෙතම්බරුක්ඛො. අමධාතු ගතියං බො. කණ්ඩනාමිකෙන උය්‍යානපාලෙන රොපිතො අම්බො කණ්ඩම්බො, තස්ස මූලං සමීපන්ති කණ්ඩම්බමූලං, තස්මිං කණ්ඩම්බමූලෙ.

නිසින්නොති වසමානො. විම්හාපනියට්ඨෙන **අච්ඡෙරං**. අයඤ්හි අච්ඡෙරසද්දො විම්හයත්ථවාචකො අනිප්ඵන්නපාටි පදිකො. අථ වා ආභුසො විම්හයො චරති පවත්තතීති අච්ඡෙරං, පාටිහෙරං. ආපුබ්බ චරධාතු ගතියං අ. චරධාතුස්සච්ඡෙරාදෙසො. ආකාරස්ස රස්සො. අන්ධස්ස පබ්බතාරොහනං විය නිච්චං න චරති න පවත්තතීති අච්ඡෙරං, පාටිහෙරං. නපුබ්බ චරධාතු ගතියං අ. යථා හි අන්ධස්ස පබ්බාතාරොහනං නිච්චං න හොති, කදාචියෙව හොති, එවමෙව භගවතො පාටිහාරියං නිච්චං න හොති, කදාචියෙව හොති. තස්මා තං අච්ඡෙරන්ති වුච්චති. තෙන වුත්තං **නෙත්තිඅට්ඨකථායං** ''යං අභිණ්හං න පවත්තති, තං අච්ඡරිය''න්ති. අථ වා අච්ඡරං පහරිතුං යොග්ගන්ති අච්ඡරියං. යොග්ගතද්ධිතෙ ණියපච්චයො. අච්ඡරියන්ති හි වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං ඉයසද්දලොපෙන අච්ඡෙරන්ති වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං **සීලක්ඛන්ධවග්ගට්ඨකථායං** ''අන්ධස්ස පබ්බතාරොහනං විය නිච්චං න හොතීති අච්ඡරියං. අයං තාව සද්දනයො. අයං පන අට්ඨකථානයො, අච්ඡරායොග්ගන්ති අච්ඡරියං, අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තන්ති අත්ථො''ති. **නයනසුභගන්ති** දෙවමනුස්සානං පසාදචක්ඛුස්ස සොභනපත්තං. සමවිසමං දස්සෙන්තං අත්තභාවං නෙතීති නයනං, පසාදචක්ඛු. නීධාතු නයෙ යු. තස්ස සුභං සොභනං ගච්ඡතීති නයනසුභගං, පාටිහෙරං. නයනසුභ සද්දූපපදගමුධාතු ගතියං ක්වි. තං නයනසුභගං.

ආකුලණ්ණග්ගිජාලන්ති එත්ථ ආකුලඅණ්ණඅග්ගිජාලන්ති පදච්ඡෙදො. පරිකිණ්ණ උදකධාර අග්ගිසිඛාවන්තං. අථ වා පරිසමන්තතො කුලං පකිණ්ණං අඤ්ඤමඤ්ඤමිස්සකං යමකං යමකං උදකජාලඅග්ගිජාලවන්තන්ති අත්ථො. ආභුසො කුලති උදකග්ගිජාලං අඤ්ඤමඤ්ඤමිස්සකං කරොතීති ආකුලං, උදකග්ගිජාලං. ආපුබ්බකුලධාතු කරණෙ අ. ආභුසං කුලති බන්ධති අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති වා ආකුලං. අථ වා ආසමන්තතො කුලති යමකං යමකං උදකග්ගිජාලං පවත්තතීති ආකුලං, උදකග්ගිජාලං. උදකජාලං අග්ගිජාලෙන අග්ගිජාලඤ්ච උදකජාලෙන සම්මිස්සො හොතීති අත්ථො. අනන්ති ජීවන්ති එතෙන සත්තාති අණ්ණං, උදකං. අනධාතු ජීවායං අ. නස්ස ණො. තස්ස ද්විත්තං. ද්විභාවො වා. අථ වා අරති ගච්ඡති තං තං ඨානන්ති අණ්ණං. අරධාතු ගතිම්හිතො. තස්ස අන්නාදෙසො, ධාත්වන්තලොපො,

න්නස්ස ණ්ණත්තං. අණ්ණස්ස ධාරං අණ්ණං. උත්තරපදලොපෙන. කුටිලභාවෙන අජති ගච්ඡතීති අග්ගි, අජධාතු ගතියං ඉ. ජස්ස ග්ගො. ජලති දිබ්බතීති ජාලං, සිඛං. ජලධාතු දිත්තියං ණ. අග්ගිනො ජාලං අග්ගිජාලං. අණ්ණඤ්ච අග්ගිජාලඤ්ච අණ්ණග්ගිජාලං, ආකුලං පරිකිණ්ණං අණ්ණග්ගිජාලං අස්සාති ආකුලණ්ණග්ගිජාලං, යමක පාටිහෙරං ලබ්භති. තං ආකුලණ්ණග්ගිජාලං.

දුජ්ජාලද්ධංසන්ති දුට්ඨු දිට්ඨිවාදසඞ්ඛාතජාලං විද්ධංසිතං. දුට්ඨු ජලති බන්ධති සංසාරවට්ටෙති දුජ්ජාලං, දිට්ඨිවාදජාලං. තිත්ථිය වාදො හි නත්ථි දින්නන්තිආදිනයපවත්තො සංසාරතො නිස්සරිතුමප්පදානවසෙන ජාලසදිසත්තා දුජ්ජාලන්ති අත්ථො. දුපුබ්බ ජලධාතු බන්ධනෙ ණො. තං ධංසති විද්ධංසතීති දුජ්ජාලද්ධංසං, යමකපාටිහාරියං. **මුනිහිජහිත**න්ති මුනිහි අජහිතන්ති පදච්ඡෙදො. තත්ථ මුනිහීති සබ්බසම්මාසම්බුද්ධෙහි. තෙ හි මොනං වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤාණං, තං එතෙසං අත්ථීති මුනීති වුච්චන්ති. කායමොනෙය්‍යා වචීමොනෙය්‍ය මනොමොනෙය්‍යං එතෙසං අත්ථීති වා මුනි. අස්සත්ථීතද්ධිතෙ ණීපච්චයො. අථ වා ඉධලොක පරලොකං අත්තහිත පරහිතං හිතාහිතඤ්ච මුනන්ති ජානන්තීති මුනීති වුච්චන්ති. තෙහි මුනීහි.

අජහිතන්ති අවිජහිතං අපරිච්චත්තං වා, හාතබ්බං වජ්ජිතබ්බන්ති ජහිතං. හාධාතු වාගෙ ත. න ජහිතං අජහිතං, පාටිහෙරං. තං අජහිතං. හගවතො හි සාවත්ථිනගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ කණ්ඩම්බරුක්ඛමූලෙ කතං පාටිහාරියඤ්ච හගවා පන තස්මිං පාටිහාරියාවසානෙ තාවතිංසපුරං ගතො, තස්මිං පාරිඡත්තකමූලම්හි පණ්ඩුකම්බලනාමකෙ සිලාසනෙ සන්නිසින්නො දෙවානං අභිධම්මකථාය දෙසනා ච සබ්බසම්මාසම්බුද්ධෙහි අවිජහිතා ධම්මතායෙව හොතීති වුත්තං හොති. **බුද්ධවංසට්ඨකථායඤ්හි** සමතිංසධම්මතාපකාසනෙ සාවත්ථි නගරද්වාරෙ යමකපාටිහාරියකරණං. තාවතිංසෙ හවනෙ අභිධම්මදෙසනාති ධම්මතාභාවෙන වුත්තං. තස්මා පාටිහෙරං මුනිහිජහිතන්ති ථොමෙති.

පාටිහෙරන්ති පච්චනීකපටිහරණවසෙන පාටිහාරියං, පටිපක්ඛෙ තිත්ථියෙ මද්දිත්වා හිනොති පවත්තතීති පාටිහෙරං. පටිපුබ්බහිධාතු ගතියං ණො. හිස්ස හෙරණිදෙසො. අථ වා හගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛෙ තිත්ථියෙ හරති අපනෙතීති පාටිහෙරං, ඉද්ධිවිධඤාණං. පටිපුබ්බහරධාතු අපනයනෙ ණො. පටිහරති අපනෙති සත්තානං දිට්ඨිමානොපගතානි චිත්තානීති වා පාටිහෙරං. අප්පසන්නානං පසාදං ආහරතීති වා පාටිහෙරං. සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පටිපච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති වා පාටිහෙරං. පටීති හි අයංසද්දො පච්ඡාති එතස්ස අත්ථං බොධෙති. තස්මිං පටිපවිට්ඨම්හි අඤ්ඤො ආගච්ඡි බ්‍රාහ්මණොතිආදීසු විය. අථ වා පටිපුනප්පුනං උදකග්ගිජාලං අබ්බොච්ඡින්නං යමකං යමකං හුත්වා හරති පවත්තතීති පාටිහෙරං, යමකපාටිහාරියං. තඤ්ච පන ඉද්ධිපාටිහාරිය, ආදෙසනාපාටිහාරිය, අනුසා සනී පාටිහාරියවසෙන තිවිධං හොති. තෙසු පන ඉධ ඉද්ධිපාටිහාරියං අධිප්පෙතන්ති. **සීඝ**න්ති ඛිප්පං ආසුං ලහුං වා. තං පන අකාසීතිපදෙ ක්‍රියාවිසෙසනං. සෙති ලහු හුත්වා පවත්තතීති සීඝං. සිධාතු ගතිම්හි සපච්චයො. දීඝො. **අකාසී**ති අකරි.

එත්ථ ච පාටිහාරියමෙවං වෙදිතබ්බං. හගවා හි අභිසම්බොධිතො සත්තමෙ සංවච්ඡරෙ සාවත්ථිනගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ කණ්ඩම්බරුක්ඛමූලෙ දෙවානමින්දෙන සක්කෙන ආණාපිතෙන විසුකම්මදෙවපුත්තෙන නිම්මිතෙ ද්වාදසයොජනෙ රතන මණ්ඩපෙ හගවතා නිම්මිතෙ යොජනප්පමාණෙ රතනපල්ලඞ්කෙ රතනචඞ්කමෙ ච නිසීදිත්වා තියොජනිකෙ දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ ධාරයමානෙ සමන්තතො ද්වාදසයොජනාය පරිසාය අත්ථාදානපරිදීපනං තිත්ථියමද්දනං උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පවත්තති, හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො, උපරිමකායතො උදකධාරා. පුරත්ථිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො, පච්ඡිමකායතො උදකධාරා. පච්ඡිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො, පුරත්ථිමකායතො උදකධාරා, දක්ඛිණඅක්ඛිතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමඅක්ඛිතො උදකධාරා. වාමඅක්ඛිතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණඅක්ඛිතො උදකධාරා. දක්ඛිණකණ්ණසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමකණ්ණසොතතො උදකධාරා. වාමකණ්ණසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණකණ්ණසොතතො උදකධාරා. දක්ඛිණ නාසිකාසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමනාසිකාසො තතො උදකධාරා. වාමනාසිකාසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණනාසිකාසොතතො උදකධාරා. දක්ඛිණඅංසකූටතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමඅංසකූටතො උදකධාරා. වාමඅංසකූටතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණඅංසකූටතො උදකධාරා. දක්ඛිණහත්ථතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමහත්ථතො උදකධාරා. වාමහත්ථතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණහත්ථතො උදකධාරා. දක්ඛිණපස්සතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමපස්සතො උදකධාරා. වාමපස්සතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණපස්සතො උදකධාරා. දක්ඛිණපාදතො අග්ගික්ඛන්ධො, වාමපාදතො උදකධාරා. වාමපාදතො අග්ගික්ඛන්ධො, දක්ඛිණපාදතො උදකධාරා. අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි අග්ගික්ඛන්ධො, අඞ්ගුලන්තරිකාහි උදකධාරා. අඞ්ගුලන්තරිකාහි අග්ගික්ඛන්ධො, අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි උදකධාරා. එකෙකලොමතො අග්ගික්ඛන්ධො, එකෙකලොමතො උදකධාරා. ලොමකූපතො ලොමකූපතො අග්ගික්ඛන්ධො, ලොමකූපතො ලොමකූපතො උදකධාරා පවත්තති. ඡන්නං වණ්ණානං නීලානං පීතානං ලොහිතකානං ඔදාතානං මඤ්ජට්ඨානං පභස්සරානං උබ්බහනභූතානං යමකා යමකා වණ්ණා පවත්තන්ති. හගවා චඞ්කමති, නිම්මිතො තිට්ඨති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. හගවා තිට්ඨති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. හගවා නිසීදති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. හගවා සෙය්‍යං කප්පෙති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා නිසීදති වා. නිම්මිතො චඞ්කමති, හගවා තිට්ඨති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො තිට්ඨති, හගවා චඞ්කමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො නිසීදති, හගවා චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො සෙය්‍යං කප්පෙති, හගවා චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා නිසීදති වාති විවිධං යමකපාටිහාරියං තිත්ථියානං මද්දනත්ථාය අකාසීති. එත්ථ ච පන යො කොචි එවරූපං පාටිහාරියං කාතුං සමත්ථො වෙ. සො ආගච්ඡතූති චොදනාසදිසත්තා වුත්තං අත්ථාදානපරිදීපනන්ති. අත්ථාදානඤ්හි අනුයොගො, පටිපක්ඛස්ස

අත්ථස්ස ආදානං ගහණන්ති කත්වා, තස්ස පරිදීපනං අත්ථාදානපරිදීපනං. තිත්ථියමද්දනන්ති පාටිහාරියං කරිස්සාමාති කුහායනවසෙන පුබ්බෙ උට්ඨිතානං තිත්ථියානං මද්දනං. තඤ්ච තථා කාතුං අසමත්ථතා සම්පාදනමෙව. තදෙතං පදද්වයං යමකපාටිහාරියන්ති එතෙන සම්බන්ධිතබ්බන්ති.

සෙට්ඨන්ති පසත්ථතරං. තස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **පරමරතිජන්ති** දෙවමනුස්සානං උත්තමරතිං ජනකං. පරමානං උත්තමසාධූනං චිත්තරමනං ජනාපෙතං වා, එත්ථ ච පඨමවිකප්පෙ පරමසද්දො උත්තමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො නිපාතො. දුතියවිකප්පෙ සාධුවාචකො නිප්ඵන්නපාටිපදිකො. දෙවමනුස්සානං පරමං උත්තමං රතිං ජනෙතීති පරමරතිජො, මුනින්දො. පරමරතිසද්දූපපද ජනධාතු ජනනෙ ක්වි. අථ වා පකාරෙන සද්ධම්මෙ රමන්තීති පරමා, සාධූ ලබ්භන්ති. පපුබ්බ රමුධාතු කීළායං අ. තෙසං චිත්තස්ස රතිං රමනං ජනෙතීති පරමරතිජො, මුනින්දො. තං පරමරතිජං. සො හි ධම්ම දෙසනාය ච පාටිහාරියෙන ඉද්ධියා සරීරසොභග්ග සම්පත්තිආදීහි ච දෙවමනුස්සානං චිත්තස්ස අභිරතිං අභික්කන්තං ජනෙතීති පරමරතිජන්ති ථොමෙති.

ඉද්ධිධම්මෙහුපෙතන්ති ඉද්ධිධම්මෙහි උපෙතන්ති පදච්ඡෙදො. **ඉද්ධි ධම්මෙහීති** අචින්තෙය්‍යඅප්පමෙය්‍යෙහි බුද්ධඉද්ධිසඞ්ඛාතගුණෙහි. ධම්මසද්දො හි ගුණෙ වත්තති බුද්ධධම්මාතිආදීසු විය. ඉජ්ඣනං සමිජ්ඣනං ඉද්ධි. ඉජ්ඣති සමිජ්ඣතීති වා ඉද්ධි. ඉජ්ඣති සමිජ්ඣති යථිච්ඡිතත්ථො එතායාති ඉද්ධි. ඉධධාතු වුද්ධියං ඉ, තිපච්චයො වා. භගවා එතාය ඉද්ධියා යථිච්ඡිතත්ථො ඉද්ධො වුද්ධො උක්කංසගතො හොතීති අත්ථො. ධාරෙති පකාසෙති තංසමඞ්ගිනො දබ්බන්ති ධම්මො, ගුණො. ඉද්ධිඑව ධම්මො ඉද්ධිධම්මො, තෙහි ධම්මෙහි. **උපෙතන්ති** සමන්නාගතං. උපගච්ඡති සම්පජ්ජතීති උපෙතො, මුනින්දො. උපපුබ්බඉධාතු ගතියං ත. තං උපෙතං.

ඉද්ධි පන අධිට්ඨානා ඉද්ධි, විකුප්පනා ඉද්ධි, මනොමයා ඉද්ධි, ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි, සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි, අරියා ඉද්ධි, කම්මවිපාකජා ඉද්ධි, පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි, විජ්ජාමයා ඉද්ධි, තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි චාති දසවිධා හොති. තත්ථ පකතියා එකො බහුකං ආපජ්ජති. සතං වා සහස්සං වා ආවජ්ජිත්වා ඤාණෙන අධිට්ඨාති බහුකො හොමීති එවං විභජිත්වා දස්සිතා ඉද්ධි අධිට්ඨාන වසෙන නිප්ඵන්නත්තා අධිට්ඨානා ඉද්ධි නාම. පකතිවණ්ණං විජහිත්වා කුමාරවණ්ණං වා දස්සෙති නාගවණ්ණං වා සුපණ්ණවණ්ණං වා යක්ඛවණ්ණං වා...පෙ.... විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහං දස්සෙතීති එවං ආගතා ඉද්ධි පකතිවණ්ණවිජහනවිකාරවසෙන පවත්තත්තා විකුප්පනා ඉද්ධි නාම. ඉධ භික්ඛු ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාති රූපං මනොමයන්ති ඉමිනා නයෙන ආගතා ඉද්ධි සරීරබ්භන්තරෙ අඤ්ඤස්සෙව මනොමයස්ස සරීරස්ස නිප්ඵත්තිවසෙන පවත්තත්තා මනොමයා ඉද්ධි නාම. ඤාණුප්පත්තිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තඞ්ඛණෙ වා ඤාණානුභාවනිබ්බත්තා විසෙසා ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි නාම. එත්ථ ච ආයස්මතො බාකුලත්ථෙරස්ස ච ආයස්මතො සංකිච්චත්ථෙරස්ස ච ආයස්මතො භූතපාලත්ථෙරස්ස ච ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි වෙදිතබ්බා. සමාධිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තඞ්ඛණෙ වා සමථානුභාවෙන නිබ්බත්තා විසෙසා සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි නාම. එත්ථ ච ආයස්මතො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ච ආයස්මතො සඤ්ජීවත්ථෙරස්ස ච ආයස්මතො ඛාණුකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස ච උත්තරාය උපාසිකාය ච සාමාවතියා උපාසිකාය ච සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි වෙදිතබ්බා.

පටිකූලාදීසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහාරාදිකා පන අරියා ඉද්ධි නාම. පක්ඛිදෙවාදීනං වෙහාසගමනාදිකා කම්ම විපාකජා ඉද්ධි නාම. යථාහ ''කතමා විපාකජා ඉද්ධි. සබ්බෙසං පක්ඛීනං සබ්බෙසං දෙවානං එකච්චානං මනුස්සානං එකච්චා නඤ්ච විනිපාතිකානං අයං කම්මවිපාකජා ඉද්ධී''තිආදි. චක්කවත්තිආදීනං වෙහාසගමනාදිකා පන පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි නාම. යථාහ ''කතමා පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. රාජා චක්කවත්ති වෙහාසං ගච්ඡති සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය අන්තමසො අස්සබන්ධගොබන්ධපුරිසෙ උපාදාය. ජොතිකස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. ජටිලස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. ඝොසකස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. මෙණ්ඩකස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. පඤ්චන්නං මහාපුඤ්ඤානං පුඤ්ඤවතො ඉද්ධී''ති. විජ්ජාධරාදීනං වෙහාසගමනාදිකා පන විජ්ජාමයා ඉද්ධි නාම. එත්ථ ච ආදිසද්දෙන ආකාසෙ අන්තලික්ඛෙ හත්ථිම්පි දස්සෙති. අස්සම්පි...පෙ.... විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහං දස්සෙති ත්‍යාදිං සඞ්ගණ්හාති. තෙන තෙන සම්මාපයොගෙන තස්ස තස්ස කම්මස්ස ඉජ්ඣනං තත්ථ තත්ථ සම්මා පයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි නාම.

අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** ඉද්ධිකථාය ච **විසුද්ධිමග්ගට්ඨකථාය** ච ගහෙතබ්බො. තාසු පන ඉද්ධීසු භගවතො ඨපෙත්වා විජ්ජාමයිද්ධිං අවසෙසා අත්ථීති වෙදිතබ්බා. අථ වා භගවතො තීහි විජ්ජාහි ච අට්ඨහි විජ්ජාහි ච සමන්නාගතත්තා සබ්බා බුද්ධඉද්ධියො සන්තීති විජ්ජාමයිද්ධිපි ලබ්භතීති දට්ඨබ්බා. තං මුනින්දං අහං වන්දෙ වන්දාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපත්ථයොජනා**. පරහිතකරො අත්තනා පරෙසං සබ්බසත්තානං අත්ථං පයොජනං කරොන්තො, යො මුනින්දො යො යාදිසො බුද්ධො, කණ්ඩම්බමූලෙ කණ්ඩනාමිකෙන පසෙනදිකොසලරඤ්ඤො උය්‍යානපාලෙන රොපිතස්ස සෙතම්බරුක්ඛස්ස සමීපෙ සන්නිසින්නො වසමානො අච්ඡෙරං විම්හාපනීයං නයනසුභගං දෙවමනුස්සානං පසාද චක්ඛුස්ස සොභනපත්තං ආකුලණ්ණග්ගිජාලං පරිකිණ්ණඋදක ධාරඅග්ගිසිඛවන්තං පරිසමන්තතො කුලං පරිකිණ්ණං අඤ්ඤමඤ්ඤ මිස්සකං යමකං යමකං උදකජාලඅග්ගිජාලවන්තං වා, දුජ්ජාලද්ධංසං දුට්ඨුං මිච්ඡාදිට්ඨිවාදසඞ්ඛාතං ජාලං විද්ධංසිතං, මුනිභිජහිතං සබ්බසම්මාසම්බුද්ධෙහි අවිජහිතං, පාටිහෙරං පච්චනීක පටිහාරකං පාටිහාරියං උදකග්ගියමකංයමකං පාටිහාරියං වා , සීඝං ඛිප්පං අකාසි අකරි, සෙට්ඨං පසත්ථතරං,

පරමරතිජං දෙවමනුස්සානං උත්තමරතිං ජනකං උත්තමානං සාධූනං චිත්තරමනං ජනාපෙතං වා, ඉද්ධිධම්මෙහි අචින්තෙය්‍යඅප්පමෙය්‍යෙහි බුද්ධඉද්ධි ගුණෙහි උපෙතං සමන්නාගතං, තං මුනින්දං අහං සිරසා වන්දෙ වන්දාමීති.

එකූනවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

20. මුනින්දක්කො ය්වෙකො දයුදයරුණො ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බො, විනෙය්‍යප්පාණොසං කමලකථිතං ධම්මරංසීවරෙහි. සුබොධෙසී සුද්ධෙ තිභවකුහරෙ බ්‍යාපිතක්කිත්තිනඤ්ච, තිලොකෙකචක්ඛුං දුඛමසහනං තං මහෙසිං නමාමි.

20. එවං එකූනවීසතිමාය ගාථාය මුනින්දං වන්දිත්වා ඉදානි විනෙය්‍යප්පාණොසං ධම්මදෙසනාය චතුසච්චධම්මං බොධනෙය්‍යාදීහි නවහි ගුණෙහි ථොමිත්වා මුනින්දක්කං වන්දිතුකාමො **මුනින්දක්කො**ත්‍යාදිගාථමාහ. අයං පන ය ම න ස ර රගණෙහි ච එකගරුනා ච ඡයතීහි ච සත්තයතීහි ච රචිතත්තා එකූනවීසතක්ඛරා මෙඝවිප්ඵුජ්ජිතාගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''රසුත්වස්සෙහි ය්මා න ස ර ර ගරු මෙඝවිප්ඵුජ්ජිතා සා''ති. අයං පනෙත්ථ යොජනා. යස්සං පටිපාදං රසුත්වස්සෙහි ඡ ඡ සත්ත යතීහි ය්මා යගණමගණා ච න ස රර ගරු නගණ සගණ රගණ රගණ එකගරු ච වෙ යුත්තා, සා ගාථා මෙඝවිප්ඵුජ්ජිතා මෙඝ විප්ඵුජ්ජිතා ගාථා නාමාති. එත්ථ ච රසානං කසාව තිත්ත මධුරලවණ අම්බිල කටුකවසෙන ඡබ්බිධත්තා රසසද්දො ඡසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති දට්ඨබ්බො. උතූනං හෙමන්ත සිසිර වසන්ත ගිම්හවස්සානසරදවසෙන ඡබ්බිධත්තා උතුසද්දො ඡසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති. අස්සසද්දො සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති දට්ඨබ්බො. අස්සසද්දස්ස හි සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකභාවො **ඡන්දටීකාසු** වුත්තොති.

තත්ථ පන දයුදයරුණො ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බො එකො යො මුනින්දක්කො සුද්ධෙ තිභවකුහරෙ කමලකථිතං විනෙය්‍යප්පාණොසං ධම්මරංසීවරෙහි සුබොධෙසි බ්‍යාපිතක්කිත්ති නඤ්ච තිලොකෙකචක්ඛුං දුඛමසහනං මහෙසිං තං මුනින්දක්කං නමාමීති යොජනා.

ඉමිස්සා ගාථාය ච අත්ථක්කමෙනෙව සුඛජානනත්ථං වණ්ණයිස්සාම, න සද්දක්කමෙන. **දයුදයරුණො**තිපදස්ස දයාඋදයඅරුණොති පදවිභාගො කාතබ්බො. මහාකරුණාසඞ්ඛාතඋදයපබ්බතුග්ගතසූරියාරුණො. අථ වා උදයපබ්බතතො උග්ගතසූරියාරුණො විය මහාකරුණා වාති අත්ථො. එත්ථ ච දයාසද්දො කරුණාමෙත්තාසු වත්තති. අදයාති වුච්චති නික්කරුණතන්ති එත්ථ හි කරුණායං. දයාපන්නොති එත්ථ මෙත්තායං වත්තති. මෙත්තාචිත්තතං ආපන්නොති අත්ථො. ඉධ පන කරුණා අධිප්පෙතා.

අයං පන වචනත්ථො. දයති හිංසති කාරුණිකං යාව යථාධිප්පෙතං පරස්ස හිතනිබ්බත්තිං න පාපුණාති තාවාති දයා, මහාකරුණා. දයධාතු හිංසායං අ. දයති අනුග්ගණ්හාති පාපජනම්පි එතායාති වා දයා. දයධාතු අනුග්ගහණෙ. දයති අත්තනො සුඛම්පි පහාය බෙදං ගණ්හාතීති වා දයා. දයධාතු ගහණෙ. අථ වා දයන්ති ගණ්හන්ති එතාය බොධිසත්තා සංසාරදුක්ඛඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤාණඤ්චාති දයා, මහාකරුණා. මහාබොධිසත්තා හි බුද්ධභාවාය අභිනීහාරකරණකාලෙ හත්ථගතම්පි අරහත්ත ඵලං ඡට්ටෙත්වා සංසාරසාගරතො සත්තෙ සමුද්ධරිතුකාමා අනස්සාසකරං අතිභයානකං සංසාරදුක්ඛං පච්ඡිමභවෙ ච සහ අමතධාතුපටිලාභෙන අනෙකගුණසමලඞ්කතං සබ්බඤ්ඤුතඤාණඤ්ච ගණ්හන්තීති අත්ථො. කරුණාමූලකා හි සබ්බෙ බුද්ධගුණා. තෙන වුත්තං **අඞ්ගුත්තරටීකායං** ''සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි, තන්නිදානභාවතො''ති.

අපි ච දයන්ති අනුරක්ඛන්ති සත්තෙ එතාය, සයං වා අනුද්දයති අනුදයමත්තමෙව වා එතන්ති දයා. දයධාතු අනුරක්ඛණෙ අපච්චයො. උදෙති වඩ්ඪෙතීති උදයො, පබ්බතො. උදිධාතු පසවනෙ ණ. ආසමන්තතො ආලොකං කරොන්තො උණති ගච්ඡතීති අරුණො, සූරියරංසී විසෙසො. ආපුබ්බඋණධාතු ගතියං ණ. දයාසඞ්ඛාතතො උදයපබ්බතතො උග්ගතසූරියස්ස අරුණො යස්සාති දයුදයරුණො. අථ වා උදයපබ්බතතො උග්ගතසූරියාරුණො විය දයා මහාකරුණා යස්සාති දයුදයරුණො, මුනින්දක්කො. යථා හි උග්ගතසූරියස්ස අරුණො ආලොකස්ස ආදි හොති, එවං බොධිසත්තො දීපඞ්කරබුද්ධස්ස පාදමූලෙ කරොපයාතං නිබ්බානසුඛමොසජ්ජ මහාකරුණාය සංසාරසමුද්දතො සත්තෙ සමුද්ධරිතුකාමො බුද්ධභාවාය සුදුක්කරා දානාදයො දස පාරමියො ච පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ ච කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි අකාසීති කරුණා බුද්ධභාවාය ආදි. තස්මා බුද්ධස්සෙව දයුදයරුණොති අභිත්ථවිතුං අරහතීති වුත්තං හොති.

ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බොති සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතො විත්ථාර පරිමණ්ඩලො. විත්ථාරචක්කවාළමණ්ඩලං විය විපුලාරම්මණ සබ්බඤ්ඤුතඤාණවා. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතභෙදං සබ්බෙඤෙය්‍යධම්මං ජානාතීති ඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. ඤාධාතු අවබොධනෙයු. විසෙසෙන තනොති විත්ථාරෙතීති විත්ථිණ්ණං, ඤාණං. විපුබ්බතනුධාතු විත්ථාරෙ තපච්චයො. තස්ස ඉණ්ණාදෙසො. ධාත්වන්තස්ස ලොපො, අසරූපද්විත්තං. අථ වා විත්ථරති පත්ථරතීති විත්ථිණ්ණං. ථරධාතුමෙවෙත්ථ විසෙසො. වමති පරිමණ්ඩලාකාරෙන ගච්ඡති පවත්තතීති බිම්බං, ඤාණමණ්ඩලං. වමධාතු ගතියං බො. අස්සි. වස්ස බො.

ණ්වාදිමොග්ගල්ලානෙ පන ''වම උග්ගිරණෙ බ. වමිස්ස වස්ස බිත්තං. වමති උග්ගිරතීති බිම්බං, සරීර''න්ති වුත්තං. තං පන බිම්බසද්දස්ස සරීරවාචකෙ යුත්තමෙව. න පරිමණ්ඩලවාචකෙ. ඉධ පන බිම්බසද්දස්ස

පරිමණ්ඩලවාචකත්තා. ආචරියා පන ඉධ බිම්බසද්දස්ස අත්ථං චක්කමණ්ඩලන්ති වදන්ති. තං පන විචාරෙතබ්බං. කස්මා, **අභිධානප්පදීපිකායං** "බිම්බං තු පටිබිම්බෙ ච, මණ්ඩලෙ බිම්බිකාඵලෙ"ති ච. **තට්ටීකායඤ්ච** "මණ්ඩලෙ පටිමණ්ඩලෙ"ති ච වුත්තත්තා. ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතං විත්ථිණ්ණං විත්ථාරං බිම්බං පරිමණ්ඩලං අස්සාති ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බො. අථ වා විත්ථිණ්ණං විත්ථාරං බිම්බං චක්කවාළපරිමණ්ඩලං විය විපුලාරම්මණං ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං අස්සාති ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බො, මුනින්දක්කො. යථා හි චක්කවාළස්ස අනන්තත්තා චක්කවාළමණ්ඩලං විපුලං මහන්තං හොති, එවමෙව බුද්ධස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤාණං අනන්තාරම්මණත්තා විපුලං මහන්තං. තස්මා තස්ස ඤාණවිත්ථිණ්ණබිම්බොති ථොමෙතීති. **ය්වෙකොති** යො එකොති පදච්ඡෙදො. යෙකොතිපි කත්ථචි පාඨො. තස්ස පන යො එකොති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. තං පන පාඨද්වයං යුත්තමෙව. ය්වෙකොති හි පාඨෙ ආදෙසසන්ධි හොති. යෙකොති පාඨෙ පන ලොපසන්ධීති අයමෙතෙසං විසෙසො. යො මුනින්දක්කොති සම්බන්ධො.

එකොති අසහායො, අදුතියකො එක බුද්ධභූතොති අත්ථො. එත්ථ ච එකසද්දො අඤ්ඤසෙට්ඨාසහාය සඞ්ඛ්‍යාදීසු දිස්සති. තථාහෙස සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්තීතිආදීසු අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති. චෙතසො එකොදිභාවන්තිආදීසු සෙට්ඨෙ. එකො වූපකට්ඨොතිආදීසු අසහායෙ. එකොව ඛො භික්ඛවෙ ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියායාතිආදීසු සඞ්ඛ්‍යායං. ඉධ පන අසහායෙ අධිප්පෙතො. අයං පනස්ස වචනත්ථො. අසහායො හුත්වා එති ගච්ඡති පවත්තතීති එකො, අදුතියකො හුත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං එති ජානාති පටිවිජ්ඣතීති වා එකො, මුනින්දක්කො. එධාතු ඉධාතු වා ඤාණගතිසු ණ්වු. අථ වා එකො භගවා පබ්බජ්ජසඞ්ඛාතෙන එකො. අදුතියට්ඨෙන එකො, තණ්හාය පහානට්ඨෙන එකො , එකන්තවීතරාගොති එකො, එකන්තවීතදොසොති එකො, එකන්තවීතමොහොති එකො, එකන්තනික්කිලෙසොති එකො, එකාය මග්ගං ගතොති එකො, අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එකොතිආදිනා ආගතෙන මහානිද්දෙසනයෙනපෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපි ච අනන්තචක්කවාළෙසුයෙව එකොව බුද්ධො එති උප්පජ්ජති විකසති වාති එකො. වුත්තඤ්හි එකනිපාත **අඞ්ගුත්තර පාළියං** "අට්ඨානමෙතං භික්ඛවෙ අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යුං, නෙතං ඨානං විජ්ජති. ඨානඤ්ච ඛො එතං භික්ඛවෙ විජ්ජති, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා එකොව අරහං සම්මාසම්බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, ඨානමෙතං විජ්ජතී"ති. **තදට්ඨකථායඤ්ච** "එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සිලොකධාතුයා. තීණි හි ඛෙත්තානි ජාතික්ඛෙත්තං ආණක්ඛෙත්තං විසයක්ඛෙත්තන්ති. තත්ථ ජාතික්ඛෙත්තං නාම දසසහස්සිලොකධාතු. සා හි තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමනකාලෙ නික්ඛමනකාලෙ සම්බොධිකාලෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ ආයු සඞ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙ පරිනිබ්බානෙ ච කම්පති, කොටිසතසහස්ස චක්කවාළං පන ආණක්ඛෙත්තං නාම. ආටානාටියපරිත්ත මොරපරිත්තධජග්ගපරිත්ත රතනපරිත්තාදීනඤ්හි එත්ථ ආණා පවත්තති. විසයක්ඛෙත්තස්ස පන පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානඤ්හි යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණන්ති වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි. ඉමෙසු පන තීසු ඛෙත්තෙසු ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි. න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි. තීණි හි පිටකානි විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං, අභිධම්මපිටකං. තිස්සො සංගීතියො මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සංගීති, යසත්ථෙරස්ස සංගීති, මොග්ගලිපුත්තත්ථෙරස්ස සංගීති, ඉමා තිස්සො සංගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඉමං චක්කවාළං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤත්ථ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි. න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථී"ති.

එත්ථ ච එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සි ලොකධාතුයාති ඉදං ජාතික්ඛෙත්තං සන්ධාය වුත්තං. දසසහස්සිලොකධාතු හි ඉමං ලොකධාතුං පරිවාරෙත්වා ඨිතා හොති. තත්තකානංයෙව ජාතික්ඛෙත්තභාවො ධම්මතා වසෙන වෙදිතබ්බො. ඉමෙසු පන තීසු ඛෙත්තෙසූති ඉමිනා දසසහස්සිලොකධාතුසඞ්ඛාතෙ ජාතික්ඛෙත්තෙ කොටිසතසහස්සචක්කවාළසඞ්ඛාතෙ ආණක්ඛෙත්තෙ අනන්තචක්කවාළ සඞ්ඛාතෙ විසයක්ඛෙත්තෙ චාති ඉමෙසු තීසු බුද්ධක්ඛෙත්තෙසු ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු බුද්ධා නුප්පජ්ජන්තීති දස්සෙති. තිවිධඤ්හි බුද්ධක්ඛෙත්තං දස්සෙත්වා ඉමෙසු පන තීසු ඛෙත්තෙසූති ආධාරභාවෙන වුත්තං, න නිද්ධාරණභාවෙන. කස්මා, අට්ඨකථායං නිද්ධාරණීයපදස්ස අභාවතො. සති හි අට්ඨකථාචරියො තස්ස පදස්ස නිද්ධාරණත්ථෙ අධිප්පෙතෙ ඉමෙසු තීසු ඛෙත්තෙසු ආණක්ඛෙත්තෙ ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළන්තිආදි වුච්චෙය්‍ය. න. තස්මා තස්ස පදස්ස ආධාරත්ථොයෙව ගහෙතබ්බො. පුබ්බනිස්සයා චරියෙහි ච තස්ස පදස්ස ආධාරභාවෙන අත්ථයොජනා කතාති. තථෙව පන **අභිධම්මඤාණවිභඞ්ගපාළියඤ්ච,** තදට්ඨකථායඤ්ච උපරිපණ්ණාසෙ **බහුධාතුසුත්තපාළියඤ්ච,** තදට්ඨකථායඤ්ච **නෙත්තිපාළියඤ්ච** තදට්ඨකථායඤ්ච තං කාරණං ආගතමෙවාති. තං **අඞ්ගුත්තරටීකායං** පන "න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ නවිජ්ජතීතිආදි. ඉමිස්සා ලොකධාතුයා ඨත්වා වදන්තෙන භගවතා කිංපනාවුසො සාරිපුත්ත අත්ථෙතරහි අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා භගවතා සමසමො සම්බොධියන්ති එවං පුට්ඨොහං භන්තෙ නොති වදෙය්‍යාන්ති වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යුන්ති ඉමං සුත්තං ආහරන්තෙන ධම්ම සෙනාපතිනා ච බුද්ධක්ඛෙත්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති අධිප්පායො"ති වුත්තං. තථෙව පන **ඤාණවිභඞ්ගමූලටීකායං, උපරිපණ්ණාසබහුධාතු සුත්තටීකායඤ්ච** වුත්තං. එත්ථ ච ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති ඉමිනා බුද්ධක්ඛෙත්තභූතතො ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු බුද්ධානං අනුප්පත්ති දස්සිතා හොති. අඤ්ඤත්ථාති හි සාමඤ්ඤෙන වුත්තෙපි

අට්ඨකථායං වුත්තෙන ඉමෙසු තීසු ඛෙත්තෙසූති සද්දන්තරසන්නිධානෙන අනන්තචක්කවාළභූතො විසෙසත්ථො ගහෙතබ්බො. සාමඤ්ඤවචනොපි හි සද්දො සද්දන්තරසන්නිධානෙන විසෙසවිසයොති.

අයං පනෙත්ථ අපරො නයො. අට්ඨකථායං වුත්තෙ බුද්ධා හි උප්පජ්ජමානා ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පන වාරිතෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසු නුප්පජ්ජන්තීති වාරිතමෙව හොතීතිඑත්ථ වාක්‍යෙ ඉමස්මිං යෙවාතිපදෙ සමභිනිවිට්ඨො එවසද්දො නිවත්තාපනාවධාරණත්ථො. එතෙන අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං උප්පත්තිං නිවත්තෙති. යදිපි හි අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙ බුද්ධා උප්පජ්ජෙය්‍යුං. එවං සන්තෙසු සඞ්ඛතාසඞ්ඛතභෙදං සබ්බධම්මං ජානන්තො පස්සන්තො අම්හාකං භගවා අඤ්ඤචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති එවං වුච්චෙය්‍ය. න. තණ්හඞ්කරාදයො හි අට්ඨවීසති සම්බුද්ධා ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසු උප්පජ්ජන්තීතිවචනං තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ නත්ථි, තථා අට්ඨකථා ටීකාසු ච. තස්මා ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු අනන්ත චක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙ බුද්ධා නුප්පජ්ජන්තීති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං සුත්තන්තමහාවග්ගට්ඨකථායං **මහාසමයසුත්තවණ්ණනායං** –

''අථස්ස එතදහොසි මාදිසො බුද්ධොයෙව සක්කුණෙය්‍ය. අත්ථි පන කත්ථචි අඤ්ඤො බුද්ධොති අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තඤාණං පත්ථරිත්වා ඔලොකෙන්තො අඤ්ඤං බුද්ධං න අද්දස. අනච්ඡරියඤ්චෙතං, යං ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙය්‍ය. යො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො අග්ගොහමස්මි ලොකස්සාති අප්පටිවත්තියං සීහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා චින්තෙසී''ති. තථෙවෙතං. පුරාභෙදසුත්ත **මහානිද්දෙසට්ඨකථායඤ්ච,** තං **මහාසමයසුත්තටීකායඤ්ච** එකිස්සා ලොකධාතුයාති සුත්තෙ ආගතනයෙන සබ්බත්ථෙව පන අපුබ්බං අචරිමං ද්වෙ බුද්ධා නාම න හොන්තෙව. තෙනෙවාහ ''අනන්තාසු ලොක ධාතූසු...පෙ.... න අද්දසා''ති සංවණ්ණෙති.

අපණ්ණකජාතකට්ඨකථායඤ්ච ''සත්ථා උපාසකා හෙට්ඨා අවීචිං උපරි භවග්ගං පරිච්ඡෙදං කත්වා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සීලාදීහි ගුණෙහි බුද්ධෙන සදිසො නාම නත්ථි. කුතො අධිකතරො...පෙ.... ආහා''ති වුත්තං. ඉමාසු ද්වීසු අට්ඨකථාසු ච අනන්තාසු ලොකධාතූසූති ච අපරිමාණාසු ලොකධාතූසූති ච අනන්තඅපරිමාණ සද්දෙන වුත්තං. තෙහි ද්වීහි සද්දෙහි ටීකාවචනෙන ච අනන්තාසු ලොකධාතූසු අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං අනුප්පත්තිං දස්සෙති.

සම්මොහවිනොදනීඅට්ඨකථාය යොජනායං පන ඉමෙසු පනාතිආදිනා කොටිසතසහස්ස චක්කවාළතො අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා න උප්පජ්ජන්තීති ඤාපෙති. මයං පන එවං විතක්කයාම. අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙති ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු සබ්බෙසුපි තීසු බුද්ධක්ඛෙත්තෙසූති අත්ථෙ ගය්හමානෙ සති කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා න උප්පජ්ජන්තීති විඤ්ඤායති. යදි පන අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙති ඉතො අඤ්ඤස්මිං ජාතිආණාඛෙත්තභූතෙ චක්කවාළෙති අත්ථෙ ගහිතෙ කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධානං උප්පත්ති භවෙය්‍යාති විඤ්ඤායති. ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා''තිආදිපාළියා ච. ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ රාජානො චක්කවත්තී''තිආදිපාළියා සද්ධිං කථනතො කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො බුද්ධානං අනුප්පත්ති විය අඤ්ඤිස්සා ලොකධාතුයා චක්කවත්තිරඤ්ඤො අනුප්පත්ති භවෙය්‍ය. **කථාවත්ථුප්පකරණෙ** ච කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධානං උප්පත්ති න පටිසෙධිතා. තස්මා ආණක්ඛෙත්තභූතතො කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධස්ස භවෙය්‍යාති අයං අම්හාකං ඛන්ති. වීමංසෙත්වා ගහෙතබ්බන්ති වුත්තං.

එත්ථ ච යං කථාවත්ථුප්පකරණෙ ච...පෙ.... න පටිසෙධිතාති වුත්තං. තං පන කථාවත්ථුපාළියං නත්ථෙව. ඉමිස්සා පන සබ්බදිසාකථායං පරවාදීනං පරිකප්පවචනමත්තමෙව අත්ථි. තෙන වුත්තං තස්සං පාළියං ''සබ්බදිසා බුද්ධා තිට්ඨන්තීති. ආමන්තා. පුරත්ථිමාය දිසාය බුද්ධො තිට්ඨතීති. නහෙවං වත්තබ්බෙ...පෙ.... පුරත්ථිමාය දිසාය බුද්ධො තිට්ඨතීති. ආමන්තා. කින්නාමො සො භගවා කිංජච්චො කිංගොත්තො, කින්නාමා තස්ස භගවතො මාතාපිතරො, කින්නාමං තස්ස භගවතො සාවකයුගං, කො නාමො තස්ස භගවතො උපට්ඨාකො, කිංදිසං චීවරං ධාරෙති, කිංදිසං පත්තං ධාරෙති. කතරස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා නගරෙ වා රට්ඨෙ වා ජනපදෙ වාති. නහෙවං වත්තබ්බෙ''ත්‍යාදි.

තදට්ඨකථායං පන ''ඉදානි සබ්බදිසාකථා නාම හොති. තත්ථ චතූසු දිසාසු හෙට්ඨා උපරීති සමන්තතො ලොකධාතුසන්නිවෙසං සබ්බලොකධාතූසු ච බුද්ධො අත්ථීති අත්තනො විකප්පසිප්පං උප්පාදෙත්වා සබ්බදිසාසු බුද්ධා තිට්ඨන්තීති යෙසං...පෙ.... සෙය්‍යථාපි මහාසඞ්ඝිකානං, තෙ සන්ධාය පුච්ඡා සකවාදිස්ස. පටිඤ්ඤා ඉතරස්ස. පුරත්ථිමායාති පුට්ඨො සක්‍යමුනිං සන්ධාය පටික්ඛිපති. පුන පුට්ඨො ලද්ධිවසෙන අඤ්ඤලොකධාතුයං ඨිතං සන්ධාය පටිජානාති. කින්නාමො සො භගවාතිආදි සචෙ ත්වං ජානාසි. නාමාදිවසෙන නං කථෙහීති චොදනත්ථං වුත්තං. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො''ති වුත්තං. එත්ථ ච චතූසු දිසාසු...පෙ.... සෙය්‍යථාපි මහාසඞ්ඝිකානන්ති ඉමිනා පරවාදීනං ලද්ධිං දස්සෙති. තත්ථ පන චතූසු දිසාසු ච හෙට්ඨා ච උපරි ච ඉති එවං සමන්තතො ලොකධාතුසන්නිවෙසං අත්ථීති යොජනා. යෙසං...පෙ.... මහාසඞ්ඝිකානන්ති යෙසං පරවාදීනං ලද්ධි හොති. කෙසං ලද්ධි විය. මහාසඞ්ඝිකානං ලද්ධි සෙය්‍යථාපීති අත්ථො. තෙ සන්ධායාති තෙ පරවාදීපුග්ගලෙ සන්ධාය ඤාණෙන ධාරෙත්වා සල්ලක්ඛෙත්වාති අත්ථො. පුච්ඡා සකවාදිස්සාති සකවාදිස්ස සබ්බදිසාසු බුද්ධා තිට්ඨන්තීති පුච්ඡා හොති.

පටිඤ්ඤා ඉතරස්සාති පරවාදිස්ස පටිජානනා හොති. පුරත්ථිමායාති පුට්ඨොති සකවාදිනා පුරත්ථි මායාතිආදිනා පුච්ඡිතෙ සති. සක්‍යමුනින්ති සක්‍යවංස ඛත්තියජාතිභූතං අම්හාකං ගොතමබුද්ධං සන්ධාය. පටික්ඛිපතීති පරවාදීපුග්ගලො අපනෙති. පුන පුට්ඨොති සකවාදිනා පුන පුරත්ථිමාය බුද්ධො තිට්ඨතීති පුච්ඡිතෙ සති. ලද්ධිවසෙනාති අත්තනො අඤ්ඤලොකධාතුයං බුද්ධො අත්ථි ච උප්පජ්ජති චාති මිච්ඡාලද්ධිවසෙන පටිජානාතීති පරවාදී පුග්ගලො පටිජානාති. යදි පන අඤ්ඤලොකධාතුයං බුද්ධො තිට්ඨති. එවං සති තස්ස නාමගොත්තාදිං ත්වං කථෙහීති සකවාදිස්ස චොදනාවචනං දස්සෙතුං කින්නාමො සො භගවාතිආදිමාහ. ඉමිනා ච ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං අභාවං දස්සෙති. තෙන වුත්තං **කථාවත්ථුපාළියං** ‘‘කින්නාමො සො භගවා කිංජච්චො…පෙ.... ජනපදෙවාති. නහෙවං වත්තබ්බෙ’’ති.

එත්ථ ච පන සකවාදිනා කින්නාමොත්‍යාදිනා පුච්ඡිතෙ පරවාදීපුග්ගලො අත්තනො ලද්ධියා සබ්බලොකධාතූසු උප්පජ්ජමානානං බුද්ධානං නාමාදිං අජානන්තො අපස්සන්තො න හෙවං වත්තබ්බෙති පටික්ඛිපති. තස්මා පනෙත්ථ සකවාදී පුග්ගලස්ස ලද්ධියා අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං උප්පජ්ජනාභාවො විඤ්ඤායති. යදිපි හි අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤබුද්ධා උප්පජ්ජෙය්‍යුං. එවං සන්තෙසු බුද්ධස්ස මතිං යථාභූතතො ජානන්තො පස්සන්තො මහාපඤ්ඤො ඉද්ධිමා දිබ්බචක්ඛුආදීහි ඡළභිඤ්ඤෙහි සම්පන්නො පටිසම්භිදා පත්තො සත්ථාරා දින්නමාතිකානයෙන කථාවත්ථුපාළිං දෙසෙන්තො ආයස්මා මහාමොග්ගලිපුත්තත්ථෙරො අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤබුද්ධානං උප්පත්තිං කථෙය්‍ය ච. නාති. තස්මා අයං කථාවත්ථුපාළි ච තදට්ඨකථාවචනඤ්ච අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤබුද්ධානං අභාවදීපනෙ සබ්බට්ඨකථාටීකාසු වුත්තවචනෙහි දළ්හතරං පධානවචනමෙව හොතීති දට්ඨබ්බං.

න පන බුද්ධාඑව අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු න උප්පජ්ජෙය්‍යුං, අථ ඛො ලද්ධබ්‍යාකරණා මහාබොධිසත්තා ච පච්චෙකබොධි සත්තා අග්ගසාවකමහාසාවකබොධිසත්තා පරිපාකින්ද්‍රියා සාවකබොධිසත්තා ච බුද්ධක්ඛෙත්තභූතෙ ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. කස්මා, තෙසු බුද්ධානං අනුප්පන්නත්තා, තෙසං පන අභිනීහාරො පාරමීසම්භරණං ඤාණපරිපාචනඤ්ච තස්මිංඑව සමිජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථ. තෙන වුත්තං **මහාපදාන සුත්තටීකායං** –

‘‘පුරිමබුද්ධානං මහාබොධිසත්තානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච නිබ්බත්තියා සාවකබොධිසත්තානං සාවකබොධියා අභිනීහාරො සාවකපාරමියා සම්භරණං පරිපාචනඤ්ච බුද්ධක්ඛෙත්තභූතෙ ඉමස්මිං චක්කවාළෙ ජම්බුදීපෙඑව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථා’’ති. තථෙවෙතං **එකනිපාතඅඞ්ගුත්තරටීකායඤ්චාති**.

එතරහි පන අපරෙ ආචරියා ‘‘ආණක්ඛෙත්තභූතතො කොටිසතසහස්සචක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසු බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති’’ති වදන්ති. තෙසං පන වචනං අයුත්තමෙව. කස්මා, අට්ඨකථායං වුත්තෙ අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙති එත්ථ අඤ්ඤසද්දස්ස ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළන්තිපදතො අඤ්ඤස්ස අපාදානස්ස අසම්භවතො ච අනන්තචක්කවාළෙසු බහූසු බුද්ධෙසු උප්පන්නෙසු බුද්ධස්ස අනච්ඡරියත්තා ච. අච්ඡරියමනුස්සො හි සම්මාසම්බුද්ධො. වුත්තඤ්හි එකනිපාත **අඞ්ගුත්තරපාළියං**

‘‘එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො. කතමො එකපුග්ගලො, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. අයං ඛො භික්ඛවෙ එකපුග්ගලො ලොකෙ උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො’’ති. අඤ්ඤං පන කාරණං මයා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනපි විඤ්ඤූහි විඤ්ඤාතබ්බන්ති. අඤ්ඤෙ පන ආචරියා **බුද්ධඅපදානපාළියං** –

> ‘‘දිසා දසවිධා ලොකෙ, යායතො නත්ථි අන්තකං;
> තස්මිඤ්ච දිසාභාගම්හි, බුද්ධක්ඛෙත්තෙ අසඞ්ඛියා;
> පභා පකිත්තිතා මය්හං, යමකා රංසිවාහනා;
> එත්ථන්තරෙ රංසිජාලං, ආලොකො විපුලො භවෙ’’ති.

වුත්තාසු ද්වීසු ගාථාසු පඨමගාථාය අත්ථං බුද්ධස්ස අනාධිප්පායෙන ගහෙත්වා මිච්ඡාඤාණෙන අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු උප්පජ්ජමානා බුද්ධා අසඞ්ඛියාති වදන්ති. තෙසං පනෙතං අයුත්තමෙව අසුන්දරමෙව. කස්මා, පාළියා ච අට්ඨකථාටීකාවචනෙහි ච විරුද්ධත්තා ච තස්සා ගාථාය අත්ථග්ගහණස්ස මිච්ඡත්තා ච. ඉමාය හි පාළියා ගාථාය වා අඤ්ඤානන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථෙ ගය්හමානෙ අට්ඨකථාසු ඉමෙසු පන තීසු ඛෙත්තෙසු ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති වුත්තවචනෙන ච, තීණි හි පිටකානි…පෙ.... ඉමා තිස්සො සංගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ…පෙ.... සුත්තං නත්ථි. න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති වුත්තවචනෙන ච උජුකං විරුජ්ඣති ච. භද්දන්තමහා බුද්ධඝොසාදයො අට්ඨකථාචරියා තං පාළිං න පස්සන්තීති අත්තනො දුග්ගහිතෙන අට්ඨකථාචරියානං අබ්භක්ඛානං ආපජ්ජති ච. කිං පනෙතෙ තිපිටකධරා තික්ඛවිසදජවන ගම්භීරාදිඤාණිකා අට්ඨකථාචරියා න පස්සෙය්‍යුං. පස්සෙය්‍යුං එව. තස්මා අයුත්තමෙව. අට්ඨකථාසු පන ආගතං සුත්තං නත්ථීතිආදිවචනමෙව යුත්තතරං හොතීති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච බුද්ධක්ඛෙත්තෙතිපදං තස්මිඤ්ච දිසාභාගම්හීතිපදෙ විසෙසනං, අසඞ්ඛයාතිපදං දුතියගාථාය පභාතිපදස්ස විසෙසනන්ති දට්ඨබ්බං. අයං පනෙත්ථ යොජනා. ලොකෙ චක්කවාළලොකෙ දසවිධා දස කොට්ඨාසා දිසා හොන්ති. තත්ථ කොට්ඨාසෙ යායතො යායන්තස්ස ගච්ඡන්තස්ස මෙ අන්තකං පරියොසානං නත්ථි. බුද්ධක්ඛෙත්තෙ බුද්ධස්ස දසසහස්සිසඞ්ඛාතජාතික්ඛෙත්තභූතෙ තස්මිඤ්ච දිසාභාගම්හි මය්හං අසඞ්ඛයා සඞ්ඛාරහිතා යමකා යුගළා යුගළා හුත්වා රංසිවාහනා රංසිවහන්තා රංසිමුඤ්චමානා වා පභා චක්කරතනමණිරතනාදීනං ආලොකා පකිත්තිතා පාකටා පත්ථරිතා වා. එත්ථන්තරෙ දසසහස්සචක්කවාළන්තරෙ රංසිජාලං රංසිසමූහෙන විපුලො බහුතරො ආලොකො භවෙ අහොසින්ති. අයමත්ථො චක්කින්දාභිසිරීසද්ධම්ම ධජමහාධම්මරාජාධිරාජගුරුතිලද්ධලඤ්ඡනෙන ආචරියබුධෙන ලිඛිතොති දට්ඨබ්බො.

භගවා හි ඉමාහි ගාථාහි චක්කවත්තිරාජකාලෙ මය්හංචක්කරතනමණිරතනාදීනං අසඞ්ඛයා පභා බුද්ධක්ඛෙත්තභූතෙ දසසහස්සිචක්කවාළෙ පාකටා පත්ථරිතාති දස්සෙති. න අනන්තචක්කවාළෙසු උප්පජ්ජනබුද්ධානං අසඞ්ඛයභාවන්ති.

වුත්තඤ්හෙතං **බුද්ධඅපදානට්ඨකථායං** ''දිසා දසවිධා ලොකෙති චක්කවාළලොකෙ දසවිධා දසකොට්ඨාසා දිසා හොන්ති. තත්ථ කොට්ඨාසෙ යායතො යායන්තස්ස ගච්ඡන්තස්ස අන්තකං නත්ථීති අත්ථො. චක්කවත්තිකාලෙ තස්මිං මයා ගතට්ඨානෙ දිසාභාගෙ වා බුද්ධක්ඛෙත්තෙ බුද්ධවිසයා අසඞ්ඛයා සඞ්ඛාරහිතා. පභා පකිත්තිතාති තදා චක්කවත්ති රාජකාලෙ මය්හං පභා චක්කරතනමණිරතනාදීනං පභා ආලොකා යමකා යුගළා යුගළා හුත්වා රංසිවාහනා රංසිමුඤ්චමානා පකිත්තිතා පාකටා. එත්ථන්තරෙ දසසහස්සචක්කවාළන්තරෙ රංසිජාලං රංසිසමූහං ආලොකො විපුලො බහුතරො භවෙ අහොසින්ති අත්ථො''ති. එත්ථ ච පඨමගාථාය පුබ්බඩ්ඪස්ස එකවාක්‍යභාවතො දිසා දසවිධා ලොකෙති චක්කවාළලොකෙ...පෙ.... අන්තකං නත්ථීති අත්ථොති වුත්තං. අපරඩ්ඪස්ස දුතියගාථායං අන්තොගධත්තා චක්කවත්තිකාලෙ...පෙ.... අසඞ්ඛයා සඞ්ඛාරහිතා පභා පකිත්තිතාති තදා චක්කවත්තිකාලෙ...පෙ.... භවෙ අහොසින්ති අත්ථොති වුත්තං. තස්මා අසඞ්ඛයාතිපදං දුතියගාථාය පභාතිපදස්ස විසෙසනන්ති දට්ඨබ්බං.

ජිනාලඞ්කාරටීකායං පන එවමස්ස සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහත ඤාණාචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි ලොකෙ තාදිසස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවං දස්සෙන්තො ආහ.

> ''අනන්තසත්තෙසු ච ලොකධාතුසු,
> එකොව සබ්බෙපි සමා න තෙනා''ති.

තත්ථ අනන්තලොකධාතුසු එකෙකිස්සං ලොකධාතුයා අනන්තසත්තෙසු තෙන තථාගතෙන සමො එකොපි නත්ථි. සචෙ එකො පන සමො න භවෙය්‍ය. සබ්බෙ සත්තා එකජ්ඣං හුත්වා සමා භවෙය්‍යුන්ති චෙ. තථාපි නත්ථි, සබ්බෙ එකජ්ඣං හුත්වාපි ඉමිනා එකකෙන සමා න හොන්තීති අධිප්පායොති වුත්තං. එත්ථ ච අනන්තලොකධාතුසූතිආදිනා ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤෙසු අනන්තචක්කවාළෙසු අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං අභාවං දස්සෙති. එවං පන මයා පඨවොජං උද්ධරිත්වා දස්සිතො විය දස්සිතෙහි අතිදළ්හතරෙහි සාධකවචනෙහි ඉතො චක්කවාළතො අඤ්ඤචක්කවාළෙසු බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති මිච්ඡාවාදො සූරියො අන්ධකාරං පටිහනති විය පටිහනියති අපනියතීති සද්ධහකං දට්ඨබ්බොති.

මුනින්දක්කොති මුනින්ද අක්කොති පදච්ඡෙදො. බුද්ධාදිච්චොති අත්ථො. සබ්බධම්මෙ මනති ජානාතීති මුනි. මනධාතු ඤාණෙ ඉ. මකාරෙ අස්සුත්තං. අථ වා මුනාති සබ්බධම්මෙ සක සාමඤ්ඤලක්ඛණාදිනා පටිවිජ්ඣතීති මුනි. මුනති හිතාහිතං පරිච්ඡින්දතීති වා මුනි, භගවා. මුනධාතු පටිවිජ්ඣනෙ, චතුසච්චධම්මෙ මුනාති ජානාතීති වා මොනං. චතුමග්ගඤාණං. වුත්තඤ්හි **සංයුත්තට්ඨකථායං** ''මොනන්ති චතුමග්ගඤාණං. තඤ්හි මුනාතීති මොනං, චතුසච්චධම්මෙ ජානාතීති අත්ථො''ති. මොනං අස්ස අත්ථීති මුනි, භගවා. මුනි ච සො ඉන්දති වෙනෙය්‍යසත්තෙ ධම්මෙන අභිභවති ඉන්දො චාති මුනින්දො, භගවා. අථ වා මුනීනං පඤ්චමුනීනං ඉන්දොති මුනින්දො, භගවා. න කමති න ගච්ඡති පාදෙන අත්තනො පුඤ්ඤජවිමානෙන ගච්ඡතීති අක්කො, ආදිච්චො. නපුබ්බ කමුධාතු ගතියං ක්වි. ධාත්වන්තලොපො. කස්ස ද්විත්තං. අථ වා යුගන්ධරුබ්බෙධප්පමාණෙ ආකාසෙ අරති ගච්ඡතීති අක්කො. අරධාතු ගමනෙ කපච්චයො. කස්ස ද්විත්තං. තං තං රාසිතො තං තං රාසිං අරති යාතීති වා අක්කො. අථ වා මහන්තජුතතාය අක්කියති අභිත්ථවියති තප්පසන්නෙහි ජනෙහීති අක්කො, ආදිච්චො. අක්කධාතු ථවනෙ අ. මුනින්දො ච සො අක්කො චාති මුනින්දක්කො, අක්කො ආදිච්චො විය වා මුනින්දොති මුනින්දක්කො, බුද්ධො. යථා හි සූරියො අත්තනො සහස්සරංසියා එකචක්කවාළෙ තිමිරන්ධකාරං විධමෙත්වා දිනෙ දිනෙ නවයොජනසතසහස්සප්පදෙසං කොටිසහස්සප්පදෙසං වා දසදිසං වා ඔභාසෙත්වා විරොචමානො චරති, එවමෙව භගවාපි අත්තනො සද්ධම්මරං සියා බුද්ධක්ඛෙත්තභූතෙසු දසසහස්සචක්කවාළෙසු විනෙය්‍යානං අවිජ්ජන්ධකාරං විධමෙත්වා දිනෙ දිනෙ තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ වෙනෙය්‍යසත්තසමූහං චතුසච්චධම්මොභාසෙන ජොතයමානො විරොචනං චරතීති ඨානානුරූපං මුනින්දක්කොති ථොමෙති. අයං සමාසොපමා හීනූපමාති දට්ඨබ්බා.

සුද්ධෙති රාගාදිමලෙහි විසුද්ධෙ. සුජ්ඣති විසුජ්ඣතීති සුද්ධො, තිභවො. සුධධාතු සොචෙය්‍යොති. **තිභව කුහරෙති** තිභවසඞ්ඛාතකමලසරෙ. කමලසරං විය තිභවස්මිං වා භවන්ති සත්තා එත්ථාති භවො. භූධාතු සත්තායං ණ. තයො භවා තිභවා, කාමරූපාරූපභූමි ලබ්භති. කුං වුච්චති උදකං, තං හරතීති කුහරො. කුපුබ්බහරධාතු හරණෙ අ. තයො භවා ච තෙ

කුහරො චාති තිභවකුහරො, කුහරො විය තයො භවාති වා තථා. තස්මිං තිභවකුහරෙ. **කමල කථිතන්ති** උප්පලන්ති කථෙතබ්බං කං ජලං අලයති විභූසයතීති කමලං, උප්පලං. කංසද්දූපපද අලධාතු විභූසනෙ අ. අථ වා කමියති ඉච්ඡියතීති කමලං. කමුධාතු ඉච්ඡායං අලපච්චයො. කමලන්ති උප්පලන්ති කථියතීති කමලකථිතං. **විනෙයාප්පාණොඝන්ති** විනෙයාපාණඔඝන්ති පදවිභාගො. විනෙතබ්බසත්තසමූහන්ති අත්ථො. විනෙතබ්බො දමෙතබ්බො සත්ථාරාති විනෙයො, සත්තො. විපුබ්බනීධාතු දමනෙ ණ්‍යො. පණන්ති ජීවන්ති සත්තා අනෙනාති පාණං, ජීවිතින්ද්‍රියං. පණධාතු ජීවායං ණ. තං අස්ස අත්ථි තස්මිං වා විජ්ජතීති පාණො, සත්තො. අස්සත්ථිතද්ධිතෙ ණපච්චයො. විනෙයො ච සො පාණො චාති විනෙයාප්පාණො. අවයවෙන සහ හනති ගච්ඡති පවත්තතීති ඔඝො, සමූහො. අවපුබ්බ හනධාතු ගතියං ණො. අවස්ස ඔ. හනස්ස ඝො. විනෙයාප්පාණානං ඔඝො සමූහොති විනෙයාප්පාණොඝො, තං.

ධම්මරංසිවරෙහීති උත්තමධම්මසඞ්ඛාතරංසීහි. එත්ථ ච ධම්මොති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ සත්තෙ චතූසු අපායෙසු වට්ටදුක්ඛෙසු ච අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. ධරධාතු ධාරණෙ රම්මපච්චයො. ධාරෙති ච අපායාදිනිබ්බත්තකකිලෙසං විද්ධංසෙතීති අත්ථො. චතුරියමග්ගො ච නිබ්බානඤ්ච නිප්පරියායතො ලබ්භති. කස්මා, අරියමග්ගස්ස කිලෙසානං සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සමුච්ඡෙදකත්තා, නිබ්බානස්ස ච නිස්සරණප්පහානවසෙන තස්ස ආරම්මණභාවං පත්වා තදත්ථසිද්ධිහෙතුත්තා. චතුරියඵලඤ්ච පරියත්තිධම්මො ච පරියායතො ලබ්භති. කස්මා, ඵලස්ස මග්ගෙන විද්ධංසි තබ්බානං කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනප්පහානවසෙන මග්ගානුකූලප්ප වත්තත්තා. පරියත්තිධම්මස්ස ච තදඞ්ගප්පහානවසෙන තදධිගම හෙතුත්තා. අථ වා කිලෙසෙ ධුනාති කම්පති චලති විද්ධංසෙතීති ධම්මො, චතුරියමග්ගො. ධුනධාතු කම්පනෙ රම්මො. අරියෙහි ධාරියති පටිවිජ්ඣියති සච්ඡිකරියති ආරම්මණ කරණවසෙනාති ධම්මො, නිබ්බානං. ධරධාතු ඤාණෙ. ධංසෙති පටිප්පස්සම්භෙති මග්ගප්පහීනකිලෙසවාසනන්ති ධම්මො, අරියඵලං. ධංසධාතු විද්ධංසනෙ. අත්තනො සභාවං ධාරෙති ච ධාරියති ච පණ්ඩිතෙහි න බාලෙහීති ධම්මො, පරියත්තිධම්මො. ධම්මො ච ධම්මො ච ධම්මො ච ධම්මො චාති ධම්මො එක සෙසනයෙන, දසවිධො ධම්මො ලබ්භති. වුත්තඤ්හෙතං **ඡත්තවිමානෙ** –

> ‘‘රාගවිරාගමනෙජමසොකං,
> ධම්මමසඞ්ඛතමප්පටිකූලං;
> මධුරමිමං පගුණං සුවිභත්තං,
> ධම්මමිමං සරණත්ථමුපෙහී’’ති.

අයං පනෙත්ථ යොජනා. මාණව රාගවිරාගං රාගවිගතං ඉමං ධම්මං මග්ගධම්මඤ්ච අනෙජං එජාසඞ්ඛාතතණ්හාවිරහිතං අසොකං සොකවිරහිතං ඉමං ධම්මං ඵලධම්මඤ්ච, අසඞ්ඛතං සඞ්ඛතවිරහිතං ඉමං ධම්මං නිබ්බානධම්මඤ්ච. අප්පටිකූලං අවිරොධනං මධුරං අත්ථබ්‍යඤ්ජන සම්පන්නත්තා මධුරං, පගුණං පකට්ඨගුණං සුවිභත්තං සුට්ඨු විභජිතබ්බං, ඉමං ධම්මං පරියත්තිධම්මඤ්ච සරණත්තං සරණභාවං උපෙහි උපගච්ඡාහීති.

එත්ථ හි කාමරාගාදිභෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති පහියති එතෙනාති රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතො. එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස ච සොකස්ස තදුප්පත්තියා සබ්බසො පරික්ඛීණත්තා අනෙජම සොකන්ති ඵලං කථිතං. කෙනචි පච්චයෙන අසඞ්ඛතත්තා ධම්මමසඞ්ඛතන්ති නිබ්බානං කථිතං. අවිරොධදීපනතො පන අත්ථබ්‍යඤ්ජනස්ස සම්පන්නතාය පකට්ඨගුණවිභාවනතො සුට්ඨු විභජිතත්තා ච අප්පටිකූලන්තිආදිනා සබ්බොපි පරියත්ති ධම්මො කථිතො. වුත්තඤ්හි **තදට්ඨකථායං** ‘‘එත්ථ හි රාගවිරාගන්ති මග්ගො කථිතො. අනෙජමසොකන්ති ඵලං. ධම්මමසඞ්ඛතන්ති නිබ්බානං. අප්පටිකූලං මධුරමිමං පගුණං සුවිභත්තන්ති පිටකත්තයෙන විභත්තා සබ්බධම්මක්ඛන්ධා’’ති. ඉධ පන සාමඤ්ඤතො දසවිධො ධම්මො. විසෙසතො පන පරියත්ති ධම්මො අධිප්පෙතො. කස්මා, සුබොධෙසීති වුච්චමානත්තා. රංසීති රසියන්ති අස්සාදියන්තීති රංසී, රසන්ති අස්සාදෙන්ති සත්තා එතායාති වා රංසී, රසධාතු අස්සාදනෙ අ ච ඊ ච. අථ වා රසියති සිනෙහියති තං ජනෙහීති රංසී. රසධාතු සිනෙහෙ. නිග්ගහීතාගමො.

වරොති උත්තමො, වරිතබ්බො පත්ථිතබ්බොති වරො, වරති නිවාරෙති හීනන්ති වා වරො. වරධාතු පත්ථනෙ නිවාරණෙ වා අ. ධම්මො ච සො රංසි චාති ධම්මරංසි, ධම්මස්ස වා රංසි ධම්මරංසි. අයං පන සමාසො අභෙදූපචාරෙන වුත්තො . වරො ච සො ධම්මරංසි චාති ධම්මරංසිවරො, තෙහි ධම්මරංසිවරෙහි. **සුබොධෙසීති** චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣයමානෙන සුට්ඨු පබොධෙසි විකාසෙතීති අත්ථො. යථා හි සූරියො අත්තනො රංසියා ඵුසයිත්වා කුහර සඞ්ඛාතෙ සරෙ ජාතං උප්පලං විකාසෙති, එවමෙව භගවාපි අත්තනො ධම්මදෙසනාසඞ්ඛාතරංසියා කමලසරසඞ්ඛාතෙ භවත්තයෙ වසන්තං පුඤ්ඤූපනිස්සයං පටිවිජ්ඣාරහං කමල සඞ්ඛාතං විනෙයාප්පාණොඝං චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣයමානො ඵලධම්මෙන පබොධෙසි විකාසෙතීති වුත්තං හොති.

බ්‍යාපිතක්කිත්තිනඤ්චාති තිලොකෙ පත්ථටපරිකිත්තනං. සීලාදිගුණෙහි පත්ථටථුතිඝොසිකන්ති අත්ථො. චසද්දො චෙත්ථ පදපූරණමත්තොයෙව. විසෙසෙන විවිධං වා ආපති වඩ්ඪතීති බ්‍යාපිතො. විපුබ්බආපධාතු බ්‍යාපනෙ වඩ්ඪනෙ වා ත. බ්‍යාපනං වා බ්‍යාපිතං. කිත්තියතෙ අභිත්ථවියතෙ කිත්තිනං. භාවසාධනොයං. ථුතික්‍රියා ලබ්භති. කිත්තියති අභිත්ථවියති දෙවමනුස්සෙහීති කිත්තිනං, ථුතිඝොසො. කිත්තධාතු අභිත්ථවනෙ යු. බ්‍යාපිතො පත්ථටො කිත්තනො ථුතිඝොසො යස්ස සොති බ්‍යාපිතක්කිත්තිනො, මුනින්දක්කො. තං. භගවතො හි තිලොකෙ දෙවමනුස්සෙහි සීලාදිගුණෙහි ච අරහං සම්මාසම්බුද්ධොත්‍යාදීහි ගුණෙහි ච ථොමිතො කිත්තිසද්දො යාව භවග්ගං අබ්භුග්ගච්ඡතීති බ්‍යාපිතක්කිත්තිනන්ති ථොමෙතීති වුත්තං හොති.

තිලොකෙකචක්ඛුන්ති තිලොකෙ එකචක්ඛුති පදච්ඡෙදො. කාමරූප අරූපසඞ්ඛාතානං තිලොකානං එකං පඤ්ඤාචක්ඛුභූතන්ති අත්ථො. තයො ලොකා තිලොකං. තස්ස චක්ඛු විය එක භූතංපඤ්ඤාචක්ඛු යස්ස සොති තිලොකෙකචක්ඛු, මුනින්දක්කො. එත්ථ ච එකචක්ඛුසද්දස්ස ලොපො හොති බ්‍රහ්මස්සරොතිආදීසු විය. අථ වා තිලොකස්ස එකං පඤ්ඤාචක්ඛුං භූතො පත්තොති තිලොකෙකචක්ඛු, මුනින්දක්කො. තිලොකෙකචක්ඛුභූතන්ති වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං භූතසද්දලොපං කත්වා තිලොකෙකචක්ඛුන්ති වුත්තං. අථ වා තිලොකස්ස එකභූතො පඤ්ඤාචක්ඛු හුත්වා සබ්බධම්මෙ චක්ඛති පස්සතීති තිලොකෙකචක්ඛු, මුනින්දක්කො. තං. භගවා හි පඤ්ඤාචක්ඛු මයත්තා සත්තෙසු ච තදුප්පාදනතො තිලොකස්ස චක්ඛුභූතො ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො හොති. වුත්තඤ්හි **මධුපිණ්ඩිකසුත්තෙ** ''සො භාවුසො භගවා ජානං ජානාති, පස්සං පස්සති චක්ඛුභූතො ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො වත්තා පවත්තා අත්ථස්ස නින්නෙතා අමතස්ස දාතා ධම්මස්සාමී තථාගතො''ති. තස්මා තිලොකෙකචක්ඛුන්ති ථොමෙති.

දුඛමසහනන්ති පුථුජ්ජනෙහි අතිදුක්ඛමිතට්ඨානං ඛමනං. පුථුජ්ජනෙහි දුක්ඛෙන කසිරෙන ඛමිතබ්බන්ති දුඛමං, ඉට්ඨානිට්ඨාදි ආරම්මණං. දුක්ඛමන්ති වත්තබ්බෙ ගජ්ජබන්ධත්තා ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං කකාරලොපං කත්වා දුඛමන්ති වුත්තං. තං සහති ඛමතීති දුඛමසහනො, මුනින්දක්කො. සහධාතු පරිසහනෙ යු. තං දුඛමසහනං. භගවා හි පුථුජ්ජනෙහි සුදුක්ඛමිතං ඉට්ඨා නිට්ඨාදිආරම්මණං සීතුණ්හාදිං ලාභාලාභයසායස නින්දපසංසසුඛදුක්ඛසඞ්ඛාතං ලොකධම්මඤ්ච අතිවිය ඛමති අධිවාසෙති, තස්මා දුඛමසහනන්ති ථොමෙති.

මහෙසින්ති මහන්තං සීලක්ඛන්ධාදිං පරියෙසමානං මහන්තං නිබ්බානං ගවෙසමානං වා මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසති ගවෙසති පරියෙසතීති මහෙසී, මුනින්දක්කො. මහන්තසද්දූප පද එසධාතු ගවෙසනෙ ඊ. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** ''මහෙසීති මහෙසී. භගවා මහන්තං සීලක්ඛන්ධං එසි ගවෙසි පරියෙසීති මහෙසී. මහන්තං සමාධික්ඛන්ධං මහන්තං පඤ්ඤාක්ඛන්ධං මහන්තං විමුත්තික්ඛන්ධං මහන්තං විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං එසී ගවෙසී පරියෙසීති මහෙසී''ති. මහන්තෙ සත්තතිංසබොධිපක්ඛිය ධම්මෙ එසති ගවෙසතීති වා මහෙසී, මහන්තං නිබ්බානං එසති ගවෙසතීති වා මහෙසී. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** ''මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ මහන්තෙ සම්මප්පධානෙ මහන්තෙ ඉද්ධිපාදෙ මහන්තානි ඉන්ද්‍රියානි මහන්තානි බලානි මහන්තෙ බොජ්ඣඞ්ගෙ මහන්තං අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං මහන්තං පරමත්ථං අමතං නිබ්බානං එසී ගවෙසී පරියෙසීති මහෙසී''ති. අථ වා මහෙසක්ඛෙහි සත්තෙහි එසියති ගවෙසියති පරියෙසියති අම්භාකං කහං බුද්ධොති මහෙසී. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** ''මහෙසක්ඛෙහි වා සත්තෙහි එසිතො ගවෙසිතො කහං බුද්ධො''ත්‍යාදි. තං මහෙසිං. **තන්ති** මුනින්දක්කං. අහං සිරසා නමාමීති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. දයුදයරුණො මහාකරුණාසඞ්ඛාතඋදයපබ්බතුග්ගතසූරියාරුණො, උදයපබ්බ තතො උග්ගතසූරියාරුණො විය මහාකරුණා වා, ඤාණ විත්ථිණ්ණබිම්බො සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතො විත්ථාරපරිමණ්ඩලො, විත්ථාරචක්කවාළමණ්ඩලං විය විපුලාරම්මණසබ්බඤ්ඤුතඤාණවා, එකො අසහායො එකබුද්ධභූතො, යො යාදිසො මුනින්දක්කො බුද්ධාදිච්චො සුද්ධෙ රාගාදිමලෙහි විසුද්ධෙ තිභව කුහරෙ තිභවසඞ්ඛාතකමලසරෙ, කමලකපීතං උප්පලන්ති කථෙතබ්බං, විනෙය්‍යප්පාණොඝං විනෙතබ්බසත්තසමූහං, ධම්මරංසීවරෙහි උත්තමධම්මසඞ්ඛාතරංසීහි, සුබොධෙසි චතුසච්චධම්මං පටිවෙධයමානෙන සුට්ඨු පබොධෙසි විකාසෙසි, ඛ්‍යාපිතක්කිත්තිනං තිලොකෙ පත්ථටපරිකිත්තනං, සීලාදිගුණෙහි පත්ථටථුතිඝොසිකං වා, තිලොකෙකචක්ඛුං කාමරූපඅරූප සඞ්ඛාතානං තිලොකානං එකං පඤ්ඤාචක්ඛුභූතං, දුඛමසහනං පුථුජ්ජනෙහි අතිදුක්ඛමිතට්ඨානං ඛමනං, මහෙසිං මහන්තං සීලක්ඛන්ධාදිං පරියෙසමානං මහන්තං නිබ්බානං ගවෙසමානං වා, තං මුනින්දක්කං අහං සිරසා නමාමි වන්දාමීති.

වීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

21. යො ජිනො අනෙකජාතියං සපුත්තදාරමඞ්ගජීවිතම්පි;
බොධිපෙමතො අලග්ගමානසො අදාසියෙව අත්ථි කස්ස;
දානපාරමිං තතො පරං අපූරි සීලපාරමාදිකම්පි;
තාසමිද්ධියොපයාතමග්ගතං තමෙකදීපකං නමාමි.

21. එවං වීසතිමාය ගාථාය මුනින්දක්කං වන්දිත්වා ඉදානි පුබ්බෙ අනෙකජාතියං බොධිසත්තකාලෙ ජීවිතපරිච්චාගාදීහි ච දානාදිදසපාරමියො පූරෙන්තෙහි ගුණෙහි ච ථොමෙත්වා ජිනං වන්දිතුකාමො **යො ජිනො** ත්‍යාදිමාහ. අයං පන රජ රජ රජ ගණෙහි ච ගරුලහූහි ච රචිතත්තා වීසතක්ඛරෙහි ලක්ඛිතා වුත්තගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ''වුත්ත මීදිසන්තු නාමතො රජා රජා රජා ගරුල්ලහූ චා''ති.

අයං පනෙත්ථ යොජනා. යස්සං පටිපාදං රජා රජගණා ච රජා රජගණා ච රජා රජගණා ච ගරුල්ලහූ ච වෙ සියුං, ඊදිසන්තු ඊදිසං පන ගාථා නාමතො නාමෙන වුත්තං වුත්ත ගාථා නාමාති.

තත්ථ පන **යො ජිනොති** යො බුද්ධො. සො හි දෙවපුත්තකිලෙසාභිසඞ්ඛාරඛන්ධමච්චුවසෙන පඤ්චමාරෙ අජිනි ජිනාති ජිනිස්සතීති ජිනොති වුච්චති. නනු ච බුද්ධසාවකාපි පඤ්චමාරෙ ජිනත්තා ජිනා නාමාති වෙ. න භගවතො පරූප නිස්සයවිරහනිරතිසයවසෙන පඤ්චමාරජිනත්තා භගවායෙව ජිනො නාමාති. වුත්තඤ්හි **ධාතුකථාමූලටීකායං** –

''තත්ථ බලවිධමන විසයාතික්කමවසෙන දෙවපුත්තමාරස්ස, අපවත්තිකරණවසෙන කිලෙසාභිසඞ්ඛාරමාරානං, සමුදයප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන ඛන්ධමාරස්ස, මච්චුමාරස්ස, ච බොධිමූලෙ එව භඤ්ජිතත්තා පරූපනිස්සයරහිතං නිරතිසයං තං භඤ්ජනං උපාදාය භගවාඑව මාරභඤ්ජනොති ථොමිතො''ති.

අනෙකජාතියන්ති අනෙකසංසාරභවෙ. එත්ථ හි අයං ජාතිසද්දො අනෙකත්ථො. තථා හෙස එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියොති එත්ථ භවෙ ආගතො. අත්ථි විසාඛෙ නිගණ්ඨා නාම සමණජාතීති එත්ථ නිකායෙ. තිරි නාම තිණජාති නාභියා උග්ගන්ත්වා නභං ආහච්ච ඨිතා අහොසීති එත්ථ පඤ්ඤත්තියං. ජාති ද්වීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතාති එත්ථ සඞ්ඛතලක්ඛණෙ. යං මාතුකුච්ඡියං පඨමං චිත්තං උප්පන්නං පඨමං විඤ්ඤාණං පාතුභූතං. තදුපාදාය සාවස්ස ජාතීති එත්ථ පටිසන්ධියං. සම්පතිජාතො ආනන්ද බොධිසත්තොති එත්ථ පසූතියං. අනුපකුට්ඨො ජාතිවාදෙනාති එත්ථ කුලෙ. යතොහං භගිනි අරියාය ජාතියා ජාතොති එත්ථ අරියසීලෙ. ඉධ පනායං භවෙ වත්තති. තස්මා අනෙකසංසාරභවෙති අත්ථො විඤ්ඤාතබ්බො. සො හි ජායති යොනි ගතිආදි විභාගොති ජාතීති වුච්චති. අථ වා ජායන්ති නිබ්බත්තන්ති එත්ථ ඛන්ධාදයොති ජාති, භවො. ජනිධාතු නිබ්බත්තනෙති. න එකා අනෙකා, අනෙකා ච සා ජාති චාති අනෙක ජාති. තස්සං අනෙකජාතියං.

සපුත්තදාරන්ති පුත්තෙන ච භරියාය ච සහිතං. අත්තනො කුලං පුනාති පවති සොධෙතීති වා පුත්තො. පුධාතු පවනෙ ත. මාතාපිතූනං මනං පූරෙතීති වා පුත්තො. පූරධාතු පූරණෙ ත. පුත්තො ච ධීතා ච පුත්තො. විරූපෙක සෙසොයං. සාමිකෙන ධරියතෙති දාරො. ධරධාතු ධාරණෙ ණො. ධස්ස දො. අථ වා පුරිසෙන භොගං දීයතීති දාරො. දාධාතු දානෙ රපච්චයො. දාකුච්ඡිතා කාරෙන පුරිසෙන රමියති එත්ථාති වා දාරො, භරියා. දාපුබ්බරමුධාතු රමනෙ ක්වි. දාසද්දො කුච්ඡිතත්ථො. **අභිධානටීකායං** පන ''දාරයන්තෙ යෙනාති දාරො, දර විදාරණෙ. අකත්තරි ච කාරකෙ සඤ්ඤායං ණො''ති වුත්තං. පුත්තො ච දාරො ච පුත්තදාරො. සමාහාරද්වන්දෙපි හි පුල්ලිඞ්ගං ඉච්ඡන්ති ආචරියා. තෙන සහ වත්තති යස්සාති සපුත්තදාරො, පුත්තදාරපරිච්චාගො. තං සපුත්තදාරං. **අඞ්ගජීවිතම්පී**ති හත්ථපාදකණ්ණනාසචක්ඛාදිසරීරාවයවඤ්ච ජීවිතින්ද්‍රිය පටිබද්ධසකලසරීරඤ්ච අඞ්ගති ගච්ඡති කායෙති අඞ්ගො, චක්ඛාදිසරීරාවයවො. අගිධාතු ගතියං අ. ජීවන්ති සත්තා එතෙනාති ජීවිතං, ජීවිතින්ද්‍රියං. ජීවධාතු පාණධාරණෙ ත. අඞ්ගො ච ජීවිතඤ්ච අඞ්ගජීවිතං. එත්ථ ච පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ධනරට්ඨපරිච්චාගං සම්පිණ්ඩෙති. වුත්තඤ්හි **සීලක්ඛන්ධට්ඨ කථායං** –

''අඞ්ගපරිච්චාගං ජීවිතධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා''ති. අථ වා සම්භාවනත්ථො. තෙන භගවා සබ්බඤ්ඤුතඤාණහෙතුපි පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතම්පි අලග්ගමානසො පරිච්චජෙති, පගෙව ධනාදිබාහිරවත්ථු පරිච්චාගෙපීති සම්භාවෙති.

බොධිපෙමතොති අරහත්තමග්ගසබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතාය බොධියා පියමානත්තා, හෙත්වත්ථෙ හි තොපච්චයො. චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣතීති බොධි, අරහත්තමග්ගඤාණං. සබ්බ ඤෙය්‍යධම්මෙ බුජ්ඣතීති බොධි, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. බුධධාතු ඤාණෙ ණි. ඉත්ථිලිඞ්ගජොතකො ඊපච්චයො ච. වුත්තඤ්හි **අභිධානප්පදීපිකායං** – ''බොධි සබ්බඤ්ඤුතඤාණෙ, අරියමග්ගෙ ච නාරිය''න්ති. බොධි ච බොධි ච බොධි සරූපෙකසෙ සවසෙන. පියනං පෙමො, පියායිතබ්බොති වා පෙමො. පීධාතු තප්පනකන්තීසු මනිපච්චයො. බොධියා පෙමො බොධිපෙමො, තතො බොධිපෙමතො. භගවතා හි පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතෙහිපි සතගුණෙන සහස්සගුණෙන සත සහස්සගුණෙනපි බොධිඤාණමෙව පියන්ති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්හි **වෙස්සන්තරජාතකෙ** –

> ''න මෙ දෙස්සා උභො පුත්තා, මද්දී දෙවී න දෙස්සියා;
> සබ්බඤ්ඤුතං පියං මය්හං, තස්මා පියෙ අදාසහ''න්ති.

අලග්ගමානසොති පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතාදීසු අනල්ලීයන චිත්තො හුත්වා ලගනං සඞ්ගනං ලග්ගො, ලගති සඞ්ගති අල්ලයති චාති ලග්ගො. ලගධාතු සඞ්ගෙ අල්ලීයනෙ වා ගපච්චයො. න ලග්ගො අලග්ගො, නත්ථි ලග්ගො එත්ථ පුත්තදාර අඞ්ගජීවිතාදීසූති වා අලග්ගො. මනති ජානාති ආරම්මණන්ති මනො. සොයෙව මානසො. අලග්ගො මානසො යස්ස සොති අලග්ගමානසො, ජිනො. **අත්ථිකස්සා**ති පුත්ත දාරාදිං කාමිකස්ස, යාචකස්ස පටිග්ගාහකස්ස චාති අත්ථො. අත්ථො කාමො අස්ස අත්ථීති අත්ථිකො, ණිකො. තස්ස අත්ථිකස්ස. **අදාසියෙවා**ති පූජානුග්ගහකාමතාය ඤාණසම්පයුත්තපරිච්චාගචෙතනාය අදාසිඑවාති අත්ථො. බොධිසත්තො හි පාරමීපූරණ කාලෙ සරාගසදොසසමොහස්සෙව සතො ආගතා ගතානං යාචකානං අලඞ්කතපටියත්තං සීසං කන්තිත්වා ගලලොහිතං නීහරිත්වා සුඅඤ්ජිතානි අක්ඛීනි උප්පාටෙත්වා කුලවංසප්පදීපං පුත්තං මනාපචාරිනිං භරියඤ්ච බෙලපිණ්ඩම්ව අනපෙක්ඛො පරිච්චජිත්වා දීයමානොව සම්මාසම්බොධිඤාණං ලද්ධුං සක්කා, න පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතම්පි අපරිච්චජිත්වා. පඤ්ච හි මහාපරිච්චාගෙ අපරිච්චජිත්වා බුද්ධභූතපුබ්බා නාම නත්ථි. පච්චෙකබුද්ධාරියසාවකා පන පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතං අපරිච්චජන්තාපි පච්චෙකබුද්ධාරියසාවකබොධිඤාණං ලද්ධුං සමත්ථාව. තස්මායෙව භගවන්තංයෙව සපුත්තදාරමඞ්ගජීවිතම්පි බොධිපෙමතො අලග්ගමානසො අදාසියෙව අත්ථි කස්සාති ථොමෙති. වුත්තඤ්හෙතං **වෙස්සන්තරජාතකට්ඨ කථායං** ''සබ්බබොධිසත්තා ධනපරිච්චාගං, පුත්තපරිච්චාගං, භරියපරිච්චාගං, අඞ්ගපරිච්චාගං, ජීවිතපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ අපරිච්චජිත්වා බුද්ධභූතපුබ්බා නාම නත්ථී''ති.

එවං පඤ්චහි මහාපරිච්චාගගුණෙහි භගවතො ථොමනං කත්වා ඉදානි දානාදිපාරමීපූරණගුණෙන ථොමනං කත්තු කාමො දානපාරමින්තිආදිමාහ. තත්ථ **දාන**න්ති තිවිධං හොති චාගචෙතනා ච, විරති ච, දෙය්‍යධම්මො චාති. සද්ධා හිරියං කුසලඤ්ච දානන්ති ආගතට්ඨානෙ හි චාගචෙතනා දානං නාම. අභයං දෙතීති ආගතට්ඨානෙ විරතී දානං නාම. දානං දෙති අන්නං පානන්ති ආගතට්ඨානෙ දෙය්‍යධම්මො දානං නාම. තත්ථ චාගචෙතනා දෙති වා දෙය්‍යධම්මං දෙන්ති වා එතාය දෙය්‍යධම්මන්ති දානං. විරති අවඛණ්ඩනට්ඨෙන ලවනට්ඨෙන වා දානං. සා හි උප්පජ්ජමානා භයභෙරවසඞ්ඛාතං දුස්සිල්‍යං චෙතනං දාති ලුනාති චාති දානං, දෙය්‍යධම්මො දියාතීති දානං. ඉධ පන තිවිධං දානං අධිප්පෙතං. පාරමීසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අථ වා පාරං නිබ්බානං එති ගච්ඡති එතායාති පාරමී. පාරසද්දූපපද ඉධාතු ගතියං ක්වි. පාරං ඉතීති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. දානමෙව පාරමී දානපාරමී, තං දානපාරමිං. **තතොති** දානපාරමිතො. **පරන්ති** අඤ්ඤං. **සීලපාරමාදිකම්පී**ති සීලතීති සීලං. සීල ධාතු සමාධිම්හි අ. කායවචීකම්මානි සමාදහති සමාධපෙතීති අත්ථො. සීලති සමාධියති කායකම්මාදීනං සුසිල්‍යවසෙන න විප්පකිරතීති වා සීලං, සීලන්ති සමාදහන්ති චිත්තං එතෙනාති වා සීලං. අථ වා සීලයති උපධාරෙතීති සීලං, සීලධාතු උපධාරණෙ අ. කුසල ධම්මානං පතිට්ඨානභාවෙන ආභුසො ධාරෙතීති අත්ථො. සීලෙන්ති වා එතෙන කුසලෙ ධම්මෙ උපධාරෙන්ති සාධවොති සීලං, සීලියති උපධාරියති සප්පුරිසෙහි හදයමංසන්තරං උපනෙත්වාති වා සීලං, සීලෙති උපධාරෙති තං සමඞ්ගී පුග්ගලං අපායෙසු උප්පත්තිනීවාරණවසෙන සුග්ගති නිබ්බානන්ති වා සීලං, සීලමෙව පාරමී සීලපාරමී, සා ආදි යාසන්තෙති සීලපාරමාදිකා. එත්ථ ච ආදිසද්දෙන නෙක්ඛම්මපඤ්ඤා වීරියඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරමිං සඞ්ගණ්හාති. වුත්තඤ්හෙතං **බුද්ධවංසපාළියං** –

> ‘‘දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤා වීරියෙන පඤ්චමං;
> ඛන්තිසච්චමධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛා ඉමා දසා’’ති.

පිසද්දො චෙත්ථ සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ සම්පිණ්ඩෙති.

අපූරීති සම්මාසම්බොධත්ථාය පූරණං අකාසීති අත්ථො. භගවතො හි දීපඞ්කරපාදමූලෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා බුද්ධත්ථාය අභිනීහාරතො පට්ඨාය අනෙකජාතීසු සම්මාසම්බොධිං පටිවිජ්ඣිතුං වායමන්තො අදින්නදානං නාම නත්ථි, අරක්ඛිතසීලං නාම නත්ථි. අපූරිතා පාරමී නාම නත්ථි. අතිබහුම්පි පූරණං අකාසියෙව. භගවා හි බොධිසත්ත භූතො චතූසු මහාසමුද්දෙසු උදකං පරාජෙත්වා අධිකං ලොහිතදානමකාසි. සකලපථවියා පංසුං පරාජෙත්වා අධිකං මංසමදාසි. සිනෙරුපබ්බතරාජං පරාජෙත්වා අධිකං සීසදානමදාසි. ආකාසෙ තාරකසමූහං පරාජෙත්වා අධිකං නයනමදාසි.

තෙන වුත්තං **ජිනාලඞ්කාරෙ** –

> ‘‘සො සාගරෙ ජලධිකං රුධිරං අදාසි,
> භූමිං පරාජිය සමංසමදාසි දානං;
> මෙරුප්පමාණමධිකඤ්ච සමොළිසීසං,
> ඛෙ තාරකාධිකතරං නයනං අදාසී’’ති.

වසන්තතිලකගාථා.

තත්ථ ච සොති සො එවංවිධො බොධිසත්තො. සාගරෙති චතූසු මහාසමුද්දෙසු. ජලධිකන්ති උදකතො අධිකං කත්වා. රුධිරං අදාසීති ලොහිතදානමදාසි. භූමිං පරාජියාති පංසුපථවියා පංසුං පරාජෙත්වා අත්තනො සරීරමංසං අධිකං අදාසි. මෙරුප්පමාණමධිකන්ති යොජන අට්ඨසට්ඨිසතසහස්සුබ්බෙධස්ස ගිරිරාජස්ස පමාණතොපි අධිකං කත්වා. සමොළිසීසන්ති මොළියා සහ අභිසිත්තසීසං අදාසි. ඛෙති චක්කවාළපබ්බතපරියන්තෙ ආකාසෙ. තාරකාධිකතරන්ති නක්ඛත්තාදිතාරකරූපතොපි අධිකං කත්වා . නයනං අදාසීති නෙත්තදානං අදාසීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තාසමිද්ධියොපයාතමග්ගතන්ති තාසං ඉද්ධියා උපයාතං අග්ගතන්ති පදච්ඡෙදො. තාසන්ති තාසං පාරමීනං. ඉද්ධියාති සමිද්ධියා, හෙත්වත්ථෙ චෙතං කරණවචනං. උපයාතන්ති උපගතං. අග්ගතන්ති සබ්බසත්තානං උත්තමභාවං, සෙට්ඨභූතං බුද්ධත්තන්ති අත්ථො. තං පන පදං උපයාතන්තිපදෙ කම්මං. අග්ගසද්දො චෙත්ථ උත්තමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා අග්ගති උත්තමභාවං සෙට්ඨභූතං වා බුද්ධභාවං පාපුණාතීති අග්ගො, ජිනො. අග්ගධාතු ගතියං අ. අග්ගස්ස භාවො අග්ගතං. භගවා හි අනන්තලොකධාතූසු සබ්බ සත්තානං අග්ගො උත්තමතරො සෙට්ඨතරොති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං දසනිපාත **අඞ්ගුත්තරපාළියං** –

‘‘යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා බහුප්පදා වා රූපිනො වා අරූපිනො වා සඤ්ඤිනො වා අසඤ්ඤිනො වා නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො’’ති.

තමෙකදීපකන්ති තං එකදීපකන්ති පදච්ඡෙදො. තන්ති ජිනං. එකදීපකන්ති සබ්බසත්තානං එකපටිසරණභූතං පතිට්ඨභූතං වා. දීපකසද්දො හි පටිසරණපතිට්ඨවාචකො නිප්ඵන්නපාටිපදිකො. වුත්තඤ්හි **සංයුත්තට්ඨකථායං** ‘‘පතිට්ඨාපනට්ඨෙන දීප’’න්ති. දීපන්ති පතිට්ඨහන්ති පටිසරණභාවෙන සත්තා එත්ථාති වා දීපකො, ජිනො. දීපධාතු

පතිට්ඨායං අකො. එකසද්දො සඞ්ඛ්‍යාවාචකො. එකො එකභූතො දීපකොති එකදීපකො, ජිනො. අථ වා එකදීපකන්ති මනුස්සානං පටිසරණභූතං පතිට්ඨානභූතං සමුද්දදීපකමිව සබ්බසත්තානං පටිසරණභූතං පතිට්ඨානභූතං එකබුද්ධභූතං.

අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. ජලමජ්ඣෙ දිප්පතීති දීපො. ද්විධා ආපොසන්දති එත්ථාති වා දීපො. සොයෙව දීපකො. සොචිය එකො බුද්ධො හුත්වා එති ගච්ඡති පවත්තතීති එකදීපකො, ජිනො. යථා හි මහාසමුද්දෙ භින්නනාවානං මනුස්සානං සමුද්දදීපො පටිසරණො පතිට්ඨො හොති, එවං ජිනො සංසාරසාගරෙ අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨෙ ඔසීදන්තානං සබ්බසත්තානං එකබුද්ධභූතො පටිසරණො පතිට්ඨො හොතීති එකදීපකන්ති ථොමෙති. තං ජිනං අහං නමාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. යො ජිනො අනෙක ජාතියං අනෙකසංසාරභවෙ, සපුත්තදාරං පුත්තෙන ච භරියාය ච සහිතං, අඞ්ගජීවිතම්පි අඞ්ගපච්චඞ්ගජීවිතින්ද්‍රියම්පි. අථ වා හත්ථපාදකණ්ණනාසචක්ඛාදිසරීරාවයවඤ්ච ජීවිතින්ද්‍රිය පටිබද්ධසකලසරීරඤ්ච, බොධිපෙමතො අරහත්තමග්ග සබ්බඤ්ඤුතඤාණසඞ්ඛාතාය බොධියා පියමානත්තා, අලග්ග මානසොති පුත්තදාරඅඞ්ගජීවිතාදීසු අනල්ලීයනචිත්තො හුත්වා, අත්ථිකස්ස පුත්තදාරාදිං කාමිකස්ස යාචකස්ස අදාසියෙව පරිච්චාගචෙතනාය අදාසිඑව. දානපාරමිම්පි තතො දානපාරමිතො පරං අඤ්ඤං සීලපාරමාදිකම්පි සීලපාරමීආදිකම්පි, අපූරි සම්මාසම්බොධත්ථාය පූරණං අකාසි, තාසං පාරමීනං ඉද්ධියා සමිද්ධියා අග්ගතං උත්තම භාවං සෙට්ඨබුද්ධත්තං වා, උපයාතං උපගතං, එකදීපකං සබ්බසත්තානං එකපටිසරණභූතං එකපතිට්ඨානභූතං වා, දීපකමිව එකපටිසරණභූතං පතිට්ඨානභූතං වා තං ජිනං තීහි ද්වාරෙහි නමාමීති.

එකවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

22. දෙවාදෙවාතිදෙවං නිධනවපුධරං මාරභඞ්ගං අභඞ්ගං,
දීපං දීපං පජානං ජයවරසයනෙ බොධිපත්තංධිපත්තං;
බ්‍රහ්මාබ්‍රහ්මාගතානං වරගිරකථිකං පාපහීනං පහීනං,
ලොකාලොකාභිරාමං සතතමභිනමෙ තං මුනින්දං මුනින්දං.

22. එවං එකවීසතිමාය ගාථාය ජිනං වන්දිත්වා ඉදානි දෙවාදෙවාතිදෙවන්ත්‍යාදීහි දසහි ගුණෙහි ථොමෙත්වා මුනින්දං වන්දිතුකාමො **දෙවාදෙවාතිදෙව**න්තිආදිමාහ. අයං පන ම ර භ න ය ය ගණෙහි ච තිමුනියතීහි ච රචිතත්තා එකවීසතක්ඛරෙහි යුත්තා ආද්‍යන්තයමකා සද්ධරා ගාථාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි **වුත්තොදයෙ** ‘‘ම්‍රා භ්නා යො යොත්‍ර යෙන තිමුනියතියුතා සද්ධරා කිත්තිතාය’’න්ති.

අයං පනෙත්ථ යොජනා. යස්සං පටිපාදං ම්‍රා මරගණා ච භ්නා භනගණා ච යොගණො ච යෙන යගණෙන සහ යොගණො ච තිමුනියතියුතා සත්තමක්ඛරන්තෙතීහි යතීහි යුත්තා ච වෙ සියුං. අත්‍ර ඉමස්මිං පකති ඡන්දෙ අයං ගාථා සද්ධරාගාථාති කිත්තිතාති. එත්ථ ච මුනිසද්දො සත්තසඞ්ඛ්‍යාවාචකොති දට්ඨබ්බො. එකස්මිං පාදෙ සත්තමක්ඛරන්තෙ සත්තමක්ඛරන්තෙ යතීනං තිපරිවත්තතත්තා තිමුනියතියුතාති වුත්තං. එකවීසතක්ඛරවන්තොති වුත්තං හොති.

තත්ථ ච **දෙවාදෙවාතිදෙව**න්ති රාජසඞ්ඛාතසම්මුතිදෙව චතුමහාරාජාදිකඋපපත්තිදෙවානං අතිඋත්තමං අතිසෙට්ඨං විසුද්ධිදෙවභූතං. එත්ථ හි දෙවාති සම්මුතිදෙවා. තෙ හි මානුස්සඉස්සරියසම්පත්තීහි දිබ්බන්තීති මනුස්සරාජදෙවී කුමාරා දෙවාති වුච්චන්ති. පුන දෙවාති උපපත්තිදෙවා. තෙ හි දිබ්බඉස්සරියසම්පත්තීහි දිබ්බන්තීති චතුමහාරාජිකා දෙවා වුච්චන්ති, දිබ්බන්ති කාමගුණාදීහි කීළන්ති ලළන්ති, තෙසු වා විහරන්ති, විජයසමත්ථතායොගෙන පච්චත්ථිකෙ විජෙතුං ඉච්ඡන්ති, ඉස්සරියධනාදිසක්කාරදානග්ගහණං තං තං අත්ථානුසාසනඤ්ච කරොන්තා වොහරන්ති. පුඤ්ඤාතිසයයොගානුභාවප්පත්තාය ජුතියා ජොතන්ති. යථාධිප්පෙතඤ්ච විසයං අප්පටිඝාතෙන ගච්ඡන්ති. යථිච්ඡිතනිප්ඵාදනෙ ච සක්කොන්තීති දෙවාති **විසුද්ධිමග්ගමහාටීකායං** ආගතනයෙනපි වෙදිතබ්බො. අතිදෙවන්ති තෙසං දෙවානං අතිඋත්තමං අතිසෙට්ඨං වා විසුද්ධි දෙවභූතං භගවන්තන්ති අත්ථො. සො හි තෙසං සම්මුති උපපත්තිදෙවානං සීලාදිගුණෙහි අතිරෙකත්තා අතිරෙකො දෙවොති භගවා අතිදෙවොති වුච්චති. දෙවො දෙවානං අතිරෙකො අතිඋත්තමො අතිසෙට්ඨො අතිවිසිට්ඨො දෙවො දෙවාදෙවාතිදෙවො, විසුද්ධිදෙවභූතො මුනින්දො ලබ්භති. තං දෙවාදෙවාතිදෙවං.

වුත්තඤ්හි **ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ** ‘‘දෙවාති තයො දෙවා සම්මුති දෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවා. සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො දෙවියො රාජකුමාරා. උපපත්තිදෙවා නාම චතුමහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය තදුපරි දෙවා. විසුද්ධිදෙවා නාම අරහන්තො වුච්චන්ති’’ති.

භගවා පන නිරාතිසයාය අභිඤ්ඤාකීළාය උත්තමෙහි දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙහි සපරසන්තානගතපඤ්චවිධමාරවිජ යිච්ඡානිප්ඵත්තියාචිත්තිස්සරිය සත්තධනාදි සම්මාපටිපත්ති අවෙච්චප්පසාදසක්කාරදානග්ගහණසඞ්ඛාතෙන ධම්මසභාවපුග්ගලජ්ඣාසයානුරූපානුසාසනීසඞ්ඛාතෙන ච වොහාරාතිසයෙන පරමාය පඤ්ඤාසරීරප්පභාසඞ්ඛාතාය ජුතියා අනඤ්ඤසාධාරණාය ඤාණසරීරගතියා මාරවිජය සබ්බඤ්ඤුගුණපරහිත නිප්ඵාදනෙසු අප්පටිහතාය සත්තියා ච සමන්නාගතත්තා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති ගමනීයතො අභිත්ථවනීයතො භත්තිවසෙන කමනීයතො ච

සබ්බෙ තෙ දෙවෙ තෙහි ගුණෙහි අභිභුය්‍යා ඨිතත්තා තෙසං දෙවානං අතිසෙට්ඨො අතිඋත්තමො දෙවොති දෙවාදෙවාතිදෙවොති **විසුද්ධිමග්ග මහාටීකායං** ආගතනයෙනපි වෙදිතබ්බො.

නිධනවපුධරන්ති අන්තිමකායධාරණං. එත්ථ ච නිධනසද්දො පරියොසානවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා නිධෙති පරියොසානං කරොති එතෙනාති නිධනං. නිධෙති විනාසෙති භවන්ති වා නිධනං, අන්තිමකායො ලබ්භති. නිපුබ්බ ධා ධාතු නාසෙ යු. වපති කුසලාකුසලබීජමෙත්ථාති වපු, කායො. වපධාතු බීජසන්තානෙ උ. නිධනඤ්ච තං වපු චාති නිධනවපු, තං ධාරෙතීති නිධනවපුධරො, මුනින්දො. තං නිධනවපුධරං. සො හි අනමතග්ගසංසාරභවෙසු නිබ්බත්තෙන්තානං සබ්බකිලෙසානං බොධිමණ්ඩෙ අග්ගමග්ගඤාණසත්ථෙන සමුච්ඡින්දි තත්තා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති නත්ථි. අයඤ්හි බුද්ධභාවජාති අන්තිම භවො හොති, තස්මා විසෙසෙන මුනින්දමෙව නිධනවපුධරන්ති ථොමෙති. වුත්තඤ්හෙතං **අඞ්ගුත්තරපාළියං** ‘‘බුද්ධො අන්තිම ධරො’’ති.

මාරභඞ්ගන්ති දෙවපුත්තාදිපඤ්චමාරෙ විද්ධංසනං. මාරසද්දත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. පඤ්චමාරෙ භඤ්ජති අභඤ්ජි භඤ්ජිස්සතීති මාරභඞ්ගො, මුනින්දො. මාරසද්දූපපද භන්ජධාතු අවමද්දනෙ තපච්චයො. තස්ස සහ ධාත්වන්තෙන ගොආදෙසො. නකාරස්ස නිග්ගහිතාදෙසො. තස්ස කවග්ගන්තාදෙසො. තං මාරභඞ්ගං. **අභඞ්ගන්ති** මාරසෙනාය භඤ්ජිතුං විද්ධංසිතුං අසමත්ථං, භඤ්ජියතෙ භඞ්ගො. නභඞ්ගො අභඞ්ගො. අථ වා මාරසෙනාය න භඤ්ජියතීති අභඞ්ගො. මාරසෙනාය භඤ්ජිතුං න අරහතීති අත්ථො. මාරසෙනා භඤ්ජිතුං න සමත්ථොති වා අභඞ්ගො, මුනින්දො. තං අභඞ්ගං.

දීපංදීපං පජානන්ති එත්ථ පජානං දීපං දීපන්ති සම්බන්ධො. තත්ථ පජානන්ති සත්තානං. තෙහි කම්මකිලෙසෙහි පජායන්ති නිබ්බත්තියන්ති, පකාරෙන වා ජායන්ති නිබ්බත්තන්ති පටිසන්ධිවුතිවසෙනාති පජාති වුච්චන්ති. දීපන්ති පඤ්ඤාපදීපං. තඤ්හි කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ විභජිත්වා දීපෙති පකාසෙති ජොතෙතීති දීපන්ති වුච්චති. අථ වා දිප්පති ජොතෙතීති දීපො. අන්ධකාරං විධමෙත්වා ආලොකං පකාසෙතීති අත්ථො. දීපධාතු දිත්තියං අ. දීපමිවාති දීපා, පඤ්ඤා. යථා හි පදීපො අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං පකාසෙති, එවං පඤ්ඤා අවිජ්ජන්ධකාරං හන්ත්වා ධම්මාලොකං පකාසෙතීති වුත්තං හොති. තං දීපං. පුන දීපන්ති දීපකං පකාසෙන්තන්ති අත්ථො. සො හි දීපෙති පකාසෙතීති දීපොති වුච්චති. මුනින්දො හි පයිරුපාසනවසෙන ගතාගතානං විනෙය්‍යසත්තානං ධම්මදෙසනාය චතුමග්ගඤාණාදිපඤ්ඤාපදීපං පකාසෙතීති වුත්තං හොති. තං දීපං.

ජයවරසයනෙති පඤ්චමාරවිජයන්තට්ඨානභූතෙ උත්තම බොධිපල්ලඞ්කාසනෙ. පඤ්චමාරෙ ජිනාති එත්ථාති ජයො, බොධිරුක්ඛපල්ලඞ්කො. ජිධාතු ජයෙ ණ. වරිතබ්බො පත්ථී තබ්බොති වරො, වරධාතු පත්ථනෙ අ. වරති නිවාරෙති හීනන්ති වා වරො. වරධාතු නිවාරණෙ අ. බුද්ධෙන සෙවියති භජියති එත්ථාති සයනො. සිධාතු සෙවායංයු. වරො උත්තමො සයනො වරසයනො, ජයොඑව වරසයනො ජයවරසයනො, බොධිරුක්ඛපල්ලඞ්කො. තස්මිං.

බොධිපත්තංධිපත්තන්ති බොධිපත්තං අධිපත්තන්ති පදච්ඡෙදො. බොධිපත්තන්ති අරහත්තමග්ගසබ්බඤ්ඤුතඤාණං ගතං. එත්ථ ච බොධිසද්දො රුක්ඛමග්ගඤාණසබ්බඤ්ඤුතඤාණනිබ්බානෙසුපි වත්තති. තථා හෙස බොධිරුක්ඛමූලෙ පඨමාභිසම්බුද්ධොතිආදීසු රුක්ඛෙ වත්තති. බොධි වුච්චති චතුසු මග්ගෙසු ඤාණන්තිආදීසු මග්ගෙ. පප්පොති බොධිං වරභූරි මෙධසොතිආදීසු සබ්බඤ්ඤුතඤාණෙ. පත්වාන බොධිං අමතං අසඞ්ඛතන්තිආදීසු නිබ්බානෙ. ඉධ පන භගවතො අරහත්තමග්ගසබ්බඤ්ඤුතඤාණං අධිප්පෙතං. චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣතීති බොධි, අරහත්ත මග්ගඤාණං. සබ්බඤෙය්‍යධම්මෙ බුජ්ඣතීති බොධි, සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. බුධධාතු ඤාණෙ ණ ඊ ච. බොධි ච බොධි ච බොධි සරූපෙකසෙසවසෙන. තං අපජ්ජිං අගමින්ති බොධි පත්තො, මුනින්දො. තං බොධිපත්තං. අධිපත්තන්ති සදෙවකෙ ලොකෙ සබ්බදෙවමනුස්සානං ජෙට්ඨභාවං ගතන්ති අත්ථො. සබ්බදෙවමනුස්සානං අධිකං ජෙට්ඨභාවං වුඩ්ඪතරභාවං පත්තො ගතොති අධිපත්තො, මුනින්දො. තං අධිපත්තං. යථා හි කුක්කුටපොතකානං යො කුක්කුටපොතකො අණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා අභිනිබ්භිදො, සො තෙසං ජෙට්ඨභාවං වුඩ්ඪතරභාවං ගතො, එවමෙව භගවා සදෙවකෙ ලොකෙ අවිජ්ජා ගතාය පජාය තං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා පඨමතරං අරියාය ජාතියා ජාතත්තා ච සීලසමාධිපඤ්ඤාදි සබ්බගුණෙහි අධිකත්තා ච අප්පටිසමත්තා ච සබ්බදෙවමනුස්සානං ජෙට්ඨභාවං වුඩ්ඪතරභාවං සෙට්ඨභාවං අප්පටිසමභාවඤ්ච පත්තො ගතොති වුත්තං හොති. තස්මා අධිපත්තන්ති ථොමෙති.

බ්‍රහ්මාබ්‍රහ්මාගතානන්ති බ්‍රහ්ම අබ්‍රහ්ම ආගතානන්ති පදච්ඡෙදො. ආගතානං පයිරුපාසනවසෙන ආගතානං බ්‍රහ්ම දෙවමනුස්සපරිසානන්ති අත්ථො. තත්ථ බ්‍රහ්මාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදි බ්‍රහ්මා. තෙ හි ඣානාදිගුණෙහි බ්‍රූහන්ති වඩ්ඪන්තීති බ්‍රහ්මාති වුච්චන්ති, අබ්‍රහ්මාති දෙවමනුස්සා. තෙ හි න බ්‍රහ්මා අබ්‍රහ්මාති වුච්චන්ති, ආගච්ඡන්ති පයිරුපාසනවසෙනාති ආගතා, බ්‍රහ්මා බ්‍රහ්මානො ලබ්භන්ති. ආපුබ්බගමුධාතු ගතියං ත. ආගතා බ්‍රහ්මා ච අබ්‍රහ්මා චාති බ්‍රහ්මාබ්‍රහ්මාගතා, තෙසං. විසෙසන පරනිපාතපදමෙතං අග්‍යාහිතොතිආදීසු විය. තං පන පදං වරගිරකථිකන්තිපදෙ සම්පදානං. පයිරුපාසනානං බ්‍රහ්ම දෙවමනුස්සපරිසානන්ති අත්ථො.

වරගිරකථිකන්ති උත්තමං ධම්මවාචං දෙසෙන්තං. සෙට්ඨවාචාය ධම්මං දෙසමානං වා, ගායති කථියතීති ගිරා, වාචා. ගාධාතු සද්දෙ ඊරො. වරා සෙට්ඨා ගිරා වාචා වරගිරා. තාය ධම්මං කථෙතීති වරගිරකථිකො, මුනින්දො. උත්තමාය මනාපභූතවාචාය ධම්මං දෙසෙතීති අත්ථො. තං.

පාපහීනන්ති ලාමකඅකුසලකිලෙසං. තඤ්හි අපායාදි දුක්ඛං පාපෙතීති පාපොති වුච්චති. අකුසලකිලෙසො. පපුබ්බඅපධාතු පාපුණනෙ. කුසලධම්මෙන හාතබ්බං වජි තබ්බන්ති හීනන්ති වුච්චති. ලාමකධම්මො. හාධාතු චාගෙ තපච්චයො, තස්සිනො. පාපොඑව හීනං පාපහීනං. **පහීනන්ති** අරහත්තමග්ගඤාණෙන සුසමුච්ඡින්නං. පජහතීති පහීනො, මුනින්දො. පපුබ්බහාධාතු චාගෙ ඉනො. සබ්බෙ අකුසලධම්මෙ අග්ගමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡින්දතීති අත්ථො.

ලොකාලොකාභිරාමන්ති ලොකඅලොකඅභිරාමන්ති පදච්ඡෙදො. මනුස්සලොකදෙවබ්‍රහ්මලොකානං අභිරාමට්ඨානභූතන්ති අත්ථො. ලොකොති මනුස්ස ලොකො, සො හි ලොකයති පතිට්ඨහති පවත්තති වා එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤං තබ්බිපාකො චාති ලොකො, මනුස්ස ලොකො. ලොකධාතු පතිට්ඨායං අ. න ලොකො අලොකො. දෙවබ්‍රහ්මලොකො. ලොකො ච අලොකො ච ලොකාලොකා, තෙසං සත්තලොකානං අභිඅධිකං රමන්ති එත්ථාති ලොකාලොකාභිරාමො. මුනින්දො, තං. සො හි තිලොකානං පූජානුග්ගහාදිකරණවසෙන අභිරාමට්ඨානං හොතීති ලොකාලොකාභිරාමන්ති ථොමෙති. **සතතන්ති** නිච්චං. රත්තිදිවං අභිණ්හන්ති අත්ථො. **මුනින්දන්ති** පඤ්චමුනිස්සරං, තං මුනින්දං. **අභිනමෙති** අහං අභිසක්කච්චං නමාමීති සම්බන්ධොති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. දෙවාදෙවාතිදෙවං සම්මුතිදෙවඋපපත්තිදෙවානං අතිඋත්තමං විසුද්ධිදෙවභූතං නිධනවපුධරං අන්තිමකායධාරණං, මාරභඞ්ගං දෙවපුත්තාදිපඤ්චමාරෙ විද්ධංසනං අභඞ්ගං මාරසෙනාය භඤ්ජිතුං අසමත්ථං, මාරසෙනා භඤ්ජනාරහං වා, පජානං සත්තානං දීපං පඤ්ඤාපදීපං, කම්මභූතං දීපං දීපකං පකාසෙන්තං, ජයවරසයනෙ පඤ්චමාරවිජයන්තට්ඨානභූතෙ උත්තමබොධිපල්ලඞ්කාසනෙ ආධාරභූතෙ, බොධිපත්තං අරහත්තමග්ගසබ්බඤ්ඤුතඤාණං ගතං අධිපත්තං සදෙවකෙ ලොකෙ සබ්බදෙවමනුස්සානං ජෙට්ඨභාවං ගතං, බ්‍රහ්මා බ්‍රහ්මාගතානං පයිරුපාසනවසෙන ආගතානං බ්‍රහ්මදෙව මනුස්සපරිසානං වරගිරකථිකං සෙට්ඨවාචාය ධම්මං දෙසමානං පාපහීනං ලාමකඅකුසලකිලෙසං පහීනං අරහත්තමග්ග ඤාණෙන සුසමුච්ඡින්නං ලොකාලොකාභිරාමං මනුස්ස ලොකදෙවබ්‍රහ්මලොකානං අභිරාමභූතං, මුනින්දං පඤ්චමුනිස්සරං තං මුනින්දං සතතං නිච්චං අභිණ්හං අහං අභිනමෙ අභිසක්කච්චං නමාමීති.

ද්වාවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

23. බුද්ධො නිග්‍රොධබිම්බො මුදුකරචරණො බ්‍රහ්මඝොසෙණිජඞ්ඝො,
කොසච්ඡාදඞ්ගජාතො පුනරපි සුගතො සුප්පතිට්ඨිතපාදො;
මූදොදාතුණ්ණලොමො අථමපි සුගතො බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවො,
නීලක්ඛී දීඝපණ්හී සුඛුමමලඡවී ථොම්‍යරසග්ගසග්ගී.

24. චත්තාලීසග්ගදන්තො සමකලපනජො අන්තරංසප්පපීනො,
චක්කෙනඞ්කිතපාදො අවිරළදසනො මාරජුස්සඞ්ඛපාදො;
තිට්ඨන්තො නොනමන්තොභයකරමුදුනා ජණ්ණුකානාමසන්තො,
වට්ටක්ඛන්ධො ජිනො ගොතරුණපඛුමකො සීහපුබ්බඩ්ඪකායො.

25. සත්තප්පීනො ච දීඝඞ්ගුලි මථ සුගතො ලොමකූපෙකලොමො,
සම්පන්නොදාතදාඨො කනකසමතචො නීලමුද්ධග්ගලොමො;
සම්බුද්ධො වූලජිව්හො අථ සීහහනුකො ජාලිකප්පාදහත්ථො,
නාථො උණ්හීසසීසො ඉතිගුණසහිතං තං මහෙසිං නමාමි.

23. එවං ද්වාවීසතිමාය ගාථාය මුනින්දස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි බුද්ධො නිග්‍රොධබිම්බොත්‍යාදීහි තීහි ගාථාහි බුද්ධස්ස ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණසම්පන්නෙහි ගුණෙහි ථොමිත්වා මහෙසිං වන්දිතුකාමො **බුද්ධො නිග්‍රොධබිම්බො**ත්‍යාදිගාථාත්තයමාහ. තං පන ගාථාත්තයං සද්ධරාගාථාති දට්ඨබ්බං. සාධකං පන හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

තත්ථ පඨමගාථායං **බුද්ධොති** පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මො පටිවිද්ධනිරවසෙසසබ්බධම්මො වා. තං පන පදං නිග්‍රොධබිම්බො ත්‍යාදීසු පදෙසු තුල්‍යලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධිතබ්බං. සො හි චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣති අබුජ්ඣි බුජ්ඣිස්සතීති ච, නිරවසෙසසබ්බධම්මෙ බුජ්ඣති අබුජ්ඣි බුජ්ඣිස්සතීති ච බුද්ධොති වුච්චති. තෙසු පන ද්වීසු විකප්පෙසු පඨමවිකප්පෙ බුධධාතුස්ස වාච්චං චතුසච්චධම්මපටිවිජ්ඣනං අරහත්තමග්ගඤාණං මුඛ්‍යෙන ලබ්භති. හෙට්ඨා මග්ගඵලඤාණඤ්ච විපස්සනාඤාණඤ්ච පාරමීඤාණඤ්ච එලූපචාරෙන. අරහත්තඵලඤාණඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිපච්ඡිමපච්ඡිමඤාණානි ච කාරණූපචාරෙන. තපච්චයස්ස වාච්චං තෙන මුඛ්‍යාපචාරෙන උපලක්ඛිතො අපරිමිතගුණගණාලඞ්කාරං ඛන්ධපඤ්චකං පටිච්ච බුද්ධොබුද්ධොති පඤ්ඤත්තො සත්තවිසෙසො ලබ්භති. දුතිය විකප්පෙ බුධධාතුස්ස වාච්චං සබ්බඤෙය්‍යධම්මපටිවිජ්ඣනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං මුඛ්‍යෙන ලබ්භති. චතුමග්ගඵලඤාණඤ්ච විපස්සනා පාරමීඤාණඤ්ච එලූපචාරෙන. ආසයානුසයඤාණාදිපච්ඡිම පච්ඡිමඤාණානි කාරණූපචාරෙන. තපච්චයස්ස වාච්චං තෙන මුඛ්‍යොපචාරෙන උපලක්ඛිතො අපරිමාණගුණෞඝාලඞ්කතං ඛන්ධපඤ්චකං පටිච්ච බුද්ධොබුද්ධොති පඤ්ඤත්තො සත්තවිසෙසො ලබ්භති. කිංපනෙත්ථ බුධධාතුස්ස වාච්චභූතං ඤාණමෙව බුද්ධො නාම හොති. උදාහු තපච්චයස්ස වාච්චභූතො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො නාමාති. ඤාණෙන පන මලකර කිලෙසානං සවාසනානං නිරවසෙසං පහීනත්තා චිත්ත සන්තානො සුද්ධො හොති. තස්ස පන සුද්ධත්තා තස්ස

නිස්සයභූතො රූපකායොපි සුද්ධො හොති. තස්මා තපච්චයස්ස වාච්චභූතො අරහත්තමග්ගඤාණාදීනං ආධාරභූතො ඛන්ධසන්තානො නාමපඤ්ඤත්තිවොහාරෙන බුද්ධො නාමාති. තෙන වුත්තං **පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං** –

‘‘සබ්බෙසු ධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණ නිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානං උපාදාය පණ්ණත්තිකො සබ්බඤ්ඤුතපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පණ්ණත්තිකො සත්තවිසෙසො බුද්ධො’’ති.

පරමත්ථභූතෙ හි ඛන්ධසන්තානෙ වොහාරසුඛත්ථං සත්ත පුග්ගලාදිවොහාරො ආරොපිතො. එවං වොහාරප්පත්තො සත්තො යාව බොධිඤාණත්ථාය න වායමති, පණිධානං න කරොති. තාව සත්තොත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති. යතො පන පට්ඨාය බොධිඤාණත්ථාය වායමති, පණිධානං කරොති, තදා බොධිසත්තො නාම වොහාරො හොති. සො පන යදා බොධිඤාණං ලභති, තදා බුද්ධො නාම වොහාරො හොති. තස්මා පඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො නාමාති දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** ‘‘බුද්ධොති නෙතං නාමං මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසා ලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධොති තං බුද්ධ’’න්ති. අථ වා පට්ඨානනයෙන වා නානන්තරිකනයෙන වා ඤාණප්පධානො සුවිසුද්ධඛන්ධසන්තානො බුද්ධො නාමාති අත්ථොපි යුජ්ජතෙවාති.

නිග්‍රොධබිම්බොති නිග්‍රොධරුක්ඛස්ස පරිමණ්ඩලො විය පරිමණ්ඩලසරීරො. අධොභාගං රුන්ධතීති නිග්‍රොධො, වටරුක්ඛො. නිපුබ්බරුධධාතු ආවරණෙ ණ, උස්සො ගාගමො. වමති උග්ගිරතීති බිම්බො, සරීරො. වමුධාතු උග්ගිරණෙ ඛො. වමිස්ස වස්ස බිත්තං. නිග්‍රොධස්ස පරිමණ්ඩලො විය පරිමණ්ඩලො බිම්බො සරීරො යස්සාති නිග්‍රොධබිම්බො, බුද්ධො. නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලබිම්බොති වත්තබ්බෙ පරිමණ්ඩලසද්දලොපෙ නෙවං වුත්තං. යථා හි පණ්ණාසහත්ථතාය වා සතහත්ථතාය වා සමක්ඛන්ධසාඛො නිග්‍රොධො දීඝතොපි විත්ථාරතොපි එකප්පමාණොව හොති, එවං කායතොපි බ්‍යාමතොපි එකප්පමාණො. යථා අඤ්ඤෙසං කායො වා දීඝො හොති, බ්‍යාමො වා න එවං විසමප්පමාණොති අත්ථො. වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ‘‘නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො ඛො පන භවං ගොතමො. යාවතක්වාස්ස කායො, තාව තක්වාස්ස බ්‍යාමො. යාවතක්වාස්ස බ්‍යාමො, තාව තක්වාස්ස කායො’’ති.

මුදුකරචරණොති සණ්හහත්ථපාදො. එත්ථ ච මුදුසද්දො සණ්හසුඛුමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා මුදෙති මොදයති සත්තෙති මුදු, සණ්හහත්ථපාදො. මුදධාතු මොදනෙ හාසෙ වා උ. තං තං කම්මං කරොති එතෙනාති කරො, හත්ථො චරති ගච්ඡති එතෙන තං තං ඨානන්ති චරණො, පාදො. චරධාතු ගතියං යු. මුදුකරො ච චරණො ච යස්සාති මුදුකරචරණො, බුද්ධො. සප්පි මණ්ඩෙ ඔසාරිත්වා ඨපිතං සතවාරං විහතකප්පාසපටලං විය මුදුජාතමත්තකුමාරස්ස විය ච නිච්චකාලං මුදුහත්ථ පාදොති අත්ථො.

බ්‍රහ්මසොසෙණිජඞ්ඝොති බ්‍රහ්මසොසො එණිජඞ්ඝොති පදච්ඡෙදො. බ්‍රහ්මසොසොති බ්‍රහ්මුනො සරො විය අට්ඨඞ්ග සම්පන්නසරවන්තොති අත්ථො. ඣානාදිගුණෙහි බ්‍රූහති වඩ්ඪතීතිබ්‍රහ්මා. බ්‍රූහධාතු මනිපච්චයො. සුසියති සද්දියති කථීයතීති සොසො, සරො. සුසධාතු සද්දෙ ණ. බ්‍රහ්මුනො සොසො සරො බ්‍රහ්මසොසො, සො විය සොසො සරො යස්සාති බ්‍රහ්මසොසො, බුද්ධො. යථා හි මහාබ්‍රහ්මුනො පිත්තසෙම්හෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරො විසුද්ධො හොති, එවමෙව තථාගතෙනපි කතං කම්මං වත්ථුං සොධෙති, වත්ථුස්ස සුද්ධත්තා නාභිතො පට්ඨාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසුද්ධො අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතොති අත්ථො. තස්මා බ්‍රහ්මසොසො විය අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතසරවන්තොති ථොමෙති.

එණිජඞ්ඝොති එණිමිගස්ස ජඞ්ඝා විය සුවට්ටජාණුකො. එති ගච්ඡතීති එණි, මිගො. ඉධාතු ගතියං ණි. ජායති කමනමෙතායාති ජඞ්ඝො, ජාණු. ජනධාතු ජනනෙ ඝො. නස්ස නිග්ගහිතාදෙසො. එණිමිගස්ස ජඞ්ඝො විය ජඞ්ඝො යස්ස සොති එණිජඞ්ඝො, බුද්ධො. යථා හි එණිමිගස්ස ජඞ්ඝො සුවට්ටො හොති, එවමෙව බුද්ධස්ස මංසුස්සදෙන පරිපුණ්ණජඞ්ඝො. න එකතො බන්ධපිණ්ඩිකමංසො. සමන්තතො සමසණ්ඨිතෙන මංසෙන පරික්ඛිත්තාහි සුවට්ටිතාහි සාලි ගබ්භයවගබ්භසදිසාහි ජඞ්ඝාහි සමන්නාගතොති අත්ථො. තස්මා එණිමිගජඞ්ඝසදිසො සුවට්ටජාණුකොති ථොමෙති.

කොසච්ඡාදඞ්ගජාතොති කොසච්ඡාදඅඞ්ගජාතොති පදච්ඡෙදො. උසභවාරණාදීනං අඞ්ගජාතො විය සුවණ්ණපදුම කණ්ණිකසදිසෙන වත්ථකොසෙන පටිච්ඡන්නෙන ගුය්හඞ්ගජාතෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. කුසති තිට්ඨති එත්ථාති කොසො. කුසධාතු ගතියං ණ. ඡාදියතීති ඡාදො. ඡදධාතු පටිච්ඡන්නෙ ණ. කොසෙන ඡාදො කොසච්ඡාදො. අඞ්ගෙ සරීරාවයවෙ ජාතන්ති අඞ්ගජාතං. කොසච්ඡාදං අඞ්ගජාතං බ්‍යඤ්ජනං යස්සාති කොසච්ඡාදඞ්ගජාතො, බුද්ධො. භගවතො හි උසභවාරණාදීනං අඞ්ගජාතො විය සුවණ්ණපදුමකණ්ණි කසදිසෙන කොසොහිතවත්ථගුය්හෙන බ්‍යඤ්ජනෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. තස්මා කොසච්ඡාදඞ්ගජාතසම්පන්නොති ථොමෙති. **පුනරපීති** පුන අපීති පදච්ඡෙදො. රකාරා ගමො . පුනාති එසො අත්ථන්තරත්ථෙ නිපාතො. අපිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. **සුගතොති** බුද්ධො. සො හි සුන්දරං නිබ්බානං ගච්ඡතීති සුගතොති වුච්චති.

සුප්පතිට්ඨිතපාදොති සුවණ්ණපාදුකතලම්ව භූමියං සමං සුට්ඨු පතිට්ඨිතපාදො. සමං සුට්ඨු භූමියං පතිට්ඨතීති සුප්පතිට්ඨිතො, පාදො. සු පති පුබ්බො ඨා ධාතු ගතිනිවත්තියං ත. පජ්ජති ගච්ඡති එතෙනාති පාදො. පදධාතු ගතිම්හි ණ. සුප්පතිට්ඨිතො පාදො යස්සාති සුප්පතිට්ඨිතපාදො, සුගතො. යථා හි අඤ්ඤෙසං භූමියං පාදං ඨපෙන්තානං අග්ගතලං වා

පණ්හිං වා පස්සං වා පඨමං ඵුසති වෙමජ්ඣං වා පන ඡිද්දං හොති, උක්ඛිපන්තානම්පි අග්ගතලාදීසු එකකොට්ඨාසොව පඨමං උට්ඨහති, න එවං තස්ස. තස්ස පන සුවණ්ණපාදුකතලං විය එකප්පහාරෙනෙව සකලපාදතලං භූමිං ඵුසති, භූමිතො උට්ඨහති. සචෙපි හි භගවා අනෙකසතපොරිසං නරකං අක්කමිස්සාමීති පාදං නීහරති, තාවදෙව නින්නට්ඨානං වාතපූරිතං විය කම්මාරභස්තං උන්නමිත්වා පථවිසමං හොති, උන්නතට්ඨානම්පි අන්තො පවිසති, දූරෙ අක්කමිස්සාමීති අභිනීහරන්තස්ස සිනෙරුප්පමාණොපි පබ්බතො සෙදිතවෙත්තඞ්කුරො විය නමිත්වා පාදසමීපං ආගච්ඡති. තථා හිස්ස යමකපාටිහාරියං කත්වා යුගන්ධරපබ්බතං අක්කමිස්සාමීති පාදෙ අභිනීහරතො පබ්බතො නමිත්වා පාදසමීපං ආගතො. සො තං අක්කමිත්වා දුතියපාදෙන තාවතිංසභවනං අක්කමි. න හි චක්කලක්ඛණෙන පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං විසමං භවිතුං සක්කොති. ඛාණු වා කණ්ඩකො වා සක්ඛරකථලා වා උච්චාරපස්සාවො වා ඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදීනි වා පුරිමතරාව අපගච්ඡන්ති. තත්ථ තත්ථෙව පථවිං පවිසන්ති. තථාගතස්ස හි සීලතෙජෙන පඤ්ඤාතෙජෙන ධම්මතෙජෙන දසන්නං පාරමීනං ආනුභාවෙන අයං මහාපථවී සමා මුදු පුප්ඵාකිණ්ණා හොන්ති. තත්‍ර තථාගතො සමං පාදං නික්ඛිපති. සමං උද්ධරති, සබ්බාවන්තෙහි පාදතලෙහි භූමිං ඵුසති, තස්මා සුප්පතිට්ඨිතපාදොති ථොමෙති.

මුදො දාතුණ්ණලොමොති මුද ඔදාත උණ්ණලොමොති පදච්ඡෙදො. භමුකන්තරෙ ජාතො සණ්හසුඛුමො සෙතො සුද්ධො උණ්ණලොමවන්තොති අත්ථො. එත්ථ ච මුදසද්දො සණ්හසුඛුමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා මුදෙති මුදයති සත්තෙති මුදො, සුඛුමො. මුදධාතු මොදනෙ අ. අවදායති ඛණ්ඩියතීති ඔදාතො. අවපුබ්බ දාධාතු අවඛණ්ඩනෙ ත. අථ වා අවදායති සුජ්ඣතීති ඔදාතො, යථා වොදානන්ති. මුදො ච ඔදාතො ච මුදොදාතො, උණති උද්ධං ගච්ඡතීති උණ්ණා, ලොමො. උණ්ණසද්දො හි ලොකෙ ලොමසද්දපරියායොති වදන්ති ආචරියා. මංසස්ස උපරි පවත්තතීති අත්ථො. උණධාතු ගතියං ණ. මංසචම්මානි ලුනාති ඡින්දතීති ලොමො. ලුධාතු ඡින්දනෙ මනිපච්චයො. ලුනිතබ්බොති වා ලොමො, උණ්ණා ච සා ලොමො චාති උණ්ණලොමො, ලොමවිසෙසො. මුදො දාතො උණ්ණලොමො යස්ස සොති මුදොදාතුණ්ණ ලොමො, සුගතො. උණ්ණාලොමං පන භගවතො ද්වින්නං භමුකානං වෙමජ්ඣෙ නාසිමත්ථකෙයෙව ජාතං. උග්ගන්ත්වා පන නලාටමජ්ඣෙ ජාතං. සප්පිමණ්ඩෙ ඔසාරෙත්වා ඨපිතසත විතතකප්පාසපටලං විය මුදං. පරිසුද්ධඔසධිතාරකවණ්ණං විය ච සිප්පලිතූලලතාතූලං විය ච විගතමලෙන ඔදාතං උණ්ණාලොමං අත්ථි, න අඤ්ඤෙසන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** –

‘‘උණ්ණා ඛො පනස්ස හොතො ගොතමස්ස භමුකන්තරෙ ජාතා ඔදාතා මුදු තූලසන්නිභා’’ති.

තං පනෙතං කොටියං ගහෙත්වා ආකඩ්ඪියමානං උපඩ්ඪ බාහුප්පමාණං හොති. විස්සට්ඨං දක්ඛිණාවට්ටවසෙන ආවට්ටිත්වා උද්ධග්ගා හුත්වා සන්තිට්ඨති. සුවණ්ණඵලකමජ්ඣෙ ඨපිතරජත පුප්ඵුළකං විය, සුවණ්ණඝටතො නික්ඛමමානං ඛීරධාරං විය අරුණප්පභාරඤ්ජිතෙ ගගනතලෙ ඔසධිතාරකං විය ච අතිමනොහරාය සිරියා විරොචති, තස්මා මුදොදාතුණ්ණලොමොති ථොමෙති.

අථමපීති තදඤ්ඤං අපි. **සුගතොති** බුද්ධො. සො හි සුන්දරවාචං ගදති වදතීති සුගතොති වුච්චති. **බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවොති** බ්‍රහ්මඋජුඋග්ගතඅත්තභාවොති පදවිභාගො. බ්‍රහ්මුනො උජු උග්ගතඅත්තභාවො විය උජුමෙව උග්ගතඅත්තභාවො දීඝසරීරොති අත්ථො. **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** පන ‘‘බ්‍රහ්මුජුගත්තො’’තිපාඨො. තදට්ඨකථායඤ්ච බ්‍රහ්මුජුගත්තොති බ්‍රහ්මා විය උජුගත්තො උජුමෙව උග්ගතදීඝසරීරොති විවරති. තං පන සන්ධාය බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවොති වුත්තං.

අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. ඣානාදිගුණෙහි උපරූපරිබ්‍රූහති වඩ්ඪතීති බ්‍රහ්මා. බ්‍රූහධාතු වඩ්ඪනෙ ම, අරති අවඞ්කභාවෙන පවත්තතීති උජු, අවඞ්කො. අරධාතු ගතියං ජුපච්චයො. අරිස්ස උආදෙසො. උද්ධං ගච්ඡති පාපුණාතීති උග්ගතො. උපුබ්බ ගමුධාතු ගතියං තො. ආහිතො ආරොපිතො අහං මානො එත්ථාති අත්තා, සරීරො. ආපුබ්බ ධා ධාතු රොපනෙ මනිපච්චයො තුපච්චයො වා. ධස්ස තො. මස්ස තො. අථ වා සුඛදුක්ඛං අදති අනුභවතීති අත්තා. අදධාතු අනුභවනෙ මනිපච්චයො. **කච්චායනසද්දසත්ථෙ** පන ‘‘සුඛදුක්ඛං අදති භක්ඛතීති අත්තා, ජාතිජරාමරණාදීහි අදියතෙ භක්ඛියතෙති වා අත්තා. ආතුමා’’ති වුත්තං. ඛ්‍යාදීහි මනිමච තොවාති සුත්තෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අත්තාති අභිධානං බුද්ධි ච භවන්ති එතස්මාති අත්තභාවො, රූපකායො. **අනුටීකායං** පන ‘‘ආහිතො අහං මානො එත්ථාති අත්තා, සොඑව භවති උප්පජ්ජති න පරපරිකප්පිතො විය නිච්චොති අත්තභාවො. අත්තාති වා දිට්ඨිගතිකෙහි ගහෙතබ්බාකාරෙන භවති පවත්තතීති අත්තභාවො’’ති වුත්තං . බ්‍රහ්මුනො උජුමෙව උග්ගතො අත්තභාවො විය උජුමෙව උග්ගතො අත්තභාවො යස්ස සොති බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවො, සුගතො. යෙභුය්‍යෙන හි සත්තා ඛන්ධෙ කටියං ජාණුසූති තීසු ඨානෙසු නමන්ති. ථොකං කටියං නමන්තා පච්ඡතො නමන්ති. ඉතරෙසු ද්වීසු ඨානෙසු පුරතො. දීඝසරීරා පනෙකෙ පස්සා වඞ්කා හොන්ති, එකෙ මුඛං උන්නමෙත්වා නක්ඛත්තානි ගණයන්තා විය චරන්ති, එකෙ අප්පමංසලොහිතා සූලසදිසා හොන්ති, පවෙධමානා ගච්ඡන්ති, තථාගතො පන උජුමෙව උග්ගන්ත්වා දීඝප්පමාණො දෙවනගරෙ උස්සිතසුවණ්ණ තොරණං විය හොති. තස්මා බ්‍රහ්මුජුග්ගත්තභාවොති ථොමෙති.

නීලක්ඛීති නීලඅක්ඛීති පදච්ඡෙදො. අතිනීලනෙත්තෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. ඉක්ඛති පස්සති අනෙන රූපාරම්මණං සමවිසමං චාති අක්ඛි, නෙත්තං. ඉක්ඛධාතු දස්සනෙ ඉ. ඉස්ස අත්තං. නීලා අතිනීලා අක්ඛි නෙත්තා යස්සාති නීලක්ඛි, සුගතො. භගවතො හි න සකලනීලක්ඛිව හොති. නීලයුත්තට්ඨානෙ පනස්ස උම්මාරපුප්ඵසදිසෙන අතිවිසුද්ධෙන නීලවණ්ණෙන සමන්නාගතානි අක්ඛීනි හොන්ති. පීතයුත්තට්ඨානෙ කණිකාරපුප්ඵසදිසෙන ලොහිතවණ්ණෙන. ලොහිතයුත්තට්ඨානෙ බන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසෙන ලොහිතවණ්ණෙන. සෙත යුත්තට්ඨානෙ

ඔසධිතාරකසදිසෙන සෙතවණ්ණෙන. කාළ යුත්තට්ඨානෙ අද්දාරිට්ඨකසදිසෙන කාළවණ්ණෙන සමන්නාගතානි සුවණ්ණවිමානෙ උග්ඝාටිතමණිසීහපඤ්ජරසදිසානි ඛායන්ති. වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** ''මංසචක්ඛුම්හි භගවතො පඤ්චවණ්ණා සංවිජ්ජන්ති. නීලො ච වණ්ණො, පීතකො ච වණ්ණො, ලොහිතකො ච වණ්ණො, කණ්හො ච වණ්ණො, ඔදාතො ච වණ්ණො අක්ඛිලොමානි ච භගවතො, යත්ථ ච අක්ඛි ලොමානි පතිට්ඨිතානි. තං නීලං හොති සුනීලං පාසාදිකං දස්සනෙය්‍යං උම්මාරපුප්ඵසමානං. තස්ස පරතො පීතකං හොති සුපීතකං සුවණ්ණවණ්ණං පාසාදිකං දස්සනෙය්‍යං කණිකාරපුප්ඵසමානං. උභතො අක්ඛිකූටානි භගවතො ලොහිතකානි හොන්ති සුලොහිතකානි පාසාදිකානි දස්සනෙය්‍යානි ඉන්දගොපකසමානානි. මජ්ඣෙ කණ්හං හොති සුකණ්හං අලූඛං සුද්ධං පාසාදිකං දස්සනෙය්‍යං අද්දාරිට්ඨක සමානං. තස්ස පරතො ඔදාතං හොති සුඔදාතං සෙතං පණ්ඩරං පාසාදිකං දස්සනෙය්‍යං ඔසධිතාරකසමාන''න්ති. භගවා පන තෙන මංසචක්ඛුනා චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙපි සමන්තා යොජනං පස්සති දිවා චෙව රත්තිඤ්ච.

වුත්තඤ්හි **මහානිද්දෙසෙ** –

''තෙන භගවා පාකතිකෙන මංසචක්ඛුනා අත්තභාව පරියාපන්නෙන පුරිමසුචරිතකම්මාභිනිබ්බත්තෙන සමන්තා යොජනං පස්සති දිවා චෙව රත්තිඤ්ච. යදාපි චතුරඞ්ගසමන්නාගතො අන්ධකාරො හොති, සූරියො ච අත්ථඞ්ගමිතො හොති, කාළපක්ඛො ච උපොසථො හොති, තිබ්බො ච වනසණ්ඩො හොති, මහා ච කාළමෙඝො අබ්භුට්ඨිතො හොති, එවරූපෙපි චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ සමන්තා යොජනං පස්සති. නත්ථි සො කුට්ටො වා කවාටං වා පාකාරො වා පබ්බතො වා ගච්ඡො වා ලතා වා ආවරණං රූපානං දස්සනායා''ති. තස්මා උපලක්ඛණනයෙන නීලක්ඛීති ථොමෙති.

දීඝපණ්හීති ආයතපණ්හි. පරිපුණ්ණපණ්හීති අත්ථො. පසති බාධති අනෙන පරෙසන්ති පණ්හි, පාදස්ස පච්ඡාභාගො. පසධාතු බාධනෙ ණි. සස්ස හො. **ණ්වාදිමොග්ගල්ලානෙ** පන ''පණ ब්‍යවහාරථුතීසු හි පණියති වොහාරියතීති පණ්හි, පාදස්ස පච්ඡාභාගො''ති වුත්තං. දීඝා පණ්හි යස්ස සොති දීඝපණ්හි, සුගතො. යථා හි අඤ්ඤෙසං අග්ග පාදො දීඝො හොති. පණ්හිමත්ථකෙ ජඞ්ඝා පතිට්ඨාති පණ්හිං තච්ඡෙත්වා ඨපිතා විය හොති. න එවං තථාගතස්ස. තථාගතස්ස පන චතූසු කොට්ඨාසෙසු ද්වෙ කොට්ඨාසා අග්ගපාදා හොන්ති. තතියෙ කොට්ඨාසෙ ජඞ්ඝා පතිට්ඨාති. චතුත්ථෙ කොට්ඨාසෙ ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා ඨපිතා විය රත්තකම්බලෙ ගෙණ්ඩුකසදිසා පණ්හි හොති. තස්මා දීඝපණ්හීති ථොමෙති.

සුඛුමමලඡවීති සුඛුම අමල ඡවීති පදච්ඡෙදො. සණ්හමලවිසුද්ධතචො සණ්හමලවිරහිතතචො වාති අත්ථො. එත්ථ ච සුඛුමසද්දො සණ්හවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා සුඛයති සණ්හභාවෙනාති සුඛුමං, සණ්හං. සුඛධාතු තක්කරියං උමපච්චයො. තංසමඞ්ගීපුග්ගලං කිලිට්ඨං මලති ධාරෙතීති මලං, රජාදිමලං. මලධාතු ධාරණෙ අ, නත්ථි මලමෙතිස්සාති අමලා, ඡවී. මංසං ඡාදෙතීති ඡවී. ඡද ධාතු සංවරණෙ රවපච්චයො ඊපච්චයො ච. සුඛුමා සණ්හා අමලා මලවිරහිතා ඡවී යස්සාති සුඛුමමලඡවී, සුගතො. භගවතො හි සුවණ්ණසිනිද්ධසණ්හසරීරත්තා කඤ්චනසන්නිභ තචත්තා ච රූපකායෙ පදුමපලාසෙ උදකබින්දු විය රජොජල්ලං වා මලං වා න ලිම්පති. වුත්තඤ්හි මජ්ඣිමපණ්ණාසෙ **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** –

''සුඛුමච්ඡවී ඛො පන භවං ගොතමො සුඛුමත්තා ඡවියා රජොජල්ලං කායෙ න උපලිම්පතී''ති. තස්මා සුඛුම මලඡවීති ථොමෙති.

ථොම්‍යරසග්ගසග්ගීති ථොම්‍යරස ගස අග්ගීති පදච්ඡෙදො. ථොමිතබ්බ රසහරණසත්තසහස්සන්හාරු උද්ධග්ගිකාති අත්ථො. ථොමියතීති ථොමො‍්‍යා, න්හාරු. ථොමධාතු සිලාඝායං ණ්‍යො. මධුරාදිභෙදං රසං ගසෙන්ති අන්තො පවෙසෙන්තීති රසග්ගසා, න්හාරූ. රසසද්දූපපදගසධාතු අදනෙ අ. අථ වා රසං ගසති හරති එතෙහීති රසග්ගසා , න්හාරූ. ගසධාතු හරණෙ අ. ධාතුසද්දො හි අනෙකත්ථො. රසග්ගසානං අග්ගාති රසග්ගසග්ගා, තෙ එත්ථ සන්තීති රසග්ගසග්ගී, න්හාරූ. අස්සත්‍ථත්ථෙ ඊපච්චයො. ථොම්‍යා රසග්ගසග්ගී යස්ස සොති ථොම්‍යරසග්ගසග්ගී, සුගතො. තථාගතස්ස හි සත්තරසහරණිසහස්සානි උද්ධග්ගානි හුත්වා ගීවායමෙව පටිමුක්කානි. තිලඵලමත්තොපි ආහාරො ජිව්හග්ගෙ ඨපිතො සබ්බං කායං අනුඵරති. තෙනෙව මහාපධානං පදහන්තස්ස එකතණ්ඩුලාදීහිපි කළායයූසපසතෙනපි කායස්ස යාපනං හොති. අඤ්ඤෙසං පන තථා අභාවා න සකලකායං ඔජා ඵරති. තෙන තෙ බහ්වාබාධා හොන්ති. ඉදං ලක්ඛණං අප්පාබාධතාසඞ්ඛාතස්ස නිස්සන්දඵලස්සවසෙන පාකටං හොති, තස්මා ථොම්‍යරසග්ගසග්ගීති ථොමෙති.

තෙවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

24. දුතියගාථායං **ජිනොති** පඤ්චමාරජිතවා බුද්ධො. තස්ස පන පදස්ස සමචත්තාලීසග්ගදන්තොත්‍යාදීහි පදෙහි තුල්‍යාලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධො. **චත්තාලීසග්ගදන්තොති** චත්තාලීසඅග්ගදන්තොති පදච්ඡෙදො. සමචත්තාලීස උත්තමදන්තොති අත්ථො. එත්ථ ච අග්ගසද්දො උත්තමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා උත්තමභාවං අජති ගච්ඡතීති අග්ගො, දන්තො. දංසති විදංසති භොජ්ජමනෙනාති දන්තො. දංසධාතු දංසනෙ ත. තස්ස න්තො ධාත්වන්තලොපො. සමචත්තාලීසං අග්ගො උත්තමො දන්තො යස්සාති චත්තාලීසග්ගදන්තො, ජිනො. උපරිමහනුකෙ පතිට්ඨිතා දන්තා වීසති හෙට්ඨිමෙ වීසතීති සමචත්තාලීසදන්තා හොන්තීති අත්ථො. අඤ්ඤෙසඤ්හි

පරිපුණ්ණදන්තානම්පි ද්වත්තිංසදන්තා හොන්ති. තථා ගතස්ස පන චත්තාලීසං. තස්මා චත්තාලීසග්ගදන්තොති ථොමෙති.

සමකලපනජොති කකචෙන ඡින්දිත්වා ඨපිතො විය සමදන්තොති අත්ථො. ලපති වදති එතෙනාති ලපනං, මුඛං. ලපධාතු වදනෙ යු. තස්මිං ලපනෙ මුඛෙ ජාතොති ලපනජො, දන්තො. තප්පුරිසසමාසොයං, සමකො ලපනජො දන්තො යස්සාති සමකලපනජො, ජිනො. **පාළියං** පන ''සමදන්තො''ති පාඨො අත්ථි. අයමෙවත්ථො. අඤ්ඤෙසඤ්හි කෙචි දන්තා උච්චා, කෙචි නීචාති විසමා හොන්ති. තථාගතස්ස පන අයපට්ටඡින්නසඞ්ඛපටලං විය සමා හොන්ති. තස්මා සමකලපනජොති ථොමෙති.

අන්තරංසප්පපීනොති අන්තරඅංසපීනොති පදවිභාගො. ගාථාබන්ධවසෙන ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං පකාරාගමං කත්වා එවං වුත්තං. ද්වින්නං අංසානං බන්ධානං අන්තරං වෙමජ්ඣෙ පරිපුණ්ණපිට්ඨිතලොති අත්ථො. එත්ථ ච අංසසද්දො බන්ධත්ථෙ වත්තති. වුත්තඤ්හෙතං **අභිධානප්පදීපිකායං** ''අංසො නිත්ථී භුජසිරො, ඛන්ධො තස්සන්ධි ජත්තු ත''න්ති.

අනති ජීවති එතෙනාති අංසො, ඛන්ධො. අනධාතු පාණෙ සොපච්චයො. නස්ස නිග්ගහිතාදෙසො. සරීරස්ස අවයවභාවෙන අනති ගච්ඡති පවත්තතීති වා අංසො, ද්වින්නං අංසානං ඛන්ධානං අන්තරං වෙමජ්ඣන්ති අන්තරංසො, පිණති පූරතීති පීනො, පිට්ඨිතලං. පිණධාතු පිනනෙ පූරණෙ වා ණ. ණස්ස නො. ද්වින්නං අංසානං ඛන්ධානං අන්තරං වෙමජ්ඣෙ පීනං පරිපුණ්ණං පිට්ඨිතලං යස්සාති අන්තරංසප්පපීනො, ජිනො. උත්තරපදලොපබහුබ්බීහිසමාසොයං. අඤ්ඤෙසඤ්හි තං ඨානං නින්නං හොති, ද්වෙ පිට්ඨිකොට්ටා පාටිඑක්කං පඤ්ඤායන්ති. තථාගතස්ස පන කටිතො පට්ඨාය මංසපටලං යාව ඛන්ධා උග්ගම්ම සමුස්සිතසුවණ්ණඵලකං විය පිට්ඨිං ඡාදෙත්වා පතිට්ඨිතං. තස්මා අන්තරංසප්පපීනොති ථොමෙති. **පාළියං** පන ''චිතන්තරංසො''ති පාඨො. **තදට්ඨකථායඤ්ච** ''චිතන්තරං සොති අන්තරංසං වුච්චති ද්වින්නං කොට්ටානමන්තරං. තං පරිපුණ්ණ මස්සාති අන්තරංසො''ති වුත්තං.

චක්කෙනඞ්කිතපාදොති චක්කෙන අඞ්කිතපාදොති පදච්ඡෙදො. අට්ඨසතපාදචක්කලක්ඛණෙන ලක්ඛිතපාදතලොති අත්ථො. චක්කෙන අට්ඨසතපාදචක්කෙන අඞ්කිතො ලක්ඛිතො පාදො යෙන සොති චක්කෙනඞ්කිතපාදො, ජිනො. තතියාබහුබ්බීහි සමාසොයං. අඤ්ඤෙසඤ්හි පාදතලෙ අට්ඨසතපාදචක්ක ලක්ඛණං නත්ථි. තථාගතස්ස පාදතලෙඑව විචිත්‍රං අට්ඨසත පාදචක්කලක්ඛණං අත්ථි. තස්මා චක්කෙනඞ්කිතපාදොති ථොමෙති.

වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ''හෙට්ඨා ඛො පන තස්ස භොතො ගොතමස්ස පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානි සහස්සාරානි සනෙමිකානි සනාභිකානි සබ්බාකාරපරිපූරානී''ති. අට්ඨසතපාදචක්කලක්ඛණසරූපං පන යො පාදපඞ්කජමුදුත්තලරා ජිකෙහීති ගාථාවණ්ණනායං වුත්තමෙවාති.

අවිරළදසනොති අවිවරදන්තො. අවිවරදන්තෙන සම්පන්නොති අත්ථො. විවරති වුල්ලතීති විරළො. වරධාතු වුල්ලනෙළො. අස්සි. න විරළො අවිරළො, නත්ථි විරළො එතස්සාති අවිරළො, දන්තො. දංසති විදංසති ඛාදනීයං වා භොජනීයං වා එතෙනාති දසනො, දන්තො. දංසධාතු දංසනෙ යු. නිග්ගහිතලොපො. අවිරළො දසනො දන්තො යස්සාති අවිරළදසනො, ජිනො. අඤ්ඤෙසඤ්හි කුම්භිලානං විය දන්තා විරළා හොන්ති. මච්ඡමංසාදීනි ඛාදන්තානං දන්තන්තරං පූරති. තථාගතස්ස පන කනකලතාය සමුස්සාපිතවජිර පන්ති විය අවිරළා තුලිකාය දස්සිතපරිච්ඡෙදා විය දන්තා හොන්ති, තස්මා අවිරළදසනොති ථොමෙති.

මාරජුස්සඞ්ඛපාදොති මාරජි උස්සඞ්ඛපාදොති පදච්ඡෙදො. එත්ථ ච මාරජීති පඤ්චමාරජිතවා බුද්ධො කත්තුභූතො. සො හි පඤ්චමාරෙ ජිතවාති මාරජීති වුච්චති. උස්සඞ්ඛපාදොති පාදස්ස උපරි ඨිතෙන සඞ්ඛසදිසත්තා සඞ්ඛනාමිකෙන ගොප්ඵකෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. සංසුට්ඨුං පථවිං ඛනතීති සඞ්ඛෙ. සංපුබ්බඛනුධාතු අවදාරණෙ ක්වි. **අපදානට්ඨකථායං** පන ''සංසුට්ඨුං ඛාදන්තො ඛණන්තො ගච්ඡතීති සඞ්ඛෙ. සමුද්දජලපරියන්තෙ චරමානො ගච්ඡති චරතීති අත්ථො''ති වුත්තං. සඞ්ඛෙ වියාති සඞ්ඛෙ, ගොප්ඵකො. පාදස්ස උද්ධං උපරි ඨිතං සඞ්ඛසදිසං ගොප්ඵක මස්සාති උස්සඞ්ඛපාදො, ජිනො. වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තට්ඨකථායං** ''උද්ධං පතිට්ඨිතගොප්ඵකත්තා උස්සඞ්ඛා පාදා අස්සාති උස්සඞ්ඛපාදො''ති. අඤ්ඤෙසඤ්හි පිට්ඨිපාදෙ ගොප්ඵකා හොන්ති. තෙන තෙසං පාදා ආණිබද්ධා විය බද්ධා හොන්ති. න යථාසුඛං පරිවත්තන්ති. ගච්ඡන්තානං පාදතලානි න දිස්සන්ති. තථාගතස්ස පන අභිරුහිත්වා උපරි ගොප්ඵකා පතිට්ඨහන්ති. තෙනස්ස නාභිතො පට්ඨාය උපරිමකායො නාවාය ඨපිත සුවණ්ණපටිමා විය නිච්චලො හොති. අධොකායොව ඉඤ්ජති. සුඛෙන පාදා පරිවත්තන්ති. පුරතොපි පච්ඡතො උභයපස්සෙසුපි ඨත්වා පස්සන්තානං පාදතලානි පඤ්ඤායන්ති. න හත්ථීනං විය පච්ඡතොයෙවාති. තස්මා උස්සඞ්ඛපාදොති ථොමෙති.

තිට්ඨන්තො නොනමන්තොභයකරමුදුනා ජණ්ණුකානාම සන්තොති එත්ථ තිට්ඨන්තො නො නමන්තො උභය කරමුදුනා ජණ්ණුකානි ආමසන්තොති පදවිභාගො. **තිට්ඨන්තොති** ඨිතකොව. **නොනමන්තොති** අනමමානො හුත්වා. **උභය කරමුදුනාති** සුඛුමෙන හත්ථද්වයෙන. **ජණ්ණුකානීති** ජඞ්ඝානි. ජායති ගමනාගමනං අනෙනාති ජණ්ණු, ජනධාතු ජනනෙ ණු. සොඑව ජණ්ණුකො, ජඞ්ඝොරූනං සන්ධි ලබ්භති. තානි. **ආමසන්තොති** පරිමජ්ජිතුං සක්කොන්තො. එත්ථ ච තිට්ඨන්තො නොනමන්තොති ඉමිනා තථාගතස්ස අඛුජ්ජඅවාමනභාවො දීපිතො . අවසෙසජනා හි ඛුජ්ජා වා හොන්ති

වාමනා වා. ඛුජ්ජානං උපරිමකායො අපරිපුණ්ණො හොති වාමනානං හෙට්ඨිමකායො. තෙ අපරිපුණ්ණකායත්තා න සක්කොන්ති නොනමන්තො ජණ්ණුකානි පරිමජ්ජිතුං. තථාගතො පන පරිපුණ්ණඋභයකායත්තා සක්කොති, තස්මා තිට්ඨන්තො…පෙ…. ජණ්ණුකා නාමසන්තොති ථොමෙති.

වට්ටක්ඛන්ධොති සුවණ්ණාලිඞ්ගො විය සමවට්ටිතගලිකො. වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ‘‘සමවට්ටක්ඛන්ධො’’ති. පරිමණ්ඩලා කාරෙන වට්ටති පවත්තතීති වට්ටො, පරිමණ්ඩලො. වට්ටධාතු වට්ටනෙ අ. භොජනං ඛාදති එතෙන ගලෙනාති ඛන්ධො, ගලො. ඛාදධාතු ඛාදනෙ භක්ඛනෙ වා ක්විපච්චයො. ඛාදාමගමානං ඛන්ධකන්ධගන්ධාති සුත්තෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අභිධානටීකායං** පන ‘‘කං මත්ථකං දධාතීති කන්ධො. සොඑව කකාරස්ස ඛකාරකරණවසෙනා’’ති වුත්තං. වට්ටො සමපරිමණ්ඩලො ඛන්ධො ගලො යස්සාති වට්ටක්ඛන්ධො, ජිනො. යථා හි එකෙ කොඤ්චා විය බකා විය වරාහා විය ච දීඝගලා වඞ්කගලා පුථුගලා ච හොන්ති. කථනකාලෙ සිරාජලං පඤ්ඤායති. මන්දො සරො නික්ඛමති, න එවං තස්ස. තථාගතස්ස පන සුවට්ටිතසුවණ්ණාලිඞ්ගසදිසො ඛන්ධො ගලො හොති. කථනකාලෙ සිරාජලං න පඤ්ඤායති. මෙඝස්ස විය ගජ්ජතො සරො මහා හොති. තස්මා වට්ටක්ඛන්ධොති ථොමෙති.

පුන ජිනොති බුද්ධො කත්තුභූතො. තස්ස පන පදස්ස ගොතරුණපඛුමකොත්‍යාදීහි පදෙහි තුල්‍යාලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධො. **ගොතරුණපඛුමකොති** තංමුහුත්තජාතරත්ත වච්ඡස්ස චක්ඛුභණ්ඩො විය විප්පසන්නචක්ඛුභණ්ඩො, විප්පසන්නචක්ඛුභණ්ඩෙන සමන්නාගතො වා. එත්ථ ච පඛුමකොති සකලං චක්ඛුභණ්ඩං අධිප්පෙතං. චක්ඛුභණ්ඩන්ති චක්ඛුපරිවාරං. චක්ඛුභණ්ඩන්ති අක්ඛිදලන්ති කෙචි. අක්ඛිදලපත්තන්ති වදන්ති අඤ්ඤෙ. අක්ඛිදලෙ හි පන සද්ධිං අක්ඛිබිම්බන්ති වෙදිතබ්බං. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො. පතති චක්ඛුං පරිවාරෙති එතෙනාති පඛුමං, පම්හාදිපරිවාරං. පතධාතු පරිවාරෙ උමො. තකාරස්ස ඛො. අථ වා අක්ඛිනො පක්ඛද්වයෙ ජාතන්ති පඛුමං, පම්හං. ජාතතද්ධිතෙ උමො. පක්ඛුමන්ති වත්තබ්බෙ කකාරලොපවසෙන පඛුමන්ති වුච්චති. පඛුමංයෙව පඛුමකො. ගොතරුණස්ස තංමුහුත්තජාතරත්තවච්ඡස්ස පඛුමං විය පඛුමං යස්ස සොති ගොතරුණපඛුමකො, ජිනො. ගොතරුණස්ස තංමුහුත්තජාතරත්තවච්ඡස්ස පඛුමසදිසං විප්පසන්නචක්ඛුභණ්ඩං අත්ථීති අත්ථො. අඤ්ඤෙසඤ්හි අක්ඛිභණ්ඩො අපරිපුණ්ණො හොති. හත්ථිමූසිකකාකාදීනං අක්ඛිසදිසෙහි විනිග්ගතෙහි ගම්භීරෙහිපි අක්ඛීහි සමන්නාගතා. තථාගතස්ස පන ධොවිත්වා මජ්ජිත්වා ඨපිතමණිගුළිකා විය මුදුසිනිද්ධනීල සුඛුමපඛුමාචිතානි අක්ඛීනි හොන්ති. තස්මා ගොතරුණපඛුමකොති ථොමෙති.

සීහපුබ්බඩ්ඪකායොති සීහස්ස පුබ්බඩ්ඪකායො විය පරිපුණ්ණකායො. වාතාතපාදිපරිස්සයං සහති ඛමතීති සීහො, සහධාතු ඛමනෙ අ. ඊකාරාගමො. අථ වා සූකරමහිංසාදයො සත්තෙ හිංසතීති සීහො. හිංසධාතු හනනෙ ණ. හිංසොති වත්තබ්බෙ අක්ඛරවිපරියායෙන සීහොති වුච්චති. අථ වා සබ්බිරියාපථෙසු දළ්හවීරියත්තා සුට්ඨු ඊහති වායමතීති සීහො, කෙසරසීහො. සුපුබ්බ ඊහධාතු චෙතායං අ. තෙන වුත්තං **සද්දනීතියං** ‘‘සහහිංස ඊහාවසා, සීහසද්දගතිං වදෙ’’ති. සීහස්ස පුබ්බඩ්ඪෙ ජාතො කායො විය පරිපුණ්ණකායො යස්සාති සීහපුබ්බඩ්ඪකායො, ජිනො. යථා හි සීහස්ස පුබ්බඩ්ඪකායොව පරිපුණ්ණො හොති, න එවං තස්ස. තථාගතස්ස පන කායො සබ්බපරිපුණ්ණොති අත්ථො. සීහස්ස පන පුරිමකායොව පරිපුණ්ණො හොති, පච්ඡිම කායො අපරිපුණ්ණො. තථාගතස්ස පන සීහස්ස පුබ්බඩ්ඪකායොඉව සබ්බො කායො පරිපුණ්ණො. සොපි සීහස්සෙව න තත්ථ තත්ථ විනතුන්නතාදිවසෙන දුස්සණ්ඨිත විසණ්ඨිතො. දීඝයුත්තට්ඨානෙ පන දීඝො. රස්සකිසථූල අනුවට්ටිතයුත්තට්ඨානෙසු තථාවිධොව හොති. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘මනාපියෙ ච ඛො භික්ඛවෙ කම්මවිපාකෙ පච්චුපට්ඨිතෙ යෙහි අඞ්ගෙහි දීඝෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි දීඝානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි රස්සෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි රස්සානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි ථූලෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි ථූලානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි කිසෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි කිසානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි වට්ටෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි වට්ටානි සණ්ඨහන්ති’’ති. ඉති නානාචිත්තෙන පුඤ්ඤචිත්තෙන චිත්තිතො දසහි පාරමීහි සජ්ජිතො තථාගතස්ස අත්තභාවො තස්ස ලොකෙ සබ්බසිප්පිනො වා ඉද්ධිමන්තො වා පතිරූපකම්පි කාතුං න සක්කොන්ති. තස්මා සීහපුබ්බඩ්ඪකායොති ථොමෙති.

චතුවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

25. තතිය ගාථායං **සුගතොති** බුද්ධො කත්තුභූතො. තස්ස පන පදස්ස සත්තප්පීනොත්‍යාදීහි පදෙහි තුල්‍යාලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධො. **සත්තප්පීනොති** ද්විහත්ථපාද අංසකූට එකගලවසෙන සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණමංසිකොති අත්ථො. ආචරියා පන පරිපුණ්ණද්විහත්ථපාද අංසකූට ඛන්ධසඞ්ඛාතසත්තට්ඨානොති අත්ථං වදන්ති. මංසෙන පීණති පරිපූරතීති පීනො. පීණතෙ පරිපූරතෙ වා පීනො. පීණධාතු පීණනෙ, පූරණෙ වා ණ. ණස්ස නො. ද්වෙ හත්ථපිට්ඨියො ද්වෙ පාදපිට්ඨියො ද්වෙ අංසකූටානි එකගලො චාති සත්තසු ඨානෙසු පීනො පරිපුණ්ණො මංසො අස්සාති සත්තපීනො, සුගතො ලබ්භති. අඤ්ඤෙසඤ්හි හත්ථපාදපිට්ඨීසු න්හාරුජාලා පඤ්ඤායන්ති අංසකූටගලෙසු අට්ඨිකොටියො. තෙ මනුස්සා පෙතා විය ඛායන්ති. න තථාගතො. තථාගතො පන සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණමංසුස්සදත්තා නිගූළන්හාරුජාලෙහි හත්ථපිට්ඨ්‍යාදීහි වට්ටෙත්වා ඨපිතසුවණ්ණවණ්ණාලිඞ්ගසදිසෙන ගලෙන සිලාරූපකං විය චිත්තකම්මරූපකං විය ච ඛායති, තස්මා සත්තප්පීනොති ථොමෙති.

බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ පන ‘‘සත්තුස්සදො’’ති පාඨො. තස්ස පන සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණමංසුස්සදොති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

දීඝඞ්ගුලීති දීඝඅඞ්ගුලීති පදච්ඡෙදො. සමආයතහත්ථපාදඞ්ගුලීති අත්ථො. අඞ්ගති උද්ධං ගච්ඡතීති අඞ්ගුලි. අඞ්ගති තං තං කායඞ්ගං පරාමසති එතායාති වා අඞ්ගුලි, කරසාඛා. අගිධාතු ගතියං උලිපච්චයො. අථ වා අඞ්ගං කායඞ්ගං උලති ගච්ඡති පරාමසති එතායාති අඞ්ගුලි, කරසාඛා. අඞ්ග සද්දූපපදඋලධාතු ගතියං ඉ. සමදීඝා අඞ්ගුලි හත්ථපාදඞ්ගුලි යස්ස සොති දීඝඞ්ගුලි, සුගතො. සමදීඝා හත්ථපාදඞ්ගුලි අත්ථීති අත්ථො. යථා හි අඤ්ඤෙසං කාචි අඞ්ගුලි දීඝා හොති කාචි රස්සා, න එවං තථාගතස්ස. තථාගතස්ස පන මක්කටස්සෙව දීඝහත්ථපාදඞ්ගුලියො මූලෙ ථූලා අනුපුබ්බෙන ගන්ත්වා අග්ගෙ තනුකා නියාසතෙලෙන මද්දිත්වා වට්ටිතහරිතාලවට්ටසදිසා හොන්ති. තස්මා දීඝඞ්ගුලීති ථොමෙති. **මථාති** මඅථාති පදච්ඡෙදො. මකාරො හි පදසන්ධිකරො. අථාති අත්ථන්තරෙ නිපාතො. තදඤ්ඤන්ති අත්ථො.

ලොමකූපෙකලොමොති ලොමකූපඑකලොමොති පදච්ඡෙදො. එකෙකලොමකූපෙ එකෙකජාතලොමොති අත්ථො. චම්මමංසං ලුනාති ඡින්දතීති ලොමො, වඩ්ඪමානං ලූනිතබ්බන්ති වා ලොමො, ලූධාතු ඡෙදනෙ මනිපච්චයො. කුවුච්චති උදකං, තං පාති රක්ඛතීති කූපො. කුපුබ්බපාධාතු රක්ඛනෙ ක්වි. උස්ස දීඝො. කූපො වියාති කූපො, අථ වා කුවුච්චති ලොමං, තං පාති රක්ඛතීති කූපො. **අභිධානටීකායං** පන ''කුසද්දෙ පො. දීඝාදි. කූපො. කෙන උභතීති වා කූපො. හස්ස පො''ති වුත්තං. ලොමස්ස කූපො ලොමකූපො. තස්මිං තස්මිං ජාතො එකෙක ලොමො යස්සාති ලොමකූපෙකලොමො, සුගතො. යථා හි අඤ්ඤෙසං එකෙකස්මිම්පි ලොමකූපෙ අනෙකානි ලොමානි ජායන්ති, න එවං තථාගතස්ස. තථාගතස්ස පන එකෙකස්මිං ලොමකූපෙ එකෙකලොමො ජායති. වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ''එකෙකලොමො ඛො පන භවං ගොතමො. එකෙකානි ලොමානි ලොමකූපෙසු ජාතා නී''ති. තස්මා ලොමකූපෙකලොමොති ථොමෙති.

සම්පන්නොදාතදායොති සම්පන්නොඔදාතදායොති පදච්ඡෙදො. සම්පන්නසුක්කදායොති අත්ථො. සම්පජ්ජතීති සම්පන්නො. සංපුබ්බපදධාතු ගතියං ත. තස්ස අන්නො. අවදායති අවඛණ්ඩියති අඤ්ඤවණ්ණොභාසන්ති ඔදාතො. අවපුබ්බ දාධාතු අවඛණ්ඩනෙ ත. දංසති ඔදනාදිං එතායාති දායො, දන්තවිසෙසො. දංසධාතු දංසනෙ ඨො. දංසිස්ස දා. සම්පන්නො ච ඔදාතො ච දායො යස්සාති සම්පන්නො දාතදායො, සුගතො. අඤ්ඤෙසඤ්හි පූතිදන්තා උට්ඨහන්ති. තෙන කාචි දායා කාළාපි විවණ්ණාපි හොන්ති. තථාගතො පන සුක්කදායො ඔසධිතාරකම්පි අතික්කම්ම විරොචමානාය පභාය සමන්නාගතදායො හොති. **පාළියං** පන ''සුසුක්කදායො''ති පාඨො. අයමෙවත්ථො. තස්මා සම්පන්නොදාතදායොති ථොමෙති.

කනකසමතචොති සුවණ්ණෙන සදිසචම්මො. කනති දිබ්බතී ඔභාසෙනාති කනකං. කනියති ඉච්ඡියති මනුස්සෙහීති වා කනකං, සුවණ්ණං. කනධාතු දිත්තිගතිකන්තීසු අකපච්චයො, සංසදිසෙන අමති ගච්ඡති පවත්තතීති සමං. සංපුබ්බඅමධාතු ගතියං අ. තචති මංසං ඡාදෙති සංවරතී වාති තචො, තචති දිබ්බති සුවණ්ණොභාසෙනාති වා තචො, චම්මං. තචධාතු සංවරණදිත්තීසු අ. කනකෙන සුවණ්ණෙන සමො සදිසො තචො යස්සාති කනක සමතචො, සුගතො. යථා හි අඤ්ඤෙසං තචො කොචි නීලතචො සෙතතචො පීතතචො හොති, න එවං තථාගතස්ස. තථාගතස්ස පන ජාතිහිඞ්ගුලකෙන මජ්ජිත්වා නිසදාය සංසිත්වා ගෙරුකපරිකම්මං කත්වා ඨපිත ඝනසුවණ්ණරූපකං විය කඤ්චනසදිසතචො හොති. **පාළියං** පන ''සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිභත්තචො''ති වුත්තො. එත්ථ ච සුවණ්ණවණ්ණො විය වණ්ණො යස්සාති සුවණ්ණවණ්ණො, කඤ්චනෙන සන්නිභං සදිසං තචමස්සාති කඤ්චනසන්නිභත්තචොති වචනත්ථො කාතබ්බො. එත්ථ ච සුවණ්ණවණ්ණන්ති ඉමිනා තථාගතස්ස ඝනසිනිද්ධසණ්හසරීරතං දස්සෙති. කඤ්චනසන්නිභත්තචොති ඉමිනා ඡවිවණ්ණං දස්සෙති. අථ වා වෙවචනමෙතං පදද්වයං. තස්මා කනකසමතචොති ථොමෙති.

නීලමුද්ධග්ගලොමොති නීලං උද්ධං අග්ගලොමොති පදච්ඡෙදො. නීලං උද්ධං අග්ගා කොටි හුත්වා මුඛසොභං උල්ලොකයමානො විය ඨිතලොමො, නීලානි උද්ධං අග්ගානි කොටීනි හුත්වා ඨිතානි ලොමානි යස්සාති නීලමුද්ධග්ගලොමො, සුගතො. යථා හි අඤ්ඤෙසං ලොමානි හෙට්ඨා අග්ගානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, න එවං තථාගතස්ස. තථාගතස්ස පන ලොමානි ආවට්ටපරියොසානෙ උද්ධං අග්ගානි හුත්වා මුඛසොභං උල්ලොකයමානානි විය තිට්ඨන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ** ''උද්ධග්ගලොමො භවං ගොතමො. උද්ධග්ගානි ලොමානි ජාතානි නීලානි අඤ්ජනවණ්ණානි කුණ්ඩලාවට්ටානි පදක්ඛිණාවට්ටකජාතානී''ති. තස්මා නීලමුද්ධග්ගලොමොති ථොමෙති.

සම්බුද්ධොති තථාගතො. සො හි අනඤ්ඤබුද්ධො හුත්වා සාමංයෙව චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣතීති සම්බුද්ධොති වුච්චති. තස්ස පන පදස්ස ථූලජිව්හොත්‍යාදීහි තීහි පදෙහි තුල්‍යලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධො.

ථූලජිව්හොති මුදුදීඝපුථුල ජිව්හාය සම්පන්නොති අත්ථො. ගාථාබන්ධවසෙන හි මුදුදීඝසද්දලොපං කත්වා එවං වුත්තං. තෙන වුත්තං **අට්ඨකථායං** ''මුදුජිව්හා දීඝා ථූලා වණ්ණ සම්පන්නා''ති. ථූලති බූහතීති ථූලා, ජිව්හා. ථූලධාතු බුද්ධියං අ. ජීවති පාණං ධාරෙතීති ජිව්හා, රසනා. ජීවධාතු පාණධාරණෙ හපච්චයො. ජීවන්ති සත්තා එතෙන රසෙනාති ජීවිතං, ඡබ්බිධරසො. තං අව්හායතීති ජිව්හා, ජිව්හාපසාදරූපං. සම්භාරජිව්හා ඨානූපචාරෙන ලබ්භති. ජීවිතසද්දූපපද අව්හධාතු අව්හායනෙ අ. ජීවිතඅව්හාති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන විතසද්දලොපං කත්වා ජිව්හාති වුත්තං. ථූලා මහන්තා දීඝා මුදුකා ජිව්හා යස්සාති ථූලජිව්හො, සම්බුද්ධො. අඤ්ඤෙසඤ්හි ජිව්හා ථූලාපි හොති කිසාපි රස්සාපි ථද්ධාපි විසමාපි. තථාගතස්ස පන මුදුජිව්හා දීඝා පුථුලා වණ්ණ සම්පන්නා හොති. සො තං ලක්ඛණං පරියෙසිතුං ආගතානං බ්‍රහ්මායුබ්‍රාහ්මණාදීනං කඞ්ඛාවිනොදනත්ථං ජිව්හාය මුදුකත්තා තං ජිව්හං කඨිනසූචි විය වට්ටෙත්වා උභොපි නාසිකාසොතානි පරාමසති, දීඝත්තා උභො කණ්ණසොතානි පරාමසති, පුථුලත්තා කෙසන්තපරියොසානං කෙවලම්පි

නලාටං පටිච්ඡාදෙති, එවං තස්සා මුදුදීඝපුථුලභාවං පකාසෙන්තො කඬ්ඩාවිනොදෙති, එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං ජිව්හං සන්ධාය ථූල ජිව්හොති ථොමෙති. **පාළියං** පන ''පහූතජිව්හො''ති පාඨො. අයමෙවත්ථො.

අථාති අත්ථන්තරත්ථෙ නිපාතො. තදඤ්ඤන්ති අත්ථො. **සීහහනුකොති** සීහස්ස හෙට්ඨා හනු විය පරිපුණ්ණ හනුකො. සීහසද්දත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. හනති ඔදනාදීනං වණ්ණවිසෙසං නාසෙතීති හනු. හනධාතු හිංසායං උ. සීහස්ස හෙට්ඨා හනු විය හනු යස්සාති සීහහනුකො , සම්බුද්ධො. සමාසන්තෙ කො. සීහස්ස හි හෙට්ඨිමහනුමෙව පරිපුණ්ණං හොති, න උපරිමං. තථාගතස්ස පන සීහස්ස හෙට්ඨිමං විය ද්වෙපි පරිපුණ්ණානි ද්වාදසියං පක්ඛස්ස චන්දසදිසානි හොන්ති. තස්මා සීහහනුකොති ථොමෙති.

ජාලිකප්පාදහත්ථොති කුසලෙන වඩ්ඪකිනා වාතපානෙ සම්මායොජිතජාලං විය චම්මෙන අප්පටිබද්ධහත්ථපාදඞ්ගුලන්තරො. ජලති දිබ්බතීති ජාලං, ජලධාතු දිත්තියං ණ. ජාලං අස්ස අත්ථි තස්මිං වා විජ්ජතීති ජාලිකං, වාතපානං. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණිකො. අථ වා ජාලං එව ජාලිකං. පජ්ජති ගච්ඡති එතෙනාති පාදො, චරණො. පදධාතු ගමනෙ ණ. තං තං භාරං හරතීති හත්ථො, කරො. හරධාතු හරණෙ ථො. ජාලිකං විය හත්ථපාදඞ්ගුලන්තරං යස්සාති ජාලිකප්පාදහත්ථො, සම්බුද්ධො. කුසලෙන වඩ්ඪකිනා වාතපානෙ සම්මායොජිතානි ජාලසදිසානි හත්ථපාදඞ්ගුලන්තරානි හොන්ති. න ච චම්මෙන පටිබද්ධඅඞ්ගුලන්තරානීති අත්ථො. එත්ථ ජාලිකප්පාදහත්ථඞ්ගුලන්තරන්ති වත්තබ්බෙ උත්තරපදලොපෙන එවං වුත්තං. චම්මෙන පටිබද්ධහත්ථපාදඞ්ගුලන්තරො හි එණහත්ථකො පුරිසදොසෙන උපහතො පබ්බජ්ජම්පි න ලභති. තථාගතස්ස පන චතස්සො හත්ථඞ්ගුලියො පඤ්චපි පාදඞ්ගුලියො එකප්පමාණා හොන්ති. තාසං එකප්පමාණ තාය යවලක්ඛණං අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිවිජ්ඣිත්වා තිට්ඨති. අථස්ස හත්ථපාදා කුසලෙන වඩ්ඪකිනා සම්මායොජිතජාලවාත පානසදිසා හොන්ති, තස්මා ජාලිකප්පාදහත්ථොති ථොමෙති. **පාළියං** පන ''ජාලහත්ථපාදො''ති පාඨො. අයමෙවත්ථො.

නාථොති බුද්ධො කත්තුවසෙන. සො හි නාථති විනෙය්‍යානං හිතපටිපත්තිං යාචති, පරසන්තානගතං වා කිලෙසබ්‍යසං උපතාපෙති, පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නා ගතො . සබ්බසත්තෙ වා ගුණෙහි ඊසති අභිභවති, වෙනෙය්‍යානං හිතසුඛං වා ආසීසතීති නාථොති වුච්චති. වුත්තඤ්හි **සද්දනීතියං** ''නාථධාතු යාචනෙ උපතාපෙ ඉස්සරියෙ ආසිසනෙ චාති චතූස්වත්ථෙසු පවත්තතී''ති.

තස්ස පන පදස්ස උණ්හීසසීසොතිපදෙන තුල්‍යාලිඞ්ගත්තභාවෙන සම්බන්ධො. **උණ්හීසසීසොති** රඤ්ඤො බද්ධඋණ්හීස පට්ටො විය විරොචමානො පකතිමංසපිණ්ඩසඞ්ඛාතො උණ්හීසපට්ටසීසො. නලාටෙ නහියති බන්ධියතීති උණ්හීසො. උපුබ්බනහධාතු බන්ධනෙ, ඊසො. වණ්ණවිකාරො. වුත්තඤ්හි **ජාලිනියං** –

> ''වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො,
> ද්වෙ චාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
> ධාතූනමත්ථාතිසයෙන යොගො,
> තදුච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්ති''න්ති.

තත්ථ ච අවිජ්ජමානස්ස ආගමො වණ්ණාගමො නාම. විජ්ජමානඅක්ඛරානං හෙට්ඨුපරියායවසෙන වණ්ණවිපරියායො නාම. අඤ්ඤක්ඛරස්ස අඤ්ඤක්ඛරාපජ්ජනතා වණ්ණවිකාරො නාම. විජ්ජමානක්ඛරවිනාසො වණ්ණවිනාසො නාම. තත්ථ තත්ථ යථායොගං විසෙසත්ථයොගො ධාතූනං අත්ථාතිසය යොගො නාමාති අධිප්පායො. එත්ථ පන නකාරස්ස ණකාරං කතත්තා වණ්ණවිකාරොති දට්ඨබ්බො. මාලාදිං සියති බන්ධියතීති සීසො, උත්තමඞ්ගො. සිධාතු බන්ධනෙ ඊසො. රාජූනං උණ්හීසපට්ටෙන වෙඨිතසීසො විය සීසො යස්සාති උණ්හීසසීසො. අථ වා රාජූනං උණ්හීසං විය සබ්බත්ථ පරිමණ්ඩලසීසො යස්සාති උණ්හීසසීසො, නාථො.

වුත්තඤ්හි **බ්‍රහ්මායුසුත්තටීකායං** ''උණ්හීසසීසොති ඉදං පරිපුණ්ණනලාටතඤ්චෙව පරිපුණ්ණසීසඤ්චාති ද්වෙ අත්ථවසෙ පටිච්ච වුත්තං. තථාගතස්ස හි දක්ඛිණකණ්ණචූළිකතො පට්ඨාය මංසපටං උට්ඨහිත්වා සකලං නලාටං ඡාදයමානං පූරයමානං ගන්ත්වා වාමකණ්ණචූළිකාය පතිට්ඨිතං. රඤ්ඤො බද්ධඋණ්හීසපට්ටො විය විරොචති. පච්ඡිමභවිකබොධිසත්තානං කිර ඉමං ලක්ඛණං විදිත්වා රාජූනං උණ්හීසපට්ටං අකංසු. අයං තාව එකො අත්ථො. අඤ්ඤෙ පන ජනා අපරිපුණ්ණසීසා හොන්ති. කෙචි කපිසීසා, කෙචි ඵලසීසා, කෙචි අට්ඨිසීසා, කෙචි තුම්බ සීසා, කෙචි පබ්භාරසීසා. තථාගතස්ස පන ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා ඨපිතං විය සුපරිපුණ්ණං උදකපුප්ඵුලසදිසං සීසං හොති. තත්ථ පුරිමනයෙන උණ්හීසවෙඨිතසීසො වියාති උණ්හීසසීසො. දුතියනයෙන උණ්හීසං විය සබ්බත්ථ පරිමණ්ඩල සීසොති උණ්හීසසීසො''ති. **තට්ටීකායඤ්ච** ''ද්වෙ අත්ථ වසෙ පටිච්ච වුත්තන්ති, යස්මා බුද්ධා චක්කවත්තිනො ච පරිපුණ්ණ නලාටතාය පරිපුණ්ණසීසබිම්බතාය උණ්හීසසීසාති වුච්චන්ති. තස්මා තෙ ද්වෙ අත්ථවසෙ පටිච්ච උණ්හීසසීසොති වුත්ත''න්ති වණ්ණෙති. තස්මා උණ්හීසසීසොති ථොමෙති.

ඉතිගුණසහිතන්ති ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන නිග්‍රොධබිම්බොත්‍යාදිනා ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණගුණෙන සම්පන්නං. ඉතිඑවං වුත්තප්පකාරං ගුණං ඉතිගුණං. තෙන සහ ඉතො පත්තොති ඉතිගුණසහිතො, මහෙසී. අඤ්ඤෙ හි ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණෙහි සම්පන්නා න හොන්ති, චක්කවත්තිරාජානො මහාපුරිසලක්ඛණෙහි සම්පන්නාපි ඨපෙත්වා කොසොහිතවත්ථ ගුය්හලක්ඛණං අවසෙසෙහි සම්පන්නා හොන්ති. තථාගතොයෙව

සබ්බමහාපුරිසලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො. තස්මා භගවන්තංයෙව ඉතිගුණසහිතන්ති ඵොමනං අරහතීති වුත්තං හොති. **තං මහෙසින්ති** සීලක්ඛන්ධාදිකෙ ච නිබ්බානඤ්ච එසති ගවෙසතීති මහෙසී. තං මහෙසිං අහං තීහි ද්වාරෙහි නමාමි වන්දාමීති සම්බන්ධො.

පඤ්චවීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

23. අයං පන ඉමාසු තීසු ගාථාසු **සඞ්ඛෙපත්ථයොජනා**. බුද්ධො කත්තුභූතො නිග්‍රොධබිම්බො නිග්‍රොධස්ස පරිමණ්ඩලො විය පරිමණ්ඩලසරීරො මුදුකරචරණො සණ්හහත්ථපාදො, බ්‍රහ්මසොසො බ්‍රහ්මුනො සරො විය අට්ඨඞ්ගසම්පන්නසරවන්තො, එණිජඞ්ඝා එණිමිගස්ස ජඞ්ඝා විය සුවට්ටජාණුකො, කොසච්ඡාදඞ්ගජාතො උසභවාරණා දීනං අඞ්ගජාතො විය සුවණ්ණපදුමකණ්ණිකසදිසෙන වත්ථකොසෙන පටිච්ඡන්නෙන ගුය්හඞ්ගජාතෙන සමන්නාගතො, පුනරපි පුනඅපි, සුගතො බුද්ධො සුප්පතිට්ඨිතපාදො සුවණ්ණ පාදුකතලම්ව භූමියං සමං සුට්ඨු පතිට්ඨිතපාදො, මුදො දාතුණ්ණලොමො භමුකන්තරෙ ජාතො සණ්හසුඛුමො සෙතො සුද්ධො උණ්ණලොමවන්තො, අථමපි තදඤ්ඤංඅපි, සුගතො බුද්ධො, බ්‍රහ්මුජුගත්තභාවො බ්‍රහ්මුනො උජුඋග්ගත අත්තභාවො විය උජුමෙව අත්තභාවො, නීලක්ඛී අතිනීලනෙත්තෙන සමන්නාගතො, දීඝපණ්හි ආයතපණ්හි පරිපුණ්ණපණ්හි වා, සුඛුමමලඡවී සණ්හමලවිසුද්ධතචො සණ්හමල විරහිතතචො වා, ඵොමාරසග්ගසග්ගී ඵොමිතබ්බසත්තර සහරණසහස්සන්හාරුඋද්ධග්ගිකා.

24. ජිනො පඤ්චමාරජිතවා බුද්ධො, චත්තාලීසග්ගදන්තො සමචත්තාලීසඋත්තමදන්තො, සමකලපනජො කකචෙන ඡින්දිත්වා ඨපිතො විය සමදන්තො, අන්තරංසප්පපීනො ද්වින්නං අංසානං ඛන්ධානං අන්තරං චෙමජ්කෙ පරිපුණ්ණපිට්ඨිතලො, චක්කෙනඞ්කිතපාදො අට්ඨසතපාදචක්කලක්ඛණෙන ලක්ඛිත පාදතලො, අවිරළදසනො අච්ඡිද්දදන්තෙන සම්පන්නො, මාරජි පඤ්චමාරජිතවා බුද්ධො, උස්සඞ්ඛපාදො පාදස්ස උපරි ඨිතෙන සඞ්ඛසදිසත්තා සඞ්ඛනාමිකෙන ගොප්ඵකෙන සමන්නාගතො, තිට්ඨන්තො ඨිතකොව නොනමන්තො අනමමානො හුත්වා උභයකරමුදූනා සුඛුමෙන හත්ථද්වයෙන ජණ්ණුකානි ජඞ්ඝානි ආමසන්තො පරිමජ්ජිතුං සක්කොන්තො, වට්ටක්ඛන්ධො සුවණ්ණාලිඞ්ගො විය සමවට්ටිතගලිකො, ගොතරුණ පඛුමකො තංමුහුත්තජාතරත්තවච්ඡස්ස චක්ඛුභණ්ඩො විය විප්පසන්නචක්ඛුභණ්ඩො, විප්පසන්නචක්ඛුභණ්ඩෙන සමන්නාගතො වා, සීහපුබ්බඞ්ඪකායො සීහස්ස පුබ්බඞ්ඪකායො විය පරිපුණ්ණකායො.

25. සුගතො බුද්ධො, සත්තපීනො ද්විහත්ථපාදඅංසකූටඑකගලවසෙන සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණමංසිකො, දීඝඞ්ගුලි සමආයතහත්ථපාදඞ්ගුලි, අථ තදඤ්ඤං ලොම කූපෙකලොමො එකෙකලොමකූපෙ එකෙකජාතලොමො, සම්පන්නොදාතදාඨො සම්පන්නසුක්කදාඨො, කනක සමතචො සුවණ්ණෙන සදිසචම්මො නීලමුද්ධග්ගලොමො නීලං උද්ධං අග්ගා කොටි හුත්වා මුඛසොභං උල්ලොකයමානො විය ඨිතලොමො, සම්බුද්ධො තථාගතො, ථූලජිව්හො මුදුදීඝපුථුලජිව්හාය සම්පන්නො, අථ තදඤ්ඤං, සීහහනුකො සීහස්ස හෙට්ඨාහනු විය පරිපුණ්ණහනුකො, ජාලිකප්පාද හත්ථො කුසලෙන වඩ්ඪකිනා වාතපානෙ සම්මායොජිත ජාලං විය චම්මෙන අප්පටිබද්ධහත්ථපාදඞ්ගුලන්තරො, නාථො බුද්ධො, උණ්හීසසීසො රඤ්ඤො උණ්හීසපට්ටො විය විරොචමානො පකතිමංසපිණ්ඩසඞ්ඛාතො උණ්හීසපට්ටසීසො, ඉති ගුණසහිතං එවං ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණගුණෙන සමන්නාගතං තං මහෙසිං බුද්ධං තීහි ද්වාරෙහි අහං නමාමි වන්දාමීති.

තීසු ගාථාසු සඞ්ඛෙපත්ථයොජනා සමත්තා.

ඉමිස්සං පන නමක්කාරපාළියං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණං බුද්ධවචනපාළියං ආගතනයානුක්කමෙන න වුත්තං. ගාථාබන්ධවසෙන ඡන්දානුරක්ඛණත්ථමෙව පන නිග්‍රොධබිම්බොත්‍යාදිනා අක්කමෙන වුත්තං. තස්මා පාථෙය්‍යවග්ගෙ **ලක්ඛණසුත්තෙ** වුත්තං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණක්කමං සඞ්ඛෙපෙන දස්සයිස්සාම බහුස්සුතපඤ්ඤාවඩ්ඪනත්ථං.

1

. බුද්ධො සුප්පතිට්ඨිතපාදො 2. හෙට්ඨාපාදතලෙසු චක්කජාතො 3. ආයතපණ්හි 4. දීඝඞ්ගුලි 5. මුදුතලුන හත්ථපාදො 6. ජාලහත්ථපාදො 7. උස්සඞ්ඛපාදො 8. එණිජඞ්ඝො 9. ඨිතකොව අනොනමන්තො උභොහි පාණිතලෙහි ජාණුකානි පරිමසති 10. කොසොහිත වත්ථගුය්හො 11. සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිභත්තචො 12. සුඛුමච්ඡවී 13. එකෙකලොමකූපෙසු එකෙකලොමො 14. නීලමුද්ධග්ගලොමො 15. බ්‍රහ්මුජුගත්තො 16. සත්තුස්සදො 17. සීහපුබ්බඞ්ඪකායො 18. චිතන්තරංසො 19. නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො 20. සමවට්ටක්ඛන්ධො 21. රසග්ගසග්ගී 22. සීහහනුකො 23. චත්තාලීසදන්තො 24. සමදන්තො 25. අවිරළදන්තො 26. සුසුක්කදාඨො 27. පහූත ජිව්හො 28. බ්‍රහ්මසරො 29. අභිනීලනෙත්තො 30. ගොප ඛුමො 31. උණ්ණා භමුකන්තරෙ ජාතා ඔදාතා මුදුතූල සන්නිභා 32. උණ්හීසසීසොති ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණස්ස කමො වෙදිතබ්බො. ඉමානි පන භගවතො ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි පාරමීපුඤ්ඤකම්මෙන යථාරහං කම්මසරික්ඛකං ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බානි. තානි පන කම්මානි පාථෙය්‍යවග්ගෙ ලක්ඛණසුත්තෙ වුත්තානි, තානි පනෙත්ථ ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බානීති.

තිස්සො වන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

26. බුද්ධොබුද්ධොතිඝොසො අතිදුලභතරො කා කථා බුද්ධභාවො,
ලොකෙ තස්මා විභාවී විවිධහිතසුඛං සාධවො පත්ථයන්තා;
ඉට්ඨං අත්ථං වහන්තං සුරනරමහිතං නිබ්භයං දක්ඛිණෙය්‍යං,
ලොකානං නන්දිවඩ්ඪං දසබලමසමං තං නමස්සන්තු නිච්චං.

26. එවං සුගතන්තිආදීහි පඤ්චවීසතිවන්දනගාථාහි බුද්ධස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තස්ස වන්දනෙ උය්‍යොජනං කරොන්තො ආහ **බුද්ධො බුද්ධොතිඝොසො** ත්‍යාදිගාථං. අයං පන සද්ධරාගාථාති දට්ඨබ්බො.

තත්ථ පන ලොකෙ බුද්ධො බුද්ධොති ඝොසො අතිදුලභතරො බුද්ධභාවො කා කථාති සම්බන්ධො. එත්ථ ච **ලොකෙති** මනුස්සලොකෙ තිලොකෙ වා අනන්තචක්කවාළ ලොකෙ වා. **බුද්ධො බුද්ධොතිඝොසොති** බුද්ධො බුද්ධො ඉති කිත්තිසද්දො ථුතිසද්දො වා. ඝුසනං ඝොසො. ඝුසියති කථියතීති වා ඝොසො, කිත්තිසද්දො. ඝුසධාතු සද්දෙ ණ. අථ වා ඝුසියති ථවියතීති ඝොසො, ථුතිසද්දො. තෙන වුත්තං **පාරාජිකණ්ඩට්ඨකථායං** ‘‘කිත්තිසද්දොති කිත්තියෙව. ථුතිඝොසො වා’’ති. බුද්ධො බුද්ධො ඉති පවත්තො ඝොසො ථුතිඝොසොති බුද්ධොබුද්ධොතිඝොසො. **අතිදුලභතරොති** අතිවිය දුල්ලභතමො. දුල්ලභතරොති හි වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං ලකාරලොපෙන දුලභතරොති වුත්තං. දුක්ඛෙන ලභියතීති දුල්ලභො. දුපුබ්බලභධාතු ලභනෙ අ. අථ වා ලභස්ස අසමිද්ධන්ති දුල්ලභො, දුබ්භික්ඛං විය අබ්‍යයීභාවසමාසොයං. දුසද්දො අසමිද්ධත්ථො, යථා දුබ්භික්ඛොති. අති විය දුල්ලභොති අතිදුලභො. තෙසං විසෙසෙන අතිදුල්ලභොති අතිදුලභතරො. බුද්ධා හි ලොකෙ කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති. තස්මා බුද්ධො බුද්ධොති ඝොසො අතිදුලභතරොති වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං **චූළවග්ගඛන්ධකෙ** ‘‘ඝොසොපි ඛො එසො ගහපති දුල්ලභො ලොකස්මිං, යදිදං බුද්ධො බුද්ධො’’ති. යථා ච හි ලොකෙ උදුම්බරිකපුප්ඵං දුල්ලභං. චන්දම්හි සසකං හත්ථෙන ගණ්හිතුං. වායසානං ඛීරං, එවං බුද්ධභාවො අතිදුල්ලභතරොති වුත්තං හොති. අයං පන හීනූපමාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානපාළියං** –

‘‘උදුම්බරිකපුප්ඵංව , චන්දම්හි සසකං යථා;
වායසානං යථා ඛීරං, දුල්ලභං ලොකනායක’’න්ති ච;
දුල්ලභො බුද්ධුප්පාදො ලොකස්මි’’න්ති ච;

කිඤ්චාපි හි ලොකෙ චක්කවත්තිරාජූනං උප්පජ්ජමානො දුල්ලභො. එකස්මිම්පි පන කප්පෙ චක්කවත්තිරාජානො අනෙකා උප්පජ්ජන්ති. තථාගතා පන ලොකෙ උප්පජ්ජමානාපි එකස්මිං කප්පෙ එක ද්විති චතු පඤ්ච බුද්ධායෙව උප්පජ්ජන්ති, න තදුත්තරි. යස්මා හි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යොපි කප්පෙ තථාගතසුඤ්ඤො හොති. තස්මා තථාගතස්සෙව කදාචි කරහචි උප්පජ්ජනතො බුද්ධොබුද්ධොතිඝොසො අතිදුලභතරො කා කථා බුද්ධභාවොති වුත්තො. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා මහාපරිනිබ්බානසමයෙ ‘‘දෙවතා ආනන්ද උජ්ඣායන්ති. දූරාචතම්හා ආගතා තථාගතං දස්සනාය කදාචි කරහචි තථාගතා ලොකෙ උප්පජ්ජන්ති අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා. අජ්ජ රත්තියා පච්ඡිමයාමෙ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානං භවිස්සති. අයඤ්ච මහෙසක්ඛො භික්ඛු භගවතො පුරතො ඨිතො ඔවාරෙන්තො ඔතරෙන්තො වා න මයං ලභාම පච්ඡිමෙ කාලෙ තථාගතං දස්සනායා’’ති.

බුද්ධභාවොති බුද්ධස්ස භාවො. **කා කථාති** කිං වත්තබ්බොඑවාති අත්ථො. කස්මා පන බුද්ධො අතිදුල්ලභතරොති ච, බුද්ධො කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්තීති ච වුත්තං. නනු බුද්ධා ලොකෙ අනෙකා උප්පජ්ජන්තීති. සච්චමෙතං. බුද්ධො නාම පන අනෙකාසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යවාරෙන වා අනෙකාසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යාදිවසමාසසංවච්ඡරං වා අනෙකාසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පං වා දසපාරමියො ච පඤ්චමහාපරිච්චාගෙ ච පූරෙත්වාව භවිතුං සක්කොති, න එකෙකවාරාදිනා. අථ ඛො පන අන්තමසො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි දසපාරමියො ච පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ ච පූරෙත්වාව බුද්ධො භවිතුං සක්කොති. තස්මා බුද්ධො අතිදුල්ලභතරොති ච, බුද්ධා කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්තීති ච වුත්තන්ති.

එවං බුද්ධස්ස අතිදුල්ලභතරත්තා ච කදාචි කරහචි උප්පන්නත්තා චඑව බුද්ධොබුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස මහප්ඵලං හොති. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානෙ** –

‘‘බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්සා’’ති.

තස්මාති යස්මා බුද්ධො බුද්ධොති ඝොසො අතිදුල්ලභතරො, බුද්ධභාවො කා කථා. තස්මා. **විභාවීති** මෙධාවී. තෙ හි හිතාහිතං කාරණාකාරණං වා විසෙසෙන භාවෙති පකාසෙතීති විභාවා, පඤ්ඤා. විපුබ්බ භූධාතු සත්තායං ණ. සා එතෙසං අත්ථීති විභාවීති වුච්චන්ති, සාධවො ලබ්භති. තං පන සාධවොති පදෙ විසෙසනං.

විවිධහිතසුඛන්ති නානප්පකාරං ලොකියලොකුත්තර සඞ්ඛාතං හිතසුඛං. තස්ස පන අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. තං පන පත්ථයන්තාතිපදෙ කම්මං. **සාධවොති** සප්පුරිසා. තෙ හි සපරහිතං සාධෙති නිබ්බත්තෙතීති සාධවොති වුච්චති. සාධධාතු සංසිද්ධියං අචො. තස්ස පන පදස්ස නමස්සන්තූති පදෙන කත්තුභාවෙන සම්බන්ධො. **පත්ථයන්තාති** යාචන්තා. විවිධහිතසුඛං පත්ථයන්ති යාචන්තීති පත්ථයන්තා, සාධවො. පත්ථධාතු යාචනෙ අන්තො. යකාරාගමො. තං පන සාධවොතිපදෙ විසෙසනං. **ඉට්ඨන්ති** කාමයමානං. ඉච්ඡිතබ්බං කමිතබ්බන්ති ඉට්ඨං. ඉසුධාතු ඉච්ඡා කන්තීසු තපච්චයො. තස්ස ට්ඨයො, ධාත්වන්තලොපො. **අත්ථන්ති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිඅත්ථං. අත්ථීයති

පත්ථීයතීති අත්ථො, විපාකානිසංසඵලං. අත්ථධාතු යාචනායං අ . අථ වා අසති භවති ඵලභාවෙනාති අත්ථො. අසධාතු භුවිම්හි ථ. තං පන පදද්වයං වහන්තන්තිපදෙ කම්මං. **වහන්ත**න්ති ධාරකං. වහති හරතීති වහන්තො, බුද්ධො. වහධාතු වහනෙ පාපුණනෙ වා අන්තො. බුද්ධො හි සත්තානං ලොකියලොකුත්තරහිතසුඛං ධම්මදෙසනාය ධාරෙතීති අත්ථො.

සුරනරමහිතන්ති දෙවෙහි ච මනුස්සෙහි ච චතුපච්චයාදීහි පූජිතං. ඉදං පනෙත්ථ නිබ්බචනං. ඉස්සරියකීළාදීහි සුරන්ති දිබ්බන්තීති සුරා, දෙවා. සුරධාතු දිත්තියං. අථ වා සුරන්ති ඊසන්ති දෙවිස්සරියං පාපුණන්ති විරොචන්ති වාති සුරා, දෙවා. සුන්දරා රා වාචා එතෙසන්ති වා සුරා, දෙවා. ඛන්ධසන්තානං නරන්ති නෙන්තීති නරා, මනුස්සා. නරධාතු නයනෙ අ. සුරා ච නරා ච සුරනරා. තෙහි මහිතබ්බා පූජිතබ්බාති සුරනරමහිතො, බුද්ධො. මහධාතු පූජායං ත. තං සුරනරමහිතං. **නිබ්භය**න්ති අභයං. භියතෙ භයං. නත්ථි භයං එතස්සාති නිබ්භයො, බුද්ධො. තං නිබ්භයං. තථාගතස්ස අට්ඨසු පරිසාසු කෙනචි කාරණෙන භයං හදයචලනං කම්පනං නත්ථීති අත්ථො.

දක්ඛිණෙය්‍යන්ති පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බඋත්තමදානාරහං. දාතබ්බාති දක්ඛිණා, දෙය්‍යධම්මවත්ථු. දාධාතු දානෙක්ඛිණපච්චයො. අථ වා දක්ඛන්ති වඩ්ඪන්ති එතාය සත්තා යථාධිප්පෙතාහි සම්පත්තීහීති දක්ඛිණා, පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බදානං. දක්ඛධාතු වඩ්ඪනෙයු, තං අරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යො, බුද්ධො. අරහතිතද්ධිතෙ ණෙය්‍යො. අථ වා දක්ඛිණාය හිතං අනුරූපං මහප්ඵලකරණතාය විසොධෙතීති දක්ඛිණෙය්‍යො, බුද්ධො. විසොධෙතිතද්ධිතායං. බුද්ධොයෙව හි දක්ඛිණාය මහප්ඵලකරණවසෙන ච, විසොධනවසෙන ච, දෙවසක්කබ්‍රහ්මෙහි ච, කොසලරාජාදීහි ච, අනාථපිණ්ඩිකසෙට්ඨාදීහි ච පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බං උත්තමදානං විසෙසෙන අරහති, තස්මා දක්ඛිණෙය්‍යන්ති ථොමෙති.

ලොකානන්ති සත්තලොකානං. තස්ස පන අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **නන්දිවඩ්ඪ**න්ති පීතියා වඩ්ඪාපෙන්තං. නන්දියතෙ නන්දි. භාවසාධනොයං. නන්දධාතු සමිද්ධියං නන්දනෙ වා ඉ. පීතියා අධිවචනමෙතං. සා වඩ්ඪෙති බුද්ධෙතීති නන්දිවඩ්ඪො, බුද්ධො. නන්දිසද්දූපපදවඩ්ඪධාතු වඩ්ඪනෙ අ. බුද්ධො හි ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාසීතානුබ්‍යඤ්ජනලක්ඛණසම්පන්නෙන ච සබ්බඤ්ඤුතඤාණාදිගුණසම්පන්නෙන ධම්මදෙසනාය ච ලොකෙ සබ්බසත්තානං පීතිං වඩ්ඪෙතීති අත්ථො. සබ්බසත්තානඤ්හි බුද්ධදස්සනෙ ධම්මසවනෙ ච තිත්තො නත්ථි, තස්මා ලොකානං නන්දිවඩ්ඪන්ති ථොමෙති. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානට්ඨකථායං** ‘‘පකතියාඑව හි බුද්ධදස්සනෙ පුණ්ණචන්දසමුද්දරාජදස්සනෙ අතිත්තො ලොකොති. කථං පන සබ්බසත්තානං බුද්ධදස්සනෙ අතිත්තො හොතී’’ති. බුද්ධස්ස පන බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාදීහි සීලාදිඅසාධාරණගුණෙහි ච අධික සම්පන්නො හුත්වා සබ්බදෙවමනුස්සෙහි අතිවිරොචමානත්තා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා තාවතිංසෙ –

‘‘න කොචි දෙවො වණ්ණෙන, සම්බුද්ධං අතිරොචති;
සබ්බෙ දෙවෙ අධිග්ගය්හ, සම්බුද්ධොව විරොචතී’’ති.

දසබලන්ති අඤ්ඤෙහි පච්චෙකබුද්ධාරියසාවකෙහි අසාධාරණෙන දසකායබලෙන ච දසඤාණබලෙන සම්පන්නං. තඤ්හි කෙහිචි විරුද්ධෙහි කාරණෙහි බලන්ති න කම්පෙන්තීති බලන්ති වුච්චති. අථ වා බලන්ති ජීවිතං කප්පෙන්ති එතෙනාති බලං, කායබලං. බලධාතු පාණෙ අ. බලන්ති භාරං වහිතුං සක්කුණන්තීති වා බලං, බලන්ති ජානන්ති සබ්බධම්මන්ති බලං, ඤාණ බලං. දසබලඤ්ච දසබලඤ්ච දසබලානි එකසෙසනයෙන. තානි යස්ස සොති දසබලො, බුද්ධො. ඉධ පන සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තොපි විසෙසට්ඨානියත්තා භගවතො දසකායබලානි ච, දසඤාණබලානි ච අධිප්පෙතානි. තෙසං පන සරූ පත්ථං නයනසුභගකායඞ්ගන්ත්‍යාදි ගාථාවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

අසමන්ති සීලාදිගුණෙහි කෙනචි අසදිසං. නත්ථි සමො සදිසො පුග්ගලො එතස්සාති අසමො, බුද්ධො. තං අසමං. **ත**න්ති තාදිසං ගුණසම්පන්නං බුද්ධං. **නිච්ච**න්ති සතතං සමිතං සබ්බකාලං නිරන්තරන්ති අත්ථො. **නමස්සන්තූ**ති අභිවන්දන්තූති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. ලොකෙ තිලොකෙ මනුස්සලොකෙ වා, බුද්ධොබුද්ධොතිසොසො බුද්ධො බුද්ධොඉති කිත්තිසද්දො ථුතිසද්දො වා, අතිදුලභතරො අතිවිය දුල්ලභතමො, බුද්ධභාවො බුද්ධස්ස භාවො, කා කථා කිංවත්තබ්බො එව, තස්මා බුද්ධොබුද්ධොති සොසස්ස අතිදුල්ලභතරත්තා, විභාවී මෙධාවී විවිධහිතසුඛං නානප්පකාරං ලොකියලොකුත්තරසඞ්ඛාතං හිතසුඛං පත්ථයන්තා යාචන්තා, සාධවො සප්පුරිසා ඉට්ඨං කාමයමානං, අත්ථං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිඅත්ථං, වහන්තං ධාරකං, සුරනරමහිතං දෙවමනුස්සෙහි පූජිතං, නිබ්භයං අභයං අසන්තාසං වා, දක්ඛිණෙය්‍යං පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බඋත්තමදානාරහං, ලොකානං සත්තලොකානං නන්දිවඩ්ඪං පීතියා වඩ්ඪාපනෙන්තං. දසබලං අසාධාරණෙන දසකායඤාණබලෙන සම්පන්නං, අසමං සීලාදිගුණෙහි කෙනචි අසදිසං තං තාදිසං ගුණසම්පන්නං බුද්ධං නිච්චං සතතං සමිතං සබ්බකාලං නිරන්තරං, නමස්සන්තු අභිවන්දන්තූති.

ඡබ්බීසතිමවන්දනගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

27. පුඤ්ඤෙනෙතෙන සොහං නිපුණමති සතො සම්පරායෙ ච තිත්තො,
දක්ඛො දිට්ඨුජ්ජුපඤ්ඤො අවිකලවීරියො භොගවා සංවිභාගී;
තික්ඛො සූරො ධිතත්තො සපරහිතධරො දීඝජීවී අරොගො,

ධඤ්ඤො වණ්ණො යසස්සී අතිබලවධරො කිත්තිමා බන්තුපෙතො.

28. සද්ධො දාතඞ්ගුපෙතො පරමසිරිධරො දිට්ඨධම්මෙ විරත්තො,
ලජ්ජී කල්‍යාණමිත්තො අභිරතකුසලො පඤ්චසීලාදිරක්ඛො;
අප්පිච්ඡො අප්පකොධො අතිවුජුහදයො ඉද්ධිමා අප්පමෙය්‍යො,
පාසංසො පෙමවාචො සුජනගුණවිදූ මාමකො සො භවෙය්‍යං.

27. එවං බුද්ධො බුද්ධොති සොසොතොත්‍යාදිගාථාය බුද්ධවන්දනෙ උය්‍යොජනං කත්වා ඉදානි සුගතන්ත්‍යාදීහි ගාථාහි බුද්ධං වන්දිත්වා පණිධිං කරොන්තො ආහ **පුඤ්ඤෙනෙතෙන සොහන්**ත්‍යාදි ගාථාද්වයං. අයං පන ගාථාද්වයම්පි සද්ධරාගාථාති දට්ඨබ්බා. තත්ථ පඨමගාථායං සොඅහං එතෙන පුඤ්ඤෙන සම්පරායෙ නිපුණමති ච සතො ච…පෙ…. බන්තුපෙතො ච භවෙය්‍යන්ති සම්බන්ධො. **සොහන්ති** සො අහං. බුද්ධස්ස නමක්කාරො සොඅහන්ති අත්ථො. **එතෙන පුඤ්ඤෙනාති** ඉමිනා බුද්ධවන්දනපුඤ්ඤකම්මෙන අත්තනො කාරකං පවති සොධෙතීති පුඤ්ඤං. පුධාතු සොධනෙ ණ්‍ය. පුඤ්ඤන්ති ච ඉධ පන බුද්ධපණාමක්‍රියාභිනිප්ඵාදිකා කුසලචෙතනා අධිප්පෙතා. සා ච වන්දනෙය්‍යවන්දකානං ඛෙත්තජ්ඣාසයසම්පදාහි දිට්ඨධම්ම වෙදනීයභූතා යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස කම්මස්ස අනුබලප්පදානවසෙන තන්නිබ්බත්තිතවිපාකසන්තතියා අන්තරායකරානි උපපීළකඋපච්ඡෙදකකම්මානි පටිබාහිත්වා තන්නිදානානං යථාධිප්පෙතසිද්ධිවිබන්ධකානං රොගාදිඅන්තරායානමප්පවත්තිංසාධෙති වාති අත්ථො ච වෙදිතබ්බො. **සම්පරායෙ වාති** එත්ථ වසද්දො අට්ඨානයොගො. සො ච නිපුණමතිත්‍යාදීසු පදෙසු යොජෙතබ්බො. **සම්පරායෙති** පරලොකෙ. සො හි සම්පරායිතබ්බා උපගමිතබ්බා එත්ථ සත්තෙහීති ච, කම්මකිලෙසවසෙන සත්තෙහි සම්පරායිතබ්බා පාපුණිතබ්බාති වා එත්ථාති ච සම්පරායොති වුච්චති. සංපරිපුබ්බ අයධාතු හි ගතියං ණ. අථ වා කම්මවසෙන අභිමුඛො සම්පරෙති ගච්ඡති පවත්තතීති සම්පරායොති වුච්චති. සංපුබ්බපරධාතු ගතියං ණ්‍ය. ඉති ඛො ආනන්ද කුසලානි සීලානි අනුපුබ්බෙන අග්ගාය පරෙන්තීතිආදීසු විය හි චුරාදි ගණවසෙන පරසද්දං ගතියමිච්ඡන්ති සද්දවිදූ. තස්මිං සම්පරායෙ.

නිපුණමතීති සණ්හසුඛුමපඤ්ඤවා ච. සණ්හසුඛුමං අත්ථන්තරං පටිවිජ්ඣනසමත්ථාය පඤ්ඤාය සම්පන්නො ච වා. එත්ථ ච නිපුණසද්දො සණ්හසුඛුමවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. හිතාහිතං මනති ජානාතීති මති, පඤ්ඤා. මනධාතු ඤාණෙති. නිපුණා සණ්හා මති පඤ්ඤා යස්ස මෙති නිපුණමති. **සතොති** සතිමා ච. සරතීති සති, සරධාතු චින්තායන්ති. සා අස්ස මෙ අත්ථීති සතො. **තිත්තොති** තප්පනො ච. යථාලද්ධවත්ථුනා සන්තුට්ඨො වාති අත්ථො. තිසනං තප්පනං තිත්තො. තිසධාතු තප්පනෙ තපච්චයො. සකාරස්ස තොආදෙසො. යථාලාභ සන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තො සො වාති තිවිධෙන සන්තොසෙන සන්තුට්ඨොති වුත්තං හොති.

දක්ඛොති තං තං කිච්චෙ ඡෙකො ච කුසලො ච වා. සො හි කුසලකම්මෙ අඤ්ඤස්මිඤ්ච කිච්චාකිච්චෙ අදන්ධතාය සීඝං ගච්ඡතීති දක්ඛො. දක්ඛධාතු සීඝත්ථෙ අ. **දිට්ඨුජ්ජුපඤ්ඤොති** දිට්ඨීඋජුපඤ්ඤොති පදච්ඡෙදො. උජු දිට්ඨීපඤ්ඤාය සමන්නාගතොති අත්ථො. කෙසුචි පොත්ථකෙසු දිට්ඨීජ්ජු පඤ්ඤොති පාඨො. දිට්ඨීඋජුපඤ්ඤොති පදච්ඡෙදො, සොයෙවත්ථො . උජූති අකුටිලභාවෙන භවතීති උජු, අජ්ජවො. උජුධාතු අජ්ජවෙ ක්වි. අථ වා අරති අකුටිලභාවෙන පවත්තතීති උජු, අවඞ්කො. අරධාතු ගතියං ජුපච්චයො. අරිස්ස උආදෙසො. සම්මා පස්සතීති දිට්ඨී, මති. දිසධාතු පස්සනෙ තපච්චයො. තස්ස රට්ඨාදෙසො. ධාත්වන්තලොපො ච ර් ච. උජු අජ්ජවා දිට්ඨී මති දිට්ඨුජු විසෙසනපරනිපාතවසෙන. පකාරෙන ජානාති අනිච්චාදිවසෙන අවබුජ්ඣතීති පඤ්ඤා. පපුබ්බඤාධාතු අවබොධනෙ අ. උජුදිට්ඨී ච උජුපඤ්ඤා ච යස්ස මෙති දිට්ඨුජ්ජුපඤ්ඤො, පුග්ගලො. **අවිකලවීරියොති** අනූනවීරියො ච පරිපුණ්ණවීරියො වාති අත්ථො. විහීනං කරොතීති විකලො. විපුබ්බකරධාතු කරණෙ අ. රස්සලො. වීරානං කම්මං වීරියං. අවිකලං අනූනං වීරියං අස්සමෙති අවිකලවීරියො. න සක්කා කුසීතෙනෙව නවලොකුත්තරධම්මා ලද්ධුං, ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා. තස්මා අවිකලවීරියොති පත්ථෙතීති වුත්තං හොති.

භොගවාති භුඤ්ජිතබ්බසම්පත්තිසුඛෙන සම්පන්නො ච. භුඤ්ජිතබ්බොති භොගො, සම්පත්ති. භුජධාතු පාලනබ්‍යවහරණෙසු ණ. භොගො අස්ස මෙ අත්ථීති භොගවා. **සංවිභාගීති** සංවිභජනසීලො ච සංවිභජනසම්පන්නො ච වා, සංවිභජති සීලෙනාති සංවිභාගී. සංවිභජනසීලොති වා සංවිභාගී, සංවිභජිතුං සීලමස්සාති වා සංවිභාගී. සංවිභාගෙ සීලමස්සාති සංවිභාගී. අයං තස්සීලත්ථො. සංවිභජති ධම්මෙනාති සංවිභජනධම්මොති වා. සංවිභජිතුං ධම්මො අස්සාති වා, සංවිභජනෙ ධම්මො අස්සාති වා සංවිභාගී. අයං තද්ධම්මත්ථො. සංවිභජනං සාධුකාරො අස්ස අත්ථි. සාධුකාරිනා සංවිභජතීති වා, සංවිභජිතුං සාධුකාරීති වා, සංවිභජනෙ සාධුකාරීති වා සංවිභාගී. අයං තස්සා ධුකාරත්ථො. සංවිපුබ්බ භජධාතු විභාගෙ ණ. ජස්ස ගො. අථ වා සංවිභජනං සංවිභාගො. සො මෙ අස්ස අත්ථීති සංවිභාගී . අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ර්. පරෙසං යාචකානං අන්නාදිදානවත්ථුං නිච්චං පරිච්චජනකාරීති වුත්තං හොති.

තික්ඛොති තික්ඛප්පඤ්ඤවා ච නිසානපඤ්ඤවා වා. තිජනං නිසනං තික්ඛා, පඤ්ඤා. තිජධාතු නිසානෙ ඛ. ජස්ස කො. තික්ඛා පඤ්ඤා මෙ අස්ස අත්ථීති තික්ඛො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණො. තික්ඛ පඤ්ඤාය සම්පන්නො වාති අත්ථො. පඤ්ඤාය ච සබ්බ කුසලානං ධම්මානං සෙට්ඨත්තා මූලකාරණත්තා ච තික්ඛොති පත්ථනං කරොති. වුත්තඤ්හි **මිලින්දපඤ්හෙ** –

“පඤ්ඤා පසට්ඨා ලොකස්මිං, කතා සද්ධම්මට්ඨිතියා;
පඤ්ඤාය විමතිං හන්ත්වා, සන්තිං පප්පොති පණ්ඩිතො”ති.

සූරොති චතූසු පරිසාසු අට්ඨසු පරිසාසු ච වීරො ච. සත්තිවන්තො නිබ්භයොති අත්ථො. සූරයතෙ විරයතෙ සූරො. භාවසාධනොයං. සූරධාතු වික්කන්තියං වීරෙ වා අ. අථ වා අභිරුඅඡම්භිඅනුත්‍රාසභාවෙන සූරති ගච්ඡති පවත්තතීති සූරො. සූරධාතු ගතියං අ. සීහො විය පරිසමජ්ඣෙ සූරවීරසම්පන්නො වාති අත්ථො. සාසනි කෙහි පන සද්ධම්මවිදූහි සූරසද්දස්ස නිබ්බචනං න දස්සිතං. කෙවලං පන සූරොති විසිට්ඨසූරොති අත්ථවිවරණමත්තමෙව දස්සිතං. **ඨිතත්තොති** එත්ථ ඨිත අත්තොති පදච්ඡෙදො. ඨිතොති සමාධි. අත්තන්ති චිත්තං. එකග්ගචිත්තසම්පන්නො වාති අත්ථො. ධාති තිට්ඨති එකාරම්මණෙහි ඨිතො, එකාරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මෙ ධාරෙතීති වා ඨිතො, සමාධි. ධාධාතු ධාරණෙ ත. ආරම්මණං අරති ජානාතීති අත්තං, චිත්තං. අරධාතු ගතියං ත. රස්ස තො. ඨිතො සමාධි අත්තං චිත්තං අස්ස මෙති ඨිතත්තො.

සපරහිතචරොති අත්තහිතපරහිතචරො, අත්තනො ච පරස්ස ච අත්ථං පටිපන්නකො වාති අත්ථො. අත්තනො ච පරස්ස ච හිතං අත්ථං පයොජනං චරති පටිපජ්ජතීති සපරහිතචරො . සපරහිතසද්දූපපද චරධාතු චරණෙ අ. **දීඝජීවීති** දීඝායුකො ච. දීඝෙන ජීවිතින්ද්‍රියෙන සම්පන්නො වා. දීඝො ජීවො ජීවිතං අස්ස මෙති දීඝජීවී. ආයුකප්පම්පි දීඝජීවිතසම්පන්නො වාති අත්ථො. **අරොගොති** රොගවිරහො ච ආරොග්‍යං වා. රුජ්ජති භඤ්ජති අඞ්ගපච්චඞ්ගානීති රොගො, බ්‍යාධි. රුජධාතු භඞ්ගෙ ණ. අථ වා රුජ්ජති හිංසතීති රොගො. රුජධාතු හිංසායං ණ. නත්ථි රොගො තස්ස මෙති අරොගො, ඡන්නවුතිරොගානං අභාවො භවෙය්‍යාන්ති අත්ථො. **ධඤ්ඤොති** සිරීපුඤ්ඤපඤ්ඤාලක්ඛණසම්පන්නො ච. ධඤ්ඤසද්දො හි සිරීපුඤ්ඤපඤ්ඤාලක්ඛණවාචකොති දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හි **වෙස්සන්තරජාතකෙ** ‘‘ධඤ්ඤං මඞ්ගල සම්මත’’න්ති ච. **තෙමියජාතකෙ** ‘‘ධඤ්ඤපුඤ්ඤලක්ඛණසම්පන්නං පුත්තං විජායී’’ති ච. ඉදං පන නිබ්බචනං. ධනනං සම්පජ්ජනං ධඤ්ඤං, සිරීපඤ්ඤාපුඤ්ඤලක්ඛණානං සම්පන්නනන්ති අත්ථො. ධනධාතු සම්පන්නෙ. ධාතූනං අනෙකත්ථත්තා ණ්‍යපච්චයො. ණකාරානුබන්ධෙ ලොපෙ කතෙ යපච්චයෙන සද්ධිං නකාරස්ස ඤකාරං කත්වා ධඤ්ඤන්ති රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අථ වා ධනං සිරීපඤ්ඤා පුඤ්ඤලක්ඛණසම්පදං අස්ස මෙ අත්ථීති ධඤ්ඤො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණ්‍යො.

වණ්ණොති වණ්ණසම්පන්නො ච. එත්ථ ච වණ්ණො දුවිධො හොති සරීරවණ්ණගුණවණ්ණවසෙන. තත්ථ සරීර වණ්ණො නාම රූපකායස්ස පාසාදිකරූපසම්පන්නතා. ගුණ වණ්ණො නාම සීලසමාධිපඤ්ඤාදිගුණෙන ච ධුතඞ්ගාදිපටිපදාගුණෙන ච සම්පන්නතා. ඉදං පන නිබ්බචනං. වණ්ණෙති විකාරමාපන්නානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති වණ්ණො, සරීරරූපං. වණ්ණෙති අත්තනො දබ්බං පකාසෙතීති වණ්ණො, ගුණො. වණ්ණධාතු පකාසනෙ අ. ඉධ පන තදුභයම්පි යුජ්ජති. වණ්ණං අස්ස මෙ අත්ථීති වණ්ණො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ අ. **යසස්සීති** පරිවාරසම්පන්නො කිත්තිවන්තො වා. එත්ථ ච දුවිධො හොති යසො පරිවාරකිත්තියසවසෙන. තත්ථ යජියති පූජියති එතෙන පරිවාරෙනාති යසො, පරිවාරො. යජධාතු පූජායං අ. ජස්ස සො. අථ වා යාති ගච්ඡති පාපුණාති සාමිකස්ස පරිවාරන්ති යසො, පරිවාරො. යාධාතු ගතියං සොපච්චයො. යජියති පූජියති එතෙනාති යසො, කිත්තිසද්දො. යජධාතු දෙවපූජාසඞ්ගහකරණදානධම්මෙසු අ. ජස්ස සො. අථ වා යාති ගච්ඡති පාපුණාති සබ්බත්ථ බ්‍යාපනන්ති යසො, කිත්තිඝොසො ථුතිසද්දො වා. යාධාතු ගතියං සොපච්චයො. යසො ච යසො ච යසො එකසෙසනයෙන. සො අස්ස මෙ අත්ථීති යසස්සී, අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ සීපච්චයො.

අතිබලවධරොති අතිබලවන්තධාරකො ච අතිවිය කායබලඤාණබලවන්තං ධාරෙතීති අතිබලවධරො. අජාතසත්තුරාජාදයො විය පඤ්චහත්ථී දසහත්ථීබලස්ස ධාරණසමත්ථො ච, සාරිපුත්තත්ථෙරාදයො විය ඤාණබලස්ස ධාරණසමත්ථො ච භවෙය්‍යාන්ති අත්ථො. **කිත්තිමාති** කිත්තිඝොසවන්තො ච. කිත්තියතෙ කථියතෙ ගුණන්ති කිත්ති, ථුතිඝොසො. කිත්තධාතු සද්දෙ ඉ. කිත්තිඝොසො අස්ස මෙ අත්ථීති කිත්තිමා. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ මන්තුපච්චයො. **ඛන්තුපෙතොති** ඛන්තියා උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච. ඛමනං සහනං ඛන්ති. ඛමුධාතු සහනෙ තපච්චයො. තස්සන්ති තාය උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතොති ඛන්තුපෙතො. ඛන්තිවාදතාපසො විය ඛන්තුපෙතො ච භවෙය්‍යාන්ති අත්ථො. ඛන්තියා හි දුක්කරත්තා සබ්බකුසල ධම්මානං පධානත්තා සෙට්ඨතපත්තා ච ඛන්තුපෙතොති පත්ථනං කරොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘ඛන්තී පරමං තපො තිතික්ඛා’’ති ච. ‘‘ඛන්ත්‍යා භිය්‍යො න විජ්ජතී’’ති ච. ‘‘ඛන්තීබලං බලානීක’’න්ති ච.

‘‘සීලසමාධිපඤ්ඤානං , ඛන්තිප්පධානකාරණං;
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, ඛන්ත්‍යායත්තාව වඩ්ඪරෙ’’ති ච.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සොහං සො අහං, එතෙන පුඤ්ඤෙන ඉමිනා බුද්ධවන්දනපුඤ්ඤකම්මෙන සම්පරායෙ පරලොකෙ, නිපුණමති ච සණ්හසුඛුමපඤ්ඤවා ච, සතො සතිමා ච තිත්තො තප්පනො යථාලද්ධවත්ථුනා සන්තුට්ඨො ච, දක්ඛො තංතංකිච්චෙ ඡෙකො ච, දිට්ඨුජ්ජුපඤ්ඤො උජුදිට්ඨී පඤ්ඤාය සම්පන්නො ච අවිකලවීරියො අනූනවීරියො ච පරිපුණ්ණවීරියො වා, භොගවාභුඤ්ජිතබ්බසම්පත්තිසුඛෙන සම්පන්නො ච සංවිභාගී සංවිභජනසීලො ච තික්ඛො තික්ඛපඤ්ඤවා ච, සූරොති සත්තිවන්තො නිබ්භයො ච, ඨිතත්තො සමාහිත චිත්තො ච එකග්ගචිත්තො වා, සපරහිතචරො අත්තහිත පරහිතපටිපන්නකො ච දීඝජීවී දීඝායුකො ච අරොගො රොගවිරහො ච ධඤ්ඤො සිරීපුඤ්ඤපඤ්ඤාලක්ඛණසම්පන්නො ච වණ්ණො වණ්ණසම්පන්නො ච යසස්සී පරිවාරසම්පන්නො ච අතිබලවධරො අතිබලවන්තධාරකො ච කිත්තිමා කිත්ති ඝොසවන්තො ච ඛන්තුපෙතො ඛන්තියා උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච භවෙය්‍යාන්ති.

සත්තවීසතිමගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

28. එවං පුඤ්ඤෙනෙතෙනතාාාදිගාථාය සම්පරායෙ පණිධිං කත්වා ඉදානි දිට්ඨධම්මෙ පත්ථනං කත්තුකාමො **සද්ධො දාතඞ්ගුපෙතො** ත්‍යාදිගාථමාහ. තත්ථ **සද්ධොති** කම්මාදි සද්දහනලක්ඛණාය සද්ධාය සම්පන්නො ච. සද්දහනං සද්ධා, සද්දහතීති වා සද්ධා. සද්දහන්ති සම්පයුත්තධම්මා එතායාති සද්ධා. සංපුබ්බධාධාතු ධාරණෙ ත. සා පන කම්මාදීසු සද්දහනලක්ඛණා. ඔකප්පනලක්ඛණා වා. පසාදරසා. උදකප්පසාදකමණි විය. පක්ඛන්දනරසා වා. ඔසුත්තරණො විය . අකාලුස්සියපච්චුපට්ඨානා අධිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා වා, සද්ධෙය්‍යවත්ථුපදට්ඨානා සොතාපත්තියඞ්ගපදට්ඨානා වා. සා හත්ථවිත්තබීජානි විය දට්ඨබ්බා. හගවතා හි සා සද්ධා ‘‘සද්ධාහත්ථො මහානාගො’’ති ච. ‘‘සද්ධීධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨ’’න්ති ච. ‘‘සද්ධාබීජං තපො වුට්ඨී’’ති ච ‘‘සද්ධාය තරති ඔඝ’’න්ති ච ‘‘සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍යං, සද්ධා දුතියා පුරිසස්ස හොතී’’ති ච, ‘‘සද්ධෙසිකො භික්ඛවෙ අරියසාවකො’’ති ච, ‘‘සද්ධාධන’’න්ති ච.

‘‘යෙසං අත්ථී සද්ධා බුද්ධෙ, ධම්මෙ ච සඞ්ඝරතනෙ;
තෙ මං අතිවිරොචන්ති, ආයුනා යසසා සිරියා’’ති.

ච. ‘‘සද්ධං උපනිස්සාය දානං දෙති, සීලං සමාදියති, උපොසථකම්මං කරොති, ඣානං උප්පාදෙති, විපස්සනං උප්පාදෙති, මග්ගං උප්පාදෙති, අභිඤ්ඤං උප්පාදෙති, සමාපත්තිං උප්පාදෙතී’’ති ච. ‘‘දුල්ලභා සද්ධාසම්පත්තී’’ති ච වුත්තා. තස්මා සද්ධො ච භවෙය්‍යන්ති පත්ථනං කරොති.

සා ච පන චතුබ්බිධා හොති ආගමසද්ධා, අධිගමසද්ධා, ඔකප්පනසද්ධා, පසාදසද්ධා චාති. තත්ථ සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං අභිනීහාරතො ආගතත්තා ආගමසද්ධා නාම. අරියසාවකානං සච්චපටිවෙධෙන අධිගතත්තා අධිගමසද්ධා නාම. බුද්ධො ධම්මො සඞ්ඝොති වුත්තෙ අචලභාවෙන ඔකප්පනං ඔකප්පනසද්ධා නාම. බුද්ධාදීසු පසාදුප්පත්තිමත්තා පසාදසද්ධා නාම. ඉධ පන පණිධානට්ඨානත්තා සබ්බසද්ධා අධිප්පෙතා. සද්ධා අස්ස මෙ අත්ථීති සද්ධො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණ.

දාතඞ්ගුපෙතොති දාතස්ස අඞ්ගාය කාරණභූතාය ධනසම්පත්තියා උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච. දාතබ්බවත්ථු ච, තප්පටිග්ගාහකපුග්ගලො ච, සද්ධා චාති තීහි අඞ්ගෙහි උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච වා. දියතෙ දාතං. භාවසාධනොයං. දාධාතු දානෙ අ. අඞ්ගීයති ඤායති එතෙනාති අඞ්ගො, ධනසම්පත්ති. දාතස්ස අඞ්ගො දාතඞ්ගො, තෙන උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතොති දාතඞ්ගුපෙතො, අථ වා දියතීති දාතං, දානවත්ථු. දාතස්ස අඞ්ගො දාතඞ්ගො, තෙන උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතොති දාතඞ්ගුපෙතො, දාතබ්බවත්ථු ච, තප්පටිග්ගාහක පුග්ගලො ච, සද්ධා චාති තීහි අඞ්ගෙහි සම්පජ්ජාමීති පත්ථනං කරොතීති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්හි **ඉතිවුත්තකට්ඨකථායං** ‘‘සද්ධා දෙය්‍යධම්මො පටිග්ගාහකො චාති ඉමෙසං තිණ්ණං සමුඛීභූතකාලෙයෙව හි දානං සම්භවතී’’ති.

පරමසිරිධරොති උත්තමසිරීධාරකො ච. උත්තමසිරිං ධාරණසමත්ථො ච වා. එත්ථ ච සිරීති පඤ්ඤාපුඤ්ඤසරීරසොභග්ගසම්පත්තීනමෙතං අධිවචනං. කතපුඤ්ඤෙහි සෙවියතීති සිරී, කතපුඤ්ඤෙ පුග්ගලෙ සෙවති නිස්සයතීති වා සිරී, පඤ්ඤාපුඤ්ඤසරීරසොභග්ගසම්පත්ති ලබ්භති. සිධාතු සෙවායං ඉරො ඊ ච. පරමා උත්තමා සිරි පරමසිරී, තං ධාරෙතීති පරමසිරීධරො, පරමසිරියා ධාරණසමත්ථොති අත්ථො.

දිට්ඨධම්මෙති පච්චක්ඛභූතෙ අත්තභාවෙ. එත්ථ ච දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛභූතො අත්තභාවො. සො හි පස්සිතබ්බොති දිට්ඨො, අත්තභාවො. දිට්ඨො පස්සිතබ්බො ධම්මො සභාවො අස්සාති දිට්ඨධම්මොති වුච්චති. තස්මිං දිට්ඨධම්මෙ. **විරත්තොති** කාමගුණෙසු විගතරත්තො ච, රජ්ජනං රත්තො. රඤ්ජධාතු රාගෙ. විගතො රත්තො අස්ස මෙති විරත්තො. **ලජ්ජීති** පාපහිරිවන්තො ච, පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණාය ලජ්ජාය සම්පන්නො ච වා. අථ වා ලජ්ජීති හිරොත්තප්පසම්පන්නො ච. ලජ්ජීසද්දෙන හි ලක්ඛණාහාරනයෙන ඔත්තප්පම්පි ගහෙතබ්බං. කස්මා, කුසල ලක්ඛණසභාවෙන සමානත්තා. වුත්තඤ්හෙතං **නෙත්තිපාළියං** –

‘‘වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි;
වුත්තා භවන්ති සබ්බො, සොහාරො ලක්ඛණො නාමා’’ති.

ලජ්ජතීති ලජ්ජා, හිරි. ලජ්ජධාතු හිරියං. ලජ්ජා අස්ස මෙ අත්ථීති ලජ්ජා, කායදුච්චරිතාදිතො හිරොත්තප්පසමන්නාගතො චාති අත්ථො. **කල්‍යාණමිත්තොති** සුන්දරමිත්ත සම්පන්නො ච. කල්‍යාණසද්දො හි සුන්දරවාචකො අනිප්ඵන්න පාටිපදිකො. අථ වා කල්‍යං හිතං අණයති පාපයතීති කල්‍යාණො, සුමිත්තො. කල්‍යසද්දූපපදඅණධාතු ගතියං ණ. මිජ්ජති සිනෙහතීති මිත්තො, මිජ්ජීයති සිනෙහියතීති වා මිත්තො, මිදධාතු සිනෙහෙ ත. කල්‍යාණො මිත්තො අස්ස මෙති කල්‍යාණමිත්තො. හිතධරසුමිත්තසම්පන්නො ච භවෙය්‍යන්ති අත්ථො. ඉධ පන සද්ධාසීලසුතචාගවීරියසති සමාධිපඤ්ඤාගුණෙහි සමන්නාගතො කල්‍යාණමිත්තො අධිප්පෙතො. තං පන සන්ධාය හගවතා **සිඞ්ගාලසුත්තෙ** –

‘‘උපකාරො ච යො මිත්තො, සුඛදුක්ඛෙ ච යො සඛා;

අත්ථක්ඛායී ච යො මිත්තො, යො ච මිත්තානුකම්පකො;
එතෙපි මිත්තෙ චත්තාරො, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො; සක්කච්චං
පයිරුපාසෙය්‍ය, මාතා පුත්තංව ඔරස''න්ති වුත්තො.

විසුද්ධිමග්ගෙ ච –

''පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො. ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො චාට්ඨානෙ නියොජයෙ''ති වුත්තො. ඉති එවරූපස්ස ච කල්‍යාණමිත්තස්ස දුල්ලභත්තා කල්‍යාණමිත්තෙන සම්පජ්ජාමීති පත්ථනං කරොතීති වුත්තං හොති.

අභිරතකුසලොති දානාදිපුඤ්ඤකුසලධම්මෙසු අභිරමණො ච. කුච්ඡිතං අපායද්වාරං සලන්ති සංවරන්ති පිදහන්ති සාධවො එතෙනාති කුසලං, දානාදිපුඤ්ඤධම්මා. කුපුබ්බ සලධාතු සංවරණෙ අ. තෙසු අභිඅතිරෙකං රමතීති අභිරතකුසලො , කිතන්තසමාසොයං. කුසලාභිරතොති වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං පදවිපරියායෙන එවං වුත්තන්ති. අථ වා අභිඅතිරෙකං රමනං අභිරතො, කුසලෙසු අභිරතො යස්ස මෙති අභිරතකුසලො, නිච්චං කුසලපුඤ්ඤස්ස කරණෙ අභිරතචිත්තසම්පන්නො වාති අත්ථො.

පඤ්චසීලාදිරක්ඛොති පඤ්චසීලාදීනං රක්ඛිතුං සමත්ථො ච. එත්ථ ච ආදිසද්දෙන ගිහීනං අට්ඨඞ්ගුපොසථසීලං, සාමණෙරානං දසඞ්ගසීලඤ්ච, භික්ඛූනං චතුපාරිසුද්ධිසීලඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. පඤ්චසීලං ආදි යෙසං තෙති පඤ්චසීලාදි, තං රක්ඛති රක්ඛිතුං සමත්ථෙතීති පඤ්චසීලාදිරක්ඛො. ගහට්ඨානං නිච්චසීලවසෙන පඤ්චසීලං සති උස්සාහසමත්ථෙ උපොසථඞ්ගවසෙන අට්ඨඞ්ගසීලං දසඞ්ගසීලඤ්ච අඛණ්ඩං අච්ඡිද්දං අසබලං අකම්මාසං කත්වා රක්ඛිතුං සාමණෙරසීලවසෙන දසසීලඤ්ච, භික්ඛුසීලවසෙන චතුපාරිසුද්ධිසීලඤ්ච රක්ඛිතුං සමත්ථො වාති අත්ථො. භගවතා හි ''සීලවිපත්තිහෙතු වා භික්ඛවෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජන්තී''ති ච. ''සීලසම්පදාහෙතු වා භික්ඛවෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්තී''ති ච. ''සීලසම්පන්නො මහන්තං භොගක්ඛන්ධං අධිගච්ඡති කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති. චතුපරිසං විසාරදො උපසඞ්කමති අමඞ්කුභූතො. අසම්මූළ්හො කාලං කරොති, කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජතී''ති ච වුත්තත්තා ච. **අට්ඨකථායඤ්ච** ''සීලාලඞ්කාරසදිසො අලඞ්කාරො නත්ථි, සීලසදිසං පුප්ඵං නත්ථි, සීලගන්ධසදිසො ගන්ධො නත්ථී''ති ච. ''සීල සම්පත්තිඤ්හි නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාතී''ති ච. ''ආදිම්හි සීලං විසොධෙය්‍යා''ති ච. ''සත්තා සීලෙන විසුජ්ඣන්තී''ති ච. ''සීලං සාසනස්ස ආදී''ති ච. ''සත්තසු විසුද්ධීසු සීලවිසුද්ධි සරීරං නාමා''ති ච. ''සීලං නාමෙතං අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායන''න්ති ච වුත්තත්තා පඤ්චසීලාදිරක්ඛොති පත්ථනං කරොතීති වුත්තං හොති.

අප්පිච්ඡොති අනිච්ඡො ච, රූපාදිකාමගුණෙසු අනිච්ඡන්තොති අත්ථො. අභාවත්ථොහෙත්ථ අප්පසද්දො. අප්පඩංසමකසවා තාතපාතිආදීසු විය ඉච්ඡනං ඉච්ඡා, රූපාදිකාමගුණං ඉච්ඡතීති වා ඉච්ඡා, කාමතණ්හා. ඉසුධාතු ඉච්ඡාකන්තීසු අ. ධාත්වන්තස්සච්ඡො. නත්ථි ඉච්ඡා යස්ස මෙති අප්පිච්ඡො, රූපාදීසු කාමෙසු අනිච්ඡන්තො වාති අත්ථො. අප්පිච්ඡො පන චතුබ්බිධො හොති පච්චයඅප්පිච්ඡො, පරියත්තිඅප්පිච්ඡො, ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො, පටිවෙධඅප්පිච්ඡො වාති. තත්ථ චතූසු පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො පච්චයඅප්පිච්ඡො. යො පන පච්චයෙ බහුං දෙන්තෙ අප්පං ගණ්හති, අප්පං දෙන්තෙ අප්පතරං වා ගණ්හති න වා ගණ්හති. න අනවසෙසගාහී හොති. අයං පච්චයඅප්පිච්ඡො නාම. යො පන තෙපිටකොපි සමානො න බහුස්සුතභාවං ජානාපෙතුකාමො හොති, අයං පරියත්තිඅප්පිච්ඡො නාම. ධුතඞ්ගසමාදානස්ස පන ධුතඞ්ගපරිහරණභාවං අඤ්ඤෙසං ජානිතුං න දෙති, අයං ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො නාම. යො පන සොතාපන්නාදීසු අඤ්ඤතරො හුත්වා සොතාපන්නාදිභාවං ජානාපෙතුං න ඉච්ඡති, අයං අධිගමඅප්පිච්ඡො නාම. ඉමෙහි අප්පිච්ඡගුණෙහි සම්පන්නො ච අහං භවෙය්‍යන්ති වුත්තං හොති.

අප්පකොධොති දුස්සනලක්ඛණදොසතො විරහිතො ච. සො හි කුජ්ඣතීති කොධොති වුච්චති. දොසස්සෙතං අධිවචනං. නත්ථි කොධො අස්ස මෙති අප්පකොධො.

කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධතමං තදා හොති, යං කොධො සහතෙ නරන්ති.

වුත්තදෙසනං මනසිකරිත්වා අප්පකොධොති පත්ථනං කරොතීති වුත්තං හොති.

අතිවුජුහදයොති අතිඑව උජුචිත්තසමන්නාගතො ච. අරති ගච්ඡති පවත්තති අකුටිලභාවෙනාති උජු, අජ්ජවං. අරධාතු ගතියං ජු. අරිස්ස උ. ආරම්මණං හරතීති හදයං, චිත්තං. හරධාතු හරණෙ අය. රස්ස දො. අථ වා ආරම්මණං හරන්තං අයති ගච්ඡති පවත්තතීති හදයං, චිත්තං. හරසද්දූපපද අයධාතු ගතියං අ. උජු ච තං හදයඤ්චාති උජුහදයං. අතිඑව උජු හදයං අස්ස මෙති අතිවුජුහදයො. ගොමුත්තවඞ්කො ච චන්දලෙඛාවඞ්කො ච නඞ්ගලකොටි වඞ්කො වාති තීහි වඞ්කෙහි විගතො හුත්වා අතිවිය උජුචිත්තසමන්නාගතො ච භවෙය්‍යන්ති අත්ථො. තත්ථ ච යො පාපං කත්වාව න කරොමීති භාසති. සො ගන්ත්වා පච්චොසක්කනතාය ගොමුත්තවඞ්කො නාම. යො පාපං කරොන්තොව භායාමහං පාපස්සාති භාසති. සො යෙභුය්‍යෙන කුටිලතාය චන්දලෙඛා වඞ්කො නාම. යො පාපං කරොන්තොව කො පාපස්ස න

හායෙයයාති හාසති, සො නාතිකුටිලතාය නඞ්ගලකොටිවඞ්කො නාම හොති. යස්ස වා තීණි කම්මද්වාරානි අසුද්ධානි. සො ගොමුත්තවඞ්කො නාම හොති. යස්ස යානි කානිචි ද්වෙ. සො චන්දලෙඛා වඞ්කො නාම. යස්ස යංකිඤ්චි එකං. සො නඞ්ගලකොටිවඞ්කො නාමාති වෙදිතබ්බො.

ඉද්ධිමාති ඉද්ධියා සමන්නාගතො ච, ඉද්ධිසද්දස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. ඉද්ධි අස්ස මෙ අත්ථීති ඉද්ධිමා. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ මන්තුපච්චයො. මානුස්සිකාලෙ මනුස්සිද්ධියා දෙවුප්පත්තිකාලෙ දෙවිද්ධියා සමණුප්පත්තිකාලෙ සමණිද්ධියා ච සම්පුණ්ණෙයයාන්ති අත්ථො.

අප්පමෙයොයාති අප්පමෙතබ්බෙහි සීලාදිගුණෙහි සම්පන්නො ච. පමෙතබ්බොති පමෙයො. පපුබ්බමාධාතු පමාණෙ ණ්‍ය. න පමෙයො අප්පමෙයො, අප්පමෙයො සීලාදිගුණො මෙ අස්ස අත්ථීති අප්පමෙයො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණ. අප්පමෙයොහි සීලාදිගුණෙහි ච භොගසම්පත්තීහි ච සම්පජ්ජාමීති පත්ථනං කරොතීති වුත්තං හොති.

පාසංසොති සීලාදිගුණෙහි බුද්ධාදිසප්පුරිසානං පසංසාරහො ච, පසංසියතෙ ථවියතෙ පසංසො. භාව සාධනොයං. පපුබ්බසංසධාතු ථුතියං, තං අරහතීති පාසංසො. අරහතිතද්ධිතෙ ණ. බුද්ධාදිසප්පුරිසෙහි පසංසි තබ්බෙහි දානසීලාදිගුණෙහි සම්පන්නො ච භවෙයයාන්ති වුත්තං හොති.

පෙමවාචොති අත්ථබ්‍යඤ්ජනමධුරතාය බුද්ධාදිසප්පුරිසෙහි පෙමිතබ්බවාචාය සම්පන්නො ච. පියතෙති පෙමා, වාචා. පීධාතු තප්පනකන්තීසු ඉමො. වචිතබ්බාති වාචා. වචධාතු වියත්තියං වාචායං ණ. පෙමා වාචා අස්ස මෙති පෙම වාචො. බුද්ධාදිසප්පුරිසෙහි පෙමියා චතුරඞ්ගසමන්නාගත වාචාය සම්පන්නො වාති අත්ථො. සප්පුරිසානං පන වාචා චතුරඞ්ගසමන්නාගතා හොති. සුභාසිතවාචා ච ධම්මවාචා පියවාචා සච්චවාචාති. තථාහෙතං වුත්තං **සගාථාවග්ග සංයුත්තෙ** –

සුභාසිතං උත්තමමාහු සන්තො,
ධම්මං භණෙ නාධම්මං තං දුතියං;
පියං භණෙ නාප්පියං තං තතියං,
සච්චං භණෙ නාලිකං තං චතුත්ථන්ති.

අයං පනෙත්ථ යොජනා. සන්තො සප්පුරිසා උත්තමං සුභාසිතං සුට්ඨු භාසිතං වාචං ආහු, ධම්මං භණෙ භණෙයය අධම්මං න භණෙ න භණෙයය, දුතියං තං වාචං ආහු, පියං භණෙ භණෙයය, අප්පියං න භණෙ න භණෙයය, තතියං තං වාචං ආහු, සච්චං භණෙ භණෙයය අලිකං න භණෙ න භණෙයය, චතුත්ථං තං වාචං ආහූති.

සුජනගුණවිදූති බුද්ධාදිසප්පුරිසානං සීලාදිගුණං විජානකො ච. සුන්දරො ජනො සුජනො. ගුණති පකාසෙති සීලාදිගුණසමඞ්ගිතං පුග්ගලන්ති ගුණං, සීලාදිගුණං. ගුණධාතු පකාසනෙ අ. සුජනානං බුද්ධාදිසප්පුරිසානං ගුණො සුජනගුණො, තං විදති ජානාතීති සුජනගුණවිදූ. සුජන ගුණසද්දූපපදවිදධාතු ඤාණෙ ඌ. බුද්ධාදිසප්පුරිසානං සීලසමාධිපඤ්ඤාදිගුණං ජානිතුං සමත්ථො ච භවෙයයාන්ති අත්ථො.

මාමකොති බුද්ධාදිසජ්ජනානං මාමකො ච. මමායතීති මාමකො. මමධාතු මානනෙ පෙමෙ වා ණ්වු. තස්ස අකො. බුද්ධාදිරතනත්තයඤ්ච සද්ධම්මඤ්ච මානන්තො ච භවෙයයාන්ති අත්ථො. **සොති** සො අහං. **භවෙයයාන්ති** භවාමීති.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපයොජනා**. සො අහං දිට්ඨධම්මෙ පච්චක්ඛභූතෙ අත්තභාවෙ, සද්ධො සද්ධාය සමන්නාගතො ච, දාතඞ්ගුපෙතො දාතස්ස අඞ්ගාය කාරණභූතාය ධන සම්පත්තියා උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච, දාතබ්බ වත්ථු ච, තප්පටිග්ගාහකපුග්ගලො ච, සද්ධා චාති තීහි අඞ්ගෙහි උපෙතො සමුපෙතො සමන්නාගතො ච වා, පරමසිරිධරො උත්තමසිරීධාරකො ච, උත්තමසිරිං ධාරණසමත්ථො ච වා, විරත්තො කාමගුණෙසු විගතරත්තො ච, ලජ්ජී පාපහිරිවන්තො ච, පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණාය ලජ්ජාය සම්පන්නො ච වා, හිරොත්තප්පසමන්නාගතො ච වා, කල්‍යාණමිත්තො සුන්දරමිත්ත සම්පන්නො ච, අභිරතකුසලො දානාදිපුඤ්ඤකුසලධම්මෙසු අභිරමණො ච, පඤ්චසීලාදිරක්ඛො පඤ්චසීලාදීනි රක්ඛිතුං සමත්ථො ච, අප්පිච්ඡො අනිච්ඡො ච, රූපාදිකාමගුණෙසු අනිච්ඡන්තො ච වා, අප්පකොධො දුස්සනලක්ඛණදොසතො විරහිතො ච, අතිවුජුහදයො අතීව උජුචිත්තසමන්නාගතො ච, ඉද්ධියා සමන්නාගතො ච, අප්පමෙයො අප්පමෙයොහි සීලාදිගුණෙහි සම්පන්නො ච, පාසංසො සීලාදිගුණෙහි බුද්ධාදිසප්පුරිසානං පසංසාරහො ච, පෙමවාචො අත්ථබ්‍යඤ්ජනමධුරතාය බුද්ධාදිසප්පුරිසෙහි පෙමිතබ්බවාචාය සම්පන්නො ච, සුජනගුණවිදූ බුද්ධාදිසප්පුරිසානං සීලාදිගුණං විජානකො ච, මාමකො බුද්ධාදිසජ්ජනානං මාමකො ච, බුද්ධාදිරතනත්තයඤ්ච සද්ධම්මඤ්ච මානන්තො ච වා, භවෙයයං භවාමීති.

අට්ඨවීසතිමගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

29. ඉත්ථං අසඞ්ඛයෙ නාථ, ගුණෙ ලක්ඛණදීපිතෙ;
ගාථාසු සුවකාස්වෙක, ගාථම්පි සරතෙ බුධො.

30. චතුරාපායමුත්තො සො, සාධකත්ථද්වයස්ස ච;
හතූපද්දවජාලො ච, ලාභී හිතසුඛස්ස ච.

31. අධිපො නරදෙවානං, චතුදීපිස්සරොපි වා;
භවෙය්‍ය අන්තිමෙ දෙහෙ, තමඤ්ඤං සෙතඡත්තකං.

32. භාවනායානමාරුය්හ, සමමෙස්සති සුබ්බතො;
ඉමස්මිං අත්තභාවෙපි, අරොගො දීඝජීවිකො.

33. පූජිතො සබ්බලොකෙහි, භාවනාභිරතීමනො;
ජනප්පියො මනාපො ච, කා කථාබිලධාරණෙ.

29. එවං පුඤ්ඤෙනෙතෙනත්‍යාදි ගාථාද්වයෙන පණිධිං කත්වා ඉදානි බුද්ධවන්දනස්ස ඵලානිසංසං දස්සෙන්තො **ඉත්ථන්ත්‍යාදි** ගාථාපඤ්චකං ආහ. තං පන මූලාචරියෙහි න වුත්තං, පච්ඡා පන හිතකාමෙහි පණ්ඩිතෙහි පක්ඛිත්තං ගාථාපඤ්චකන්ති දට්ඨබ්බං. තා පන ගාථායො පථ්‍යාවත්තගාථාති දට්ඨබ්බා.

තාසු පන පඨමගාථායං ඉත්ථං අසඞ්ඛයෙ ලක්ඛණදීපිතෙ නාථගුණෙ සූචකාසු ගාථාසු එකගාථම්පි යො බුධො සරතෙති සම්බන්ධො. **ඉත්ථන්ති** ඉමිනා සුගතන්තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **අසඞ්ඛයෙති** එත්තකා බුද්ධගුණාති ගණෙතුං අසමත්ථෙ. සඞ්ඛියතෙ සඞ්ඛයා. සඞ්ඛියති ගණියතීති වා සඞ්ඛයා . සඛිධාතු සඞ්ඛ්‍යායං යපච්චයො. අථ වා සඞ්ඛිතුං න සක්කොන්තීති අසඞ්ඛයා. එත්තකා බුද්ධගුණා එත්තකා බුද්ධගුණාති නිරවසෙසතො එකබුද්ධොපි අනෙකවස්ස සතසහස්සකොටියාපි ගණෙතුං අසමත්ථොව. පගෙව පන අඤ්ඤෙති අත්ථො. වුත්තම්පි චෙතං **අපදානෙ** –

‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති ච.

‘‘සක්කා සමුද්දෙ උදකං, පමෙතුං ආළ්හකෙන වා;
නත්වෙව තව සබ්බඤ්ඤු, ඤාණං සක්කා පමෙතවෙ’’ති ච.

මහාවග්ගසංයුත්තට්ඨකථායඤ්ච ‘‘අප්පමාණා හි බුද්ධා තෙසං බුද්ධාපි අනවසෙසතො වණ්ණං වත්තුං අසමත්ථා, පගෙව ඉතරා පජා’’ති ච. **ලක්ඛණදීපිතෙති** උපලක්ඛණ නයෙන පකාසිතබ්බෙ. එත්ථ ච පධානනයො නිදස්සන නයො ච ලබ්භති. **නාථගුණෙති** බුද්ධස්ස සීලසමාධි පඤ්ඤාදිගුණෙ. තස්ස පන පදස්ස වචනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **සූචකාස්වෙකගාථම්පීති** සූචකාසු එකගාථම්පීති පදච්ඡෙදො. **සූචකාසූති** පකාසකාසු. **ගාථාසූති** සුගතන්ත්‍යාදිනා වුත්තාසු ඡබ්බීසතිවන්දනගාථාසු. නිද්ධාරණෙ චෙතං භුම්මවචනං. කවීහි ගායති කථීයතීති ගාථා. පජ්ජවිසෙසො. ගෙධාතු සද්දෙ ථ. ගෙධාතුස්ස ගාදෙසො. අථ වා ගං වුච්චති ඤාණං. තං තිට්ඨති එත්ථාති ගාථා. ගංසද්දූපපදඨාධාතු ගතිනිවත්තියං. ගං වුච්චති ඤාණං, තෙන කවීහි බන්ධිත්වා ඨීයති ඨපියතීති වා ගාථා, තාසු ගාථාසු. **එකගාථම්පීති** එකපජ්ජම්පි. එත්ථ ච පිසද්දො ගරහත්ථො. තෙන අනෙකගාථාය බුද්ධගුණසරණෙ කා කථාවාති සම්භාවෙති. **බුධොති** යො පණ්ඩිතො. සො හි අත්ථානත්ථං බුධති ජානාතීතිබුධොති වුච්චති. **සරතෙති** සරති. ඡන්දානුරක්ඛණත්ථඤ්හි පරස්සපදතිවිභත්තියා අත්තනොපදතෙවිභත්තාදෙසො.

30. **සොති** සො බුධො භවෙය්‍යාති සම්බන්ධො. **චතුරාපායමුත්තොති** නිරයතිරච්ඡානපෙතඅසුරකායසඞ්ඛාතෙහි චතූහි අපායෙහි විමුත්තො ච. පුඤ්ඤසම්මතා අයායෙභුය්‍යොන අපගතොති අපායො. අයතො සුඛතො අපගතොති වා අපායො. අබ්‍යයීභාවසමාසොයං. අථ වා තිස්සො සම්පත්තියො අයන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්ති එතෙනාති අයො, පුඤ්ඤං. අයධාතු ගතියං අ. පුඤ්ඤතො අයති ගච්ඡති පවත්තතීති වා, පුඤ්ඤකාරීහි අයිතබ්බො පවත්තෙතබ්බොති වා අයො, සුඛං. තතො අපගතොති අපායො. චතුරො අපායො චතුරාපායො, තෙහි මුත්තො විමුත්තොති චතුරාපායමුත්තො. **සාධකත්ථද්වයස්ස චාති** සාධකො අත්ථද්වයස්ස චාති පදච්ඡෙදො. **අත්ථද්වයස්සාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකසඞ්ඛාතස්ස අත්ථද්වයස්ස. එත්ථ චසද්දො අට්ඨානයොගො. සො පන සාධකො ත්‍යාදීසු පදෙසු යුත්තො. **සාධකොති** නිප්ඵාදකො ච. සො හි සාධෙති නිප්ඵාදෙතීති සාධකොති වුච්චති.

හතූපද්දවජාලො චාති හතො උපද්දවසඞ්ඛාතජාලො ච. හනයිත්ථ අපනයිත්ථාති හතො. හනධාතු හිංසායං ත. උපගන්ත්වා දවති හිංසතීති උපද්දවො, ජාතිභයාදි සොළසඋපද්දවො. උපපුබ්බදුධාතු හිංසායං, උපද්දවා නාම පන සොළසවිධා හොන්ති ජාතිභයං, ජරාභයං, බ්‍යාධිභයං, මරණභයං, රාජභයං, චොරභයං, අග්ගිභයං, උදකභයං, ඌමිභයං, කුම්භිලභයං, ආවට්ටභයං, සුසුකාභයං, අත්තානුවාදභයං, පරානුවාදභයං, දණ්ඩභයං, දුග්ගතිභයඤ්චාති. ජලති හිංසති මච්ඡෙ එතෙනාති ජාලං, මච්ඡජාලං. ජාලං වියාති ජාලො, උපද්දවො. නිතත්ථෙන පන ජලති හිංසති සත්තෙ එතෙනාති ජාලො. උපද්දවො. ජලධාතු හිංසායං ණ. හතො උපද්දවසඞ්ඛාතජාලො යෙන සොති හතූපද්දවජාලො. බුද්ධපණාමචෙතනාය පහිතො උපද්දවසඞ්ඛාතජාලො භවෙය්‍යාති අත්ථො. **ලාභී හිතසුඛස්ස චාති** හිතස්ස ච සුඛස්ස ච

ලාභී ච. ලභනං ලාභො, තං අස්ස අත්ථීති ලාභී, හිනොති වඩ්ඪතීති හිතං, අත්ථං. සුඛයතීති සුඛං. යස්සුප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සුට්ඨු දුක්ඛං ඛනතීති සුඛං. සුපුබ්බ ඛනුධාතු අවධාරණෙ ක්වි. හිතඤ්ච සුඛඤ්ච හිතසුඛං, තස්ස ලාභී භවෙය්‍යාති අත්ථො.

31-32. නරදෙවානං අධිපො ච චතුදීපිස්සරොපි වා භවෙය්‍යාති සම්බන්ධො. **නරදෙවානන්ති** නරා ච දෙවා ච නරදෙවා, තෙසං. කම්මත්ථෙ චෙතං ඡට්ඨීවචනං. **අධිපොති** ඉස්සරො ච. සො හි අත්තාධීනං පාති රක්ඛති ධම්මෙන වා අධිඅභිභවිත්වා පාති රක්ඛතීති අධිපොති වුච්චති. අධිපුබ්බපාධාතු රක්ඛනෙ අ, නරානං අධිපො ඉස්සරො මනුස්සරාජා ච දෙවානං අධිපො ඉස්සරො දෙවරාජා ච භවෙය්‍යාති අත්ථො. **චතුදීපිස්සරොපි වාති** එත්ථ පිසද්දො සම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. තෙන පගෙව එකදීපිස්සරරාජභාවො ච, පදෙ සිස්සරරාජභාවො චාති සම්භාවෙති. වා සද්දො පදපූරණ මත්තොයෙව. චතුදීපිස්සරොති පුබ්බවිදෙහො, අපරගො යානො, ජම්බුදීපො, උත්තරකුරු චාති චතුන්නං දීපානං ඉස්සරො චක්කවත්තිරාජාපි භවෙය්‍යාති අත්ථො. තත්ථ පුබ්බවිදෙහොති සිනෙරුනො පුරෙ භවං පුබ්බං, වෙදෙන පඤ්ඤාය ඊහන්ති වායමන්ති එත්ථාති වෙදෙහො, විදසද්දූපපද ඊහධාතු වායාමෙ ණ. සොයෙව විදෙහො. ඉමං දීපමුපාදාය සිනෙරුනො පුබ්බදිසභාගත්තා පුබ්බො ච සො විදෙහො චාති පුබ්බවිදෙහො, පුබ්බදීපො.

අපරගොයානොති සිනෙරුනො අපරෙ පච්ඡිමෙ භවො අපරො. ගවෙන යන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථාති ගොයානො. ගොසද්දූපපද යාධාතු ගමනෙ යු. සිනෙරුනො පච්ඡිම දිසභාගත්තා අපරො ච සො ගොයානො චාති අපරගොයානො, පච්ඡිමදීපො. ජම්බුදීපොති ජායතීති ජම්බු. යොජනසතුබ්බෙධො රුක්ඛො. ජනධාතු ජනනෙ ඌ. නස්ස මො. බකාරාගමො. ජලමජ්ඣෙ දිප්පතීති දීපො, දිප්පන්ති ජොතන්ති එත්ථ සද්ධම්මාති වා දීපො. දීපධාතු දිත්තියං අ. තස්ස පන ද්විආපොති පදච්ඡෙදං කත්වා ද්විධා ආපො සන්දති එත්ථාති දීපොති බහුබ්බීහිසමාසොපි යුජ්ජති. ජම්බුයා ලක්ඛිතො පඤ්ඤාතො වා දීපො ජම්බුදීපො, දක්ඛිණදීපො. උත්තරකුරූති සිනෙරුනො උත්තරෙ භවා උත්තරා. ධම්මතාසිද්ධස්ස පඤ්චසීලස්ස ආනුභාවෙන කං සුඛං උරුමහන්තං එත්ථාති කුරු. බහුබ්බීහිසමාසොයං. කුං වුච්චති පාපං. තං රුන්ධන්ති එත්ථාති වා කුරු. කුපුබ්බරුධිධාතු ආවරණෙ ක්වි. ධාත්වන්තස්ස ලොපො. සිනෙරුනො උත්තරදිසභාගත්තා උත්තරො ච සො කුරු චාති උත්තරකුරු. උත්තරදීපොති චතුන්නං දීපානං ඉස්සරො චතුදීපිස්සරො, චක්කවත්තිරාජා ලබ්භති.

එවං ලොකියහිතං දස්සෙත්වා ඉදානි ලොකුත්තරහිතං දස්සෙන්තො ආහ **අන්තිමෙ දෙහෙ…පෙ…. සුබ්බතොති** අන්තිමෙ දෙහෙ සුබ්බතො භාවනායානං ආරුය්හ අඤ්ඤං තං සෙතඡත්තකං ධාරෙන්තො සමං එස්සතීති සම්බන්ධො. තත්ථ පන අත්ථක්කමෙන වණ්ණයිස්සාම. **අන්තිමෙති** චරිමෙ පච්ඡිමෙ වා. අන්තෙ පරියොසානෙ භවො අන්තිමො, පච්ඡිමසරීරො. තස්මිං. **දෙහෙති** සරීරෙ. දිහති උපචියති වඩ්ඪතීති දෙහො, සරීරො. දිහධාතු උපචයෙ ණ. අථ වා දිහති උපචයති එතෙන පුඤ්ඤාපුඤ්ඤන්ති දෙහො, පච්ඡිමභවභූතෙ භබ්බකුලපුත්තභූතෙ වා සරීරෙති අත්ථො. **සුබ්බතොති** සුට්ඨු පටිපන්නකො හුත්වා . සුට්ඨු වතං පටිපන්නං අස්සාති සුබ්බතො. වකාරස්සබ්බො. **භාවනායානමාරුය්හාති** භාවනායානං ආරුය්හාති පදච්ඡෙදො. විපස්සනාභාවනාසඞ්ඛාතයානං ආරුහිත්වාති අත්ථො. භාවෙතබ්බා වඩ්ඪෙතබ්බාති භාවනා. තෙභූමක සඞ්ඛාරාරම්මණං. අථ වා තදාරම්මණං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති භාවනා, විපස්සනාපඤ්ඤා. භූධාතු සත්තායං වඩ්ඪනෙ වා යු. සා ච සමථවිපස්සනා භාවනාවසෙන දුවිධා හොති. තත්ථ ඉධ පන අඤ්ඤං සෙතඡත්තකන්ති සද්දන්තරසන්නිට්ඨානෙන විපස්සනාභාවනා අධිප්පෙතා. යන්ති පාපුණන්ති එතෙන නිබ්බානන්ති යානං, අනිච්චාදිවිපස්සනාඤාණං. යාධාතු ගතියං යු. භාවනාසඞ්ඛාතං යානං භාවනායානං, භාවනා ච සා යානඤ්චාති වා භාවනායානං.

ආරුය්හාති ආරොහිත්වා. පකතියානසදිසං අනිච්ච දුක්ඛඅනත්තයානං ආරුහිත්වාති අත්ථො. අනිච්චාදිලක්ඛණෙන හි විනා මග්ගඵලනිබ්බානං පත්තො නාම නත්ථි. තස්මා භාවනායානමාරුය්හාති වුත්තං. **අඤ්ඤන්ති** අරහත්තඵලං. තඤ්හි පඨමමග්ගෙන ආදිට්ඨමරියාදං අනතික්කමිත්වා චතුසච්චධම්මං අවබුජ්ඣතීති අඤ්ඤන්ති වුච්චති. ආපුබ්බඤාධාතු අවබොධනෙ ක්වි. ආසද්දො මරියාදත්ථො. **සෙතඡත්තකන්ති** ඔදාතාතපත්තං. සෙවියතීති සෙතං, ධවලං. සිධාතු සෙවායං ත. කිලෙසතපං ඡාදෙතීති ඡත්තං. ඡදධාතු සංවරණෙ ත. තංයෙව ඡත්තකං. සෙතඤ්ච තං ඡත්තකඤ්චාති සෙතඡත්තකං. අරහත්තඵලආතපත්තං ලබ්භති. අඤ්ඤං අරහත්තඵලසඞ්ඛාතං සෙතඡත්තකං ධාරෙන්තො හුත්වාති සම්බන්ධො. **සමන්ති** නිබ්බානං. තඤ්හි සබ්බං වට්ටදුක්ඛං සමති වූපසමති නිරුජ්ඣති එත්ථාති සමන්ති වුච්චති. **එස්සතීති** පාපුණිස්සතීති.

ඉදානි දිට්ඨධම්මිකත්ථං දස්සෙන්තො **ඉමස්මිං අත්තභාවෙපීති**ආදිමාහ. තත්ථ ඉමස්මිං අත්තභාවෙපි අරොගො ච දීඝායුකො ච සබ්බලොකෙහි පූජිතො ච භාවනාභි රතිමනො ච ජනප්පියො ච මනාපො ච භවෙය්‍යාති යොජනා. **අත්තභාවෙපීති** එත්ථ පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන සම්පරායිකත්ථං සම්පිණ්ඩෙති. අත්තාති භවති එතෙන අභිධානං බුද්ධි චාති අත්තභාවො. ඛන්ධපඤ්චකස්සෙතමධිවචනං. **අරොගොති** සබ්බබ්‍යාධිවිරහො ච. සො හි නත්ථි රොගො අස්සාති අරොගොති වුච්චති. **දීඝජීවිකොති** දීඝායුකො ච. සො හි දීඝා ජීවි ආයු අස්සාති දීඝජීවිකොති වුච්චති.

33. **සබ්බලොකෙහීති** සබ්බදෙවමනුස්සෙහි. **පූජිතොති** පූජිතබ්බො ච. **භාවනාභිරතිමනොති** සමථවිපස්සනා සඞ්ඛාතාය භාවනාය අභිරමණචිත්තො ච. **ජනප්පියොති** සබ්බජනෙහි පියායිතබ්බො ච. **මනාපොති** සබ්බසත්තානං චිත්තවඩ්ඪනකො ච භවෙය්‍යාති සම්බන්ධො.

එවං ඡබ්බීසතියා වන්දනගාථාසු එකගාථාමත්තම්පි බුද්ධගුණානුස්සරණෙ ඵලානිසංසං දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බගාථායො වචසා ධාරෙත්වා බුද්ධවන්දනෙ අනෙකානි ඵලානිසංසානි දස්සෙතුං **කා කථාඛිලධාරණෙ**ති ආහ. තත්ථ **කා කථාඛිලධාරණෙ**ති කා කථා අඛිලධාරණෙති පදච්ඡෙදො. සබ්බබුද්ධවන්දනගාථාය වචසා ධාරණෙ කිං වත්තබ්බා යෙවාති අත්ථො.

එත්ථ ච අඛිලසද්දො සබ්බවාචකො අනිප්ඵන්නපාටිපදිකො. අථ වා ඛියනං ඛිලං. ඛිධාතු ඛයෙ ලපච්චයො. ඛයං ලාති ගණ්හාතීති වා ඛිලං, අප්පකං. ඛයසද්දූපපදලාධාතු ගහණෙ අ. න ඛිලං අඛිලං, සබ්බගාථායො. ධාරියතෙ ධාරණං, අඛිලාය සබ්බාය ගාථාය ධාරණං අඛිලධාරණං, තස්මිං. ඡබ්බීසතියා බුද්ධවන්දනගාථාසු එකං ගාථං වචසා ධාරයිත්වා බුද්ධවන්දනෙ යථාවුත්තඵලානිසංසානි ලබ්හන්ති, පගෙව පන සබ්බබුද්ධවන්දනගාථායො වචසා ධාරයිත්වා දිනෙ දිනෙ බුද්ධවන්දනෙති අත්ථොති. ඉමිනා පන ගාථාපඤ්චකෙන යථාවුත්ත ඵලානිසංසං ඤත්වා සද්දහකො සම්මාදිට්ඨිකො කුලපුත්තො සබ්බබුද්ධවන්දනගාථායො වචසා ධාරයිත්වා රත්තින්දිවං පුබ්බණ්හකාලෙ ච සායන්හකාලෙ ච රත්තියා පඨමයාමෙ ච පච්ඡිමයාමෙ ච සතතං සමිතං නිරන්තරං බුද්ධං වන්දෙය්‍යාති උය්‍යොජනං දස්සෙතීති.

පඤ්චකගාථාවණ්ණනා සමත්තා.

ඉති පොරාණාචරියෙහි වන්දිතස්ස නමක්කාරස්ස සද්දත්ථනයෙහි ඡන්දාලඞ්කාරනයෙහි ච සණ්හසුඛුමසුදුද්දස ගම්හීරස්ස බුද්ධස්ස දුප්පටිවිධගුණපරිදීපකස්ස සප්පුරිසානං චිත්තපසන්නජනකස්ස සාට්ඨකථෙ පිටකත්තයෙ අසංහිර විසාරදඤාණචාරිනා සාසනසොධකෙන හද්දන්තරෙව තත්ථෙරවරෙන රචිතා බුද්ධගුණප්පදීපිකනාමිකා වණ්ණනා.

නිගමන

ඉදං පන පුරං නිම්මිතෙන සිරීපවරවිජයානන්තයසපණ්ඩිත ත්‍රිහවනාදිත්‍යාධිපතිමහාධම්මරාජාධිරාජාති ලඤ්ඡිතනාමිකෙන පිටකත්තයපාළිං සිලාරුළ්හං කාරයිත්වා පඤ්චම සඞ්ගීතිකරණෙන තිමහාධම්මරාජෙන රතනාපුඤ්ජන්ති සම්මතෙ රාජධානීහූතෙ නානාකුලසංකිණ්ණෙ පුඤ්ඤධඤ්ඤවන්තානං සාධූනඤ්ච සීලසමාධිපඤ්ඤවන්තානං හික්ඛූනඤ්ච නිවාසහූතෙ බුද්ධධම්මසඞ්ඝරතනාකරෙ චන්දිමසූරියා විය බුද්ධසාසනුජ්ජොතනෙ **මන්තලෙ** නගරෙ ඉති පරිකිත්තිතෙ මහාරාමෙ දෙසෙ වසන්තෙන උපාසක ගුණසම්පන්නෙන නාමිකෙන උපාසකෙන ච තස්සුපට්ඨාකාය නාමිකාය උපාසිකාය ච සමකුසලච්ඡන්දං කත්වා නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණත්ථාය කාරිතෙ මනොරමෙ සුවණ්ණෙන ලිම්පිතත්තා සුවණ්ණවතී නාමිකෙ ද්විහුම්මිකෙ මහිට්ඨකවිහාරෙ අට්ඨහි දිසාහි ආගතානං සුතෙසනහික්ඛූනං සාට්ඨකථං පිටකත්තයං දිනෙ දිනෙ සතතං නිරන්තරං වාචෙන්තෙන අධිවසන්තෙන සාට්ඨකථෙ පිටකත්තයෙ අසංහිරවිසාරදඤාණචාරිනා මන්තලෙ පුරෙ පරියත්තිසාසනහිතධම්මාචරියගණස්ස ජෙට්ඨුක්කට්ඨහූතෙන රෙවතාහිපණ්ඩිතධජසාසනවංසමහාධම්මරාජගුරූති ච **අග්ග මහාපණ්ඩිතා**ති ච ලද්ධලඤ්ඡිතෙන මූලද්වාදසසාසන කරමහාගණස්ස ජෙට්ඨමහානායකහූතෙන **සාසනාපුඤ්ඤො** ආචරියොති විස්සුතෙන සාසනසොධක මහානායකත්ථෙරවරෙන පොරාණෙහි තත්ථ තත්ථ පාළියං හගවතා වුත්තෙහි බුද්ධගුණප්පකාසකෙහි බුද්ධගුණපදෙහි ථොමිත්වා වන්දිතස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙන ඡන්දාලඞ්කාරනයෙන ච පථවීසන්ධාරකස්ස උදකක්ඛන්ධස්ස විය ගම්හීරස්ස පබ්බතෙන පටිච්ඡාදෙත්වා ඨපිතස්ස වත්ථුස්ස විය අතිදුද්දසස්ස සතධා හින්නස්ස වාලස්ස අග්ගකොටියා විය අතිසණ්හ සුඛුමස්ස පුථුජ්ජනඤාණෙන බුද්ධස්ස දුප්පටිවිධගුණපරිදීපකස්ස නමක්කාරස්ස ලීනත්ථප්පකාසනා බුද්ධගුණප්පදීපිකනාමිකා සංවණ්ණනා තාසු තාසු අට්ඨකථාටීකාසු ආගතං සංවණ්ණනානයං නිස්සාය පඤ්ඤාපාටවත්ථාය සාසනවුද්ධියා ච කතා.

එත්තාවතා ච –

සම්පත්තෙ චක්කවස්සෙ සා, ද්විසහස්සෙ චතුසතෙ;
නවාධිකාසිතීයා ච, සක්කරාජෙ ච සම්පත්තෙ.

සත්තතිසතසහස්ස, වස්සෙ ඵුස්සමාසස්සෙව;
කාලපක්ඛසත්තමෙ ච, බුද්ධදිනෙ සුනිට්ඨිතා; සාමඤ්ඤ.

එසා ච සඞ්ඛරොන්තෙන, යං පුඤ්ඤං පසුතං මයා;
අඤ්ඤම්පි තෙන පුඤ්ඤෙන, පත්වා සම්බොධිමුත්තමං.

සංසාරතො බහූ සත්තෙ, තාරයිත්වා තණ්හක්ඛයං;
නිබ්බානං සච්ඡිකාරෙය්‍යං, මග්ගඤාණුත්තරෙන ච.

සදා රක්ඛන්තු රාජානො, ධම්මෙනෙව පජං ඉමං;
සබ්බෙ සත්තා සුඛී හොන්තු, ජොතෙන්තු ජිනසාසනං.

මුම්මරට්ඨෙ මනුස්සා ච, සබ්බදා නිරුපද්දවා;
නිච්චං කල්‍යාණසඞ්කප්පා, පප්පොන්තු අමතං පදන්ති.

බුද්ධගුණප්පදීපිකනාමිකා

නමක්කාරටීකා සමත්තා.